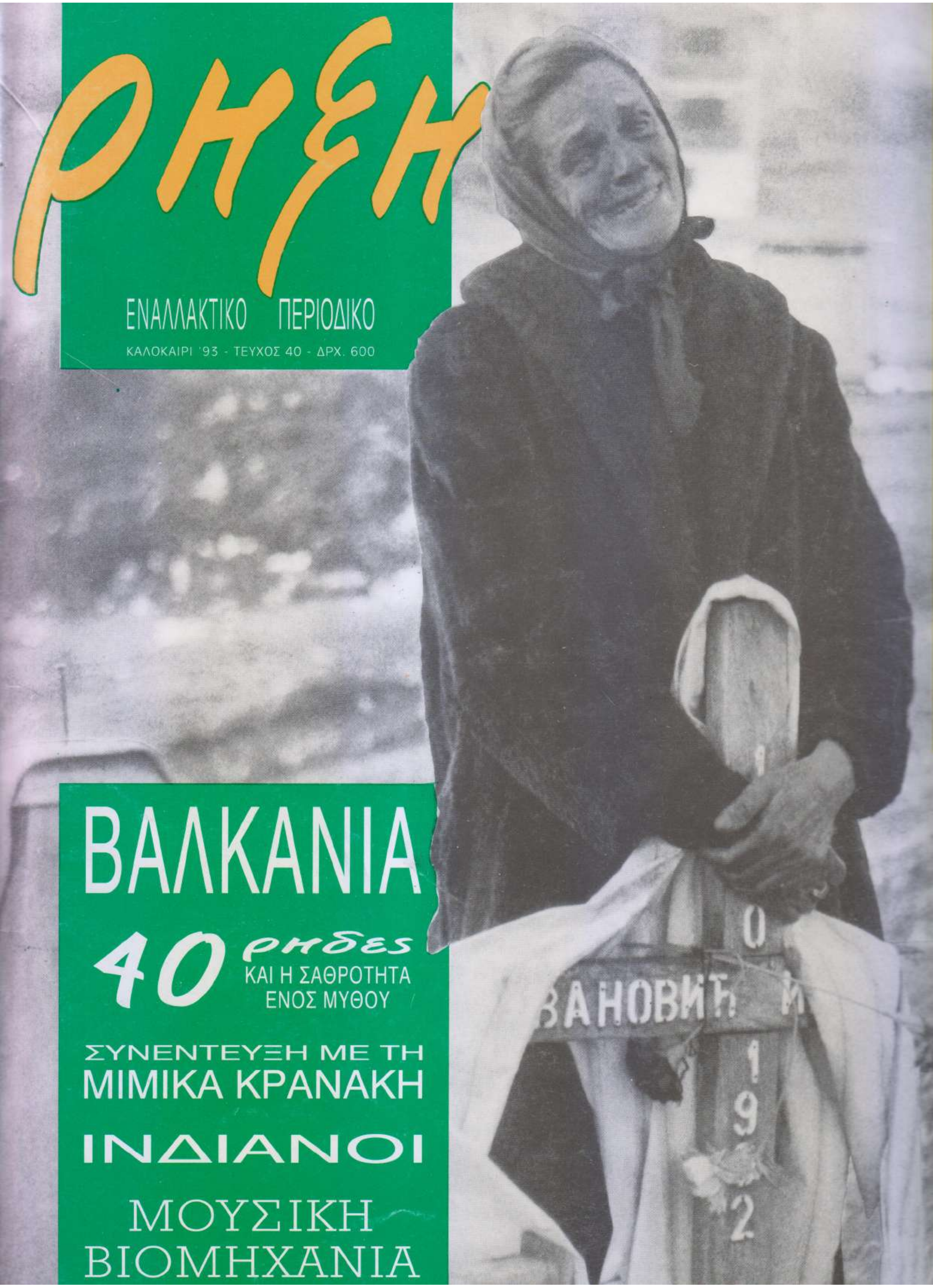
ρηξη

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ '93 - ΤΕΥΧΟΣ 40 - ΔΡΧ. 600

ΒΑΛΚΑΝΙΑ

40 ρηξες
ΚΑΙ Η ΣΑΘΡΟΤΗΤΑ ΕΝΟΣ ΜΥΘΟΥ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΗ ΜΙΜΙΚΑ ΚΡΑΝΑΚΗ

ΙΝΔΙΑΝΟΙ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Φωτό εξωφύλλου: Φάνης Γρηγοριάδης

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ • **ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**: ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ ΒΟΓΛΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΜΑΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ, ΜΥΡΤΩ ΜΠΟΛΩΤΑ, ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ • **ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΟΥ:** ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ ΒΟΓΛΗΣ • **ΕΞΩΦΥΛΛΟ:** Β. ΠΑΤΣΟΣ • **ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ**: ΙΔΕΟΤΥΠΟ, Θεμιστοκλέους 37, Τηλ. 3626319 • **ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΦΙΛΜΣ:** ΑΛΦΑΒΗΤΟ, Καλλιδρομίου 30, τηλ. 6450552 • **ΕΚΤΥΠΩΣΗ**: ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Μαυρομιχάλη 134, τηλ. 6445629, **ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΑΘΗΝΑ**, Εναλλακτικό Βιβλιοπωλείο «Κομμούνα», Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 3602644, **ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**, Εναλλακτικό Βιβλιοπωλείο «Πράξη», Αρμενοπούλου 24, τηλ. 031-202349, **ΛΕΥΚΩΣΙΑ**, Βιβλιοπωλείο «Αιγαίον», Έκτορος 40, τηλ. 003572-433297

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟ ΄Η ΠΡΩΤΟ;

Στα 39 τεύχη, που εκδόθηκαν μέχρι σήμερα –σε μια πρώτη περίοδο έκδοσης, που καλύπτει περισσότερα από δέκα χρόνια– το περιοδικό προσπάθησε να καταγράψει από μια σκοπιά κινήματος την πραγματικότητα και τις αντιθέσεις στον ελληνικό και διεθνή χώρο, με όσο το δυνατόν ευρύτερη και συνθετική αντίληψη.

Νομίζουμε ότι σε ένα μεγάλο βαθμό συνέβαλε στην αλλαγή του πολιτικού και ιδεολογικού πεδίου του χώρου που βρίσκεται έξω από τα κοινοβουλευτικά κόμματα και επηρέασε τη σκέψη και τον προβληματισμό της ευρύτερης αριστεράς.

Η αναστολή της έκδοσής του για δύο χρόνια, ταυτίστηκε με την απόπειρα εκείνων που την εξέδιδαν να πραγματοποιηθεί ένα νέο κοινωνικό και πολιτικό πείραμα (που θα δημιουργούσε, ενδεχομένως, και ένα νέο περιοδικό) που θα συνέθετε ευρύτερες δυνάμεις και ρεύματα με αφετηρία την οικολογική προβληματική αλλά σε έναν ευρύτερο εναλλακτικό προσανατολισμό. Αυτό το πείραμα απέτυχε. Αποδείχτηκε ότι στην Ελλάδα η σύνθεση πρέπει να πραγματοποιηθεί ταυτόχρονα σε πολλαπλά επίπεδα για να επιβιώσει οποιοδήποτε εγχείρημα συγκρότησης ενός νέου πολιτικού πόλου. Καμιά θεματική, καμιά αποσπασματικότητα δεν μπορεί να απαντήσει στα στρατηγικά προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας.

Επομένως το τεύχος που κρατάτε στα χέρια σας δεν αποτελεί μια επανάληψη, μια επιστροφή «στα παλιά». Αποτελεί μια προσπάθεια υπέρβασης μέσα από τη συνέχεια.

Η συνέχεια έγκειται στην παρουσίαση και ανάλυση ποικίλων προβληματισμών, αντιθέσεων και πρακτικών που εμφανίζονται στην Ελλάδα και το διεθνή χώρο.

Η υπέρβαση στοιχειοθετείται από την πεποίθηση ότι καμιά αντίθεση, καμιά προτεραιότητα δεν μπορεί να γίνει άξονας μιας νέας κοινωνικής, πολιτισμικής και πολιτικής απόπειρας και άρα μόνο μέσα από την ανάδειξη των πολλαπλών αντιθέσεων που διαπερνούν την κοινωνία και τους ανθρώπους, μπορεί να επιτευχθεί μια νέα σύγκλιση που θα έχει ως όρο αυτή την πολλαπλότητα.

Αυτή η οπτική μας εκφράζεται και ενοποιεί τις σελίδες που ακολουθούν: τον πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία και τη θέση της Ελλάδας στα Βαλκάνια, τη σημερινή πολιτική και οικονομική κρίση στην Ελλάδα, αλλά και τους Ινδιάνους του Αμαζονίου και τα υποπροϊόντα της μουσικής βιομηχανίας.

Αυτό σημαίνει πως η ΡΗΞΗ θα συνεχίσει να είναι ένα πολυθεματικό έντυπο, το οποίο ανάγει όλη αυτή την ποικιλία θεμάτων όχι στη λογική της «ποικίλης ύλης», αλλά σε ουσιαστικό στοιχείο μιας πολιτικο-πολιτισμικής πρότασης. ΄Αλλωστε, γι' αυτό προτιμήσαμε να προσδιορίσουμε τη ΡΗΞΗ αυτή τη νέα περίοδο ως εναλλακτικό περιοδικό...

che fece... il gran rifiuto

Πολλοί ίσως θα θυμούνται αυτό το τόσο αινιγματικό ποίημα του Καβαφη, ίσως το πλέον σκοτεινό από όλα ,che fece....il gran rifiuto:

«Σε μερικούς ανθρώπους έρχεται μια μέρα που πρέπει το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο το Όχι να πούνε. Φανερώνεται αμέσως όποιος τόχει έτοιμο μέσα του το Ναι, και λέγοντάς το πέρα πηγαίνει στην τιμή και στην πεποίθησί του. Ο αρνηθείς δεν μετανιώνει. Αν ρωτιούνταν πάλι, όχι θα ξαναέλεγε. Κι όμως τον καταβάλλει εκείνο τ' όχι - το σωστό - εις όλην την ζωή του.»

Και είναι τωόντι αινιγματικό. Άρνηση ή κατάφαση, το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο Όχι. Ο ποιητής δεν φαίνεται να παίρνει θέση. Μοιάζει να τιμάει το ίδιο άρνηση και κατάφαση. Αφήνει τον αναγνώστη να επιλέξει. Για πολλούς αυτή η θέση του Καβάφη είναι ασυνεπής. Πρέπει να παρει θέση!

Είναι όμως πάντα έτσι; Είναι τόσο εύκολη η απόφαση, ή τόσο εύκολος ο διαχωρισμός ανάμεσα στο σωστό και το λάθος; Μήπως το Ναι και το Όχι είναι συχνά πολύ κοντά το ένα στο άλλο, και η απόφαση δύσκολη, ή μήπως ακόμα περισσότερο μια άρνηση δεν μπορεί να σηματοδοτεί μια κατάφαση ή το αντίστροφο; Άραγε υπήρξαν μεγάλες αρνήσεις, οι οποίες δεν αποτελούσαν ταυτόχρονα και καταφάσεις; Μήπως η άρνηση της εξουσίας δεν αποτελούσε παράλληλα κατάφαση της ζωής; 'Η η άρνηση των εγκοσμίων για τους μοναχούς και τους αγίους κατάφαση για την μυστική επαφή τους με το Θεό.

Βέβαια το πρόβλημα γίνεται πιο περίπλοκο όταν πρόκειται για άρνηση ή κατάφαση γύρω από ένα ζήτημα, εδώ η επιλογή ανάμεσα στο Ναι και το Όχι είναι πολύ πιο αποφασιστική και δεν «χωράει ταλαντεύσεις». Άμυνα ή επίθεση, ειρήνη ή πόλεμος, αντίσταση ή συμβιβασμός; Και όμως όλοι γνωρίζουμε την Πύρρεια νίκη. Ξέρουμε πολλές νίκες που κόστισαν πολύ περισσότερο αίμα και δάκρυα από ήττες. Την στιγμή της απόφασης όμως δύσκολα θα μπορούσες να φανταστείς τις συνέπειες. Οι συνέπειες των ανθρώπινων πράξεων, όσο και τα κίνητρα των ανθρώπων, είναι τόσο περίπλοκες και σκοτεινές, που δύσκολα μπορεί κανείς να υποστηρίξει ή να επικρίνει με ευκολία. Συχνά λοιπόν μπορεί να είναι το ίδιο τίμιοι και αυτοί που υποστηρίζουν το Ναι και το Όχι, μόνο που παραπέμπουν σε διαφορετικά συστήματα αναφοράς και αξιών.

Μήπως καταλήγουμε σε έναν απόλυτο σχετικισμό, σε μια αναποφασιστικότητα χωρίς όρια; Πράγματι θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε και σε κάτι τέτοιο. Όμως πιστεύουμε πως δεν είναι αυτή η οπτική μας. Πρέπει να καταλήγουμε στο όχι και το ναι, απλά θα πρεπει να έχουμε συνείδηση των ορίων των επιλογών μας. Και προπαντός πρέπει να νοούμε την άρνηση και την κατάφαση ως ένα ζευγάρι που συντροφεύουν πάντοτε και ταυτόχρονα την ανθρώπινη δραστηριότητα, πόσο μάλλον την πολιτική.

Αρνητικότητα και θετικότητα υπήρξαν πάντοτε χαρακτηριστικά ακόμα και των πιο «αρνητικών» επαναστατών. Γιατί η άρνηση της κατεστημένης τάξης συνδυάζεται με την πρόταση, με το όραμα, με την οργάνωση, με την απόπειρα μιας διαφορετικής κοινωνίας. Φιγούρες απόλυτης αρνητικότητας όπως ο Νετσάγεφ δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να χαρακτηριστούν επαναστάτες. Αντιστρόφως όταν η θετικότητα εξικνείται μέχρι την αποδοχή της κατεστημένης κοινωνίας παύει οποιαδήποτε επαναστατική ή έστω και ριζοσπαστική μεταρρυθμιστική λειτουργία.

Τα στοιχεία της αρνητικότητας και της θετικότητας για να μπορούν να είναι εναρμονισμένα σε μια ισορροπημένη πολιτική στρατηγική, θα πρέπει να ανταποκρίνονται στην κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα και στην παρουσία των υποκειμένων στα οποία παραπέμπει η κάθε πολιτική στρατηγική.

Για να φέρουμε πάλι ένα παραδειγμα. Η δημιουργία ενός πολιτικού κόμματος, χωρίς κανένα πολιτικό και κοινωνικό υπόβαθρο οδηγεί είτε στην γελοιοποίηση - βλέπε ΕΔΑ - και την απόλυτη «κατάφαση» της αναζήτησης πολιτικής στέγης, έιτε αντίστροφα στην τρομοκρατία και την απόλυτη απομόνωση της αρνητικότητας.

Σε αυτές τις δύσκολες και «μεταμοντέρνες» εποχές που ζούμε, όπου τα παλαιά πρότυπα κατέρευσαν και οι άνθρωποι βαδίζουν ψαχουλευτά, δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις για τους «επαναστάτες», ή τουλάχιστον γι' αυτούς που δεν ανέχονται την κοινωνία μας τέτοια που είναι σήμερα. Κινδυνεύουν από την καρικατούρα της αρνητικότητας των χιλιαστικών γκρουπούσκουλων ή της θετικότητας των όψιμων υποστηρικτών του ΠΑΣΟΚ ή των πολυποίκιλων προγραμμάτων για το περιβάλλον της ΕΟΚ, των δήμων κλπ.

Και όμως σήμερα άρνηση και κατάφαση είναι περισσότερο αναγκαία από ποτέ. Εφόσον έχουμε αποδεχτεί πως η «μεγάλη νύχτα» της επανάστασης είναι ανέφικτη, πως η μετάβαση σε δικαιότερες και ευτυχέστερες κοινωνικές μορφές είναι ένας μετασχηματισμός μεγάλης κλίμακας, χρονικά και χωροταξικά, εφόσον έχουμε κατανοήσει πως οι κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές προηγούνται ή τουλάχιστον συμβαδίζουν με τους πολιτικούς μετασχηματισμούς, τότε είναι προφανές πως η άρνηση της παρούσας κοινωνίας πρέπει να συνδυάζεται με την θετική πρόταση εδώ και τώρα, με αλλαγές στο παρόν σύστημα, οι οποίες θα οδηγούν σε μορφές διπλής εξουσίας από τα σήμερα. Αυτή είναι η μόνη δυνατή επαναστατική στρατηγική σήμερα, η στρατηγική του εναλλακτικού κινηματος, της οικοδόμησης μορφών αντι-εξουσίας και της πραγματοποίησης βαθύτατων αντικαπιταλιστικών μετασχηματισμών. Κατά συνέπεια αρνητικότητα και κατάφαση γνωρίζουν σήμερα μια νέα διάσταση, όπου το «Ναι» και το «Όχι» διαπλέκονται σε νέες μορφές και συνθέσεις.

...επιλέξαμε τη δημιουργία ενός σχήματος Ομοσπονδίας Οικολογικών και Εναλλακτικών Οργανώσεων που θα επέτρεπε ίσως, μέσω του ενός πόλου των αντιθέσεων, να ανασυνθέσει προοπτικά ολόκληρο το χώρο της αμφισβήτησης

Ωστόσο καθε πολιτική στιγμή χαρακτηρίζεται από το μεγαλύτερο ή μικρότερο βάρος που βάζει κανείς στην αρνητικότητα ή την θετικότητα. Για παράδειγμα ολόκληρη η μεταπολιτευτική περίοδος υπήρξε για μας μια εποχή όπου το κύριο βάρος έμπαινε στην αρνητικότητα, τη «ρήξη». Και όποιος έχει διαβάσει τα παλιότερα τεύχη αυτού του περιοδικού γνωρίζει πως συνδέαμε πάντα την υπέρβαση της αρνητικής στιγμής με το «τέλος της μεταπολίτευσης».

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΦΑΣΗ

Η πτώση του ΠΑΣΟΚ μέσα σε αναθυμιάσεις σκανδάλων σηματοδότησε –και ορθά– αυτό που από όλους χαρακτηρίστηκε σαν το τέλος μιας ολόκληρης εποχής, της μεταπολίτευσης. Γι' αυτό και σε αυτή την περίοδο θεωρήσαμε ότι έρχεται η ώρα για μια θετική πρόταση στην ελληνική κοινωνία, μια πρόταση που να επιχειρεί μια νέα σύνθεση ανάμεσα σε τρεις θεμελιώδεις κατευθύνσεις. Την σύνθεση ανάμεσα στην οικολογική διάσταση, την αμφισβητησιακή ταξική πλευρά και το εθνικό ζήτημα. Όποιος διαβάσει το βιβλίο *Για μια εναλλακτική πρόταση* , από την εναλλακτική συναντηση 89 στον Προυσό της Ευρυτανίας, θα δει ακριβώς αυτή την πρόσπαθεια για μια σύνθεση αυτών των τριών αξόνων σαν βάση για μια θετική εναλλακτική πρόταση στη νέα περίοδο.

Και πράγματι πιστεύουμε ότι αυτά τα τρία στοιχεία αποτελούν το θεμέλιο για μια εναλλακτική θετική πρόταση.

Όμως το σκανδαλο Κοσκωτά – Παπανδρέου και το μεγάλο πολιτικό κενό τό οποίο υπήρξε στην περίοδο 1988-89, οδήγησαν σε μια πολιτική επιτάχυνση χωρίς προηγούμενο. Δημιουργήθηκε ο Συνασπισμός, συγκροτήθηκε η κυβέρνηση Τζαννετάκη, ενώ παράλληλα το Ανατολικό μπλοκ βάδιζε στη διάλυση κ.ο.κ. Σε αυτές τις συνθήκες η ιδανικότερη μορφή για μια εναλλακτική πρόταση θα ήταν ένα ευρύτατο σχήμα - νεφέλωμα των διαφορετικών ευαισθησιών, που θα επέτρεπε στον χώρο της «αμφισβήτησης» να συγκροτήσει σταδιακά πιο ξεκάθαρες απόψεις στη συνέχεια.

Αυτή ήταν και η προσπάθεια που κάναμε την άνοιξη του 1989, προσπαθώντας να εμποδίσουμε την εμφάνιση δύο διαφορετικών πολιτικών σχημάτων, της ΕΑΣ και των Οικολόγων – Εναλλακτικών, στις εκλογές του Ιουνίου του 1989. Γι' αυτό και στη συνέχεια προσπαθήσαμε να προωθήσουμε ένα σχήμα «Ουράνιου Τόξου» για τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1989, έτσι ώστε να υπερβούμε, ει δυνατόν, αυτή την πρόωρη –σύμφωνα με την άποψή μας– αποκρυστάλλωση. Εν τέλει όμως αυτό δεν κατέστη δυνατό. Υποχρεωθήκαμε να επιλέξουμε. Και επιλέξαμε τη δημιουργία ενός σχήματος Ομοσπονδίας Οικολογικών και Εναλλακτικών Οργανώσεων που θα επέτρεπε ίσως, μέσω του ενός πόλου των αντιθέσεων, να ανασυνθέσει προοπτικά ολόκληρο το χώρο της αμφισβήτησης. Και πράγματι στη δοσμένη στιγμή ο οικολογικός πόλος ήταν εκείνος που μπορούσε να αποτελέσει μια αφετηρία για την συγκρότηση του συνολικού εναλλακτικού κινήματος.

Στη συνέχεια, ιδιαίτερα μετά την εκλογική επιτυχία, η Ομοσπονδία είχε την δυνατότητα να πραγματοποιήσει στους κόλπους της αυτή τη σύνθεση και να μεταβληθεί έτσι στον πόλο του εναλλακτικού κινήματος στην Ελλάδα, όπως έγινε

Τώρα πλέον, αφού οι οικολόγοι αυτοχειριάστηκαν ως πιθανός πόλος σύνθεσης του εναλλακτικού χώρου, το πρόβλημα τίθεται και πάλι, σχεδόν εξ αρχής

από τους Πράσινους στην Δυτική Ευρώπη. Με μια προϋπόθεση όμως, ότι το πολιτικό δυναμικό που συγκεντρώθηκε σε αυτή θα ήξερε και θα ήθελε να πραγματοποιήσει αυτή τη σύνθεση, και ότι δεν θα προσπαθούσε αντίστροφα να μετατρέψει το πρόσκαιρο –δηλαδή την ανάδειξη του οικολογικού στοιχείου– στον αποκλειστικό πόλο της ανασύνθεσης. Γιατί ο οικολογικός χώρος στην Ελλάδα σε αντίθεση με την Δυτική Ευρώπη δεν διέθετε το απαραίτητο εύρος και βάθος ώστε να συγκροτήσει από μόνος του έναν αξιόπιστο πολιτικό πόλο. Θα έπρεπε να δεχτεί την σύνθεση με τα υπόλοιπα εναλλακτικά ρεύματα, όπως είχε γίνει εν μέρει και στη Γερμανία. Αυτές ήταν και οι δύο στρατηγικές που αντιπαρατέθηκαν μέσα στην Ομοσπονδία. Η μία μικρόψυχη και μίζερη, που ήθελε με το ζόρι να κρατήσει κλειστή την Ομοσπονδία , έστω και με κίνδυνο την σύρρικνωση και την εξάφανισή της, και η άλλη που έβλεπε την ανάγκη διεύρυνσής της, ώστε να μπορέσει να μεταβληθεί σε αξιόπιστο πολιτικό πόλο.

Είναι προφανές ότι και τα όπλα που επέλεξε η κάθε άποψη για να κυριαρχήσει ήταν αντίστοιχα. Η στενόκαρδη και διαλυτική αντίληψη, που θεωρούσε ότι «είχε πιάσει την καλή» και δεν επρόκειτο να αφήσει κανέναν άλλο να «εισχωρήσει», χρησιμοποίησε ακριβώς τα όπλα που της αντιστοιχούσαν, συκοφαντίες, δημόσιες καταγγελίες, δικαστικές αμφισβητήσεις και όλο το οπλοστάσιο της αθλιότητας που γνωρίσαμε. Η άλλη άποψη, βλακωδώς ίσως, αγωνιζόταν να πείσει για την ανάγκη της ενότητας και της διεύρυνσης, προσπαθώντας να αποφύγει το βρώμικο πόλεμο, γιατι θεωρούσε πως αυτός οδηγούσε σε αποδυνάμωση του συνολικού εγχειρήματος. Και δεν αντιληφθήκαμε έγκαιρα πως η λογική των «αντιπάλων», δεν ήταν ο συμβιβασμός, αλλά η διάλυση, δεδομένου ότι έβλεπαν πως ο χρόνος δούλευε για την πρώτη άποψη.

Πράγματι, η οικονομική πολιτική λιτότητας που θα χαρακτηρίσει ολόκληρη τη δεκαετία και ακόμα περισσότερο η όξυνση των εθνικών ζητημάτων δεν επιτρέπουν σε κανένα πολιτικό σχήμα να οικοδομηθεί σε μονοδιάστατη βάση. Η ίδια του η επιβίωση το υποχρεώνει να πάρει θέση ή να επεκταθεί στο σύνολο των προβλημάτων. Επομένως η μονοδιάστατη άποψη γινόταν αφ' εαυτής διαλυτική.

Οι Έλληνες οικολόγοι είχαν μια καταπληκτική ευκαιρία, να σφραγίσουν την δημιουργία ενός πολυδιάστατου εναλλακτικού πόλου με την προτεραιότητα της οικολογικής θεματικής, δηλαδή να πραγματοποιηθεί μια οικολογικοποίηση του συνόλου των προβλημάτων. Όμως αποδείχτηκαν πολύ κατώτεροι των προσδοκιών, αποδείχτηκαν μικροπολιτικάντηδες της κακιάς ώρας, ανίκανοι να συλλάβουν μια ηγεμονική στρατηγική για το σύνολο του εναλλακτικού χώρου και να καταλάβουν ότι αυτή η ευκαιρία που τους δόθηκε το 1989 δεν επρόκειτο να ξαναπαρουσιαστεί! Γιατί πια η συγκυρία έχει αλλάξει.

Τώρα πλέον, αφού οι οικολόγοι αυτοχειριάστηκαν ως πιθανός πόλος σύνθεσης του εναλλακτικού χώρου, το πρόβλημα τίθεται και πάλι, σχεδόν εξ' αρχής.

Η ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΗ ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Δυστυχώς, ως έχει πλέον αποδειχτεί, το τέλος μιας ιστορικής περιόδου μπορεί να διαρκεί για πολύ καιρό μεσα σε διαδικασίες σήψης, χωρίς να αναδεικνύεται κάτι το καινούργιο και το ελπιδοφόρο. Η πολιτική επιτάχυνση της περιόδου 1989-1990 έκρυψε το γεγονός πως η κοινωνική και πολιτική ανασύνθεση ήταν ακόμα πρόωρη. Απέκρυψε το γεγονός οτι η σήψη θεσμών και ατόμων, εν τέλει η διαφθορά ενός ολόκληρου λαού, είναι τόσο προχωρημένη ώστε υπήρξε αδύνατη η ανασυγκρότηση πολιτικών δυνάμεων –και προφανώς η συγκρότηση ενός τρίτου πολιτικού πόλου είναι ακόμα αβέβαιη. Το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία εξακολουθούν να επιβιώνουν παρά τις ποκίλες αμφισβητήσεις και το εγχείρημα του «Συνασπισμού» για την ανανέωση της παραδοσιακής Αριστεράς έχει τελεσίδικα αποτύχει. Τό ίδιο και το εγχείρημα των Οικολόγων-Εναλλακτικών.

Το στοίχημα θα τεθεί και πάλι με νέους όρους. Τα επόμενα χρόνια θα εμφανιστεί και πάλι η δυνατότητα για την συγκρότηση ενός πολιτικού πόλου, αλλά το κέντρο βάρους δεν μπορεί να είναι πλέον αποκλειστικά το οικολογικό, παρόλο που σε παγκόσμια κλίμακα, αλλά και στην Ελλάδα, η οικολογική οπτική θα επεκτείνεται. Η απόπειρά μας για μια ακόμα φορά θα είναι η σύνθεση των τριών

επιπέδων, η σύνθεση ανάμεσα στις τρείς μεγάλες αντιθέσεις: άνθρωπος – φύση, κεφάλαιο – εργασία, χωροταξική ένταξη στον κόσμο που μας περιβάλλει – εθνικά ζητήματα , ζήτημα που σε ελληνική κλίμακα αναδεικνύει την προτεραιότητα του.

Βέβαια η αποτυχία έστω και μερική του προηγούμενου εγχειρήματος βαραίνει επάνω μας και σε όλους όσους αποπειράθηκαν αυτό το εγχείρημα. Γι' αυτό και η συγκρότηση θα απαιτήσει περισσότερο χρόνο. Η ιστορική ευκαιρία του '89 χάθηκε.

Επομένως θα πρέπει και παλι να αναδειχτεί το όχι μας.

Όχι, απέναντι σε μια κοινωνία διαλελυμένη , σε ένα σάπιο πολιτικό σύστημα, σε έναν κόσμο, τον κόσμο των πολιτικών, των δημοσιογράφων, των διανοουμένων και των κάθε λογής επωνύμων, που κατατρώει τις σάρκες μιας ολόκληρης χώρας. Είναι και πάλι μέρες οργής. Και δυστυχώς σε αυτή τη φάση δεν υπάρχουν δυνάμεις για μια άμεση νέα θετική πρόταση υπέρβασης του κατακερματισμού των εναλλακτικών δυνάμεων

Είναι ακόμα η ώρα του όχι. Όχι στην αθλιότητα της νεοδημοκρατικής διαχείρισης, όχι στον ξεπλυμένο –ελέω Μένιου– από τα αμαρτήματά του δημαγωγό που επιστρέφει πλησίστιος, όχι στην δειλή και γι' αυτό προκαταβολικά χαμένη «κριτική» του Συνασπισμού, που παραμένει κολλημένος στο σύστημα μιας αισχρής εξουσίας. Όχι στους περιφερόμενους γιάππηδες των καναλιών που έχουν προκαλέσει νύστα σε μια ολόκληρη κοινωνία. Όχι, τέλος σε μια ναρκωμένη κοινωνία ανάμεσα στα λόττο και τα τηλεπαιχνίδια.

Και βέβαια –όπως πάντα– όχι στην κοιμισμένη και παγιδευμένη στα στερεότυπά της «αμφισβήτησης», είτε της κενής τρομοκρατίας, είτε των χιλιαστικών γκρουπούσκουλων.

Όχι στη μεταβολή της χώρας μας σε παρασιτική απόφυση της Δύσης και/ή προτεκτοράτο της Τουρκίας.

Όχι σε μια πολιτική αναδιανομής του εισοδήματος σε βάρος των λαϊκών τάξεων.

Όχι σε μια πολιτική καταστροφής του περιβάλλοντος, υπερσυγκέντρωσης, χυδαίου καταναλωτισμού και υπονόμευσης της ζωής του πλανήτη μας.

Το δυστύχημα είναι πως εκείνες οι δυνάμεις που θα μπορούσαν να δώσουν μια διαφορετική, θετική απαντηση παραμένουν κομματιασμένες, προσκολλημένες η κάθε μια στην ιδιαιτερότητά της, χωρίς να επιζητούν την γενίκευση, την υπέρβαση της στενής αντίληψης, της μερικότητας.

Πρέπει πια να το πούμε ανοικτά, η πρώτη σοβαρή απόπειρα για την διαμόρφωση ενός εναλλακτικού πολιτικού και κοινωνικού πόλου στην μεταπολιτευτική Ελλάδα, εκείνης των Οικολόγων-Εναλλακτικών, δεν κατόρθωσε να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του κόσμου, αλλά και των ίδιων που προώθησαν αυτό το εγχείρημα. Δεν το εγκαταλείπουμε, παραμένει μια βάση για το μέλλον, αλλά είναι προφανές πως δεν αρκεί. Πρέπει να περάσουμε και πάλι από την κριτική της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων, από την οργανωτική ανασυγκρότηση των εναλλακτικών δυνάμεων και πάνω από όλα από το Όχι, την αρνητικότητα.

Και αν στο κάτω-κάτω ένα δεδομένο κοινωνικο-ιστορικό μόρφωμα, που λέγεται σύγχρονη Ελλάδα, είναι καταδικασμένο να σβήσει μέσα σε μια αναπότρεπτη παρακμή και αν ξέρουμε πως το «Ναι», η κατάφαση μιας προσωπικής επιλογής είναι δυνατή και γιατί όχι σεβαστή, εξω και πέρα από τά πλαίσια αυτού του συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου, εμείς δεν θα πάψουμε να εκφέρουμε το δικό μας όχι, «εκείνο τ' όχι το σωστό», απέναντι στο Ναι του συμβιβασμού, της σήψης, των γραικύλων. Έστω και με τίμημα αυτό «τ' όχι το σωστό» , να μας «καταβάλει είς όλην την ζωή» μας.

Με αυτή την θέληση, με την προβολή της ηθικής διάστασης μιας επιλογής, απελπισμένοι στη χώρα μας και το χώρο μας, μπορούμε ίσως να συνεχίσουμε την μεγάλη πορεία του μετασχηματισμού που στην επόμενη περίοδο θα συγκροτήσει και πάλι αυτό που με αρνητικό τρόπο εκφράζεται σήμερα ως απόρριψη και αηδία. Επειδή είναι όλο και περισσότεροι που μαζί μας εκφέρουν αυτό το όχι, ίσως υπάρχει η ελπίδα για...

...εμείς δεν θα πάψουμε να εκφέρουμε το δικό μας όχι, «εκείνο τ' όχι το σωστό», απέναντι στο Ναι του συμβιβασμού, της σήψης, των γραικύλων. Έστω και με τίμημα αυτό «τ' όχι το σωστό», να μας «καταβάλει είς όλην την ζωή» μας.

ΠΟΣΟΙ ΑΚΟΜΗ ΝΕΚΡΟΙ;

Ήταν απόγευμα της Πέμπτης 8 Απριλίου, όταν ο Έλληνας Κύπριος εθνοφρουρός Θάνος Κλεοβούλου θέλησε να μοιραστεί δυο μπουκάλια κονιάκ με τους Τούρκους του Αττίλα. Αντί όμως για κονιάκ, δέχθηκε θανάσιμες σφαίρες, πληρώνοντας με τη ζωή του τις σκέψεις του για φιλία με τον κατακτητή. Ο εικοσάχρονος εθνοφρουρός ήταν ο έκτος Έλληνας Κύπριος στρατιώτης που δολοφονείται από τις σφαίρες του Αττίλα. Ο κύκλος του αίματος ξεκίνησε στις 8 Απριλίου του 1976 (ακριβώς 17 χρόνια πριν), στον Άγιο Κασσιανό Λευκωσίας. Νεκρός από σφαίρες Τούρκου αξιωματικού ο 19χρονος Μιχαλάκης Σοφοκλέους από τα Κουκλιά Πάφου. Ο άτυχος στρατιώτης θέλησε να μοιρασθεί ένα τσιγάρο με τουρκοκύπριο στρατιώτη που ήταν από το ίδιο χωριό...

Έξι χρόνια αργότερα, στις 21 Σεπτεμβρίου του 1982, στην περιοχή Ομόρφιτας, δολοφονήθηκε ο στρατιώτης Χριστάκης Γεωργίου. 18 Δεκεμβρίου του 1983, τρίτο θύμα των κατακτητών ο εικοσάχρονος Τρύφωνας Τρύφωνος. Πέντε χρόνια αργότερα δολοφονείται εν ψυχρώ στην Αθηαίνου ο Χαράλαμπος Χαραλάμπους και τραυματίζεται ο συνάδελφός του Ιωάννης Καλεσίης. Το επεισόδιο έγινε όταν Τούρκος στρατιώτης μπήκε σε ελληνικό σπίτι στην Αθηαίνου και οι στρατιώτες μας έτρεξαν για να προστατεύσουν τους ανυπεράσπιστους πολίτες. Τότε ο Τούρκος σκότωσε τον Χαραλάμπους και τραυμάτισε τον Καλεσίη. Ο Τούρκος σκοτώθηκε από άντρες της ειδικής Κυπριακής αστυνομίας. Γι' αυτό το μακελειό οι Τούρκοι είπαν ότι ο στρατιώτης ήταν «ψυχοπαθής».

Πέρασαν πέντε χρόνια μέχρι το απόγευμα της Πέμπτης 8 Απριλίου 1993 που οι σφαίρες του Αττίλα εδολοφόνησαν τον Θάνο Κλεοβούλου, που ήθελε να μοιρασθεί λίγο κυπριακό κονιάκ με τους κατακτητές της πατρίδας του. Όμως δεν είναι μόνο οι σφαίρες αλλά και η κτηνωδία των Τούρκων που άφησαν τον Έλληνα Κύπριο εθνοφρουρό να ψυχορραγεί επί ώρες χωρίς να επιτρέπουν τη μεταφορά του σε νοσοκομείο, πράγμα που μπορεί να είχε σώσει τη ζωή του.

Η λαθεμένη και ενδοτική πολιτική του Βασιλείου και η «γραμμή» ΑΚΕΛ (Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου) για επαναπροσέγγιση με τους Τουρκοκυπρίους, που ήθελαν τον εθνοφρουρούς απλά «σκοπούς» στην πράσινη γραμμή έφερε τις έξη δολοφονίες. Οι εθνοφρουροί δεν ανταποδίδουν τα πυρά στις προκλήσεις των Τούρκων, δήθεν για να δείχνουμε καλό πρόσωπο. Δυστυχώς μόνο νεκρό πρόσωπο δείχνουμε μέχρι σήμερα. Ακόμα και σήμερα μπορεί να σταματήσει, επιτέλους, το καθεστώς των δοσοληψιών στη πράσινη γραμμή αφού οι άντρες του ΟΗΕ δεν προστατεύουν τους Έλληνες, ενώ οι Τούρκοι σε κάθε ευκαιρία γεμίζουν και πυροβολούν εν ψυχρώ.

Είναι καιρός να παρθούν όλα εκείνα τα μέτρα που θα εμποδίζουν τους Τούρκους να δολοφονούν τους Έλληνες Κύπριους εθνοφρουρούς. Που θα δείξουν στον κατακτητή της ελληνικής γης της Κύπρου ότι η πράσινη γραμμή είναι προσωρινή και ότι τα σύνορα της Κύπρου, του Ελληνισμού, είναι στην Κυρήνεια.

Ο κύκλος του ελληνικού αίματος που άνοιξε με την εισβολή του 1974 συνεχίζεται...Τιμώντας τους δολοφονημένους εθνοφρουρούς-ακρίτες του Ελληνισμού, κάνουμε την ευχή να βάλει μυαλό η ελληνική πλευρά, να σταματήσει την κατευναστική πολιτική απέναντι στην Τουρκία, ώστε οι αδικοχαμένοι Έλληνες Κύπριοι εθνοφρουροί να είναι τα τελευταία θύματα του ελληνισμού.

Μάκης Διόγος

ΤΑΚΗΣ ΜΙΧΑΣ: Ο ΝΕΟΣ ΗΡΩΑΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Κάποτε η ελληνική αριστερά είχε τους δικούς της ήρωες. Τον Άρη Βελουχιώτη, τον Ν. Μπελλογιάννη, το Γρηγόρη Λαμπράκη και άλλους. Σήμερα, τα υπολείμματά της δοξάζουν και τιμούν έναν νέο ήρωα: το νεο-φιλελεύθερο κ. Τάκη Μίχα! Από τους ευρω-δεξιούς του Συνασπισμού μέχρι τους πιο σκληρούς διεθνιστές της άκρας αριστεράς, τόνοι από κροκοδείλια δάκρυα χύθηκαν τον τελευταίο καιρό για την ελευθερία της γνώμης του Τ. Μίχα που τέθηκε σε κίνδυνο «από τον εθνικισμό» που κυριαρχεί στον τόπο μας.Τι υποκρισία και τι φαρισαϊσμός !

Σάλος ξέσπασε λοιπόν για ένα άρθρο του εν λόγω κυρίου, που δεν δημοσιεύτηκε σε κάποια ημερήσια εφημερίδα και ούτε φυσικά διώχτηκε από κάποιο εισαγγελέα για να δικαιολογηθεί η όποια συμπαράσταση, αλλά δημοσιεύτηκε σε κομματικό έντυπο της ΟΝΝΕΔ και αποτέλεσε σημείο διένεξης κι ανοιχτής αντιπαράθεσης ανάμεσα στους «εκσυγχρονιστές» και τους «συντηρητικούς» της ελληνικής δεξιάς.

Θα πρέπει όμως να δούμε τη χρονική στιγμή που δημοσιεύτηκε το επίμαχο κείμενο. Ο Μητσοτάκης δηλώνει ότι αν τα Σκόπια αναγνωριστούν ως Μακεδονία, οι Έλληνες θα το έχουν ξεχάσει σ' ένα χρόνο, σηματοδοτώντας έτσι τη στροφή της πολιτικής του προς ένα συμβιβασμό στο θέμα της ονομασίας μετά την ψευτονταηλίδικη και αποτυχημένη τακτική που ακολούθησε στο προηγούμενο διάστημα. Η κοινή γνώμη λοιπόν έπρεπε να αρχίσει να προετοιμάζεται για τη στροφή και πρώτα απ' όλα η κομματική. Το έδαφος ήταν και είναι πλέον έτοιμο για άρθρα σαν κι αυτά. Έτοιμοι φυσικά και οι κάθε λογής «προοδευτικοί» δημοσιογράφοι και δημοσιογραφίσκοι να ξεσπάσουν, αφού το προηγούμενο διάστημα είτε σώπαιναν είτε αμφιταλαντεύονταν περιμένοντας όπως πάντα την εξέλιξη των πραγμάτων. Τι κείμενα φωτιά ενάντια στους ούτως ή άλλως αμφιλεγόμενους επικριτές του Μίχα; Τι ύμνοι για την ελευθερία της γνώμης (από τον πρώην υποστηρικτή του Μπρέζνιεφ και του Τσαουσέσκου); Τι δάκρυα για το τίμιο παιδί

που μετατέθηκε στον Έβρο (αφού μέχρι τότε υπηρετούσε στο Μέγαρο Μαξίμου,ενώ για άλλους είναι αυτονόητο να υπηρετούν στα σύνορα); Τι ύμνοι τέλος για τον ίδιο τον Μίχα («Ο Τ.Μίχας έσωσε την τιμή της Ελλάδας», Μητραλιάς, ΕΠΟΧΗ 2/93);Εξ άλλου αν δεν ευλογήσουμε τα γένια μας τι θα ευλογήσουμε!

Όσο για τους αντιεκσυγχρονιστές και τους διεθνιστές της άκρας Αριστεράς έγειραν ανακουφισμένοι στην καρέκλα του καφενείου, που επιτέλους τις απόψεις τους για εθνικισμούς, ναζιστικά συλλαλητήρια και σφαγείς των λαών, τις υιοθέτησε και ο Τ. Μίχας. Βέβαια κανένας από τους παραπάνω, που αρέσκονται σε εμβριθείς αναλύσεις περί έξαρσης του εθνικισμού, δεν διανοήθηκε ν' αναλύσει γιατί ο συγκεκριμένος άνθρωπος με την πολύ συγκεκριμένη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία έγραψε ένα τέτοιο κείμενο. Δεν συμμετείχε άραγε ο κ. Μίχας στο Νεοφιλελεύθερο Φόρουμ του κ. Ανδριανόπουλου; Δεν υποστηρίζει, μαζί με άλλους ομοϊδεάτες του, απόψεις για τεμπέληδες εργάτες που πρέπει να απολύονται, για ελάχιστο κράτος που σημαίνει ξεπούλημα άνευ όρων της δημόσιας περιουσίας και αναίρεση των πιό στοιχειωδών κοινωνικών κατακτήσεων των εργαζομένων; Δεν είναι άραγε απ' αυτούς που δικαιολογούν και θαυμάζουν τη Θάτσερ και το Ρήγκαν που με την πολιτική τους οδήγησαν στην εξαθλίωση και στο περιθώριο ολόκληρα κομμάτια της κοινωνίας τους; Μήπως λοιπόν για τους «αντιεκσυγχρονιστές» της άκρας αριστεράς ο νεοφιλελεύθερος εκσυγχρονισμός που ευαγγελίζεται ο κ. Μίχας, και που όπως και οι ίδιοι υποστηρίζουν οδηγεί στο φασισμό, εξαφανίστηκε ως διά μαγείας όταν ο κύριος αυτός εμβαπτίσθηκε στην κολυμβήθρα του «αντι-εθνικισμού»; Αν όχι, γιατί λοιπόν αρνούνται να δουν ότι το άρθρο του δεν ήταν ουδέτερο αλλά φορέας μιας πολύ συγκεκριμένης και μάλιστα νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας; Γιατί, αγαπητοί «διεθνιστές», πανηγυρίζετε που ο Μίχας μιλάει για ναζιστικά συλλαλητήρια αλλά εσκεμμένα αγνοείτε ότι στη θέση τους προτείνει εορταστικές εκδηλώσεις προς τιμήν του θεωρητικού της οικονομίας της αγοράς Adam Smith; Μήπως οι απόψεις του δεν εκφράζουν το «διεθνισμό» μερίδας του ελληνικού κεφάλαιου που επείγεται να ανοίξει «κανένα μπακάλικο στα Σκόπια» κατά συμβουλή γνωστού μας τραγουδοποιού; Μήπως στο διεθνισμό του ανακαλύψατε το διεθνισμό των «προλεταρίων που δεν έχουν πατρίδα», ιδέα που κατέρρευσε μαζί με τη Σοβιετική Ένωση και που περιέργως τόσα κοινά έχει με τη διεθνοποιημένη ιδέα του ανθρώπου-εμπορεύματος;

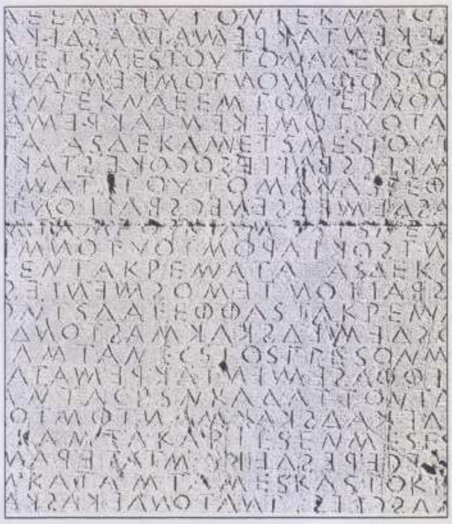
Αλλά όχι, κανένας από τους «σοβαρούς» αναλυτές δεν διερωτήθηκε γι' αυτά. Οι μεν ευρωδιαιτοι της αριστεράς, έντρομοι μήπως η Ελλάδα αποκοπεί από τις Βρυξέλλες, βρήκαν στο πρόσωπο του Μίχα και των ομοϊδεατών του έναν καινούργιο (αλλά ουσιαστικά τόσο παλιό) συμπαραστάτη. Τα δε γκρουπούσκουλα της άκρας αριστερας «ξέχασαν» τι και ποιας ιδεολογίας φορέας είναι ο κ. Μίχας και νιώθοντας δικαιωμένοι αγκάλιασαν τον «αγωνιστή» που «καλά τους τα είπε», αναζητώντας εναγωνίως πρόσωπα και γεγονότα που θα λύσουν, το αξεπέραστο όμως, υπαρξιακό τους πρόβλημα. Όσο για τα διάφορα ανθρωπάκια που βολεμένα μέσα σε ένα κύκλωμα εκδοτικών συγροτημάτων, ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, και δημόσιων υπηρεσιών, περιμένουν πάντα τα σήματα της εκάστοτε εξουσίας για να αντιδράσουν, τι να πει κανείς. Πάντα πίσω από το δήθεν αριστερό προσωπείο τους έκρυβαν τους πιο ανενδοίαστους επαίτες κάθε μορφής εξουσίας.

Θόδωρος Ντοίνιας

ΟΙ ΕΠΙΓΟΝΟΙ

Εκδόθηκε πρόσφατα από την *Ελευθεροτυπία* το βιβλίο των Jean Bouffartigue - Anne Marie Delrieu, *Οι ελληνικές ρίζες στη γαλλική γλώσσα*, που είχε πρωτοεκδοθεί στο Παρίσι το 1981.

Δεν θα υπήρχε ιδιαίτερος λόγος να ασχοληθούμε μ' ένα βιβλίο

ειδικού ενδιαφέροντος, αν η ελληνική του έκδοση δεν συνέπιπτε με μια εποχή όπου η συζήτηση για τον ελληνισμό, την ελληνικότητα, τη γλώσσα είναι πάλι ανοιχτή. Το άνοιγμα μιας τέτοιας συζήτησης είναι κατ' αρχήν γεγονός θετικό.

Αφορμή αυτών των σκέψεων είναι οι απόψεις, που κυκλοφορούν σε εφημερίδες και περιοδικά, για τις ελληνικές ρίζες (τις γλωσσικές βέβαια) στις ευρωπαϊκές γλώσσες.

Η πραγματικότητα είναι ότι ελληνικές ρίζες υπάρχουν σ' ένα πλήθος ευρωπαϊκών γλωσσών, ιδιαίτερα σε λεξιλόγια επιστημονικά και φιλοσοφικά. Ο δανεισμός αυτός έγινε μέσω διαφόρων οδών, κυρίως μέσω λόγιας σύνθεσης και η χρονική του αφετηρία τοποθετείται στα χρόνια της Αναγέννησης. Αν αυτή είναι η γλωσσική πραγματικότητα, ενδιαφέρουσα είναι η ιδεολογική της χρήση από αρκετούς Έλληνες διανοητές. Η γλώσσα για τους Έλληνες υπήρξε πάντα το όχημα πολιτιστικής ανταλλαγής αλλά και πολιτιστικής επέκτασης. Σε μια εποχή κρίσης εθνικής ταυτότητας, όπως η σημερινή, λογική φαίνεται η κατάδυση σε ιστορικές περιόδους ένδοξες για την ελληνική γλώσσα και άρα για τους Έλληνες.

Είναι όμως αυτό αρκετό; Είναι αρκετό για τους Νεοέλληνες να αρκούνται στις δάφνες ενός ένδοξου παρελθόντος;

Δεν μπορεί η περιορισμένη επίδραση σ' ένα τμήμα του λεξιλογίου ευρωπαϊκών γλωσσών να αποτελεί λόγο εθνικής υπερηφάνειας.

Κι αυτό για πολλούς και διάφορους λόγους. Γιατί κάθε γλώσσα είναι σύστημα αυτόνομο που οι «ομοιότητες» ή οι «διαφορές» της με άλλες κρίνονται σε άλλα επίπεδα (φωνολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό) και κατά τελευταίο λόγο στο λεξιλόγιο.

Γιατί πρέπει να μας ενδιαφέρει πώς η σημερινή γλώσσα (που βέβαια δεν είναι ενιαία και αδιαίρετη ελληνική) θα γίνει όχημα αλλά και προωθητική δύναμη του σημερινού νεοελληνικού πολιτισμού.

Γιατί είναι δείγμα προβληματικής σχέσης με τη σημερινή μας γλώσσα και τη σημερινή μας σκέψη να αντλούμε αισιοδοξία από το γεγονός ότι στις ευρωπαϊκές γλώσσες απαντάται μεγάλος αριθμός αρχαιοελληνικών προθημάτων.

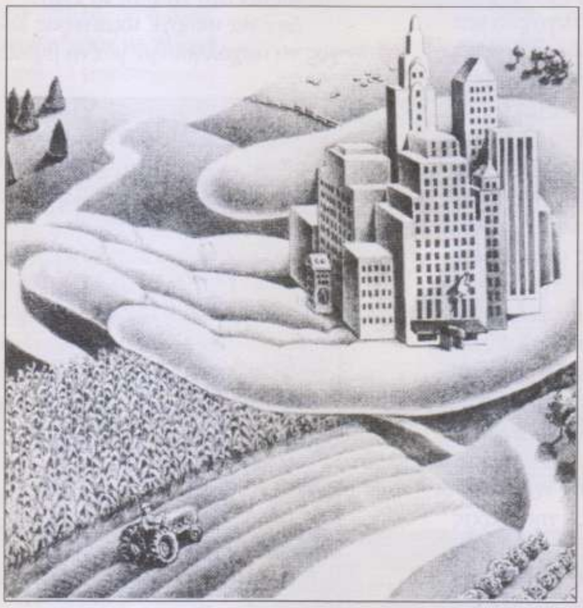
Γιατί η διαρκής ενασχόληση με το ένδοξο παρελθόν αρχίζει να σημαίνει αναχωρητισμό από τις επίμονες ανάγκες του παρόντος (γλωσσικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές).

Αλήθεια, γιατί δεν έγινε μπεστ-σέλερ ένα εγχειρίδιο Νέας Ελληνικής για ξένους; Όταν χιλιάδες Πόντιοι, Αλβανοί, Φιλιππινέζες και τόσοι άλλοι ζουν περιθωριοποιημένοι στην ελληνική κοινωνία, χωρίς να μπορούν να εκφράσουν ούτε κάν την αγανάκτησή τους στα ελληνικά, οι διανοούμενοι θα βαθμολογούν τα «καλά ελληνικά», το υπουργείο Παιδείας θα επαναφέρει τα Αρχαία, και εμείς οι υπόλοιποι θα χαιρόμαστε που το demo- στο democratie προέρχεται από το αρχαιοελληνικό δήμος.

Αρκετό είναι για όσους αρκούνται στη θέση του επιγόνου.

Γιάννα Γιαννουλοπούλου

ΠΑΤΡΑ: Η ΠΟΛΗ ΚΑΤΑΡΡΕΕΙ

Εάν κάποιος ενσκύψει στα σημερινά προβλήματα της Πάτρας γρήγορα θα αντιληφθεί το ρόλο που αυτή η πόλη καλείται να παίξει στη μετά-Μάαστριχτ εποχή. Μια πόλη με ανεργία που ανέρχεται σύμφωνα με τις επίσημες στατιστικές στο 30% του εργατικού δυναμικού της, με τις συνεχιζόμενες απολύσεις και το κλείσιμο εργοστασίων.

Ταυτόχρονα παρουσιάζεται αύξηση στον τομέα των υπηρεσιών (τριτογενής τομέας). Ο οικομικός της ρόλος λοιπόν οριοθετείται στα πλαίσια της ελληνικής παρασιτικής οικονομίας. Ένας ρόλος που πέρα από τον τριτογενή τομέα θα ενισχύσει και την άποψη πολλών που ισχυρίζονται πώς η Ελλάδα δεν έχει την δυνατότητα της παραγωγικής ανάπτυξης και αυτονομίας εάν ακολουθήσει τα κελεύσματα και τις επιταγές του Μάαστριχτ.

Στο βωμό αυτού του είδους «ανάπτυξης» θυσιάζονται σήμερα και τα περίχωρα της πόλης από ανατολάς προς δυσμάς. Η εξαθλίωση που επιχειρείται στο όνομα της οικονομικής ανάπτυξης, δρα και προς τις δύο κατευθύνσεις.

Ξεκινώντας από τα προάστεια της Πάτρας, φτάνουμε αρχικά στην περιοχή του Ρίου του οποίου οι κάτοικοι διαμαρτύρονται για την επέκταση των εγκαταστάσεων της TEXACO. Το 1992 η κοινότητα του Ακταίου κατορθώνει να λάβει θετική απάντηση στην επέκταση του οικισμού. Τα νέα όμως όρια του οικισμού περιλαμβάνουν και τις εγκαταστάσεις της TEXACO που εκτείνονται σε μια ακτίνα 32 χιλιομέτρων. Η εταιρία διαμαρτύρεται για την επέκταση του οικιστικού ορίου και με έγγραφο που υποβάλλει στο ΥΠΕΧΩΔΕ στις 20/2/92 ζητά τον αποχαρακτηρισμό της περιοχής από οικιστική ζώνη και την μετατροπή της σε βιομηχανική. Ταυτόχρονα μη λαμβάνοντος υπ' όψη την αίτηση των κοινοτήτων για μεταφορά των εγκαταστάσεων βάση χρονοδιαγραμμάτος ζητά την επέκταση των εγκαταστάσεων της.

Από την στιγμή που το έγγραφο γίνεται αντιληπτό από τις κοινότητες, αυτές ξεκινούν έναν αγώνα ΐια την ικανοποίηση των αιτημάτων τους. Στην προσπάθειά τους έχουν συμμάχους τον περιφερειάρχη και τον υφυπουργό Γεωργίας Κατσιγιάννη. Ο μεν περιφερειάρχης απορρίπτει την αίτηση της TEXACO για επέκταση, ο δε υφυπουργός υπόσχεται να μην την επιτρέψει.

Η TEXACO τελικά παίρνει την άδεια επέκτασης από το Υπουργείο ενώ και το Νομαρχιακό Συμβούλιο επικυρώνει την ανανέωση της άδειας εγκατάστασης αλλά και επέκτασης των αποθηκών καυσίμου.Οι κάτοικοι της περιοχής αφήνονται εκτεθειμένοι στον κίνδυνο παρ' όλες τις υποσχέσεις. Τα ατυχήματα του '85—διαρροή μαζούτ στη θάλασσα— και του '92 — ένας εργάτης μετά από έκρηξη βυτίου μένει παράλυτος — καταδυκνείουν την έκταση του κινδύνου. Οι κοινοτάρχες χαρακτηρίζουν τις αποθήκες «ατομική βόμβα».

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα είναι η μεταφορά των σκουπιδιών από την περιοχή της Εγλυκάδας στην Ξερόλακα. Ο Δήμαρχος με ένα πρόχειρο σχέδιο, το μόνο που κάνει είναι να μεταφέρει το πρόβλημα από τη μια περιοχή στην άλλη —η οποία είναι και μεγάλης αρχαιολογικής σημασίας! Το όλο εγχείρημα έχει παγώσει, εν μέρει και λόγω καταπατήσεων που έχουν γίνει από ιδιώτες στην επίμαχη περιοχή.Ορισμένα έργα υποδομής που έγιναν, παραμένουν εκεί για να θυμίζουν την απουσία κάθε ιδέας σχεδίου, παρ' όλο που το Πανεπιστήμιο Πατρών έχει προτείνει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα αποκομιδής και διαχείρισης των σκουπιδιών με ταυτόχρονη ανακύκλωσή τους. Το έργο αυτό όμως όχι μόνο κοστίζει αρκετά χρήματα, αλλά και η απόδοσή του θα φανεί μετά από πολλά χρόνια. Από τη φύση του λοιπόν δεν είναι έργο που μπορεί βραχυπρόθεσμα να το εκμεταλλευτεί ο Δήμαρχος για τις επερχόμενες εκλογές και αυτό είναι ένας ανασταλτικός παράγων για την προώθησή του.

Η Στροφιλιά είναι ένα δάσος όπου ιδιώτες καταπατητές διεκδικούν εδάφη. Η περιοχή έχει χαρακτηριστεί ως σπανίου φυσικής ομορφιάς και για αυτό το λόγο προστατεύεται από τη διεθνή συνθήκη Ramsar. Η επίθεση σ' αυτό το δάσος ολοκληρώνεται από την προσπάθεια 500 γιατρών οι οποίοι μέσω μιας επταμελούς επιτροπής τους (υπερκομματικής προέλευσης), προωθούσαν την κατασκευή 500 οικισμών στην περιοχή Μαύρα Βουνά της Στροφιλιάς. Η προσπάθεια καταπάτησης και καταστροφής του περιβάλλοντος ονομάστηκε «αξιοποίηση» μιας και οι εν λόγω κατοικίες θα είχαν βιολογικό καθαρισμό! Ο παραλογισμός σε όλο το μεγαλείο του.

Η επιδίωξη αυτή προς το παρόν, κάτω από την πίεση των οικολογικών ομάδων και των ΜΜΕ ανάγκασε τους κυρίους αυτούς να αποσύρουν την αίτησή τους.

Για άλλη μια φορά τα περιβαλλοντικά προβλήματα αντιμετωπίζονται με τη γνωστή τσαπατσουλιά και χωρίς να υπάρχει ούτε μακροπρόθεσμος σχεδιασμός αλλά ούτε και σεβασμός στό περιβάλλον. Ένα περιβάλλον που καταπατείται από κάθε λογής συμφέροντα θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τη ζωή των μελλοντικών γενεών. Η φύση μας προειδοποιεί ότι έχει όρια και άρα όρια έχει και ο ίδιος ο άνθρωπος ως φύση. Αν δεν αποκαταστήσουμε μια αρμονική σχέση μ' αυτήν, αν δεν προσπαθήσουμε να διατηρήσουμε ανέπαφες τις τελευταίες «αναξιοποίητες» περιοχές σύντομα θα ανακαλύψουμε τα όρια της ίδιας της επιβίωσης μας.

Αντώνης Σπυρόπουλος

2 Απριλίου 1993. Η επόμενη μέρα των φοιτητικών εκλογών. Στις αίθουσες των σχολών, στα κυλικεία και στους διαδρόμους ελάχιστα πράγματα θυμίζουν ότι την προηγούμενη μέρα έγιναν εκλογές. Αυτοί που ξενυχτούν για να μαγειρέψουν τα ποσοστά βρίσκονται, καλώς ή κακώς, σε κάποια γραφεία.

Άρα, ο μεγάλος νικητής δεν είναι απλώς η ΔΑΠ εκφράζοντας τη συντηρητική στροφή των φοιτητών (αυτό συνέβη αρκετά χρόνια πριν). Μεγάλος νικητής των φετινών εκλογών είναι ο κομματικός λόγος, ανούσιος και απονευρωμένος. Ένα σημαντικότατο ποσοστό των φοιτητών ψηφίζει πια ένα από τα δύο μεγάλα κόμματα, όπως και οι δικηγόροι, όπως και τόσες άλλες κοινωνικές ομάδες. Μεγάλος νικητής των εκλογών είναι ο υπουργός Παιδείας γιατί καθόλου δεν εισέπραξε τη δυσαρέσκεια για το νόμο που πέρασε και ξέρει ότι άνετα θα μπορεί να προχωρήσει στην εφαρμογή της πολιτικής του.

Η ΔΑΠ διατήρησε την πρώτη θέση με μια μικρή πτώση του 2% στα ΑΕΙ, και κατέλαβε τη δεύτερη θέση με αύξηση του ποσοστού της (1992: 37,60/ 1993: 40,28) στα υποβαθμισμένα ΤΕΙ!

Η ΔΑΠ, από τα πιο εκσυγχρονισμένα, φιλοευρωπαϊκά και «αντεθνικιστικά» τμήματα της δεξιάς παράταξης. Χωρίς εξάρσεις πατριωτισμού μας προειδοποιεί ότι η «Ευρώπη δεν περιμένει» και εστιάζει την παρέμβασή της σε πρωτοβουλίες για τον «καθαρισμό των Πανεπιστημίων» ή στη δημιουργία δικτύων πληροφόρησης για τα ΕΟΚικά προγράμματα. Η ΠΑΣΠ με μια αύξηση του ποσοστού της κατά 1% (30,09 ΑΕΙ/ 41,21 ΤΕΙ) δε θα 'πρεπε να είναι και τόσο δυσαρεστημένη, αν σκεφτεί κανείς ότι το 1989 βρισκόταν μόλις στο 15%. Και κυρίως αν συνυπολογίσει κανείς ότι το ιδεολογικό της όραμα και η πολιτική της πρόταση δε διαφέρει και πολύ από την εκσυγχρονιστική της ΔΑΠ.

Είκοσι σχεδόν χρόνια μετά τη μεταπολίτευση, τι απέγινε η Αριστερά στα Πανεπιστήμια; Μάλλον, τι απέμεινε από την Αριστερά στα Πανεπιστήμια: σχήματα, μικρές ομάδες, οι άλλοι, οι διάφοροι. Η Ενιαία Ανεξάρτητη Αριστερή Κίνηση διατήρησε εν πολλοίς τις δυνάμεις της, συγκεντρώνοντας ψήφους δυσαρέσκειας. Μα αν δει κανείς την κατάσταση από μια σχετική απόσταση, μοιάζει λίγο ειρωνικό για τη συνέχεια των Συσπειρώσεων του '79, του '83, του '87 και του '90 να καταγράφονται ως η παράταξη του ΝΑΡ.

Κι αυτό όχι λόγω παλιών διενέξεων αλλά γιατί ο τρίτος πόλος στα ΑΕΙ μπορεί να έχει πολύ πιο δημιουργικά, εναλλακτικά πολιτικά χαρακτηριστικά, χαρακτηριστικά καθημερινής δράσης, παρά τον αριστερό συνδικαλισμό και το λόγο του συνεπούς ΚΚΕ.

Πάντως η πραγματικότητα των ΑΕΙ δεν είναι ενιαία και αδιαίρετη. Σχήματα εναλλακτικά σε επιμέρους σχολές σημείωσαν μια ικανοποιητική παρουσία. Κινήσεις όπως η κατάληψη του ξενοδοχείου «Ξενία» στο Ρέθυμνο που διαρκεί ήδη ένα μήνα δεν συναντούν απλώς εκλογική καταγραφή αλλά ούτε το φως της δημοσιότητας.

Ο Συνασπισμός εξαφανίζεται, το ΚΚΕ θεωρεί νίκη ότι έφτασε στο 3,71% στα ΑΕΙ και στο 4,27% στα ΤΕΙ.

Από πού μπορεί λοιπόν να αρχίσει η αντίθετη κίνηση στα Πανεπιστήμια; Η ανάγκη για έναν τρίτο πόλο είναι εμφανέστατη. Η ανάγκη των φοιτητών για νέες πολιτικές πρακτικές επίσης. Η αντίθεση με το Πανεπιστήμιο του γραβατωμένου εκπροσώπου και του παπαγάλου φοιτητή είναι υπαρκτή.

Θα καταφέρουν άραγε κάποιοι από τους ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ να γίνουν όχι γενικώς ΑΛΛΟΙ αλλά συγκεκριμένοι ΑΛΛΟΙ;

Δεν υπάρχει καμιά βεβαιότητα, υπάρχει απλώς η βούληση. Μα η προσπάθεια που θα γίνει από τα εναλλακτικά σχήματα είναι υποχρεωμένη να συζητήσει για όλα. Είναι υποχρεωμένη να αναφερθεί στην πολύτιμη εμπειρία των μοντέρνων κινημάτων από το '68 και μετά, είναι υποχρεωμένη να τοποθετηθεί στον ελληνικό χώρο, στις ανάγκες για γνώση και έρευνα που έχει αυτός. Όσο περιοριζόμαστε στο επιμέρους, θα αφήνουμε τη μεγάλη μάζα στα ήδη αναξιόπιστα κόμματα.

Και τέλος, αν τα κόμματα και τα ΜΜΕ θεωρούν τις φοιτητικές εκλογές γκάλοπ, όσοι αυτοπροσδιοριζόμαστε ως εναλλακτική τάση στα Πανεπιστήμια, ας δούμε την δράση μας στα Πανεπιστήμια ως πρόκριμα για την κοινωνική μας δράση.

Ας αντιστρέψουμε την κίνηση. Έτσι κι αλλιώς είμαστε ήδη στριμωγμένοι στη γωνία...

Γιάννα Γιαννουλοπούλου

ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΕΣ

Ποιος πληρώνει ποιον;

Ένα από τα γνωστότερα και «διασημότερα» συνθήματα της ελληνικής πιάτσας τα τελευταία χρόνια είναι : «Τα παίρνουμε από την ΕΟΚ», «Θα τα πάρουμε από την ΕΟΚ» καί άλλα ηχηρά παρόμοια. Λες και όλη η ελληνική κοινωνία βρήκε το δρόμο του πλουτισμού.

Ας δούμε ποια είναι αυτά τα περιβόητα χρήματα που εισπράττουμε ή τουλάχιστον κάποιοι εισπράττουν από την ΕΟΚ. Το 1982 ένα χρόνο μετά την πλήρη ένταξη μας στην ΕΟΚ το καθαρό πλεόνασμα της Ελλάδας από ΕΟΚικούς πόρους έφτασε τα 500 εκατομμύρρια δολάρια. Το 1991 έφτασε τα 4 δισεκατομμύρια δολλάρια και προβλέπεται ότι θα σταθεροποιηθεί με ελαφρές ανοδικές τάσεις λόγω «πακέτου Ντελόρ», σε αυτό το επίπεδο. Το 1992 ήταν και πάλι 4 δισεκατομμύρια δολλάρια. Αυτές είναι οι καθαρές εισροές πόρων από την ΕΟΚ προς την Ελλάδα. Καθόλου ευκαταφρόνητες, αν υπολογίσουμε σε 69,5 δισεκατομμύρια δολάρια, σε τρέχουσες τιμές, το εθνικό εισόδημα της Ελλάδας το 1991, δηλαδή σχεδόν το 6% του εθνικού εισοδήματος, ένα ποσό ίδιας τάξεως με τις συνολικές εισπράξεις από τον τουρισμό. Κατά συνέπεια λοιπόν έχουν δίκιο όσοι πανηγυρίζουν για τη νέα «αγελάδα» που βρήκαμε για άρμεγμα;

Δυστυχώς όμως για τους κατά Ζουράρι «ευρωλιγούρηδες» τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα. Γιατί την ίδια στιγμή διευρύνθηκε πολύ περισσότερο το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου με τις χώρες της ΕΟΚ. Ας δούμε κατ' αρχήν μια εικόνα του ισοζυγίου πληρωμών μέσα στην τελευταία δεκαετία

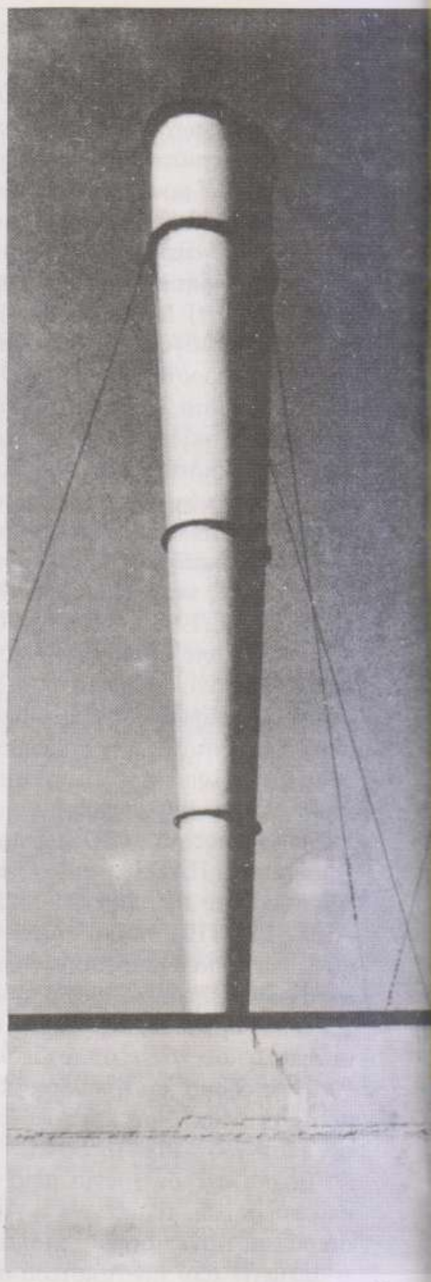
ΙΣΟΖΥΓΙΑ ΠΛΗΡΩΜΩΝ (σε δισ. δολ. ΗΠΑ)

	Εμπορικό (χωρίς καύσιμα)			Καυσίμων			Αδήλων (χωρίς ΕΟΚ)			ΕΟΚ	Έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών
	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Έλλειμμα	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Έλλειμμα	Πόροι	Πληρωμές	Πλεόνασμα		
1982	3,5	7,3	-3,8	0,7	2,8	-2,1	5,6	2,1	3,5	0,5	-1,9
1983	3,4	6,8	-3,5	0,7	2,6	-1,9	4,7	2,0	2,7	0,8	-1,9
1984	3,5	6,7	-3,2	0,9	3,1	-2,2	4,6	2,1	2,5	0,7	-2,1
1985	3,5	7,4	-3,9	0,8	3,2	-2,4	4,4	2,3	2,1	0,9	-3,3
1986	4,0	8,4	-4,4	0,5	1,8	-1,3	5,1	2,6	2,5	1,4	-1,8
1987	5,1	10,2	5,1	0,6	2,4	-1,8	6,8	2,8	4,0	1,7	-1,3
1988	5,4	11,7	-6,3	0,5	1,9	-1,4	8,2	3,4	4,8	1,9	-1,0
1989	5,6	13,0	-7,4	0,4	2,1	-1,7	7,7	3,7	4,0	2,6	-2,6
1990	5,9	16,0	-10,1	0,5	2,7	-2,2	10,1	4,3	5,8	2,9	-3,6
1991	6,0	16,3	-10,3	0,8	2,8	-2,0	11,4	4,6	6,8	4,0	-1,5
1992*	5,6	17,6	-12,0	0,6	2,3	-1,7	12,8	5,3	7,5	4,0	-2,2

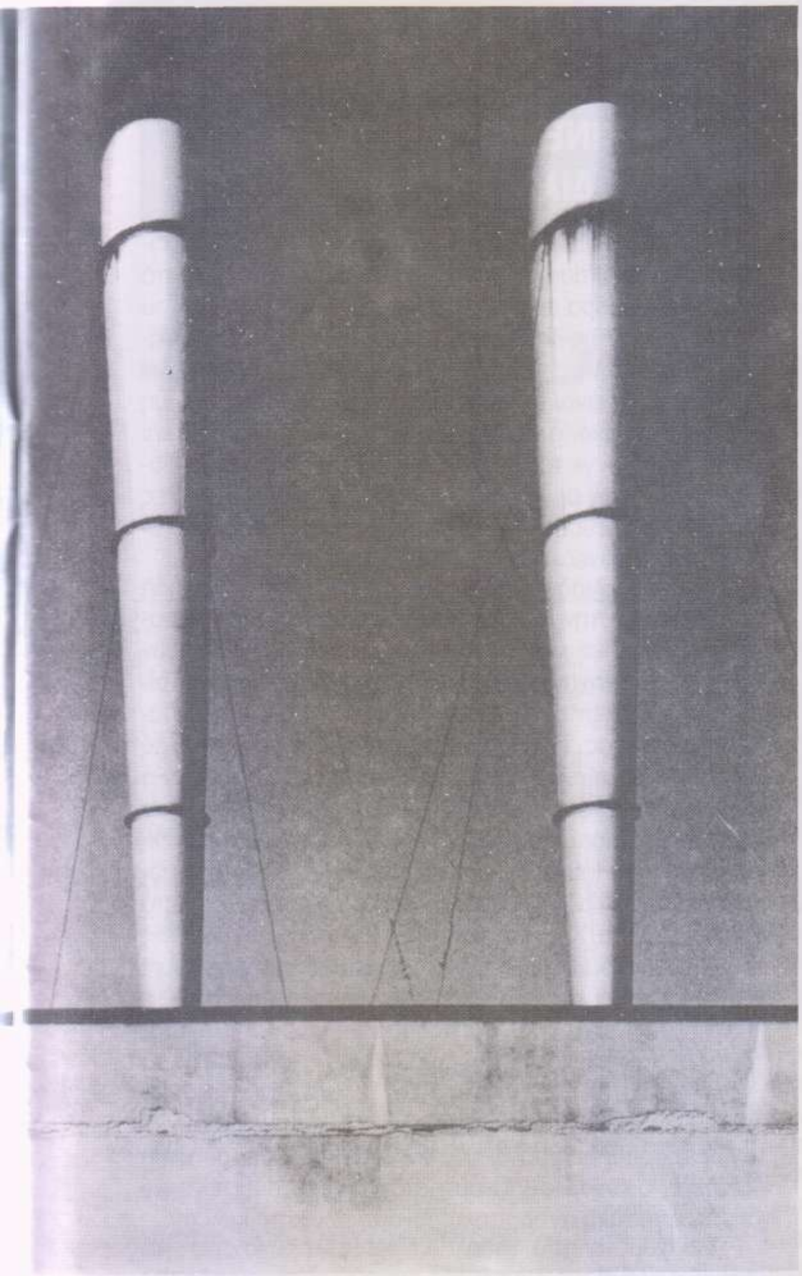
* Εκτιμήσεις

Η διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος τα τελευταία χρόνια υπήρξε θεαματική. Από 3,8 δισ. δολλάρια το 1982 έφτασε τα 12,0 δισεκατομμύρια χωρίς τα καύσιμα. Οι εξαγωγές τον 1992 μειώθηκαν ως ποσοστό κάτω από το ένα τρίτο των εισαγωγών. Αυτό το έλλειμμα κατά 65-70% προέρχεται από τις ανταλλαγές της Ελλάδας με τις ΕΟΚικές χώρες. Δηλαδή από τα 2,5 δισεκατομμύρια δολλάρια ξεπέρασε τα 8 δισεκατομμύρια μέσα σε δέκα χρόνια.

Κατά συνέπεια το συνολικό έλλειμμα της ελληνικής οικονομίας απέναντι στην ΕΟΚ, αν συγκρίνουμε αυτά που παίρνουμε από επιδοτήσεις με αυτά που «δίνουμε» μέσω της διεύρυνσης των άνισων εμπορικών ανταλλαγών, τότε το συμπέρασμα είναι σαφές. Η ελληνική οικονομία ΧΑΝΕΙ. Δεν «τα παίρνουμε από τους κουτόφραγκους», αλλά αντίθετα «μας τα παίρνουν». Βέβαια σε αυτή την άνιση ανταλλαγή όπου η ευρωπαϊκή - ΕΟΚική οικονομία με αντάλλαγμα την διεύρυνση των εξαγωγών της παραχωρεί ενα ποσό μέσω των ποικίλων επιδοτήσεων δεν «χάνουν» όλοι οι Έλληνες. Χάνει η ελληνική οικονομία και κοινωνία που αποδιαρθρώνεται και μεταβάλλεται σε παρασιτική, αλλά κερδίζουν οι ελίτ και οι αποδέκτες των ΕΟΚικών προγραμμάτων, οι κυβερνήσεις που καλύπτουν το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών, μια γραφειοκρατία που βασιλεύει στις Βρυξέλλες και την Ελλάδα.

Είναι προφανές πως μια τέτοια διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος σε μια εποχή οικονομικής κρίσης και στασιμότητας της βιομηχανικής παραγωγής οδηγεί σε μια γενικευμένη αποβιομηχάνιση της χώρας. Ο γενικός δείκτης της βιομηχανικής παραγωγής ήταν το 1992 στο επίπεδο του 100,3 με βάση το 100 το 1980! Δηλαδή για δεκατρία ολόκληρα χρόνια η παραγωγή έμεινε στάσιμη.Σε ότι αφορά τα βιομηχανικά προϊόντα το 1984 εισάγαμε περίπου 4 δισεκατομμύρια δολλάρια και οι εξαγωγές έφταναν

Πού πάμε;

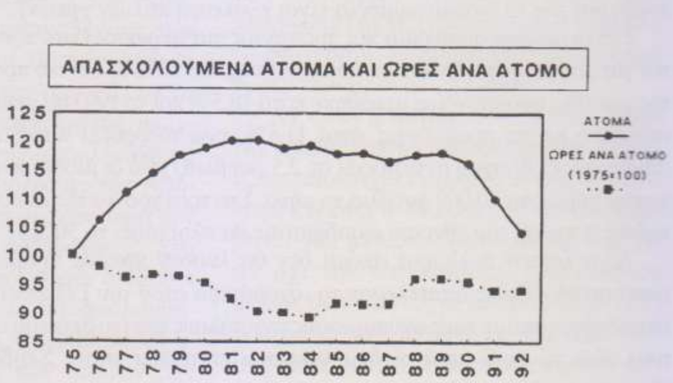
Πάμε πλατεία..., πάμε... ό,τι θέλετε μπορείτε να συμπληρώσετε, υπάρχει δεν υπάρχει στο γνωστό σήριαλ του Λαζόπουλου. Όπως και τόσες αλλες φράσεις που ξεπέρασαν τα όρια της εκπομπής και υιοθετήθηκαν από απλούς ανθρώπους μέχρι εφημερίδες, κόμματα και... ξενοδόχους. Δεν είναι η πρώτη φορά που ατάκες τηλεοπτικών αστέρων αντιγράφονται και επαναλαμβάνονται για καθημερινή χρήση. Απλώς πρώτη φορά αυτό γίνεται σε τόσο μεγάλη έκταση, όπως άλλωστε και η αναφορά σε αυτούς σε καθημερινή πλέον βάση από τα κάθε είδους έντυπα, εφημερίδες. Σχολιάζονται, κουτσομπολεύονται, τους παίρνουν συνεντεύξεις, τους βρίζουν, τους μιμούνται. Όσοι έχουν το αξιοζήλευτο προνόμιο να εισβάλλουν κάθε μέρα στη ζωή μας, γίνονται κέντρο της ζωής μας.

Όχι, αυτό που προβληματίζει δεν είναι η κυριαρχία της τηλεόρασης. Δεν χρειαζόταν να φτάσουμε στο 1993 για να το καταλάβουμε. Αυτό που προβληματίζει είναι η επιβολή των σταρ στη ζωή μας. Δεν είναι μόνο τα πρότυπα, είναι ότι ακόμα και η φαντασία μας, τα αστεία μας χρειάζονται τηλεοπτικά δεκανίκια για να λειτουργήσουν στην επικοινωνία. Οι –όντως– έξυπνες ιστορίες του Λαζόπουλου εξαργυρώνουν την δική μας έλλειψη φαντασίας, τη χαμένη δυνατότητα διακωμώδησης του κόσμου και του εαυτού μας. Τα ανέκδοτα μειώνονται γιατί δεν έχουν εξασφαλισμένη την επιτυχία, ενώ τα δοκιμασμένα της τηλεόρασης είναι εγγυημένα. Τι κι αν επαναλαμβάνονται διαρκώς, σε κάθε διαφορετική περίσταση. Ας μην ξεχνάμε, ότι αυτές οι ατάκες έχουν και ημερομηνία λήξης. Την επόμενη τηλεοπτική σαιζόν. Αποτελούν το εφήμερο σωσίβιο μιας κοινωνίας που έχει χάσει τη δυνατότητα να αυτοσαρκάζεται, να δημιουργεί απρόβλεπτες καταστάσεις, να φαντάζεται...

ΕΟΚ – ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ

τα 2 δισεκ. δολάρια, δηλαδή το έλλειμμα στα βιομηχανικά προϊόντα έφτανε τα δύο δισεκατομμύρια δολάρια. Το 1991, μόλις εφτά χρόνια αργότερα οι εισαγωγές βιομηχανικών προϊόντων έφταναν τα 11,3 δισ. δολ. ενώ οι εξαγωγές τα 3,3 δισ.δολ., δηλαδή το έλλειμμα έφτασε τα 8 δισεκατομμύρια δολάρια! Στην οικονομική ιστορία σπάνια μπορεί να αναφερθεί τέτοια κατάρρευση σε περίοδο ειρήνης. Η ελληνική βιομηχανία έτσι έχασε ένα μεγάλο μέρος της αγοράς. Το 1980 οι εισαγωγές έφταναν το 25% της ελληνικής κατανάλωσης, το 1985 το 35%, το 1989 το 43,1% (βλέπε Τ. Γιαννίτση, σελ. 106-110 στο αφιερωμα της ΕΠΙΛΟΓΗΣ για την ελληνική οικονομία, του Μαρτίου 1993, από όπου και όλα τα στοιχεία που αναφέρουμε). Σήμερα αυτό το ποσοστό έχει φτάσει το 50%!

Οι συνέπειες αυτής της τρομακτικής και ταχυτατης αποβιομηχάνισης αναδεικνύονται και στο επίπεδο της απασχόλησης. Το 1980 η ανεργία έφτανε το 2,8% του ενεργού εργατικού δυναμικού ενώ το 1991 το 8,1% και το 1992 το 9,0%.

ΠΟΙΟΣ ΚΕΡΔΙΣΕ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ;

Στο Τόκυο στις 16 Απριλίου η συνάντηση των «εφτά» μεγάλων δυτικών χωρών αποφάσισε πως ο ...Μπορίς Γέλτσιν θα έπρεπε να κερδίσει το δημοψήφισμα δέκα μέρες αργότερα. Και γι' αυτό υπήρχε ένας και μόνο τρόπος, η παραχώρηση σημαντικής οικονομικής βοήθειας. Ενώ όταν ήταν ο Γκορμπατσώφ στην εξουσία τα χρήματα ακόμα και οι υποσχέσεις δίνονταν με το σταγονόμετρο, τώρα πια επιταχύνεται η οικονομική βοήθεια, η τουλάχιστον οι ...υποσχέσεις (γιατί από τα 24 δισ. δολλάρια που υποσχέθηκαν πέρισυ κατω από 10 δόθηκαν στην πραγματικότητα). Φέτος μπροστά στον κίνδυνο πτώσης του Γέλτσιν το ποσό έφτασε τα 43 δισεκατομμύρια δολλάρια (βέβαια δεν πρέπει να φανταστούμε μια άμεση διοχέτευση αυτού του ποσού στη ρώσικη οικονομία μια και 15 δισεκατομμύρια είναι εξάλειψη παλιών χρεών).

Για τη ρώσικη οικονομία και προπαντός για το ρώσικο λαό πρόκειται για μια σταγόνα στον ωκεανό της κρίσης. Το 1992 το εθνικό προϊόν της ρώσικης ομοσπονδίας μειώθηκε κατά 18,5% και το 1993 θα μειωθεί σύμφωνα με τις προβλέψεις κατά 11,8%, ενώ το ρούβλι κατεβαίνει αδιάκοπα, (1 δραχμή αντιστοιχεί σε 2,5 ρούβλια) ενώ οι μισθοί κυμαίνονται γύρω στα 40.000 ρούβλια το μήνα. Στα τρία χρόνια της ανοικτής κρίσης η πτώση του εθνικού εισοδήματος θα πλησιάσει το 50% !

Λίγα λοιπόν δολλάρια ακόμα δεν θα λύσουν κανένα πρόβλημα ουσιαστικά. Όμως αποτέλεσαν το ισχυρότερο ατού του Γέλτσιν στην αναμέτρηση του με τους ανύπαρκτους αντιπάλους του (το δεύτερο ατού του). Και γι' αυτό μετά το δημοψήφισμα επιτέθηκε στους Σέρβους. Έπρεπε να εξαργυρώσει την υποστήριξη των μεγάλων αφεντικών του.

Η ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ

Στη Σιγκαπούρη πραγματοποιήθηκε στα τέλη Απριλίου η πρώτη επίσημη συνάντηση υψηλού επιπέδου μετά το 1949 ανάμεσα σε υπεύθυνους του Κ.Κ. Κίνας και του Κουόμινταγκ της Ταϊβάν, με στόχο την εγκαθίδρυση τακτικών επαφών μεταξύ τους. Το πρόβλημα των σχέσεων Κίνας-Ταϊβάν είναι το τελευταίο που μένει προς ρύθμιση μετά την συμφωνία για επιστροφή του Μακάο το 1999 και του Χονγκ Κονγκ το 1997. Οι παλιοί αντίπαλοι του εμφυλίου όμως πριν αρχίσουν τις πολιτικές και διπλωματικές επαφές αναπτύσσουν ήδη τα οικονομικά δίκτυα που υφαίνουν την κινεζική οικουμένη του μέλλοντος.

Δώδεκα χιλιάδες επιχειρήσεις της Ταϊβάν έχουν ήδη αποβιβαστεί στην Ασιατική ήπειρο και δεκαδες ή εκατοντάδες χιλιάδες κινέζοι από την ήπειρο μεταναστέυουν πρός τις βιομηχανίες της Ταϊβάν, ενώ εκατομμύρια Ταϊβανέζοι επισκέπτονται κάθε χρόνο την Κίνα –βέβαια πάντα μεσω μιας άλλης χώρας μια και οι απ' ευθείας σχέσεις παραμένουν απαγορευμένες. Η Ταϊβάν έιναι ο δεύτερος επενδυτής στην Κίνα μετά το Χονγκ Κονγκ και πριν από την Ιαπωνία παρά το ότι η εμπολεμη καταστασηση συνεχίζεται! Η κινεζική οικουμένη του 1.200 εκατομμυρίων κατοίκων παίρνει σάρκα και οστά. Και σήμερα μετά το θαύμα του Χονγκ-Κονγκ, της Σιγκαπούρης και της Ταϊβάν ακολουθεί εκείνο της Κίνας, βέβαια σε άλλες διαστάσεις και κλίμακα. Ήδη στην δεκαετία του 1980 η Κίνα ήταν η ταχύτερα αναπτυσσόμενη χώρα της Ανατολικής Ασίας και του κόσμου ίσως –με άνοδο 8,2 % το χρόνο, ενώ το 1992 έφτασε το 12,8 %, ενώ το 1993 προβλέπεται να «πέσει» στο 8,5%! Η βιομηχανία συχνά γνωρίζει ρυθμούς πάνω από 20% και η Κίνα είναι ήδη η δεύτερη οικονομική δύναμη στον κόσμο, σύμφωνα με την πραγματική αγοραστική δύναμη των κατοίκων της.

Ενισχυμένη από τους Κινεζικούς «δράκοντες» και τους Κινέζους της διασποράς επιταχύνει την είσοδο της στα δίκτυα της διεθνούς οικονομίας (είναι ήδη πρώτος εξαγωγέας ενδυμάτων σε παγκόσμια κλίμακα) και προβάλλει ως η μεγάλη υπερδύναμη του επόμενου αιώνα.

Όμως αυτή η επιτάχυνση ενισχύει τις διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις περιοχές της χώρες, ιδιαίτερα το εσωτερικό και τις ακτές, ιδιαίτερα τις νοτιονατολικές, διαλύει τους παραδοσιακούς ιστούς και διογκώνει την ανεργία και τις κοινωνικές ανισότητες και επομένως δημιουργεί πιθανότητες αποσύνδεσης και αποσύνθεσης στο οικονομικό και το πολιτικό πεδίο. Γι' αυτό ο Τενγκ προσπαθεί να διατηρήσει την ηγεμονία του κόμματος σε αυτή την εποχή της ταχύτατης συσσώρευσης και των διαφοροποιήσεων. Για την διαμορφωση της κινεζικής καπιταλιστικής «οικονομίας-κόσμου» του αύριο χρειάζεται η σφαγή των Κινέζων φοιτητών σήμερα. Όμως παρ όλα αυτά εκεί εντοπίζεται το μεγαλο ερωτηματικό για το μέλλον της Ασιατικής υπερδύναμης, στην πιθανή έκρηξη των αντιθέσεων που συσσωρεύονται. Πάντως ο κινέζικος κόσμος τείνει και πάλι να ενοποιηθεί γύρω από την ηπειρωτική Κίνα.

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΘΡΙΛΛΕΡ

Το ξέσπασμα του εθνικισμού στη Γιουγκοσλαβία, αλλά και τη Βαλκανική γενικότερα, χρειάζεται ένα γενικότερο σχέδιο για να υπερπηδηθεί. Ένα σχέδιο που να δίνει μια συλλογική προοπτική για τους λαούς της χερσονήσου. Αυτή η κατεύθυνση της συνεργασίας και της αλληλεγγύης δεν αναδείχθηκε, οπότε ο αγώνας για επιβίωση των εθνοτήτων διοχετεύτηκε στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν εθνικά κράτη. Αλλά η επιβολή του δυτικού μοντέλου της εθνογένεσης, στις συνθήκες της βαλκανικής πολυσπερμίας, δεν μπορεί παρά να παράγει τέρατα.

του Περικλή Παπανδρέου

Με κομμένη, κυριολεκτικά, την ανάσα παρακολουθούμε τις ανεπάλληλες ανατροπές στην εξέλιξη της βοσνιακής τραγωδίας. Όπως σε όλα τα καλογραμμένα θρίλερ, κάθε νέο στοιχείο κορυφώνει την αγωνία, ενώ τίποτα δεν μαρτυρά την τελική έκβαση, που παραμένει επιμελώς απρόβλεπτη. Μόνο που, αντίθετα με τα χολιγουντιανά πρότυπα, ο εφιάλτης του γιουγκοσλαβικού πολέμου δεν λέει να τελειώσει, έχει ήδη στοιχίσει τις ζωές χιλιάδων ανθρώπων, έχει καταστρέψει μια ολόκληρη χώρα, που έχει μετατραπεί σε απέραντο νεκροταφείο, και απειλεί να τυλίξει στις φλόγες του και τα υπόλοιπα Βαλκάνια.

Μετά από ένα χρόνο άγριων συγκρούσεων και εθνικών εκκαθαρίσεων, στα εδάφη της Κροατίας κατ' αρχάς και στη συνέχεια στη Βοσνία, η αντιπαράθεση έχει φτάσει σε οριακό επίπεδο. Είτε θα υπάρξει τώρα κάποιος διακανονισμός είτε θα γνωρίσουμε και νέα ανάφλεξη και παραπέρα προχώρημα της αποσταθεροποίησης της περιοχής. Το σημερινό μεσοδιάστημα αποτελεί μεγάλη ευκαιρία, η οποία αν δεν αξιοποιηθεί θα τροφοδοτήσει την επέκταση του πολέμου. Η επιβολή της απαγόρευσης των πτήσεων πάνω από τη Βοσνία από τα νατοϊκά αεροσκάφη, που συνεχίζουν να επιχειρούν στον εναέριο χώρο της, υπενθυμίζει ότι, παρ' όλη την αποκλιμάκωση που ακολούθησε τη Διάσκεψη της Αθήνας, η επέμβαση και το ολοκαύτωμα δεν είναι ξεπερασμένες πιθανότητες. Στο βαθμό που δεν δημιουργηθούν διέξοδοι εκτόνωσης, τις πτήσεις θα ακολουθήσουν βομβαρδισμοί, η προβλεπόμενη αναποτελεσματικότητα των οποίων δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε χερσαία εμπλοκή. Η σημερινή διαίρεση του Δυτικού μπλοκ, που έχει "παγώσει" το σενάριο της επέμβασης, δεν θα διατηρηθεί επ' αόριστον αν τα δεδομένα παραμείνουν ως έχουν.

Η τεράστια πίεση που ασκούν τα μέσα ενημέρωσης, οι διαμορφωτές της κοινής γνώμης, αλλά και τα ίδια τα αμερικανικά γεωπολιτικά συμφέροντα, δεν μπορεί παρά να κάμψουν τελικά την επιφυλακτικότητα των στρατιωτικών, που διακρίνουν το πραγματικό κόστος ενός παρατεταμένου ανταρτοπόλεμου. Ενάντια στην εμπλοκή τάσσεται και η πλειοψηφία των Αμερικανών πολιτών, που θα προτιμούσε να έβλεπε να διοχετεύεται η ενεργητικότητα των πολιτικών στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και της ανεργίας που υποτροπιάζουν στις ΗΠΑ. Αλλά είναι βέβαια γνωστό ότι δεν είναι αυτές οι παράμετροι καθοριστικές για τις επιλογές της Ουάσιγκτον. Η προετοιμασία της επέμβασης δεν έχει μόνο εκφοβιστικό και διαπραγματευτικό χαρακτήρα. Και όπως έχει αποδείξει το παρελθόν, αν οι Αμερικανοί αποφασίσουν να κινηθούν, τελικά θα αναγκασθεί να παραταχθεί πίσω τους όλο το Δυτικό μπλοκ.

Η συνειδητοποίηση του κινδύνου που συνεπάγεται η επέμβαση για τη Σερβία την ίδια και όχι μόνο για τους Βόσνιους Σέρβους, αλλά και η εξάντληση των στρατιωτικών του στόχων -οι Σέρβοι είναι οι νικητές της εμφύλιας αντιπαράθεσης σε όλα τα μέτωπα- οδήγησαν τον Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς στο μεγάλο άλμα του συμβιβασμού. Αλλά, όπως φάνηκε εκ των υστέρων, δεν αποτελεί εύκολο έργο το να πεισθούν οι ομοεθνείς του -που έχουν καταληφθεί από τη λογική τής, μέχρι το τέλος, εθνικής αντιπαράθεσης, στην οποία μέχρι πρόσφατα ο ίδιος τους οδηγούσε- να εγκαταλείψουν τα εδάφη που έχει ποτίσει το αίμα όλων των αντιμαχομένων. Η ατυχής για την ειρήνη συνεδρίαση του Κοινοβουλίου των Σέρβων της Βοσνίας επέδειξε καθαρότατα το ενδοσερβικό σχίσμα, το οποίο ολοκληρώθηκε με το εμπάργκο που επέβαλε το Βελιγράδι, διακόπτοντας την τροφοδοσία των Βόσνιων Σέρβων.

Αν αυτή η στάση, που έφτασε μέχρι την απαγόρευση εισόδου για τον Κάρατζιτς, αποδειχθεί μακράς πνοής και επιλογή εύρους, ο Μιλόσεβιτς θα απολαμβάνει για μεγάλο διάστημα την ανοχή, αν όχι την υποστήριξη, του δυτικού μπλοκ, σαν ο μόνος μετριοπαθής (πλέον) πολιτικός που μπορεί να ελέγξει τους ακραίους. Αλλά αυτή η προτίμηση δεν

είναι δυνατό να διαρκέσει αν υπάρξει αναζωπύρωση των εχθροπραξιών.

Σχέδια χωρίς μέλλον

Η μόνη δυνατότητα για μόνιμη διευθέτηση της γιουγκοσλαβικής κρίσης βρίσκεται σε έναν εφ' όλης της ύλης συμβιβασμό, που θα προσφέρει λύσεις τόσο στη Βοσνία όσο και στην Κράινα και το Κόσσοβο. Και μόνιμες λύσεις δεν μπορεί να είναι -πια- παρά μόνο εκείνες που δημιουργούν ενιαίες εθνικές περιοχές και ελαχιστοποιούν την παρουσία μειονοτικών πληθυσμών εντός των δημιουργούμενων εθνικών κρατιδίων.

Το σχέδιο Βανς - 'Οουεν για τη διευθέτηση της κρίσης στη Βοσνία είναι προφανώς μια μεταβατική, μη βιώσιμη λύση, που αφήνει για το μέλλον την επίλυση των μεγαλύτερων δυσκολιών. Και το δυσκολότερο είναι η συμβίωση και πάλι των πληθυσμών που έχουν αλληλοσφαχθεί, η εξασφάλιση των συνόρων και της ελευθερίας της μετακίνησης και, τέλος, η διακυβέρνηση αυτού του χώρου, που ακόμη και σήμερα ανασκάπτεται από οβίδες. Τώρα, το γιατί η Δύση, η οποία προώθησε από ένα σημείο και μετά τον κατακερματισμό και τη μοιρασιά της Γιουγκοσλαβίας, σήμερα εμφανίζεται υπέρμαχη του πολυεθνικού χαρακτήρα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, προωθώντας ένα σχέδιο καντονοποίησής της, εκτός τόπου και χρόνου, το γιατί έχουν αναλάβει οι Η.Π.Α. την υπεράσπιση του μουσουλμανικού στοιχείου -μέχρι του σημείου να τους εξοπλίζουν με πολεμοφόδια μέσω των εφοδιοπομπών του ΟΗΕ, και να προωθούν την άρση του εμπάργκο όπλων γι' αυτούς- είναι ερωτήματα των οποίων τις απαντήσεις δεν πρέπει να αναζητήσει κανείς στις αρχές του διεθνούς δικαίου και την αρχή της υπεράσπισης του αδυνάτου, αλλά μάλλον στα στρατηγικά συμφέροντα και τις γεωπολιτικές επιλογές. Πολύ κοντά, εξάλλου, στην τραγωδία της Βοσνίας, ένας λαός μερικών εκατομμυρίων, οι Κούρδοι, υφίστανται ολόπλευρη εθνική καταπίεση και καταστολή από το τουρκικό κράτος, η οποία τον τελευταίο καιρό έχει λάβει τις διαστάσεις γενοκτονίας. Αλλά ο αναβαθμισμένος ρόλος τοποτηρητή, που η νέα τάξη πραγμάτων επιφυλάσσει στην Τουρκία, δεν επιτρέπει να εκδηλωθούν εδώ οι ευαισθησίες των media... Απόλυτη σιωπή, λοιπόν, για τον εξανδραποδισμό των Κούρδων, στη φιλελεύθερη Ευρώπη, σε αντίθεση με τη δημοσιότητα των προηγούμενων χρόνων. Τώρα υπάρχει μόνο κατανόηση για το πρόβλημα της «τρομοκρατίας» που αντιμετωπίζει η Άγκυρα και αγώνας δρόμου για την εξασφάλιση δεσμών φιλίας με την ισχυρή περιφερειακή δύναμη.

Μικρές χωρές – Μεγάλα συμφέροντα

Η επιλογή των Αμερικανών να ταχθούν υπέρ των μουσουλμανικών δυνάμεων στη Βαλκανική, των Αλβανών και Βοσνίων, δεν είναι μια ηθική ή πολιτισμική επιλογή. Εξάλλου, μετά τη βομβιστική επίθεση στο Εμπορικό Κέντρο της Ν. Υόρκης η Αμερική έχει κατακλυστεί από αντιισλαμική ψύχωση. Η παράταξη με τους Μουσουλμάνους είναι η μόνη επιλογή που τους επιτρέπει να μπουν σφήνα ανάμεσα στις ιστορικές ζώνες επιρροής των δυνάμεων που έχουν μια παράδοση παρεμβάσεων στα Βαλκάνια. Οι Αμερικανοί έχουν, από στρατηγική άποψη, κάθε λόγο να ανυπομονούν να επέμβουν στα Βαλκάνια. Η ανικανότητα της Ευρώπης να διαχειριστεί με αποτελεσματικό τρόπο την κρίση και, στη συνέχεια, τη σύγκρουση στη Γιουγκοσλαβία, αποτελεί βαρύ πλήγμα για τη διαδικασία ενοποίησης της Ευρώπης, πλήγμα που, αν συνδυαστεί με την οικονομική κρίση και την ουσιαστική κατάρρευση των «στόχων του Μάαστριχτ», αναβάλλει την πολιτική και οικονομική ενοποίηση επ' αόριστον. Η προοπτική της επιβολής της αμερικανικής τάξης στη Βαλκανική κάνει τους Ευρωπαίους να μετανιώνουν οικτρά για το ότι βιάστηκαν, με ελαφρά την καρδιά, να προχωρήσουν στο διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας, αμέσως μετά τη δήλωση απόσχισης της Σλοβενίας. Αποδείχθηκε ότι το πράγμα δεν ήταν τόσο απλό όσο φαντάστηκαν όταν «έπαιρναν» τα κομμάτια που τους ενδιέφεραν, και η λεία που αποκόμισαν κάποιοι απ' αυτούς πολύ φτωχή, σε σχέση με τον κίνδυνο που διατρέχουν να συρθούν, για άλλη μια φορά μετά τον «πόλεμο στον Κόλπο», πίσω από τις αμερικανικές επιλογές.

'Ετσι, είναι απολύτως εξηγήσιμη η ανυποχώρητη αντίθεση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων -αμέσως μόλις τα αποτελέσματα της Διάσκεψης της Αθήνας τούς έδωσαν τα προσχήματα και τα περιθώρια χρόνου- στην προοπτική της έναρξης στρατιωτικής δράσης στη Βοσνία. Είναι δε εντυπωσιακή η ξεκάθαρα αρνητική στάση που κράτησε η Αγγλία, η πιο πιστή σύμμαχος των Η.Π.Α. στην Ευρώπη, απέναντι στις πιέσεις για επικύρωση των σχεδίων της επέμβασης. 'Οπως και οι Βρετανοί, έτσι και οι Γάλλοι αρνούνται να πυρπολήσουν τα Βαλκάνια, προκειμένου να πριμοδοτήσουν την αμερικανική διείσδυση στην ευρωπαϊκή περιφέρεια. Ακόμα και η Γερμανία, που φέρνει μεγάλο βάρος της ευθύνης για το διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας, η οποία έχει τα λιγότερα να χάσει από την επέκταση του χάους στη Βαλκανική, μια και έχει ήδη συγκροτήσει τον κεντροευρωπαϊκό χώρο επιρροής της, αρνείται να συνεργήσει στην περαιτέρω υπονόμευση της ευρωπαϊκής κυριαρχίας.

Η επιβεβαίωση της Αμερικής ως μόνης υπερδύναμης, η οποία έχει την πυγμή να επιβάλλει την «τάξη» της, είναι μόνο ο ένας από τους λόγους ουσίας που ωθούν τον Κλίντον να διερευνά τις δυνατότητες στρατιωτικής επέμβασης. Εκτός από την ευρωπαϊκή ανικανότητα, είναι και η ρωσική παράλυση που προσφέρει χρυσές ευκαιρίες για την Ουάσιγκτον. Η χρεοκοπία της Ρωσίας, η εσωτερική κατάρρευση, αλλά και οι συγκρούσεις που υποβόσκουν στην περιφέρεια της πρώην υπερδύναμης, την εμποδίζουν από το να ασκήσει την πολιτική της σλαβικής και της ορθόδοξης αλληλεγγύης, βάσει των οποίων ιστορικά παρέμβαινε στα Βαλκάνια. Η απόλυτη εξάρτηση της Ρωσίας από τις δυτικές και τελικά τις αμερικανικές πιστώσεις αναγκάζει τη Μό-

σχα να κρατάει τις αντιρρήσεις της σε ήπιους τόνους. 'Ετσι ο Γέλτσιν, αμέσως μετά τη δοκιμασία του δημοψηφίσματος, από την οποία απλά επέζησε, έσπευσε να προβάλει την υπακοή του στις αμερικανικές επιλογές. Υπακοή που τελικά στοιχίζει αρκετά φτηνά στις ΗΠΑ, αν δούμε τα ποσά που διατίθενται στη Μόσχα. Αλλά, βέβαια, το πόσο θα παραμείνει ο Γέλτσιν στην εξουσία είναι κάτι το αδιευκρίνιστο, και έτσι η προσπάθεια των Αμερικανών είναι να κερδίσουν έδαφος όσο ο ρωσικός γίγαντας είναι ναρκωμένος και ελεγχόμενος.

Η επιδίωξη μιας τέτοιας ένταξης των Βαλκανίων στη σφαίρα της αμερικανικής γεωπολιτικής επιρροής, εκτός από την απώθηση των Ρώσων, περνάει απαραίτητα και από την καθυπόταξη της Σερβίας αλλά και τον περιορισμό της Ελλάδας από τα βαλκανικά δρώμενα.

Το όχημα για μια τέτοια μεθόδευση δεν μπορεί παρά να είναι η στρατιωτική επέμβαση. Και αν οι Τούρκοι ακόμα και σήμερα εμφανίζονται τόσο πρόθυμοι να συμμετάσχουν, είναι γιατί είναι οι μόνοι υποψήφιοι τοποτηρητές αυτής της ευρείας ζώνης που ξεκινάει από την Αδριατική και φτάνει στον Εύξεινο Πόντο. Η Τουρκία έχει δηλώσει διατεθειμένη να αποστείλει, εκτός από τα αεροσκάφη που ήδη βρίσκονται εκεί, και μια ολόκληρη μεραρχία, σε μια πολεμική επιχείρηση που προβλέπεται τουλάχιστον περιπετειώδης. Δεν ήταν βέβαια αυτή η στάση τους στον πόλεμο στον Κόλπο, όπου τήρησαν μια περισσότερο ουδέτερη στάση, και αυτό δείχνει το μέγεθος των ευκαιριών που προσφέρει η εμπλοκή στα Βαλκάνια για την Τουρκία. Επομένως, παρ' όλη τη σημερινή απομάκρυνση της επέμβασης, θα περιμένουν για την κατάλληλη ευκαιρία. Τίποτα εξάλλου δεν έχει ακόμα κριθεί.

Οι ρίζες είναι παλιές...

Μετά την απροσδόκητη απόφαση του Κοινοβουλίου των Σέρβων της Βοσνίας, την ενδεικτική της ψυχολογίας που επικρατεί, είναι απίθανο να προκύψει από το δημοψήφισμα της 15 Μαΐου αποδοχή του σχεδίου Βανς -'Οουεν. Σε κάθε περίπτωση, ο τύπος του πολέμου που διεξάγεται στη Βοσνία από τους οπλαρχηγούς και ανεξέλεγκτους εθνικιστές και των τριών πλευρών, δεν αφήνει αμφιβολία για το ότι οι μάχες θα συνεχιστούν για πολύ ακόμα.

Και αφού το φιτίλι δεν έχει σβήσει, η αλυσιδωτή επέκταση της αναταραχής δεν μπορεί να αποκλειστεί. 'Εχει επανειλημμένα σωστά αναλυθεί ότι μια νέα εστία στο Κόσσοβο θα εμπλέξει αναγκαστικά την Αλβανία, στον ένα ή τον άλλο βαθμό. Η συνεπάγωγη γενίκευση του πολέμου, με ακόμα πιο έντονα θρησκευτικά χαρακτηριστικά, μετακινήσεις προσφύγων και επέκταση των εθνικών εκκαθαρίσεων, εγκυμονεί, τελικά, μεγάλους κινδύνους για την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία, απέναντι στους οποίους καμιά ελληνική κυβέρνηση δεν μπορεί να αδιαφορήσει.

Αν η πιθανότητα ενός τρίτου βαλκανικού πολέμου φαίνεται ακόμα και σήμερα όχι και τόσο εξωπραγματική, επείγει να διερευνηθούν οι δυνατότητες αποφυγής της καταστροφής. Η σφοδρότητα της σύγκρουσης στη Γιουγκοσλαβία αλλά και η έκρηξη των εθνικισμών σ' όλη τη Βαλκανική προϊδεάζουν αρνητικά οποιονδήποτε επιχειρεί να ανιχνεύσει τις δυνατότητες της ειρήνευσης μέσα από τη συνεννόηση και τη συνεργασία των βαλκανικών λαών. Το ξεπάγωμα των εθνικών - οικονομικών αντιθέσεων, που η υπαγωγή στο Ανατολικό μπλοκ εμπόδιζε να εκδηλωθούν, ανέδειξε μίση και διεκδικήσεις που έχουν τη ρίζα τους αιώνες πριν. Το μωσαϊκό των λαών της Βαλκανικής έχει συνυπάρξει στο παρελθόν είτε κάτω από ενιαία διακυβέρνηση, όπως αυτή των Βυζαντινών και των Οθωμανών, είτε κάτω από επιβεβλημένες διαιρέσεις. Τα αριθμητικά μεγέθη των λαών, η ανάμιξη φύλων, γλωσσών και θρησκειών, αλλά και η ίδια η γεωγραφία της χερσονήσου, παράγει τη βαλκανική παθολογία της ακυβερνησίας, της μέχρις εσχάτων αντιπαράθεσης με το γείτονα, της υποταγής σε διευθετήσεις που προέρχονται από εξωγενείς παράγοντες. 'Ετσι, παρ' όλη τη σημαντική ευθύνη που φέρουν οι Ευρωπαίοι και οι Αμερικανοί για την έκρηξη του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία αλλά και για τις σημερινές μεθοδεύσεις, είναι φανερό ότι οι ρίζες της αιματοβαμμένης αντιπαράθεσης είναι ενδογενείς.

Το ξέσπασμα του εθνικισμού στη Γιουγκοσλαβία, αλλά και τη Βαλκανική γενικότερα, χρειάζεται ένα γενικότερο σχέδιο για να υπερπηδηθεί. 'Ενα σχέδιο που να δίνει μια συλλογική προοπτική για τους λαούς της χερσονήσου. Αυτή η κατεύθυνση της συνεργασίας και της αλληλεγγύης δεν αναδείχθηκε, οπότε ο αγώνας για επιβίωση των εθνοτήτων διοχετεύτηκε στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν εθνικά κράτη. Αλλά η επιβολή του δυτικού μοντέλου της εθνογένεσης στις συνθήκες της βαλκανικής πολυσπερμίας δεν μπορεί παρά να παράγει τέρατα. Αν σήμερα μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας δεν υπάρχουν μείζονες εντάσεις, αυτό οφείλεται σε δύο βαλκανικούς πολέμους,καθώς και σε σειρά άλλων συγκρούσεων και μετακινήσεων πληθυσμών που εξάλειψαν τις αιτίες αντιπαράθεσης.

Αν ακολουθηθεί η ίδια μέθοδος και για τα υποψήφια εθνικά κράτη αυτής της τελευταίας περιόδου της βαλκανικής εθνογένεσης, θα χρειαστούν, πολύ πιθανόν, άλλα δέκα χρόνια λιβανοποίησης της περιοχής. Από τη στιγμή που ξεκίνησε αυτή η διαδικασία, είναι προφανές ότι όλοι οι εμπλεκόμενοι έκαναν χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων, προκειμένου να βγουν κερδισμένοι από την τελική εδαφική διανομή. Αν σήμερα αυτή η πορεία μοιάζει αναπότρεπτη, –δεδομένου του ότι μακρόπνοη πολιτική σταθεροποίησης των Βαλκανίων δεν υπήρξε ούτε από την Ευρώπη, η οποία λίγο ή πολύ αδιαφόρησε, αλλά ούτε από την Ελλάδα, η οποία έχει κάθε λόγο να ενδιαφέρεται αλλά αποδείχθηκε ανίκανη να παίξει αυτό το ρόλο–, το ζητούμενο είναι η ελαχιστοποίηση του κόστους της για τους λαούς που έχουν εμπλακεί στη δίνη του πολέμου και της σφαγής. Πρέπει έστω και την ύστατη στιγμή να επιχειρηθεί μια διευθέτηση που να ελαχιστοποιεί τις εθνικές

εκκαθαρίσεις και την προσφυγοποίηση των πληθυσμών, που είναι ο κανόνας για όλους τους πρωταγωνιστές της σύγκρουσης, έστω και αν αυτή η τακτική καταλογίζεται από τα δυτικά μέσα ενημέρωσης αποκλειστικά στους Σέρβους. Το μέγεθος αυτής της εκστρατείας παραπληροφόρησης έχει ήδη διαφανεί, οι Δυτικοί έχουν κάνει τα πάντα για να δαιμονοποιήσουν τη Σερβία.

Η μεγάλη ευθύνη της σερβικής ηγεσίας, και του Μιλόσεβιτς προσωπικά, δεν μπορεί να αναζητηθεί εδώ, αλλά βρίσκεται στο ότι αυτοί ηγήθηκαν της αναγέννησης του εθνικισμού στη Γιουγκοσλαβία, τον χρησιμοποίησαν για να ανέλθουν και άρα φέρουν μεγάλο μέρος της ευθύνης για το διαμελισμό που ακολούθησε.

Είναι προφανές ότι μια βιώσιμη διευθέτηση συνόρων των δημιουργούμενων εθνικών κρατών θα πρέπει να ελαχιστοποιήσει τους μειονοτικούς πληθυσμούς στα πλαίσιά τους, γιατί με βάση αυτούς θα ακολουθήσει και νέος γύρος έντασης και εκκαθαρίσεων. Αυτό ισχύει τόσο για τους Σέρβους της Βοσνίας και της Κράινα, οι οποίοι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα επικοινωνίας με τους ομοεθνείς τους, όσο και για τους Αλβανούς του Κόσσοβο και του Τέτοβο, οι οποίοι πρέπει να εξασφαλίσουν κάποια μορφή αυτονομίας. Τα ίδια ισχύουν ασφαλώς και για τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς, τους μεγάλους χαμένους της βοσνιακής σύγκρουσης, για τους οποίους από σήμερα θα έπρεπε να δημιουργηθούν ζώνες ασφαλείας. Μια τέτοια σταθεροποίηση μπορεί να επιτρέψει, αργότερα, την επούλωση των πληγών του πολέμου και, μέσω της δημιουργίας μιας βαλκανικής οικονομικής ζώνης, το πλησίασμα των λαών.

Ο ελληνικός ρόλος

Η διάλυση των Βαλκανίων είναι ιδιαίτερα επώδυνη για την Ελλάδα. Μια πιθανή αναζωπύρωση του πολέμου θα οδηγήσει σε πλήρη απομόνωση τη χώρα από τους γείτονές της και την Ευρώπη για ένα απρόβλεπτα μεγάλο χρονικό διάστημα, με πολύ σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας.

Η Ελλάδα όφειλε να αρνηθεί τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας μέχρις ότου υπάρξουν εγγυήσεις για την ομαλή μετάβαση σε άλλα σχήματα. Επίσης, όφειλε να έχει κατοχυρώσει, έγκαιρα, ένα μεσολαβητικό ρόλο στα Βαλκάνια που να της επιτρέπει να δρα πυροσβεστικά στις εστίες της έντασης. Αντ' αυτού, συντάχτηκε απερίσκεπτα πίσω από τις επιλογές των Ευρωπαίων και μόνο στην αδιέξοδη αντιπαράθεση με τα Σκόπια ακολούθησε μια διαφοροποιημένη αλλά τελικά αλλοπρόσαλλη και διπρόσωπη στάση. Η κυβέρνηση Μητσοτάκη δεν έκανε τίποτα για να αποτρέψει την πολεμική εμπλοκή της Τουρκίας στην περιοχή, ρόλο που ευτυχώς ανέλαβαν άλλες χώρες. Αντίθετα, ο πρωθυπουργός δήλωσε, αμέσως μετά την έξοδο των τουρκικών αεροσκαφών, ότι θεωρεί αυτονόητο το τουρκικό ενδιαφέρον για τη Βοσνία. Και μόνο την ύστατη στιγμή, όταν τα ευρωπαϊκά συμφέροντα αναζήτησαν διαμεσολαβητή για να αποφύγουν την παγίδα της επέμβασης, η ελληνική εξωτερική πολιτική άρχισε να αναζητεί άλλο ρόλο και κατάφερε να αναδειχθεί σε σημαντικό ειρηνευτικό παράγοντα. Η κίνηση αυτή, η οποία επέτρεψε μια ακόμα γοργή ανατροπή των δεδομένων, αποτελεί ευκαιρία καθιέρωσης ανεξάρτητης και γεφυροποιού παρέμβασης στα Βαλκάνια. Η βαλκανική πολιτική δεν είναι μια περιθωριακής σημασίας επιλογή για την Ελλάδα, αλλά συνδέεται με στρατηγικές κατευθύνσεις και το ίδιο το μοντέλο ανάπτυξης της χώρας. Αν τα Βαλκάνια βυθιστούν στο χάος και τη διάλυση, η Ελλάδα είναι επίσης καταδικασμένη σε μια παρασιτικού τύπου πρόσδεση στην Ευρώπη. Μόνο μέσα από τη δημιουργία ενός χώρου βαλκανικής ανάπτυξης, είναι δυνατό να διεκδικήσει στο προσεχές μέλλον μια περισσότερο ισόρροπη ένταξη. Η αυταπάτη ότι η Ελλάδα έχει τελειώσει με τις μιζέριες των Βαλκανίων, αφού γιγάντωσε το εξωτερικό χρέος μέσω μιας πρόσκαιρης ευημερίας καταναλωτικού τύπου, πλησιάζει στο τέλος της. Αυτού του τύπου η μονομερής «ευρωπαϊκότητα», που διαπερνά όλους τους πολιτικούς σχηματισμούς, έχει ήδη αποδείξει τα αδιέξοδά της τόσο στο οικονομικό όσο και στο εθνικό επίπεδο. Το άνοιγμα των οριζόντων της Ελλάδας προς τα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο προβάλλει σήμερα ως επιτακτική ανάγκη και είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την έξοδο από τη σημερινή οικονομική και πολιτιστική παρακμή.

Το μετέωρο βήμα της Διάσκεψης της Αθήνας πρέπει να ολοκληρωθεί όσο υπάρχει καιρός. Η Ελλάδα θα πρέπει να δηλώσει κατηγορηματικά ότι δεν πρόκειται να επιτρέψει την επέμβαση του ΝΑΤΟ στη Βοσνία και, αφού αποσύρει τις δυνάμεις της που συμμετέχουν στον ναυτικό και αεροπορικό αποκλεισμό, να αποδυθεί σε ένα διπλωματικό αγώνα δρόμου στην Ευρώπη αλλά και στα Βαλκάνια για την επιβολή μιας ειρηνικής και βιώσιμης διευθέτησης όλων των επίμαχων αντιθέσεων. Και αν οι κυβερνήσεις έχουν αποδειχθεί συχνά κατώτερες των απαιτήσεων των καιρών ή ακόμα πιο συχνά δεσμευμένες σε καταστρεπτικές πορείες, οι πολίτες και τα κινήματα αυτής της χώρας έχουν κάθε λόγο να αναζητήσουν το δικό τους δρόμο. Ένα δρόμο επικοινωνίας και διαλόγου, ειρηνικής συνύπαρξης και συνεργασίας με τους λαούς της ΒΑλκανικής, λαούς με τους οποίους το κοντινό ή μακρινό μέλλον θα αποδείξει ότι μας ενώνουν πιο πολλά απ' όσα μας χωρίζουν.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ: ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΑ ΣΚΟΠΙΑ

του Γιώργου Καραμπελιά

Τελικώς η υπόθεση των Σκοπίων, όπως προβλέπαμε ήδη από τις αρχές του 1992, αποτέλεσε μία δεινή ήττα της Ελλάδας στη διεθνή και τη βαλκανική σκηνή, αλλά ταυτόχρονα και μια *πρωτοφανή βάση κινητοποίησης* για την ενεργοποίηση των ξεχασμένων εθνικών αντανακλαστικών ενός λαού. Αυτή η σύμπτωση δύο ταυτόχρονων και τόσο αντιφατικών δεδομένων κάνει το ζήτημα εξαιρετικά περίπλοκο και δυσκολεύει πάρα πολύ την προβολή μιας συγκεκριμένης και ξεκάθαρης θέσης. Σήμερα, έστω και κατόπιν εορτής, είναι η ώρα να κάνουμε έναν πρώτο απολογισμό και να διδαχθούμε για τις ακόμα σοβαρότερες στιγμές που θα ακολουθήσουν στον γόρδιο δεσμό της Βαλκανικής. Τουλάχιστον να προσπαθήσουμε να αποφευχθούν ανεπανόρθωτα σφάλματα στη συνέχεια.

Η βαλκανική συνεννόηση και η υπονόμευσή της από το Μακεδονικό

Μετά την κατάρρευση του σοσιαλιστικού στρατοπέδου τα δεδομένα στην περιοχή μεταβλήθηκαν ριζικά.

Η Ελλάδα έπαψε να είναι «Δύση» απέναντι στην «Ανατολή» και ξαφνικά μεταβλήθηκε σε «Βαλκάνια», στα μάτια τόσο των Αμερικανών, όσο και των Δυτικοευρωπαίων εταίρων μας.

Παράλληλα η θέση και ο ρόλος της Τουρκίας αναβαθμίστηκε αποφασιστικά. Έχουμε τονίσει επανειλημένα πως πρόκειται για την καταπληκτικότερη ιστορική ευκαιρία για την Τουρκία στον 20ο αιώνα. Η Σοβιετική Ένωση - Ρωσία είναι διαλυμένη και απούσα από τα ευρωπαϊκά πράγματα, σε τέτοια έκταση για πρώτη φορά μετά την εισβολή των Τατάρων! Οι μουσουλμανικές δημοκρατίες της ΕΣΣΔ βρίσκονται σε πρωτοφανή οικονομική κρίση και σε αναζήτηση νέας ταυτότητας. Το Ιράν σε αποσύνθεση μετά την αποτυχία του Χομεϊνικού ισλαμισμού, και το Ιράκ σε θανάσιμη αγωνία μετά τον πόλεμο του Κόλπου. Τέλος τα Βαλκάνια θρυμματισμένα με τον πόλεμο και την απειλή ξένης επέμβασης. Η Ελλάδα ηττημένη στην Κύπρο, σε δεινή οικονομική κρίση, ανίκανη να αποτελέσει ένα νέο βαλκανικό κέντρο, και τελευταίο αλλά όχι ελάχιστο οι μουσουλμανικές δυνάμεις σε αφύπνιση σε όλη την Βαλκανική, ενώ η Κωσταντινούπολη θέλει να παίξει και πάλι το ρόλο της οικονομικής πρωτεύουσας των Βαλκανίων.

Απέναντι σε αυτή την στρατηγική αναβάθμιση της Τουρκίας η θέση και ο ρόλος της Ελλάδας υποβαθμίστηκε δραματικά. Η αντιμετώπιση της πολύπλευρης κρίσης που μας μαστίζει μπορεί να περάσει μόνο από την υπέρβαση της παρασιτικής μας ενσωμάτωσης στη Δύση και της σταδιακής συγκρότησης ενός βαλκανικού πόλου.

Η βαλκανική οπτική αποτελεί για την Ελλάδα μια συγκεκριμενοποίηση της ευρωπαϊκής μας ταυτότητας. Δηλαδή, είτε θα υπάρχουμε ως το συρρικνωμένο σύνορο μιας δυτικής εκδοχής της Ευρώπης, είτε ως η βαλκανική και ενεργή συνιστώσα *μιας Ευρώπης απο τον Ατλαντικό ως τα Ουράλια*. Γιατί ο χώρος μας δεν έχει τα γεωγραφικά και οικονομικά μεγέθη για μια ενεργό συμμετοχή στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση, παρά μόνο υπό τον όρο ότι θα έχει συγκροτηθεί σε μια μορφή *βαλκανικού πόλου* και ότι η Ανατολική Ευρώπη και η Ρωσία θα εξισορροπούν σε κάποιο σημαντικό βαθμό την κυρίαρχη σήμερα δυτικόστροφη ευρωπαϊκή ισορροπία. Αυτή η συγκρότηση ενός τέτοιου ευρωπαϊκού- βαλκανικού πόλου αποτελεί παράλληλα και προϋπόθεση για την αντιμετώπιση της Τουρκίας.

Σε αυτό ακριβώς το σημείο επικεντρώνεται η αντιπαράθεση των απόψεών μας με εκείνες των «δυτικο-ευρωποκεντριστών» που δεν θεωρούν την σημερινή δομή της ευρωπαϊκής οικοδόμησης ως προσωρινή, αλλά ως την μοναδική μορφή της Ευρώπης στην οποία θα πρέπει να ενσωματωθούμε, χωρίς να υποψιάζονται, πως όσο η Ευρώπη δεν αλλάζει, δεν μπορεί να μεταβληθεί και ο παρασιτικός - περιθωριακός ρόλος της Ελλάδας. Η «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», τα Σκόπια, βρίσκεται γεωγραφικά, αλλά και πολιτικά στο κέντρο των βαλκανικών εξελίξεων. Συνορεύει με τις βασικότερες βαλκανικές χώρες- Ελλάδα, Σερβία, Βουλγαρία, Αλβανία– και τοποθετείται ανάμεσά τους. Και όχι μόνον γεωγραφικά.

Οι διαπλοκές του Μακεδονικού επεκτείνονται στο σύνολο των διαβαλκανικών σχέσεων. Το Μακεδονικό αποτέλεσε το βασικότερο στοιχείο υπονόμευσης της διαβαλκανικής ενότητας στο παρελθόν και αντιπαρέθεσε βίαια την Ελλάδα και την Σερβία με τη Βουλγαρία, η οποία θεωρήθηκε «ριγμένη» στον διαμελισμό της Μακεδονίας. Με βάση το Μακεδονικό η Βουλγαρία επέλεξε το στρατόπεδο της Γερμανίας και στους δύο Παγκόσμιους πολέμους, κλπ.κλπ. Στη συνέχεια, μετά τον πόλεμο, αποτέλεσε στοιχείο τόσο της συνεχιζόμενης εχθρότητας Βουλγαρίας - Γιουγκοσλαβίας, όσο και το κατ' εξοχήν εμπόδιο στην ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και τη «σύμμαχό» της Γιουγκοσλαβία μετά τη ρήξη Τίτο-Στάλιν.

Σήμερα το «Μακεδονικό» αν δεν κινδυνεύει να διαλύσει τα ήδη... αποσυντεθειμένα Βαλκάνια, αποτελεί και πάλι το κυριότερο πρόβλημα ανάμεσα στους Σέρβους, τους Έλληνες και τους Βουλγάρους. Για την Ελλάδα δε, αποτελεί το βασικό εμπόδιο για μια ενεργό βαλκανική, αλλά και ανατολικοευρωπαϊκή πολιτική.

Το «Μακεδονικό» υπονομεύει και σήμερα τις σχέσεις μας με την Βουλγαρία, και α-

ποτέλεσε μία από τις βασικές αιτίες για την διαλυση του «άξονα» Αθήνας-Σόφιας. Με βάση το Μακεδονικό αναπτύσσονται στη Βουλγαρία και πάλι ανθελληνικές θέσεις και ενισχύεται ο φιλοτουρκικός προσανατολισμός της σημερινής κυβέρνησης. Επίσης τροφοδοτεί μια ανανεωνόμενη εχθρότητα Σερβίας - Βουλγαρίας και αποκόπτει την επικοινωνία Ελλάδας-Σερβίας.

Παράλληλα, η δημιουργία ενός ασταθούς και ετοιμόρροπου κρατιδίου τρέφει τον αλβανικό αλυτρωτισμό, που σε συνδυασμό με τη γεωγραφικά ενιαία περιοχή του Κοσσυφοπεδίου, απειλεί με ανάφλεξη και τα Νότια Βαλκάνια.

Και τελευταίο, αλλά όχι ελάχιστο, τείνει να μεταβληθεί σε βασικό στοιχείο του «μουσουλμανικού τόξου» που προσπαθεί να συγκροτήσει η Τουρκία σε όλα τα κεντρικά Βαλκάνια, τόξο που θα αποκλείει την Ελλάδα από όλες τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες.

Επί πλέον –και αυτό φάνηκε με την αναγνώριση των Σκοπίων από τη Ρωσία του Γέλτσιν– δεν επιτρέπει τη συγκρότηση έστω μιας «ορθόδοξης αλληλεγγύης», απέναντι στον μουσουλμανικό επεκτατισμό, αλλά τροφοδοτεί μια «σλαβική αλληλεγγύη», που θα αφήσει εκτός νυμφώνος την Ελλάδα, όπως συνέβη και στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

Κατά συνέπεια είναι ηλίου φαεινότερον πως το Μακεδονικό πρέπει να λυθεί πάση θυσία, με τον ένα ή άλλο τρόπο, γιατί *αν δεν υπάρξει λύση του Μακεδονικού δεν μπορεί να υπάρξει βαλκανική ενότητα.*

Ποια ήταν η λιγότερο κακή λύση

Δεν υπάρχει «καλή λύση» στο Μακεδονικό σήμερα. Υπάρχει λιγότερο κακή και μόνον. Η μόνη «καλή λύση» θα ήταν η αποφυγή του διαμελισμού της Γιουγκοσλαβίας η οποία θα συνέβαλε στη συγκρότηση ενός βαλκανικού πόλου και τη δημιουργία ενός συμφώνου ανάμεσα στις βασικές βαλκανικές χώρες. Πλέον όμως έχουν δημιουργηθεί τετελεσμένα χωρίς δυνατότητα επιλογής, και θα *είμαστε υποχρεωμένοι να επιλέξουμε τη λιγότερο άσχημη λύση.*

Με δεδομένη την αποσύνθεση της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας υπάρχουν τρεις εναλλακτικές λύσεις:

Μια πολιτική «πυγμής» –τέτοια που προς στιγμήν φάνηκε να προτείνει ο Παπαθεμελής ή ο Λαζαρίδης– με απώτερο στόχο τη διάλυση του κρατιδίου. Τα επιχειρήματα αυτής της άποψης δεν είναι αμελητέα. Γιατί τα Σκόπια συγκροτούν ένα νέο εθνικό μείγμα, δυναμίτιδα στην Βαλκανική, ενώ υποτίθεται πως απέκτησαν δική τους κρατική οντότητα στη βάση της αρχής της αυτοδιάθεσης των εθνών. Και όμως σε μερικά χρόνια οι σλαβομακεδόνες θα έχουν μεταβληθεί σε... μεοψηφία. Όμως παρ' όλο που η μελλοντική αποσύνθεση του κρατιδίου δεν μπορεί να αποκλειστεί, δεν είναι μάλλον σίγουρη αν δεν υπάρξουν ευρύτερες συσσωματώσεις, η σημερινή Ελλάδα δεν μπορεί να εμπλακεί σε μια μόνιμη αντιπαράθεση με τα Σκόπια. Αυτή η εκδοχή είναι αδιανόητη εξαιτίας των συνεπειών της, τόσο στην ΕΟΚ, όσο και στα Βαλκάνια. Κατ' αρχήν μια τέτοια πολιτική η σημερινή εξαρτημένη Ελλάδα είναι αδύνατο να την πραγματοποιήσει. Ούτε εξάλλου θα μπορούσαμε να ανοίξουμε *εμείς* μια νέα εποχή αντιπαραθέσεων. Είναι λογική πολέμου και εμπεριέχει κινδύνους για επέκταση της Αλβανίας και της Βουλγαρίας. Σε αυτή την περίπτωση τι θα κάνει η Ελλάδα, και η Σερβία; Μια πιθανή επέκταση της Αλβανίας στο Τέτοβο τι συνέπειες θα έχει για το Κόσσοβο; Όπως καταλαβαίνουμε, ο διαμελισμός των Σκοπίων σημαίνει βαλκανικό πόλεμο! Η διάλυση του κρατιδίου η οποία είναι πολύ πιθανή μεσοπρόθεσμα δεν πρέπει να προέλθει από ελληνική πρωτοβουλία !

Η άλλη λύση είναι το κλείσιμο των συνόρων. Το τείχος του Βερολίνου, που είπε ο Τσοχάτζόπουλος. Ποιες είναι οι συνέπειές του; Ότι θα αποκοπούμε από την άμεση επικοινωνία με τη Σερβία, θα έχουμε μια μόνιμη εστία αντιπαράθεσης με τη Βουλγαρία, και θα έχουμε ένα επιπλέον πρόβλημα με τη Ρωσία και τις άλλες ανατολικές χώρες. Ενώ βέβαια η Τουρκία θα προσπαθήσει να προωθήσει μια «βόρεια Εγνατία οδό», που από την Κωσταντινούπολη θα καταλήγει στην Αδριατική, μέσω Βουλγαρίας, Σκοπίων και Αλβανίας, αποκόπτοντας την Ελλάδα από τα υπόλοιπα Βαλκάνια. Βέβαια δεν είναι καθόλου απίθανο *να οδηγηθούμε* σε μια τέτοια λύση στο βαθμό που το κρατίδιο των Σκοπίων θα αναγνωριστεί με ονομασία και σύμβολα τέτοια (π.χ. η σημαία) που θα κάνουν υποχρεωτική τη λήψη αντίμετρων από την πλευρά της Ελλάδας.

Η τρίτη εκδοχή είναι μια ενεργός βαλκανική πολιτική η οποία θα έδινε στο «πέρασμά» της και μια λύση στο Μακεδονικό, υποχρεώνοντας τους σλαβομακεδόνες εθνικιστές σε κάποια μορφή συμβιβασμού, που θα σταθεροποιούσε –έστω προσωρινά– το κράτος των Σκοπίων και θα το ενέτασσε σταδιακά σε μια συνολική βαλκανική συνενόηση. Και αυτό παρά το γεγονός ότι η χρήση του ονόματος Μακεδονία, έστω με τη μορφή παραγώγου, με όλα τα ιστορικά προηγούμενα που υπάρχουν και με δεδομένο τον αλυτρωτισμό των Σκοπίων, αποτελεί *πραγματικό πρόβλημα* και όχι βέβαια απλό ζήτημα αυτοκαθορισμού, όπως αναφέρουν όλοι οι όψιμοι υποστηρικτές των δικαιωμάτων των σλαβομακεδόνων... για αλυτρωτική πολιτική και παρά το γεγονός ότι μια τέτοια πολιτική είναι ήδη παρελθόν, μετά τις άθλιες ρυθμίσεις της κυβέρνησης

Μητσοτάκη. Ωστόσο μια πολιτική γίνεται με επιλογές, υποχωρήσεις και συμβιβασμούς. Ακόμα και οδυνηρούς. Καί σήμερα εκεί που έχουμε φτάσει γίνεται με επιλογή του «μικρότερου κακού».

Αφού για σαράντα χρόνια δεν κάναμε τίποτε για το θέμα, θα υποχρεωθούμε σε ένα βαθμό να πληρώσουμε. Επιπλέον θα πληρώσουμε την καταπληκτική ανικανότητα της κυβέρνησης και όλου του πολιτικού κόσμου που οδήγησε το ζήτημα προς επίλυση στον ΟΗΕ, δηλαδή στο χειρότερο έδαφος για μας.

Ταυτόχρονα, υπάρχει και μια άλλη σημαντική διάσταση. Το Μακεδονικό αποτελεί ένα μέσο για την απομόνωση της Ελλάδας στην Ευρώπη, Ανατολική και Δυτική. Σε μια εποχή που η Δύση επιζητεί την απομόνωση της Σερβίας και την ενίσχυση της Τουρκίας, η χώρα μας αποτελεί τον επόμενο στόχο. Το ερώτημα είναι, πρέπει ή μπορούμε να απαντήσουμε σε αυτή την απόπειρα μέσω της αντιπαράθεσης με τη Δύση ή θα πρέπει να «παρακάμψουμε» το σκοπιανό αγκάθι και να επικεντρωθούμε στην ουσιαστικότερη για μας απειλή του τουρκικού επεκτατισμού και την προσπάθεια να αποσοβηθεί επέκταση του πολέμου στα Βαλκάνια;

Και το τονίζουμε και πάλι, η «παράκαμψη» δεν υπονοεί την εξάλειψη του προβλήματος. Το κρατίδιο των Σκοπίων είναι θεμελιωδώς σωβινιστικό από την ανάγκη να επιβιώσει. Σε ένα πληθυσμό 2.100.000 ανθρώπων το 40% ή 45% αποτελείται από άλλες εθνικές ομάδες και κυρίως την Αλβανική. Για τους Σλαβομακεδόνες η καλλιέργεια του αλυτρωτισμού αποτελεί όρο ύπαρξης του ίδιου του τεχνητού τους κρατιδίου. Γι' αυτό και δεν έχουμε αυταπάτες ότι θα παραιτηθούν από τον αλυτρωτισμό τους τόσο εύκολα όσο ισχυρίζονται οι κάθε είδους διεθνιστές – «μαρξιστές» και «νεοφιλελεύθεροι»– που θεωρούν πως αρκούν οι οικονομικές σχέσεις για να εξαλειφθεί καθε αιτία αντιπαράθεσης. Ο σκοπιανός αλυτρωτισμός θα συνεχιστεί, αλλά δεν θα μπορεί στο εξής να έχει την πολυτέλεια να στρέφεται προνομιακά κατά της Ελλάδας, θα υποχρεωθεί να ασχοληθεί περισσότερο με τις εσωτερικές φυγόκεντρες τάσεις, και με τον κίνδυνο που θα σημάνει γι' αυτό πιθανή επέκταση των συγκρούσεων στο Κόσοβο.

Όσο όμως κυριαρχεί η αντιπαράθεση με την Ελλάδα γύρω από το θέμα της αναγνώρισης ενισχύεται και αυτοτροφοδοτείται μια εσωτερική συνοχή βασισμένη στον αλυτρωτισμό.

Αν υποχρεώσουμε τους σλαβομακεδόνες εθνικιστές σε συμβιβασμό και ασχοληθούμε πιο ενεργά με την αποσόβηση πολέμου στη Βαλκανική θα έχουμε κανει το καλύτερο βήμα για την παράκαμψη –εν μέρει– του προβλήματος των Σκοπίων.

Ωστόσο και σε αυτό το ζήτημα θα πρέπει να συνεχίσουμε να είμαστε προσεκτικοί γιατί η παρουσία μεγάλου αριθμού μουσουλμάνων προσθέτει έναν ακόμα λόγο για τη διατήρηση μιας μόνιμης εχθρότητας μεταξύ Ελλάδας και Σκοπίων. Οι σλαβομακεδόνες για να διατηρήσουν την ενότητα του κρατιδίου τους θα συνεχίσουν μια πολιτική εξευμενισμού της Αλβανίας και της Τουρκίας και επομένως μια πολιτική πιθανότατα εχθρική προς την Ελλάδα. Τουλάχιστον όσο δεν έχουν αναπτυχθεί οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις.

Η έλλειψη βαλκανικής στρατηγικής

Το αποφασιστικό είναι πως μπροστά στην κρίση θα πρέπει να αποφύγουμε έναν εθνικισμό τύπου 19ου αιώνα. Πρέπει να στρέψουμε την εθνική αφύπνιση όχι στο κανάλι ενός «μικροεθνικισμού», δηλαδή η μια βαλκανική χώρα να στρέφεται ενάντια στις άλλες, από τον οποίο θα ωφεληθούν οι εξωβαλκανικές δυνάμεις, αλλά *μιας νέας «μεγάλης ιδέας», που είναι εκείνη της βαλκανικής ενότητας.*

Μια τέτοια πολιτική μεγάλης πνοής στο βαλκανικό χώρο θα μπορούσε να είχε ελαχιστοποιήσει το πρόβλημα των Σκοπίων, θα υποχρέωνε την κυβέρνηση Γκλιγκόρωφ σε προσωρινή έστω υποχώρηση και θα δυσκόλευε τον εγγενή αλυτρωτισμό των Σκοπίων. Αυτό όμως θα προϋπέθετε μια βαλκανική στρατηγική ήδη *πριν* από την κατάρρευση της Ανατολικής Ευρώπης.

Αντίθετα η ελληνική πολιτική υπήρξε μια συσσώρευση αλλεπάλληλων λαθών. Κατ' αρχήν οι σχέσεις με τις βαλκανικές χώρες παρά τους «χορούς» του Ζίβκωφ με τον Ανδρέα Παπανδρέου στο παρελθόν, ήταν απαράδεκτα υποβαθμισμένες και δεν αναπτύσσονταν ουσιαστικά ούτε στο οικονομικό πεδίο όπου υπήρχαν μεγάλες διακρατικές δυνατότητες.

Όταν κατέρρευσε το ανατολικό στρατόπεδο, δεν ανέπτυξε μια πολιτική συγκρότησης ενός ιδιαίτερου πόλου. Δεν προσπάθησε να εμποδίσει τον διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας. Δεν αντιμετώπισε την τουρκική διείσδυση αλλά επικεντρώθηκε στο θέμα των Σκοπίων. Παγιδεύτηκε εν τέλει σε μια πολιτική αδιέξοδη. Ακόμα και πάνω στο θέμα της «Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» κατελήφθη εξ απήνης. Δεν συμμετείχε καν στην Επιτροπή Μπαντεντέρ και παρά την ολιγωρία της πέρασε στη συνέχεια στην «αδιαλλακτη» πολιτική. Προσχώρησε στη θέση πως δεν δέχεται καν παράγωγο της λέξης Μακεδονία στον τίτλο της νέας δημοκρατίας, χωρίς να αναλάβει μια πρωτοβουλία στα πλαίσια της ΕΟΚ για επιβολή του όρου Σλαβική Μακεδονία ή Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, και ταυτόχρονη εκκαθάριση όλων των προβλημάτων στο συνταγματικό πεδίο ή σε εκείνο των συμβόλων. Η κυβέρνηση Μητσοτάκη –αλλά και όλος ο πολιτικός κόσμος– δεν δίστασε να παίξει το χαρτί της εύκολης, αλλά αδιέξοδης, αδιαλλαξίας στο Μακεδονικό για να πραγματοποιήσει σωρεία υποχωρήσεων απέναντι στον τούρκικο επεκτατισμό. Μετά τη συνάντηση του Νταβός και την προώθηση συμφώνου φιλίας με την Τουρκία εγκατέλειψε ουσιαστικά την Κύπρο στην τύχη της, σε βαθμό που ακόμα και ο Βασιλείου(!) δυσαρεστήθηκε.

Οι συνέπειες είναι πλέον προφανείς. Και την απομόνωση δεν αποφύγαμε στα Βαλκάνια, και αντιμετωπίζουμε την κατακραυγή των Ευρωπαίων εταίρων μας, και με την Ρωσία του Γέλτσιν δεν τα πάμε καλά, και η θέση της Τουρκίας συνεχίζει να αναβαθμίζεται σε βάρος μας. Το Μακεδονικό αποτέλεσε την παγίδα που στήθηκε και υποδαυλίστηκε και στην οποία πέσαμε σαν τυφλοί.

Μια τέτοια αδιέξοδη πολιτική οδηγεί στην a contrario ενίσχυση των νεοφιλελεύθερων της δεξιάς και της αριστεράς που θέλουν «να ξε-

φορτωθούν» κάθε αναφορά σε εθνική κινητοποίηση ή αφύπνιση και μας οδηγεί σε ουσιαστικότερη ήττα και στο Μακεδονικό, μια και από την ΕΟΚ το ζήτημα έφτασε στον ΟΗΕ, όπου οι διαπραγματευτικές μας δυνατότητες είναι πολύ μικρότερες.

Τα θετικά της εθνικής κινητοποίησης

Παράλληλα όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε τα βασικά θετικά στοιχεία της εθνικής αφύπνισης.

Στη μεταπολίτευση οι Ελληνες ανατράφηκαν με το όραμα της εγκαταλειψης κάθε εθνικής ταυτότητας και ιδιαιτερότητας μέσα στο «χωνευτήρι» της ΕΟΚ, θέλοντας «να ξεχάσουν» το Κυπριακό και τον τουρκικο επεκτατισμό. Αυτή η νέα υπερεθνική ταυτότητα εκφραζόταν σε όλα τα πεδία, από το πολιτιστικό έως το άμεσα πολιτικό. Η βαλκανική κρίση όμως ήλθε να αποδείξει με οδυνηρό τρόπο πως εξακολουθούμε, εκτός από ευρωπαίοι «γενικά», να είμαστε και ευρωπαίοι «συγκεκριμένα», δηλαδή Βαλκάνιοι. Και εδώ, στα Βαλκάνια είμαστε υποχρεωμένοι να αγωνιστούμε για πράγματα που έμοιαζαν παρωχημένα μόλις χθές. Για ονόματα, σύνορα, για να αποφύγουμε ακόμα και εθνική συρρίκνωσή μας. Εδώ, δίπλα μας, οι εθνικές εκκαθαρίσεις οδηγούν σε εκατόμβες και αγριότητες χωρίς προηγούμενο. Εδώ ένας βαλκανικός πόλεμος μοιάζει όλο και πιο πιθανός.

Επομένως η εθνική αφύπνιση αποτελεί ζήτημα ζωής ή θανάτου. Και επιτέλους άρχισε, μέσα από το Μακεδονικό. Και δεν ήταν τυχαίο, γιατί είναι δεμένο με την ιστορία όλης της Βόρειας Ελλάδας, και γιατί βέβαια ήταν πιό «εύκολο» από την πλέον «απόμακρη» Κύπρο.

Αυτή η επανεθνικοποίηση όμως δεν είναι μονοδιάστατη, ούτε πρέπει να μείνει σε στενά πλαίσια, που μπορούν να οδηγήσουν ακόμα και σε μίζερο «μικροεθνικισμό». Το κύριο στοίχημα θα ήταν να μετασχηματιστεί σε μια λογική απόρριψης της συνολικής παρασιτικής μας ενσωμάτωσης στη Δύση και της ανάγκης να εφαρμόσουμε ένα εναλλακτικό μοντέλο οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης. Αυτή η επανεθνικοποίηση πρέπει να στραφεί στην αναίρεση του συνολικού οικονομικού και κοινωνικού μοντέλου, που ευθύνεται για την εθνική και κοινωνική μας αφασία.

Επί πλέον αυτή η αφύπνιση αποτελεί και τη βάση για την αντιμετώπιση του τουρκικού επεκτατισμού.

Γι' αυτό όμως και το πολιτικό και κοινωνικό «κατεστημένο» θέλει να στρέψει αυτή την επανεθνικοποίηση σε έναν ανώδυνο και εν τέλει αδιέξοδο μικροεθνικισμό. *Μια στενή ψευτοεθνικιστική λογική θα έχει το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα από το επιδιωκόμενο, τη μεταβολή μας σε έρμαιο της ΕΟΚ και της Τουρκίας.*

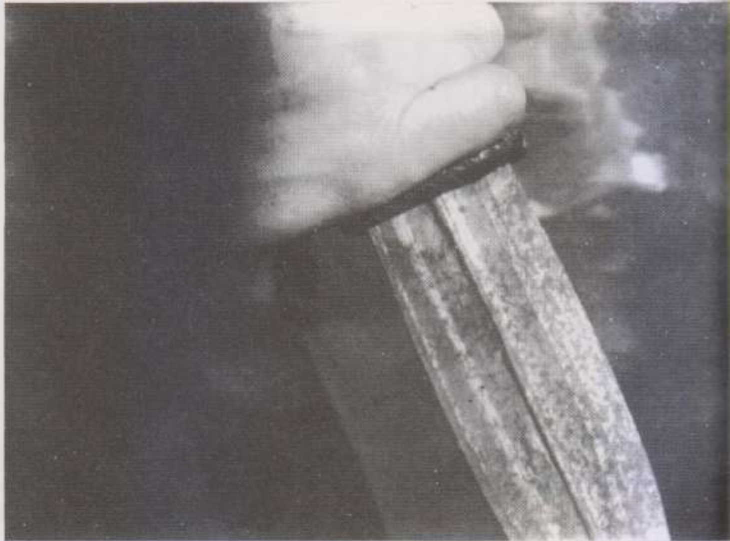
Είναι ήδη χαρακτηριστικό το τι συμβαίνει σήμερα με το κόψιμο της επικοινωνίας με τα Σκόπια και τη Γιουγκοσλαβία. Αναβαθμίζεται η επικοινωνία με την Δυτική Ευρώπη μέσω... Πάτρας. Το λιμάνι της Πάτρας μεγαλώνει και έτσι διευρύνεται η διχοτόμηση της Ελλάδας ανάμεσα στη νότια παρασιτική Ελλάδα και τη βόρεια η οποια θα έχει αποκλειστεί από το φυσικό της χώρο, τα Βαλκάνια.

Ή μήπως είναι τυχαίο πως τα κόμματα που συναινούν σε μια κοντόφθαλμη πολιτική στα Βαλκάνια υποστηρίζουν άκριτα την ολοκλήρωση της παρασιτικής μας ενσωμάτωσης στην ΕΟΚ; Εμείς αντιταχθήκαμε στη συνθήκη του Μάαστριχτ όχι μόνο για τις αντιδημοκρατικές της πλευρές, αλλά και γιατί ολοκληρώνει την παρασιτική μας ενσωμάτωση σε μια δυτικόστροφη Ενωμένη Ευρώπη, ενώ θα την θέλαμε περισσότερο Βαλκανική και με συμμετοχή της Ανατολικής Ευρώπης. Η υπονόμευση της βαλκανικής αλληλεγγύης μέσω του μακεδονικού μας οδηγεί χωρίς κανένα σύμμαχο έρμαια στην βούληση των δυτικών εταίρων μας και της Τουρκίας.

Και είναι πελώριες οι ευθύνες της ευρύτερης Αριστεράς. Η οποία, με βάση τις ιστορικές της ενοχές ή μια ευκαιρία εύκολης αντιπολίτευσης, είτε προσχώρησε σε μια μικροεθνικιστική λογική, είτε εντελώς αντίστροφα και περιθωριακά κράτησε μια ηλίθια και λεγόμενη «αντιεθνικιστική» στάση, που αρνείται τόσο τις ιστορικές της ευθύνες για τις αγκυλώσεις που υπήρξαν γύρω από το Μακεδονικό στην εθνική συνείδηση, όσο και την ανάγκη μιας εθνικής αφύπνισης απέναντι στον τουρκικό επεκτατισμό.

Υπάρχει συμπόρευση με τους «ευρωπαϊστές»;

Μήπως λοιπόν η θέση μας για την ανάγκη συμβιβασμού και υποχωρήσεων στο μακεδονικό σημαίνει μια συμπόρευση με τους «ευρωπαϊστές», που διακηρύττουν πως η ενασχόλησή μας με τα εθνικά αποτελεί ένδειξη της βαλ-

κανικής μας καθυστερησης, πως θα έπρεπε να δεχθούμε ακόμα και το «Μακεδονία» ως όνομα των Σκοπίων για να μή «απομονωθούμε από την Ευρώπη»;

Μήπως δηλαδή θεωρούμε και εμείς την εθνική κινητοποίηση και τα συλλαλητήρια εθνικιστικά; Κάθε άλλο. Η λογική μας για ανάγκη υποχωρήσεων πηγάζει από τη θέλησή μας για μια ενεργό βαλκανική πολιτική, στην οποία το ζήτημα των Σκοπίων αποτελεί φραγμό και από την ανάγκη αντιμετώπισης του τουρκικού επεκτατισμού, στην Ελλάδα και την Κύπρο.

Η επανεθνικοποίηση αποτελεί τη στρατηγική μας κατεύθυνση για όλη τη δεκαετία του '90. Όταν ο Λεωνίδας Κύρκος υποστηρίζει μια άποψη συμβιβασμού δεν είναι ο κατάλληλος άνθρωπος. Οι αντιδράσεις εναντίον του είναι εν μέρει δικαιολογημένες γιατί ήταν ο άνθρωπος που θεωρούσε πως η επέμβαση των Τούρκων στην Κύπρο ήταν εν πολλοίς βάσιμη και έρριξε και τη δικτατορία, είναι αυτός που έχει γενικά καταχωρηθεί ως ο φορέας παντοίων συμβιβασμών. Ως εκ τούτου για την ίδια την προώθηση της άποψης του συμβιβασμού καλό θα ήταν να σιωπά, ή τουλάχιστον να συνδυάζει αυτή του την πρόταση με μια παράλληλη έκκληση για κινητοποίηση ενάντια στον τόσο

υπαρκτό τουρκικό επεκτατισμό.

Οι παλιοί του σύντροφοι, που κυκλοφορούν και ψηφίσματα ενάντια στον «ελληνικό εθνικισμό», προχωράνε ακόμα πιο πέρα και προτείνουν την αποδοχή του ονόματος Μακεδονία ως έχει. Χαρακτηριστική είναι μια έκδοση του περιοδικού «Ο Πολίτης», *Ο Ιανός του εθνικισμού και η ελληνική βαλκανική πολιτική*, του Ιανουαρίου 1993.

Σε όλα τα κείμενα που αναφέρονται στο Μακεδονικό και ιδιαίτερα σε εκείνο του Αγγελου Ελεφάντη με τίτλο *«Για το Μακεδονικό»*, δεν αναφέρεται ούτε μία φορά η ευθύνη της αριστεράς για τη φόρτιση που χαρακτηρίζει το ζήτημα στην Ελλάδα, ούτε επισημαίνονται οι διεκδικήσεις των σλαβομακεδόνων σε βάρος της Ελλάδας. Πρόκειται κυριολεκτικά για διαστρέβλωση της πραγματικότητας και συσκότιση των γενεσιουργών αιτίων της έξαρσης της ανησυχίας των Ελλήνων γύρω από το Μακεδονικό. Έτσι διαβάζουμε: «Εξάλλου, και, κυρίως, στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η προσάρτηση της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας από την φασιστική Βουλγαρία (όπως και της ελληνικής Ανατολικής Μακεδονίας- Θράκης) οι σφαγές και η άγρια καταπίεση εκ μέρους των Βουλγάρων εναντίον των Μακεδόνων που δεν βουλγάριζαν αλλά και όλο το πνεύμα του αντιφασιστικού – εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα στα χρόνια της Κατοχής έφεραν τους Σλαβομακεδόνες σε πλήρη αντίθεση προς τη Βουλγαρία. Οι Σλαβομακεδόνες πολέμησαν με πάθος εναντίον του ιταλογερμανικού φασισμού, και κυρίως εναντίον της βουλγαρικής Κατοχής. Ο αγώνας τους ήταν εθνικοαπελευθερωτικός, όπως των Ελλήνων και των Σέρβων και των Αλβανών, πράγμα που τόνισε ακόμα περισσότερο την ιδιαίτερη εθνική τους συνείδηση» (οπ. π. σελ 51.). Όλα λοιπόν συνέβηκαν τόσο αθώα στον καλύτερο δυνατό κόσμο! Δεν υπήρξε ένα μεγάλο κομμάτι των σλαβομακεδόνων που συντάχτηκε με την βουλγαρική κατοχή και οι οποίοι διέπραξαν ακατανόμαστα εγκλήματα. Ούτε βέβαια η ίδια η αντίληψη των *αριστερών* και αντιφασιστών Ελλήνων σλαβομακεδόνων που προπαγάνδιζαν και υποστήριζαν την *Αυτόνομη Μακεδονία και Θράκη*, τόσο που στο τέλος της Αντίστασης ο ίδιος ο Βαφειάδης αναγκάστηκε να διαλύσει το ΣΝΟΦ (το Σλαβομακεδονικό Εθνικό-Απελευθερωτικό Μέτωπο)! Ούτε ακόμα περισσότερο η επαναφορά του συνθήματος για Αυτόνομη Μακεδονία και Θράκη από τον Ζαχαριάδη στα τέλη του εμφυλίου πολέμου! Όχι, απλώς οι καλοί σλαβομακεδόνες ανέπτυξαν την εθνική τους ταυτότητα στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία, ο Γκλιγκόρωφ δεν προβάλλει καμία διεκδίκηση στην Ελλάδα ενώ «η απήχηση του VMRO όμως είναι πολύ μικρότερη στη Μακεδονία από τη σημασία και τη δράση αυτής της οργάνωσης στον Καναδά και τις ΗΠΑ», όπως λέει ο Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος στο ίδιο βιβλίο στο άρθρο του με τον τίτλο *«Τα Βαλκάνια και εμείς»* (σελ. 92). Και ο ίδιος μας ξεκαθαρίζει ακόμα καλύτερα τα πράγματα: «Είναι σίγουρο ότι τα Σκόπια θα ήταν διατεθειμένα να κάνουν τις οποιεσδήποτε παραχωρήσεις αν η Αθήνα ήταν πρόθυμη να δώσει χέρι συνεργασίας. Ο Γκλιγκόροφ τις έκανε ήδη, όσο μπορούσε : "Δεν διεκδικούμε τίποτα από την Ελλάδα", δήλωσε(εννοούσε εδάφη), "ούτε αισθάνομαι απόγονος του Μέγαλέξαντρου"» (οπ.π. σελ 90). Είναι φανερό λοιπόν η Αθήνα αρνείται την «χείρα συνεργασίας του Γκλιγκόρωφ, που έκανε ήδη παραχωρήσεις «όσο μπορούσε». Τέτοιες παραχωρήσεις όπως η προκλητική μεταβολή του άστρου της Βεργίνας σε εθνικό σύμβολο των Σκοπίων! Και βέβαια τόσο ο ίδιος, όσο και ο Ελεφάντης καταλήγουν ότι και στο θέμα του ονόματος είναι δικαίωμά τους να ονομαστούν όπως θέλουν δηλαδή ... Μακεδονία.

«Το όνομα λοιπόν Μακεδονία και Μακεδόνες για τους κατοίκους της περιοχής αυτής αποτελεί στοιχείο συνοχής,αποτελεί εσωτερική πραγματικότητα και δεν μπορεί να αναιρεθεί από εξωτερικούς καταναγκασμούς και πιέσεις. Το αντίθετο, που επιδιώκει η ελληνική εξωτερική πολιτική, συνιστά οιονεί κατοχή των συμβολικών και ιδεολογικών αναπαραστάσεων μέσω των οποίων αυτοαναγνωρίζεται κάθε λαός, βιώνεται ως απειλή, αλλοτρίωση και καταναγκασμός» (Ελεφάντης, σελ. 55). Και συνεχίζει στο ίδιο μοτίβο όπου υποστηρίζει ένθερμα πως μόνο Μακεδονία μπορεί να ονομαστεί το κράτος των Σκοπίων, και τίποτε άλλο! Και ο Παπαδημητρόπουλος παρόλο που αυτός θεωρεί πως υπάρχουν κάποια προβλήματα καταλήγει πως «είναι σαφές ότι η Ελλάδα δεν δικαιούται να τους υπαγορεύσει πώς θα ονομάζονται και ότι το δικαίωμά τους να ονομάζονται όπως θέλουν είναι ισχυρότερο» (σελ 94).

Έτσι σε ένα βιβλιαράκι 95 σελίδων για το Μακεδονικό, εκτός από το άρθρο του Αντώνη Μανιτάκη *«Εθνικός Λόγος: Χθες-σήμερα»*, που κινείται σε άλλους τόνους και μάλλον εμβόλιμο είναι στην εν λόγω «μπροσούρα», δεν γίνεται ούτε μία (αριθμός ένα) αναφορά στην ιστορία του μακεδονικού στην Ελλάδα και τη θέση της ελληνικής αριστεράς και του ΚΚΕ, και εμφανίζεται το ζήτημα με τη μορφή παρθενογένεσης του ελληνικού εθνικισμού. Και οι αποκρύψεις είναι χωρίς τέλος . Τό VMRO «είναι ασήμαντο». Τόσο ασήμαντο που παίρνει την πλειοψηφία των ψήφων των σλαβομακεδόνων και έχει το 32% στο σύνολο. Και λέμε πλειοψηφία γιατί αν θεωρήσουμε δεδομένο ότι το 40% περίπου του πληθυσμού που δεν είναι σλαβομακεδόνες, δεν ψηφίζουν κατά τεκμήριο ένα εθνικιστικό σλαβομακεδονικό κόμμα, τότε το 32% στο σύνολο των ψήφων αποτελεί πανω από 50% στους ψήφους των σλαβομακεδόνων. Τόσο «ασήμαντο» λοιπόν είναι το VMRO στα Σκόπια! Η αντι-εθνικιστική ψύχωση των ακραιφνών αριστερών καθώς και η προσπάθεια απολογίας και απόκρυψης των εγκληματικών λαθών του ΚΚΕ είναι τέτοια, ώστε να μεταβλη-

θούν κυριολεκτικά σε απολογητές του κράτους των Σκοπίων και των αγαθών του προθέσεων!

Όμως το σημείο της συσπείρωσης όλων των «αντιεθνικιστών» υπήρξαν οι δύο διαδηλώσεις (Αθήνας και Θεσσαλονίκης) για τη Μακεδονία. Εδώ το ΚΚΕ, το ΚΚΕ εσωτερικού, οι αριστεριστές, ένα τμήμα των οικολόγων, και ένα μεγάλο μέρος των ευρωπαϊστών διανοουμένων μας, φουσκώνοντας δευτερεύουσες πλευρές μικροεθνικισμού, του τύπου «Η Μακεδονία είναι μόνο ελληνική», και υποκύπτοντας στην εύκολη σε αυτούς τους κύκλους φοβία της κατηγορίας για «εθνικισμό», προχώρησαν σε αποχή και καταγγελία!

Αντί να υπάρξει μια συμμετοχή με αποκάλυψη του εγγενούς εθνικισμού του κράτους των Σκοπίων και της Τουρκίας που την υποδαυλίζει, και ταυτόχρονη προβολή της ανάγκης για μια ευρύτερη βαλκανική πολιτική που να υπερβαίνει το κράτος των Σκοπίων, υπήρξε καταγγελία. Αντί λοιπόν να δουν θετικά την αυθόρμητη εθνική κινητοποίηση και να προσπαθήσουν παρεμβαίνοντας να αναιρέσουν τα αρνητικά στοιχεία του μικροεθνικισμού, κάνουν ό,τι μπορούν για να χαρίσουν στην πιο τυφλή δεξιά τα εθνικά ζητήματα.

Πρόκειται για ένα συνολικότερο πρόβλημα για την Αριστερά. Δεν μπορεί να μιλάει αφηρημένα περί δικαίου και να μη βλέπει την ιστορία –και μάλιστα τη δική της. Το ότι δηλαδή έχει μιλήσει για *Ανεξάρτητη Μακεδονία και Θράκη*, ακόμα και πρόσφατα στο Δεύτερο Αντάρτικο, ότι το Μακεδονικό έχει συνδεθεί με διεκδικήσεις απόσπασης μερους της ελληνικής επικράτειας και ότι επομένως η συναισθηματική φόρτιση γύρω από αυτό το ζήτημα είναι απόλυτα εύλογη. Και ότι δεν μπορεί να γίνει κατανοητή παρά μόνο μία πολιτική που, παράλληλα με την ανάγκη ενός απαραίτητου συμβιβασμού στο Μακεδονικό, πείθει ταυτόχρονα για την ανάγκη μιας αυθεντικής εθνικής αφύπνισης που θα ενισχύει τον βαλκανικό πόλο στα πλαίσια της Ευρώπης και θα αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τον τουρκικό επεκτατισμό.

Μόνο μια πολιτική που θεωρεί το συμβιβασμό πάνω στο Μακεδονικό ως συμβιβασμό για να αντιμετωπίσουμε με καλύτερες προϋποθέσεις τα βαλκανικά ζητήματα, αλλά και τον εγγενή σκοπιανό σωβινισμό, και όχι ως θέμα δικαίου είναι δυνατό να γίνει εντέλει κατανοητή από τον ελληνικό λαό.

Γι' αυτό και ένας τέτοιος συμβιβασμός θα μπορούσε να γίνει αποδεκτός μόνο αν είχε ως υποστηρικτές όσους βλέπουν τη σημασία και το νόημα της επανεθνικοποίησης της ελληνικής εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής και όχι το αντίστροφο.

Το χειρότερο στη λογική των ευρωπαϊστών μας είναι πως αποκρύβουν συστηματικά πως οι Ευρωπαίοι και η Δύση γενικότερα μας σπρώχνουν σε υποχώρηση χωρίς αρχές στο ζήτημα των Σκοπίων γιατί προωθούν τη *διάλυση* των Βαλκανίων, και την υποταγή τους σε ένα κοινό τουρκοδυτικό condominium, σε μια επανέκδοση της πολιτικής της Ιεράς Συμμαχίας σε σχέση με το «Ανατολικό Ζήτημα». Η υποταγή του βαλκανικού χώρου σήμερα θεωρείται μια ευκαιρία για τον μακροπρόθεσμο έλεγχό του απέναντι σε μια πιθανότητα επανεμφάνισης της Ρωσίας στην βαλκανική πολιτική και την επανέκδοση σχημάτων κάποιου νέου «ορθόδοξου τόξου. Γι' αυτό και η πολιτική της δαιμονοποίησης μιας Σερβίας που δεν υποτάσσεται στο δυτικό dictat. Γι' αυτό και η ιδιαίτερη επιμονή στα Σκόπια. Για την περικύκλωση της Σερβίας και την απομόνωση της Ελλάδας από αυτό το πιθανό «τόξο».

Και τώρα τι;

Βέβαια σήμερα τα πράγματα έχουν πάρει την τροπή τους. Τροπή επικίνδυνη στον υπέρτατο βαθμό. Διότι καθυστέρησε για μεγάλο χρονικό διαστημα μια ενεργός βαλκανική πολιτική της Ελλάδας, και κυρίως ευνοήθηκε και ενισχύθηκε η τουρκική διείσδυση και το περιβόητο ισλαμικό τόξο στα Βαλκάνια. Και αυτό άσχετα με την ισχυρή πιθανότητα της παραπομπής σε κάποιας μορφής διαιτησία που θα οδηγήσει σε ένα παραγωγο της Μακεδονίας με κάποιο προσδιορισμό –χωρίς βέβαια να αποκλείονται και τα χειρότερα, δηλαδή η αναγνώριση ως Μακεδονία νέτα-σκετα ή με απαράδεκτα ονόματα όπως «Νέα Μακεδονία».

Και στις δύο περιπτώσεις δεν θα πρέπει να δραματοποιήσουμε την έκβαση αυτής της αντιπαράθεσης, ακόμα και αν χρειαστεί να κλείσουν και τα σύνορα. Αντίθετα θα πρέπει να ενισχύσουμε το ταχύτερο δυνατό την πολιτική της οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας με τα βαλκανικά κράτη και λαούς προτείνοντας όχι μόνο την ενεργότερη παρέμβαση μας για την ειρήνη στην περιοχή αλλά και την ανάληψη ενός προνομιακού ρόλου της Ελλάδας στη διασύνδεση των Βαλκανικών χωρών με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η πολιτική μας σε σχέση με τα Σκόπια πρέπει να στηρίζεται σε μια στρατηγική «περικύκλωσης» του σλαβομακεδονικού εθνικισμού και όχι αυτοπαγίδευσης της βαλκανικής πολιτικής μας στο ζήτημα των Σκοπίων και μόνο, όσο σοβαρό και αν είναι.

Σε μια τέτοια κατεύθυνση που ταυτόχρονα θα είναι κατευθυνση ενίσχυσης της αυτονομίας μας –οικονομικής και πολιτιστικής– θα ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθεί θετικά η εθνική αφύπνιση που έχει πραγματοποιηθεί με την ευκαιρία του Μακεδονικού ζητήματος και όχι να σπαταληθεί σε δρόμους μικροεθνικιστικούς και αδιέξοδους. Ετσι δεν θα έχει αποβεί εν ματαίω η κινητοποίηση του λαού και θα μπορούμε να προτείνουμε και πάλι μια πολιτική μεγάλης κλίμακας που θα στοχεύει μακρυά, στον επόμενο αιώνα, ξανασυναντώντας με νέους όρους το παλιό όνειρο του Ρήγα Φεραίου.

Θα έλεγα λοιπόν πως για να αντιμετωπίσουμε το Μακεδονικό πρέπει να έχουμε μια πολιτική που να σκοπεύει πέρα από τα Σκόπια!

* Κειμενο της ομιλίας που έγινε στην Αίθουσα Ανταποκριτών Ξένου Τύπου σε εκδήλωση με θέμα το *Μακεδονικό*, τον Ιανουάριο του 1993, που διοργανώθηκε από την Ομοσπονδία Οικολογικών Οργανώσεων, στην οποία συμμετείχαν ακόμα οι: Θόδωρος Πάγκαλος, Παναγιώτης Λαφαζάνης, Μπάμπης Αγγουράκης από το ΚΚΕ και Γιάννης Μπανιάς.

ΕΝΑ ΚΑΡΑΒΑΝΙ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑΣ

του Θανάση Τζιούμπα

Την *Τρίτη 2 Φλεβάρη* ένα καραβάνι ξεκινούσε για τις Δημοκρατίες της τέως Γιουγκοσλαβίας. Πέντε μεγάλα φορτηγά και ένα λεωφορίο φορτωμένο με 5.500 οικογενειακά πακέτα με τρόφιμα, φάρμακα, κουβέρτες, σχολικά είδη και παιχνίδια.

Ήταν το αποτέλεσμα της καμπάνιας των Χριστουγέννων, που ξεκίνησε από Έλληνες ευρωβουλευτές και κέρδισε τη συμμετοχή της Τ.Α., κοινωνικών φορέων, αλλά και ευαισθητοποιημένων πολιτών. Συμμετείχαν αρκετοί δημοσιογράφοι, αντιπρόσωποι από φορείς κ.λπ. Ήταν εντυπωσιακή η αποχή αρκετών από τα ονόματα που είχαν ξεκινήσει αυτή την πρωτοβουλία, όπως των δύο από τους τρεις ευρωβουλευτές και των δημοτικών αρχών της Θεσσαλονίκης. Το καραβάνι συνόδεψαν μόνο ο ευρωβουλευτής του Συνασπισμού Αλέκος Αλαβάνος και η τέως υπουργός του ΠΑΣΟΚ, Ρούλα Κακλαμανάκη.

Το κλίμα της αποστολής καθορίστηκε αρκετά από το επεισόδιο στα διόδια έξω από το Τίτο Βέλες, για το οποίο τόσα πολλά έχουν γραφτεί, δίνοντας στο καραβάνι μια αναπάντεχη δημοσιότητα. Μια παρεξήγηση ανάμεσα στον οδηγό μας από τις νταλίκες μας και έναν αστυνομικό εξελίχθηκε σε επίθεση δύο υπαλλήλων του τελωνείου και κάποιων περαστικών στο πανώ GREEK CARAVAN OF SOLIDARITY. Το πανώ σκίστηκε και ποδοπατήθηκε, προς τέρψιν των αντιπροσώπων των καναλιών που «έβγαζαν» την είδηση των ονείρων τους. Η είδηση όπως μεταδόθηκε από έναν τηλεοπτικό κι ένα ραδιοφωνικό σταθμό μεγάλης ακροαματικότητας οδήγησε μια σειρά από μας να ψάχνουν εναγωνίως ηλέφωνο στα Σκόπια για να ειδοποιήσουν τους δικούς τους ότι είναι καλά και δεν τους πυροβόλησε κανείς. Οδήγησε ακόμα τους οργανωτές να αισθανθούν ακόμη πιο βαριά την ευθύνη ενός εγχειρήματος που τους ξεπερνούσε, καθώς δεν είχαν και τη συμπαράσταση που ίσως περίμεναν από την επίσημη Ελλάδα. Οι καθυστερήσεις κι η κακή οργάνωση έκαναν εντύπωση ακόμα και σ' όσους έχουν συνηθίσει τις γνωστες τσαπατσουλιές του δικού μας χώρου.

Πρώτη διανυκτέρευση στα Σκόπια, με μια συνάντηση με τον Ερυθρό Σταυρό κι την Ερυθρά Ημισέληνο των Σκοπίων. Το κλίμα ευγενικό, με έναν τυπικό τρόπο.

Τετάρτη 3/2. Το πρωί αναχωρούμε για το Κατλάνοβο, ένα μέρος 30 χλμ. απ' τα Σκόπια, όπου υπάρχει ένας καταυλισμός 550 περίπου προσφύγων, κυρίως μουσουλμάνων, αλλά και Κροατών και ενός-δυο Σέρβων. Οι άνθρωποι έκπληκτοι στην αρχή, φιλικοί όμως μετά. «Σας νομίζαμε εχθρούς», θα μας πει μια Βόσνια Μουσουλμάνα. Μιλάμε για τους πρόσφυγες, ακούμε διηγήσεις για ξεριζωμούς, για στερήσεις, αγωνία για πρόσωπα αγαπημένα που έμειναν πίσω. Αρχίζουμε να μοιράζουμε κάποια παιχνίδια στα παιδιά. Σε λίγο το φορτηγό που έμεινε στα Σκόπια αρχίζει να ξεφορτώνει. Στην αρχή υπάρχει κάποια τάξη. Μετά όμως αρχίζει το ποδοπάτημα. Αναγκαζόμαστε να σταματήσουμε. Τα υπόλοιπα θα πάνε μέσω Ερυθρού Σταυρού.

Επιστρέφουμε στα Σκόπια, για μια συνάντηση με τον Στόγιαν Αντόνωφ, πρόεδρο της Βουλής της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Αναχωρούμε καθυστερημένοι για Βελιγράδι.

Στις 2 το μεσημέρι, κοντά στο Πρέσεβο προσπερνάμε το τανκ με τη σημαία του ΟΗΕ και έναν τύπο να μας κοιτάζει βλοσυρά μέσα απ' τα κυάλια του (απόσταση 10 μ. παρακαλώ), και μπαίνουμε στο σερβικό έδαφος. Η αλλαγή των συναισθημάτων γύρω μας είναι άμεση. Οι βίζες τακτοποιούνται σε χρόνο ρεκόρ και μάλιστα (ασύλληπτο για τέως σοσιαλιστική χώρα) δωρεάν. Το ίδιο και στα διόδια. Τώρα είμαστε «ντόμπρο γκρέτσκο».

Το βράδυ της 3ης Φλεβάρη ήμασταν στο Βελιγράδι, όπου εκτός από την αναμενόμενη υποδοχή από Έλληνες δημοσιογράφους που βρίσκονται εκεί μας περιμένουν και στελέχη της ελληνικής πρεσβείας, που μας βοήθησαν πολύ. Ακολούθησε ένα βαλκανικό τραπέζωμα όπου, βοηθούντος και του τοπικού λίαν αξιόλογου οίνου, έγιναν εμβριθείς στρατιωτικές και πολιτικές αναλύσεις της γιουγκοσλαβικής κρίσης και της ελληνικής βαλκανικής πολιτικής.

Πέμπτη, 4 Φλεβάρη, γίνεται μια μεγάλη συνέντευξη Τύπου στο γιουγκοσλαβικό Ερυθρό Σταυρό. Παρόντες τα στελέχη του γιουγκοσλαβικού και σερβικού Ερυθρού Σταυρού (δεν είναι το ίδιο πράγμα), δύο υπουργοί της Σερβίας, υφυπουργοί, πολλοί δημοσιογράφοι. Μπροστά στο τραπέζι, ανοιγμένο ένα κουτί της ελληνικής βοήθειας.

Οι ομιλίες έχουν έναν ενημερωτικό κύρια χαρακτήρα, για το μέγεθος του προβλήματος των προσφύγων στη Σερβία. Εντυπωσιακό είναι και το υλικό που μοιράζεται στους Έλληνες, ένας ογκώδης φάκελος με βιβλία και μπροσούρες για τον πόλεμο, τις ιστορικές ρίζες της αντιπαράθεσης, το ρόλο του Βατικανού, τους πρόσφυγες, μια βιντεοταινία. Το Υπουργείο Πληροφοριών κάνει μια τεράστια προσπάθεια να σπάσει το black out των μεγάλων παγκόσμιων ΜΜΕ προσπαθώντας να βοηθήσει όσο μπορεί τους ξένους δημοσιογράφους. Παραδίδουμε τα φορτία στον Ερυθρό Σταυρό.

Ακολουθεί μια έντονη συζήτηση καθώς πολλοί θέλουν

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΕ ΤΑ ΜΑΥΡΑ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Είναι μια ειρηνιστική οργάνωση που έχει παραρτήματα σε πολλές πόλεις στον κόσμο. Η ομάδα του Βελιγραδίου αποτελείται από γυναίκες προερχόμενες από αυτόνομες φεμινιστικές και ειρηνιστικές ομάδες - «SOS τηλέφωνο για Γυναίκες και Παιδιά Θύματα Βίας», «Αντιπολεμικό Κέντρο» κ.λπ.- και έκανε την πρώτη της εμφάνιση τον Οκτώβριο του '91 διαδηλώνοντας ενάντια στον πόλεμο στην Κροατία. Λίγο αργότερα ακολούθησε και μια ομάδα από τη γειτονική πόλη Πάντσεβο κι από τότε συνεργάζονται σε αντιπολεμικές εκδηλώσεις: λαμπαδηφορίες, συμμετοχή σ'όλα τα αντιπολεμικά συλλαλητήρια, διαμαρτυρίες για τους βιασμούς σε καιρό πολέμου, για τη νέα πολιτική κατά των εκτρώσεων για εθνικούς λόγους, συγκέντρωση υπογραφών κ.λπ.

Με τη βοήθεια αντίστοιχων ομάδων, κυρίως από ιταλικές πόλεις, οργανώθηκαν συναντήσεις γυναικών από την πρώην Γιουγκοσλαβία προκειμένου να ενισχυθεί η αλληλεγγύη μεταξύ τους.

Στην πρώτη απ' αυτές, στη Βενετία τον Φλεβάρη του '92, συζητήθηκαν διάφορα θέματα όπως «Η βία κατά των γυναικών σε καιρό πολέμου», «Αυτοδιάθεση ενός έθνους-αυτοδιάθεση της γυναίκας» κ.ά, όμως τα αποτελέσματα δεν ήταν ιδιαίτερα ευχάριστα μια και φάνηκε ότι η έξαρση των εθνικισμών είχε επηρεάσει και τις γυναίκες και ...«πολλές παλιές φιλίες χάλασαν».

Αντίθετα, στη δεύτερη συνάντηση, στο Νόβι-Σαντ τον Ιούλιο του '92, η συμμετοχή ήταν μεγαλύτερη, οι συζητήσεις οργανώθηκαν σε τρεις ομάδες δουλειάς με θέματα όπως «Καθημερινή εμπειρία του πολέμου», «Οικονομικό εμπάργκο και νέες γυναικείες τεχνικές καθημερινής επιβίωσης», «Προσδιορισμός ως μέλος έθνους, ως μέλος κράτους και ως φύλο. Είναι ο προσδιορισμός ως φύλο αρκετός για να αναπτύξει την αλληλεγγύη;» κ.λπ. και σύμφωνα με την πλειοψηφία των γυναικών που συμμετείχαν η συνάντηση είχε τεράστια επιτυχία, μια και καταδείχτηκαν τρόποι διαφυγής από την ολοκληρωτική εθνική ταυτότητα. Στην ίδια συνάντηση έγινε μια εκδήλωση όπου γυναίκες- πρόσφυγες κατέθεσαν την εμπειρία τους.

Ακολούθησαν κι άλλες συναντήσεις, με σπουδαιότερη αυτή του Βελιγραδίου με ιταλική ειρηνιστική ομάδα που έγινε την Πρωτοχρονιά του '93. Εκεί συζητήθηκαν θέματα γύρω από την καθημερινή βία, το φόβο και την αλληλεγγύη.

Στους προσεχείς στόχους της ομάδας είναι η συλλογή των μαρτυριών που κατατέθηκαν στις συναντήσεις προκειμένου να ξεκινήσει ένα γυναικείο αρχείο και η έκδοση ενός δελτίου με θέμα «Γυναίκες στον πόλεμο» και φυσικά η στήριξη της «SOS τηλεφωνικής γραμμής» και η συμμετοχή στις αντιπολεμικές διαδηλώσεις.

Η διεύθυνση επικοινωνίας με την ομάδα είναι:
Staca Zagovic
Dragoslava Popovica 9/10, 1100 Beograd
tel. fax 11/334-706

να μείνουν κι άλλο, να επισκεφθούν περιοχές πιο κοντινές στα μέτωπα. Παρ' όλα αυτά οι οργανωτές αποφασίζουν να επιστρέψει το λεωφορείο με το 1/4 των αρχικών επιβατών του. Οι υπόλοιποι μοιραζόμαστε σε δύο ομάδες. Η μία, η μεγαλύτερη θα επισκεφθεί την Κράινα και το μέτωπο του Κνιν. Η δεύτερη, θα κατευθυνθεί για τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Το καραβάνι ως τέτοιο τελειώνει λίγο έξω απ' το Βελιγράδι, με ένα γεύμα που μας παρέθεσαν οι Σέρβοι, μια πρόποση δίχως αντιπρόποση, και ελληνικούς αποχαιρετισμούς.

BRATNAC

ΜΙΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Εδώ πια ο πόλεμος είναι δίπλα σου, τον αντιλαμβάνεσαι με όλες σου τις αισθήσεις. Τον βλέπεις στα σκοτεινιασμένα πρόσωπα. Τον βλέπεις στα χέρια, σ' όσα χέρια μπορούν να σηκώσουν ένα όπλο, να σφίγγονται στα λουριά ενός καλασνίκωφ.

Εδώ πια οι ποδηλάτες δεν μας προσπερνάνε χαμογελαστοί σφυρίζοντας σ' έναν απογευματινό περίπατο. Φορούν στολή παραλλαγής, σακίδιο, όπλο στον ώμο. Έρχονται από κει που ακούγονται τα πολυβόλα. Χάνονται στη στροφή του δρόμου. Κι ανάποδα.

Ξαναβρίσκουμε εδώ την απουσία χρωμάτων που τόσο πολύ χαράχτηκε στη μνήμη όσων πέρασαν από τον ελληνικό στρατό. Η κλίμακα όμως ασύλληπτη. Μια κωμόπολη δίχως χρώματα. Στα ρούχα. Στους τοίχους. Στα πρόσωπα. Κάθε χρώμα που ξεχωρίζει είναι ένας πιθανός στόχος για τους ελεύθερους σκοπευτές της άλλης πλευράς.

Bratnac. Ένας πιτσιρικάς παίζει με τους φίλους του. Στολή παραλλαγής. Δηλώνει δεκαοκτώ χρονών. Όταν έπαιζε δεν τον έκανες ούτε δεκάξι. Στη θέα του μαγνητόφωνου το πρόσωπό του μεταμορφώνεται διανύοντας σε μια στιγμή δεκαετίες ηλικίας. Τα λόγια του κοφτερά σαν μαχαίρι. Θά 'θελε να 'ναι εκεί

όπου τα αγόρια στην ηλικία του πηγαίνουν στο γήπεδο, την ντίσκο, τα πρώτα ραντεβού; Θα 'θελε, ναι. Όμως γεννήθηκε σ' αυτή τη γη και θέλει να μείνει εκεί. Μιλάει ήσυχα, δίχως μίσος. Ναι, είχε φίλους μουσουλμάνους, ίσως τώρα να 'ναι ακροβολισμένοι πίσω απ' τα κανόνια που βάλλουν σε πυρά παρενόχλησης λίγα χιλιόμετρα πιο κει. Ναι, θα 'θελε αύριο να 'ναι όλα όπως πριν, φτάνει να το θέλουν και οι άλλοι. Τα μάτια που μας κοιτάζουν τώρα δεν έχουν πια ηλικία. Καλή σου τύχη, μικρέ στρατιώτη, όπου και να 'σαι τώρα. Όσο κι αν μέσα σου το 'χεις καταλάβει ότι τίποτε δεν θα είναι όπως πριν, γιατί κάτι ή κάποιος σκότωσε το παιδί μέσα σου, γιατί εσύ ποτέ πια δεν θα 'σαι όπως πριν.

Κοντράστ με το δροσερό πρόσωπο. Τρεις γενειοφόροι. Ύφος που προμηνύει τα πάντα. Σειρές χειροβομβίδες στη ζώνη. (Αλήθεια, πού τις βρήκαν τις Μιλς;) Κοιτάνε ειρωνικά τα πολιτικά μας ρούχα, τα μαγνητόφωνα, τις κάμερες. Είμαστε άμαχοι, βλέπεις... Δηλώνουν Σέρβοι εθελοντές. «Ήρθαμε εδώ for cleaning» μας εκμυστηρεύονται. Κλείνουν το μάτι.

Bratnac. Νεκροταφείο. Σειρές οι σταυροί, απλοί, ξύλινοι, πολεμικοί σταυροί. Εδώ ξαναβρίσκεις τα χρώματα στα ρούχα που κρέμονται απ' τους σταυρούς. Άλλα μήπως κι αναγνωριστούν τα πτώματα δίχως όνομα, άλλα γιατί έτσι είναι εδώ το έθιμο. Οι νεκροί μπορούν να έχουν την πολυτέλεια των χρωμάτων, οι νεκροί δεν φοβούνται πια τις σφαίρες.

Ο μικρός Βλαδιμίρ. Τρεισήμισι χρονών. Τα θραύσματα τον βρήκαν την ώρα που έτρωγε το λιτό του φαγητό, Τετάρτη 3 Φλεβάρη του '93, μια κατά τα άλλα ήσυχη μέρα. Το φαγητό του μικρού Βλαδιμίρ είναι ακουμπισμένο εκεί, μαζί με λίγα παιχνιδάκια, μαζί με το δάκρυ του μικρού του φίλου που μας οδήγησε εκεί.

Bratnac. Το μοιρολόι μιας μάνας που θρηνεί το γιο της, χαμένο στη μάχη, λίγους μήνες ύστερα απ' τον άντρα της. Όχι, το σώμα του δεν είναι εκεί. Έμεινε στους άλλους. Δεν δέχτηκαν να το δώσουν ούτε μ' αντάλλαγμα ζωντανούς αιχμαλώτους. Κι έτσι κάθε ηλιοβασίλεμα θρηνεί πάνω από ένα διαφορετικό τάφο. Μήπως δεν είναι όλοι παιδιά της; Κανείς δεν σκέφτεται να ζητήσει τ' όνομά της. Γιατί στα μάτια μας γίνεται η κάθε μάνα, όποιο κι αν είναι τ' όνομά της, η εθνικότητα, η θρησκεία, ο τόπος κι ο χρόνος, η μάνα που θρηνεί το παιδί της, αυτό το κάθε παιδί που είναι πάντα όμορφο, ψηλό, ευγενικό.

Bratnac. Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας. Είναι ο τόπος που δυόμισι μήνες πριν οι κάτοικοι σταμάτησαν μια βρετανική εφοδιοπομπή του ΟΗΕ με ανθρωπιστική βοήθεια, που πήγαινε στη Σρεμπενίτσα, στο μουσουλμανικό τομέα. Τους ρωτάμε γι' αυτό. Ζήτησαν να ελέγξουν το φορτίο, είναι η απάντηση. Λίγες μέρες πριν, σε έλεγχο που έγινε αλλού, μέσα στα τρόφιμα υπήρχαν όπλα. Οι Βρετανοί αρνήθηκαν τον έλεγχο. Χρειάστηκε να 'ρθει προσωπικά ο Κάρατζιτς για να περάσουν τα φορτηγά.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΕΝΑ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΑΣΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Εφόσον οι συνέπειες του βιασμού πολέμου στη νοητική ακεραιότητα των γυναικών που επιβιώνουν είναι καταστροφικές, πιστεύουμε ότι είναι απαραίτητο να ανοίξει ένα Κέντρο για θύματα βιασμών πολέμου και βιασμών σχετικών με τον πόλεμο. Το Κέντρο θα είναι οργανωμένο με τρόπο που να εξυπηρετεί τις περισσότερες από τις ανάγκες αυτών που επιβιώνουν. Οι αρχές εργασίας θα είναι παρόμοιες με αυτές άλλων κέντρων για βιασμένες γυναίκες στον κόσμο. Η εμπειρία του τηλεφώνου SOS στο Βελιγράδι θα χρησιμοποιηθεί επίσης και, αφού αποκατασταθεί η επικοινωνία του Ζάγκρεμπ και της Λουμπλιάνα με το Βελιγράδι, θα ανανεωθεί η συνεργασία με ανάλογα τηλέφωνα και παρόμοιες υπηρεσίες στις πόλεις αυτές.

Το παραπάνω κείμενο είναι απόσπασμα από την πρόταση της ομάδας «SOS Τηλέφωνο για Γυναίκες και Παιδιά Θύματα Βίας», από το Βελιγράδι.

Όσες/οι ενδιαφέρονται να βοηθήσουν με οποιονδήποτε τρόπο τη δημιουργία του κέντρου αυτού μπορούν να πάρουν περισσότερες πληροφορίες μέσω του δικτύου «Βαλκάνια SOS» (Αθήνα: 3626319, Θεσσαλονίκη: 202349) και μέσω του «S.O.S. τηλεφώνου για κακοποιημένες γυναίκες» (Θεσ/νίκη: 273645)

Δυο μέρες μετά οι μουσουλμάνοι επετέθηκαν με ολοκαίνουργιο οπλισμό. Εκατοντάδες νεκροί, τριάντα χωριά κατειλημμένα. Από τότε καμιά εφοδιοπομπή του ΟΗΕ δεν πέρασε. Το κόστος ήταν ότι η ανθρωπιστική βοήθεια κόπηκε μαχαίρι και στο σερβικό τομέα. Ας είναι, δηλώνει κάποιος. Καλύτερα να πεινάσουμε παρά να μας σκοτώσουν οι άλλοι με όπλα που πέρασαν μέσα απ' τις γραμμές μας.

Bratnac. Διηγήσεις φρίκης. 4 Δεκέμβρη, Bielovac. Τρεις τα ξημερώματα, οι μουσουλμάνοι μπαίνουν στο χωριό. 100 νεκροί, στην πλειοψηφία πολίτες. 7 Γενάρη, ένα άλλο χωριό. 60 πτώματα, πολλοί αγνοούμενοι. Στην περιοχή, τους τελευταίους μήνες, οι Σέρβοι μετρούν 700 θύματα. Πολλοί βρέθηκαν αποκεφαλισμένοι. Άλλοι σκοτωμένοι με σφυριές. Άλλοι κάηκαν. Ένας σουβλίστηκε ζωντανός. Ο πατέρας του δεν πήγε στην κηδεία, δεν άντεχε να βλέπει αυτό το πράγμα των 60 εκατοστών που κουβαλούσε το καροτσάκι. Όχι, αυτό δεν ήταν ο γιος του. Οι Σέρβοι ισχυρίζονται πως οι μουσουλμάνοι αρνούνται να παραδώσουν τα πτώματα ακόμα και με αντάλλαγμα ζωντανούς αιχμαλώτους. Κι αυτό για να μη δει κανείς τα σημάδια της συμπεριφοράς τους.

Bratnac. Μια κωμόπολη με μισούς μισούς κατοίκους, στο κέντρο μιας σερβικής αγροτικής περιοχής. Τώρα δεν υπάρχουν μουσουλμάνοι, έφυγαν, μας λένε φοβούμενοι αντίποινα. Μας κάνει εντύπωση η έλλειψη μιναρέδων. Ρωτάμε τον ξεναγό μας, το γραμματέα του τοπικού Ερυθρού Σταυρού. Οι απαντήσεις αόριστες. Μας διαβεβαιώνει ότι ούτε ένα σπίτι μουσουλμάνου δεν πειράχτηκε. Ο φακός τον διαψεύδει.

Βοσνία. Ο πόλεμος των εικόνων, όχι σπάνια κατασκευασμένων, δεν είναι παρά ένα κομμάτι του πολέμου των όπλων που μαίνεται. Η γενιά μου έχει συνηθίσει ώς τώρα να σκέφτεται με γενικεύσεις δικαίου και αδίκου, όπου το μεγάλο δίκιο δικαιολογεί τις μικρές αναπόφευκτες αδικίες. Αυτοί οι κώδικες διαλύονται μέσα σ' αυτό το απέραντο λασπωμένο νεκροταφείο, γεμάτο εθνικές εκκαθαρίσεις απ' όλες τις μεριές, γεμάτο δολοφόνους και ήρωες, γεμάτο γουρούνια και διαμάντια που δεν μπορείς ν' αγγίξεις δίχως να λερώσεις και τα δικά σου χέρια. Ζούμε σε μια χώρα που μέσα στο εφησυχασμένο παρόν μας μπορούμε ανώδυνα να 'μαστε φιλοσέρβοι, φιλοκροάτες, φιλο- κάτι τέλος πάντων. Πώς θα μπορούσαμε σ' αυτή τη χώρα να βρούμε τα χρώματα να ζωγραφίσουμε τον πόνο και το θάνατο που προκαλούν οι φίλοι, οι όποιοι φίλοι, στη διπλανή χώρα;

Bratnac. Αφήνουμε πίσω μας το νεκροταφείο. Στο Bielovac τα κανόνια βροντάνε γύρω απ' το υδραγωγείο που επιχειρούν να καταλάβουν οι μουσουλμάνοι. Τρία χιλιόμετρα δυτικά μας ακούγονται βαριά πολυβόλα. Και σαν ηχώ, κάτω απ' το φως μιας τεράστιας πανσελήνου, ο άνεμος ζωντανεύει τα ρούχα πάνω στους σταυρούς, τα ρούχα των νεκρών, σ' έναν αλλόκοτο χορό, ένα χορό για όσα απ' τον πολιτισμό και την ανθρωπιά χάθηκαν σ' αυτή τη γη.

Θανάσης Τζιούμπας, *Bratnac*, Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, 6 Φλεβάρη '93

Η ΔΥΣΗ ΘΕΛΕΙ ΝΑ ΔΕΙ ΤΟΥΣ ΚΟΖΑΚΟΥΣ ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ;

Ο Σεργκέι Σιντόροφ είναι πρώην αξιωματικός και νυν δημοσιογράφος του Ερυθρού Αστέρα, της ημερήσιας εφημερίδας του στρατού της Ρωσίας. Δημοσιεύθηκε στη Liberation και το αναδημοσιεύουμε γιατί είναι ενδεικτικό κάποιων απόψεων που διαμορφώνονται στη Ρωσία για την πολιτική της Δ. Ευρώπης στον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας.

Η τελευταία φορά που η Ευρώπη είδε τους Ρώσους Κοζάκους ήταν αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το 1920. Τα γαλλικά και αγγλικά πλοία έδιωξαν από τη Κριμαία ό,τι είχε απομείνει από το στρατό του στρατηγού Βράνγκελ, που είχε νικηθεί από τον Κόκκινο Στρατό σε μια από τις αποφασιστικές μάχες του εμφυλίου πολέμου στη Ρωσία. ΄Ετσι, ένα σώμα στρατού από 10.000 Κοζάκους του Κουμπάν βρήκε καταφύγιο στη Σερβία, όπου διαλύθηκε ήρεμα.

Σήμερα οι απόγονοι αυτών των Κοζάκων υπόσχονται στους ομόθρησκούς τους μια καθοριστική βοήθεια αν υπάρξει ξένη επίθεση στη Γιουγκοσλαβία. «΄Εχουμε αρκετούς εθελοντές για να έρθει εδώ ένα ολόκληρο σώμα στρατού που θα είναι σχηματισμένο από ανθρώπους που διαθέτουν μια εμπειρία του σύγχρονου πολέμου», μου είπε στο Βελιγράδι ο αντιπρόσωπος της αναγεννημένης κοζακικής κοινότητας του Κουμπάν Βαλερί Γκοντσαρένκο, την παραμονή των γιορτών των Χριστουγέννων. Ο ίδιος είναι έφεδρος συνταγματάρχης, υπηρέτησε στον Κόκκινο Στρατό περισσότερο από τριάντα χρόνια και δεν δίνει καθόλου την εντύπωση ότι είναι κάποιος καυχησιάρης που βγήκε από κάποιο φολκλορικό σύνολο.

Άλλωστε υπάρχουν ήδη Ρώσοι εθελοντές στη Γιουγκοσλαβία, πιο συγκεκριμένα στους στρατούς των σερβικών κοινοτήτων στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη.

Το ότι εδώ και εβδομήντα χρόνια βλέπουμε Ρώσους στο εξωτερικό με τα όπλα στα χέρια αυτό δεν συνέβαινε ποτέ λόγω προσωπικών πεποιθήσεων ούτε χωρίς την επιθυμία των κυβερνήσεων τους. Αυτοί οι στρατιώτες είχαν σταλεί κατευθείαν από τη Μόσχα για «διεθνιστικές αποστολές» στην Πράγα ή στη Βουδαπέστη. Στο εξής είναι όχι μόνο διαφορετικά τα κίνητρα, μη κομμουνιστικά, αλλά και η επίσημη κυβέρνηση δεν μοιάζει να παίζει κανένα ρόλο.

Στο όνομα τίνος λοιπόν πολεμούν τώρα οι Ρώσοι στη Γιουγκοσλαβία; Για χρήματα; Ρωτήστε οποιονδήποτε εθελοντή που λαμβάνει ένα μισθό 20 με 30 δολάρια το μήνα ή έναν Κοζάκο που ετοιμάζεται να φύγει για τη Σερβία· σας εγγυώμαι την απάντηση: «Για τους Σλάβους, την Ορθοδοξία, τη Ρωσία ». Η φράση θυμίζει εκείνη στο όνομα της οποίας ο παλιός ρωσικός στρατός πολέμησε κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου στο πλάι της αμυνόμενης Σερβίας : « Για την Πίστη, τον Τσάρο και την Πατρίδα ».

Είναι μάλλον απίθανο οι ηγέτες της καινούργιας Ρωσικής Δημοκρατίας να συμμερίζονται τα ιδανικά της προεπαναστατικής Ρωσίας. Αντίθετα με τον Νικόλαο Β΄ δεν δείχνουν προθυμία να βοηθήσουν τους Σέρβους, επειδή εκτιμούν ότι αυτό θα ήταν ενάντια στα συμφέροντά τους. Ωστόσο, στο ρωσικό Κοινοβούλιο, όπως και μέσα στην κοινωνία, υπάρχει ένα ισχυρό λόμπυ που υπερασπίζεται πολύ διαφορετικές θέσεις πάνω στο γιουγκοσλαβικό πρόβλημα. Και κατά τη συνάντηση της ΔΑΣΕ στη Στοκχόλμη ο ίδιος ο Ρώσος υπουργός των Εξωτερικών είπε συνοπτικά στους δυτικούς συναδέλφους του ότι, αν η πολιτική της Δύσης, όσον αφορά τη Γιουγκοσλαβία, συνεχίζεται κατά τον ίδιο τρόπο, θα πρέπει να υπολογίζουν σε λίγο σε μια εντελώς διαφορετική ρωσική εξωτερική πολιτική.

Γιατί δυνάμεις με επιρροή στη Ρωσία ασχολούνται τόσο σοβαρά με τα γιουγκοσλαβικά γεγονότα; Πολλοί σ' αυτή τη χώρα βλέπουν στο διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας μια έσχατη φάση της αναθεώρησης των συνεπειών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ένα μοντέλο γι' αυτό που θα μπορούσε να συμβεί στη Ρωσία. ΄Ισως απατώνται, αλλά είναι σίγουρο ότι ούτε η Ευρώπη ούτε οι ΗΠΑ θα ήθελαν να δουν να επαναλαμβάνεται το γιουγκοσλαβικό σενάριο στην παλιά ΕΣΣΔ ή στη Ρωσική Ομοσπονδία. Είναι απόλυτα φρόνιμο από τη πλευρά της Δύσης να στείλει ένα σήμα προειδοποίησης στη Ρωσία. Αλλά οι δυτικές πρωτεύουσες οφείλουν να έχουν συνειδητοποιήσει ότι το σήμα θα γίνει ολοκληρωτικά αντιληπτό, μαζί με τα λάθη και τις αντιφάσεις του.

Το πιο μεγάλο λάθος, κατά τη γνώμη μου, του ευρωπαϊκού σχεδίου είναι ότι επιτρέπει τον περιορισμό των δικαιωμάτων ενός ολόκληρου λαού. Μια σημαντική μερίδα Σέρβων στην πρώην Γιουγκοσλαβία βρίσκεται κάποια στιγμή στερημένη από το καθεστώς ισότιμου λαού από την άποψη των δικαιωμάτων και γίνεται εθνική μειονότητα — και μάλιστα κοντά στα σύνορα της Σερβίας, όπου υπέστη μια αποτρόπαιη γενοκτονία κατά τη διάρκεια του τελευταίου πολέμου. Καταλαβαίνει κανείς πως ένα τέτοιο σήμα δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό σαν ευνοϊκό και καθησυχαστικό από τα εκατομμύρια των Ρώσων που βρίσκονται — ή κινδυνεύουν να βρεθούν — σε μια ανάλογη κατάσταση.

Το επαναλαμβάνω: πρόκειται εδώ για την αντίθεση στην κυβέρνηση, που χρησιμοποιεί την κατάσταση γύρω από τη Γιουγκοσλαβία ως ένα επιχείρημα στην εσωτερική πολιτική πάλη. Η ρωσική κυβέρνηση μοιάζει έτοιμη να ακολουθήσει στα Βαλκάνια το ρεύμα της αμερικανικής και ευρωπαϊκής πολιτικής.

Εμφανίστηκε μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην α-

ΔΗΛΩΣΗ ΦΕΜΙΝΙΣΤΡΙΩΝ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ

Εμείς, οι Γυναίκες με τα Μαύρα Ενάντια στον Πόλεμο, γυναίκες από το «SOS Τηλέφωνο» για Γυναίκες και Παιδιά Θύματα της Βίας» του πολέμου, φεμινίστριες και άλλες ειρηνίστριες από το Βελιγράδι, θέλουμε να εκφράσουμε την αντίθεσή μας ενάντια σε όλες τις διεθνείς καμπάνιες που χρησιμοποιούν το γεγονός των βιασμών γυναικών στη Βοσνία και στην Ερζεγοβίνη για λόγους προπαγάνδας.

Πρώτα απ' όλα, το ιστορικό αυτής της δήλωσής μας είναι το ακόλουθο:

Στο Βελιγράδι, κάθε Τετάρτη, από τις 9 Οκτωβρίου 1991, οι Γυναίκες με τα Μαύρα Ενάντια στον Πόλεμο διαδηλώνουν την απόλυτη διαφωνία τους με την πολιτική του σερβικού καθεστώτος και όλων των άλλων εθνικιστικών πολιτικών που έχουν δημιουργήσει και διατηρούν αυτόν τον πόλεμο, με το μιλιταρισμό και τη διάδοση του φασισμού.

Το Δεκέμβριο του 1992, η ομάδα SOS οργάνωσε μια ομάδα βιασμένων γυναικών στον πόλεμο, που έχει στόχο να συγκεντρώσει και να δημοσιοποιήσει ανεξάρτητα και αξιόπιστα στοιχεία για βιασμούς γυναικών στη διάρκεια πολέμου και ειρήνης και να ιδρύσει ένα κέντρο για θύματα βιασμού.

Η άποψή μας για τη σημερινή κατάσταση όσον αφορά τους βιασμούς πολέμου είναι η παρακάτω:

Ο βιασμός των γυναικών μετατρέπεται σε μια δικαιολογία για την έναρξη ή την αύξηση της στρατιωτικής δράσης. Μετατρέπεται σε ένα όργανο.Η πραγματικότητα είναι ότι ο βιασμός είναι μια μιλιταριστική τακτική που χρησιμοποιείται από όλους τους στρατούς, σε αυτόν όπως και σε όλους τους άλλους πολέμους, ενάντια στις γυναίκες της εχθρικής πλευράς. Αλλά όταν αυτές δεν είναι διαθέσιμες, χρησιμοποιείται ενάντια και στις γυναίκες από την ίδια πλευρά των ανδρών και στο πεδίο της μάχης και στο σπίτι.

Εξαιτίας όλων αυτών απαιτούμε:

1. Οι γυναίκες που βιάστηκαν στον πόλεμο στη Βοσνία να μη διακρίνονται ούτε να αξιολογούνται διαφορετικά ανάλογα με την εθνικότητά τους. Ο πόνος των Βόσνιων, Κροατισσών, Σερβίδων και κάθε άλλης εθνικότητας γυναικών έχει την ίδια αξία για μας.

2. Ο βιασμός στον πόλεμο να χαρακτηρίζεται ως έγκλημα πολέμου και όλοι οι στρατιώτες/βιαστές σε όλους τους στρατούς στον κόσμο να δικαστούν για τη διάπραξη αυτού του εγκλήματος.

3. Να ιδρυθεί άμεσα ένα διεθνές δικαστήριο για να δικάσει τους διαπράττοντες το έγκλημα του βιασμού στον πόλεμο, όχι μόνο με τη λήξη του πολέμου στη Βοσνία, και η σύνθεση του δικαστηρίου αυτού να αποτελείται μόνο από γυναίκες.

4. Οι γυναίκες που είναι έγκυοι ως συνέπεια βιασμού πολέμου να έχουν το δικαίωμα να διαλέξουν εάν θέλουν να συνεχίσουν την εγκυμοσύνη ή να τη διακόψουν. Το δικαίωμα αυτής της εκλογής είναι το δικαίωμα κάθε γυναίκας, και όχι δικαίωμα του έθνους ή του πολιτικού κόμματος, κυβέρνησης ή εκκλησίας που ανήκει.

5. Οι κυβερνήσεις της διεθνούς κοινότητας να παρέχουν πολιτικό άσυλο στις γυναίκες θύματα βιασμού πολέμου.

6. Η διεθνής κοινότητα και οι λαοί να πιέσουν τα καθεστώτα των Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, Ράντοβαν Κάρατζιτς, Αλία Ιζετμπέκοβιτς, Μάτε Μπόμπαν και Φράνκο Τούτζμαν να απελευθερώσουν τις γυναίκες από όλα τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, ιδιωτικές φυλακές, στρατιωτικά πορνεία και άλλους οργανισμούς όπου η θηλυκή σεξουαλική δουλεία διαπράττεται και συντηρείται επίσημα και ανεπίσημα.

νάπτυξη της γιουγκοσλαβικής κρίσης και την εσωτερική πολιτική κατάσταση στη Ρωσία. Η προέκταση των αντισερβικών θέσεων της Δύσης μέχρι τη στρατιωτική επέμβαση μπορεί να φέρει μια πλήρη στροφή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, που δεν θα μπορούσε να είναι χωρίς συνέπειες στα εσωτερικά της προβλήματα. Αντίστροφα, μια προσέγγιση πιο πολιτισμένη και συνετή στα Βαλκάνια θα έδινε μια θετική ώθηση για τη λύση των πολύπλοκων εθνικών προβλημάτων στη Ρωσία, και για την διατήρηση των νέων τάσεων της εξωτερικής πολιτικής της.

Άλλωστε, αν η Δύση χρειάζεται μεγάλες αναστατώσεις, δεν χρειάζεται να κάνει τίποτε: η πολιτική που συνίσταται στο να θεωρεί τους Σέρβους υπεύθυνους για όλα τα κακά στη Γιουγκοσλαβία την οδηγεί κατ' ευθείαν εκεί. Αλλά θα πρέπει να φτάσει μέχρι το τέλος: εναέριες επιθέσεις ενάντια στις σερβικές στρατιωτικές βάσεις, ύστερα εισβολή από την ξηρά, ανταρτοπόλεμος κ.λπ. Η Δύση βρίσκεται ήδη σε αδιέξοδο, προφανώς χωρίς να εκτιμά επάξια την αποφασιστικότητα των Σέρβων της Βοσνίας και της Κροατίας, οι οποίοι, σε αντίθεση με τους Σέρβους της Σερβίας, δεν έχουν να χάσουν τίποτα.

Για να μιλήσουμε ειλικρινά, η Δύση μου θυμίζει καμιά φορά ένα μεθυσμένο οδηγό, που, βλέποντας ότι πηγαίνει προς την καταστροφή, πατάει φρένο και γκάζι ταυτοχρόνως. Παρ' όλα αυτά, μου φαίνεται ότι είναι πιθανό να φρενάρει και να σταματήσει το φαύλο κύκλο της «λογικής του πολέμου». Η Ευρώπη θα αναδεικνυόταν συνετή αν έβαζε τέλος στην εκστρατεία «σατανοποίησης» των Σέρβων κι αν παρουσιαζόταν πιο δίκαιη απέναντί τους. Βέβαια δεν είναι εύκολο να σταματήσει να αυτοπροβάλλεται σαν θριαμβευτής του Ψυχρού Πολέμου. Αλλά είναι καλύτερα να το κάνει τώρα, παρά να οφείλει να εξηγεί εκ των υστέρων στους λαούς γιατί τα παιδιά τους σκοτώνονται στα Βαλκάνια. Ένας από τους συναδέλφους μου παρατήρησε ότι οι περισσότεροι πόλεμοι στα Βαλκάνια άρχισαν χωρίς τους Ρώσους, αλλά τελείωσαν με την αναπόφευκτη συμμετοχή τους. Ομολογώ ότι, από τη Μόσχα, είναι δύσκολο να κρίνει κανείς αν αυτό είναι καλό ή κακό για την Ευρώπη.

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ

του
Θανάση Τζιούμπα

Το πρόβλημα των προσφύγων στη Δημοκρατία της Σερβίας είναι ίσως λιγότερο γνωστό· καθώς τα μεγάλα παγκόσμια ΜΜΕ εστιάζουν την προσοχή τους στους πρόσφυγες της άλλης πλευράς. Ανάλογη είναι και η ροή της ανθρωπιστικής βοήθειας. Η Σερβία, έχοντας δεχτεί στο έδαφός της πάνω από το 1/4 των προσφύγων, παίρνει μόνο ένα 14% της ανθρωπιστικής βοήθειας που εισρέει στην τέως Γιουγκοσλαβία (Economist, 31/10/92).

Ο συνολικός αριθμός των προσφύγων φτάνει τις 560.ΟΟΟ άτομα. Ο αριθμός των προσφύγων που προστίθενται καθημερινά κυμαίνεται από 500 ώς τις 2.000. Αλλες 100.000 αναμένονται μονάχα από το Σεράγεβο.

Η προέλευση των προσφύγων είναι από όλες τις πρώην γιουγκοσλαβικές Δημοκρατίες, ακόμα κι απ' τα Σκόπια. Και φυσικά τα παιδιά είναι εκείνα που υφίστανται περισσότερο τον ξεριζωμό. 230.000, το 43% των προσφύγων, είναι κάτω από 18 ετών. 40.000 κάτω από 3 χρόνων. 6.150 παιδάκια γεννήθηκαν στην προσφυγιά.

Το καταπληκτικό στην περίπτωση της Σερβίας είναι ότι το πρόβλημα της στέγασης όλων αυτών των ανθρώπων λύθηκε κατά 97% με φιλοξενία σε σπίτια. Ένας παραλληλισμός με την ελλαδική «φιλοξενία» στους Πόντιους από την τέως Σοβ. Ένωση μπορεί να μας πείσει για το σημαντικό της υπόθεσης. Είναι επίσης σημαντικό ότι οι ανάγκες όλων αυτών σε τρόφιμα, φάρμακα και ρουχισμό καλύφθηκαν από την επιτόπια παραγωγή ώς τώρα κατά 86%, γεγονός που δείχνει μια άλλη διάσταση της αξίας της μη εξάρτησης από εισαγωγές.

Βέβαια τα προβλήματα αυξάνονται καθώς η ανεργία, που είναι η πιο φανερή συνέπεια του εμπάργκο, ο τρομακτικός πληθωρισμός και η πτώση του βιοτικού επιπέδου δημιουργούν πιεστικές συνθήκες στις οικογένειες που φιλοξενούν πρόσφυγες. Ο σερβικός Ερυθρός Σταυρός προσπαθεί να αμβλύνει τα προβλήματα με καθημερινές διανομές τροφίμων και ρούχων, ενώ η τοπική αυτοδιοίκηση έχει αναλάβει τη δωρεάν παροχή ηλεκτρικού, νερού, ιατρικής περίθαλψης και την εκπαίδευση των προσφύγων.

Ταυτόχρονα έχει υπογραφεί ήδη μια συμφωνία με την UNHCR για ένα πρόγραμμα πιλότο, τη δημιουργία 33 συλλογικών καταφυγίων (στρατοπέδων) για τη στέγαση 8.000 προσφύγων.

Ομως κανείς δεν ξέρει τι θα γίνει στο άμεσο μέλλον, καθώς αναμένονται άλλοι 250-300 χιλιάδες πρόσφυγες.

Η ελληνική βοήθεια που μετέφερε το καραβάνι για τα παιδιά της πρώην Γιουγκοσλαβίας έφερε ένα δέμα με τρόφιμα σε έναν στους εκατό από τους πρόσφυγες αυτούς. Είναι πολλά αυτά που μπορούμε να κάνουμε ακόμη. Η συνεχής ροή βοήθειας είναι μια ανακούφιση για τους ανθρώπους που ασχολούνται στη Σερβία με την περίθαλψη των προσφύγων. Κι αν αυτή η βοήθεια μπορούσε να γίνει πιο συγκεκριμένη κι άμεση, με την υιοθέτηση π.χ. σχολείων, νοσοκομείων ή καταφυγίων προσφύγων, αυτή η σχέση θα έπαιρνε έναν πιο άμεσο και προσωπικό χαρακτήρα.

Οι πρόσφυγες μιας πόλης σε αριθμούς

Μια ελληνική αποστολή επισκέφθηκε το Sabac, μια πόλη 130.000 κατοίκων, στο έδαφος της Σερβίας, δίπλα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Οι καταγραμμένοι πρόσφυγες εδώ φτάνουν τις 13.000, δηλαδή 10% του πληθυσμού, ενώ υπάρχουν άλλες 2.000 που δεν καταγράφηκαν, καθώς δεν παίρνουν βοήθεια από τον Ε.Σ. Η πλειοψηφία είναι Σέρβοι, αλλά υπάρχουν και 1.500 Κροάτες καθώς και 1.000 Μουσουλμάνοι. Αυτό το ρεύμα άρχισε το 1991 με 3.500 πρόσφυγες από την Κροατία, και διογκώθηκε στις σημερινές του διαστάσεις με τον πόλεμο στη Βοσνία. Μέχρι το Σεπτέμβριο του '92 σχεδόν το σύνολο των αναγκών των προσφύγων (80%) καλυπτόταν από την εντόπια βοήθεια. Ο δήμος παρέχει δωρεάν θέρμανση, ηλεκτρικό, τηλέφωνο. Οι γείτονες του Sabac οργανώθηκαν για να βοηθήσουν στη στέγαση. Ο Ε.Σ. πρόσφερε ό,τι δεν μπορούσε να καλύψει η τοπική κοινωνία. Από τον Οκτώβριο του '92 αρχίζει να φτάνει η διεθνής βοήθεια, που τώρα καλύπτει το 60% των αναγκών των προσφύγων.

Η ιατρική περίθαλψη καλύπτεται από τους τοπικούς γιατρούς, που είναι επαρκείς σε αριθμό και σε εξοπλισμό, αλλά λείπουν τα αναγκαία φάρμακα για απλές αρρώστιες (αντιβιοτικά, παυσίπονα κ.λπ.). 1.200 παιδιά που βρίσκονται σε σχολική ηλικία στερούνται σχολικά είδη για να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους.

Ζητήσαμε να μάθουμε ποιά είναι η μεταχείριση των μη Σέρβων προσφύγων. Ο χρόνος που μας πίεζε δεν μας άφησε να πάμε στο γειτονικό χωριό όπου ζουν πολλοί μουσουλμάνοι πρόσφυγες. Είδαμε όμως τις ατομικές καρτέλες με τα είδη που παραλαμβάνουν οι πρόσφυγες. Ηταν ακριβώς τα ίδια. Για ίση μεταχείριση μας βεβαίωσαν τόσο ο Ερυθρός Σταυρός όσο και Σέρβοι πρόσφυγες που βρήκαμε στους διαδρόμους , οι οποίοι μας βεβαίωσαν ότι η κοινή μοίρα της προσφυγιάς δεν αφήνει περιθώρια για εθνικές έχθρες.

Πηγές που χρησιμοποιήθηκαν:

- THE REFUGEES AND THE DISPLACED PERSONS, γιουγκοσλαβικός Ε.Σ., Ιούλης '92
- REFUGEES IN SERBIA, vol 3, σερβικός Ε.Σ., Δεκέμβρης '92

Μερες φωτιας

Το Πάσχα, σε μια αποστολή Καραβανιού Αλληλεγγύης, βρεθήκαμε στην τέως Γιουγκοσλαβία πέντε Έλληνες. Σκοπός η διερεύνηση των αναγκών σε ανθρωπιστική βοήθεια, των διοδίων για τη διοχέτευσή της, η συνάντηση με αυτούς που τόσο την έχουν ανάγκη.

Μεγάλη Παρασκευή, Βελιγράδι. Ολονύκτιο ταξίδι μέσω Βουλγαρίας, μαζί με το Δήμαρχο Συκεών που ανέβαινε για να παραλάβει πενήντα ορφανά του πολέμου, καλεσμένα για τις γιορτές του Πάσχα από πολίτες της Θεσσαλονίκης. Πρώτη εντύπωση από το Βελιγράδι: ο πόλεμος βρίσκεται μακριά από το κέντρο της πόλης. Εδώ δεν υπάρχουν οι αγρότες που κραδαίνουν άδεια μπετόνια πετρελαίου στις παρυφές των δρόμων. Στο κέντρο μποτιλιαρίσματα, νέφος, γεμάτα μαγαζιά. Οι μόνες ουρές που βλέπουμε είναι μπροστά στις ιδιωτικές τράπεζες.

Η μέρα κυλάει με συναντήσεις με τις τοπικές αρχές, με δημοσιογράφους, στο Διεθνές Κέντρο Τύπου, με αντιπολιτευτικές ομάδες. Γευματίζουμε με τις δημοτικές αρχές. Μας κάνει εντύπωση το ότι η Δήμαρχος, η Αντιδήμαρχος καθώς επίσης και πολλά μέλη του δημοτικού συμβουλίου είναι γυναίκες. Στο Κέντρο Τύπου συναντούμε Έλληνες δημοσιογράφους, μαθαίνουμε τα νέα του πολέμου, ακούμε τις εκτιμήσεις τους για τα σενάρια της επέμβασης. Τα νέα είναι άσχημα.

Επισκεπτόμαστε το ίδρυμα Soros, ένα από τα πολλά που ασχολούνται με τα παιδιά του πολέμου, προσφυγόπουλα και ορφανά. Σε έναν όμορφο χώρο γεμάτο με τα έργα των χεριών και της φαντασίας μπορείς να διακρίνεις στα χρώματα και στα σχήματα τα σημάδια που άφησε η θύελλα. Τέλος, η συνάντηση με τις «Γυναίκες με τα Μαύρα». Η πραγματικότητα της Σερβίας από τη σκοπιά της αντιπολίτευσης. Μας μιλούν για τις συνέπειες του πολέμου στην καθημερινή ζωή, για την αύξηση της βίας όχι μόνο στα μέτωπα αλλά σ' όλη την κοινωνία, βίας που ασκείται κύρια στους «άμαχους», στις γυναίκες και στα παιδιά. Ένας νέος όρος το «μετατηλεοπτικό σύνδρομο» έχει εφευρεθεί για να χαρακτηρίσει το ξέσπασμα ενάντια στις συζύγους και τα παιδιά που ακολουθεί τις πολεμικές εικόνες στο δελτίο των ειδήσεων στις εννέα. Καταγγελίες στο SOS τηλέφωνο μιλούν για μια ανεξάντλητη πρωτοτυπία στη χρήση των όπλων όπως π.χ. να υποχρεώσεις τα παιδιά να πάνε για ύπνο.

Η κατάσταση των αντιπολιτευτικών δυνάμεων είναι άσχημη στο Βελιγράδι. Η διεθνής πίεση και οι κυρώσεις έχουν αποκόψει την αντιπολίτευση όχι μόνο από τον έξω κόσμο, αλλά και από μεγάλα κομμάτια της κοινωνίας, που αισθάνονται ότι απειλείται η υπόστασή τους ως έθνος και συσπειρώνονται γύρω από τον Μιλόσεβιτς. Η ταύτιση με τον Μίλαν Πάνιτς και η προσπάθεια ανάμιξης της Δύσης στις πρόσφατες εκλογές κόστισαν ακριβά στη ριζοσπαστική αντιπολίτευση. Τα μεσαία στρώματα του Βελιγραδίου, που αποτελούν την κοινωνική της βάση δεν δίνουν πια τον τόνο στο πολιτικό επίπεδο. Είναι οι αγροτικοί πληθυσμοί και τα εργατικά στρώματα των συνοικιών που ευθυγραμμίζονται με την τωρινή πολιτική ηγεσία.

Το βράδυ κάνουμε μια βόλτα στις εκκλησίες. Ακούγοντας τόσα πολλά για την στροφή στην ορθοδοξία, περιμέναμε να τις βρούμε γεμάτες. Δεν ήταν. Θα ανακαλύψουμε σιγά σιγά ότι αυτή η θρησκευτική στροφή βιώνεται περισσότερο από τους Σέρβους σαν ατομική υπόθεση και πολύ λιγότερο σαν κοινωνική έκφραση.

Το Μεγάλο Σάββατο φεύγει σε επαφές για να εξασφαλίσουμε από τη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας την άδεια για να πάμε εκεί. Μαθαίνουμε ότι την Κυριακή του Πάσχα θα γίνει συνάντηση Κάραζιτς-Μοριγιόν στο Πάλε, έξω από το Σεράγεβο. Μας προτείνουν να παρευρεθούμε. Άλλο που δεν θέλουμε.

Κυριακή του Πάσχα. Στο δρόμο για το Πάλε, με το λεωφορείο. Ναι, υπάρχει συγκοινωνία, η διαδρομή είναι ασφαλής, τουλάχιστον την μέρα. Ήδη από το σταθμό των υπεραστικών το κλίμα αρχίζει να αλλάζει, οι στρατιωτικές στολές πληθαίνουν, τα πρόσωπα είναι σφιγμένα. Κάθε χιλιόμετρο προς τα σύνορα μας φέρνει μπροστά σε μια πραγματικότητα ολότελα διαφορετική απ' αυτή του κέντρου του Βελιγραδίου.

Από το Σβόρνικ μπαίνουμε στο έδαφος της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας. Μαύρο και χακί, τα χρώματα του πολέμου. Χακί για τους άντρες από 16-60 ετών. Μαύρο για πολλές από τις γυναίκες, μητέρες, συζύγους, αδελφές. Σειρές φρεσκοανοιγμένοι τάφοι, ρούχα να ντύνουν τους σταυρούς. Βοσνία. Ανατιναγμένα χωριά, νοικοκυριά χυμένα στις αυλές, λεηλατημένα μέχρι καρφίτσας, σπίτια που χάσκουν καμένα, διαλυμένες περιουσίες, διαλυμένες ζωές, μένει η άνοιξη να παίρνει την εκδίκησή της γεμίζοντας νάρκισσους και ίριδες όσα από τα παρτέρια δεν συνέτριψε η ρόδα ή η ερπύστρια. Η άνοιξη δεν υπόκειται σε εθνικές εκκαθαρίσεις.

Προχωρούμε στο εσωτερικό. Το βοσνιακό τοπίο είναι ένα ειδυλιακό κράμα δασών από έλατα, κοιλάδων, βοσκοτόπων με αρνάκια που αδιαφορούν για τα ανθρώπινα. Το ανθρώπινο μάτι μας αναγνωρίζει στα βουνά αυτά τον ιδανικό τόπο για τον ανταρτοπόλεμο. Ένα τέτοιο έδαφος δεν μπορεί να ελεγχθεί απόλυτα από κανένα στρατό. Ούτε καν από το σερβικό, όπως δείχνουν τα άπειρα φυλάκια και οι σταθμοί ελέγχου. Αυτό που ήταν πριν υποψία γίνεται πια βεβαιότητα για μας. Μια «συμμαχική» επέμβαση στη Βοσνία, από αέρα ή από ξηρά, με στρατιωτικούς όρους, δεν έχει καμμιά ελπίδα. Έτσι πολύ σύντομα οι επιτιθέμενοι θα αναγκαστούν να μεταφέρουν τις πολεμικές επιχειρήσεις στο έδαφος της ίδιας της Σερβίας, γενικεύοντας τον πόλεμο. Το λεωφορείο γεμίζει σιγά-σιγά ένοπλους στρατιώτες. Οι πασχαλινές άδειες τελειώνουν. Συζητάμε με έναν από αυτούς. Πρόσφυγας από το Σεράγεβο, κάποτε ηλεκτρονικός μηχανικός, τώρα στο Πάλε να υπερασπίζεται με το όπλο την οικογένεια του από τους μουσουλμάνους. Μας συστήνει τη γυναίκα του. Μουσουλμάνα. Βόσνια.

Πάλε, Κυριακή του Πάσχα. Φτάνουμε κάπως αργοπορημένοι για το πασχαλινό τραπέζι. Παρ' όλα αυτά είμαστε Γρέτσκι, και για τους Έλληνες υπάρχει πάντα μια θέση στο τραπέζι. Μας κάνουν εντύπωση τα οπλοστάσια που επιμένουν να κου-

Μνημες Φρικης

βαλάνε κάποιοι Σέρβοι στρατιωτικοί. Το τραπέζι τελειώνει, ο Μοριγιόν φεύγει. Στην αίθουσα των συνεντεύξεων μια αντιπροσωπεία του ρωσικού Κοινοβουλίου με επικεφαλής έναν από τους κατηγορούμενους για το πραξικόπημα, μας πληροφορεί για τις θέσεις της κομμουνιστικής αντιπολίτευσης της Ρωσίας. Ο Κάραζιτς ακούει σιωπηλός. Μετά οι Ρώσοι φεύγουν, τη θέση τους παίρνει ο Μλάντιτς, και το θέμα γίνεται «η συνθήκη της κατάπαυσης του πυρός» στη Σρεμπρένιτσα, η παράδοση ουσιαστικά των μουσουλμάνων. Οι Σέρβοι είναι ευχαριστημένοι. Η πτώση του μουσουλμανικού αυτού θύλακα ξεκαθαρίζει μια αρκετά μεγάλη περιοχή. Η σερβική τακτική απέναντι στον ανταρτοπόλεμο που έχουν εξαπολύσει οι Μουσουλμάνοι είναι η «εξάλειψη» όλων των θυλάκων στις περιοχές που ελέγχουν, ώστε να μην υπάρχουν σημεία στήριξης ανταρτικών ομάδων. Μένει πια μονάχα η Τούζλα. Ρωτάμε το στρατηγό Μλάντιτς για την τύχη των Σέρβων της Τούζλα, που ουσιαστικά είναι όμηροι της άλλης πλευράς. Δεν υπάρχουν νέα. Ζητάμε να πάμε ως δημοσιογράφοι στη Σρεμπρένιτσα. Δεν υπάρχει δυνατότητα μας λέει. Ο Μλάντιτς φεύγει πετώντας μια «καλησπέρα» στα ελληνικά.

Λίγο αργότερα μας πληροφορούν ότι την άλλη μέρα μπορούν να οργανώσουν για μας μια αποστολή μέχρι το Σεράγεβο. Το βράδυ το περνάμε στο σπίτι μιας εδώ και δύο μήνες μαυροφορεμένης κυρίας, που από τότε επιμένει να μη βλέπει ειδήσεις στην τηλεόραση. Δευτέρα του Πάσχα, φεύγουμε για τη μαρτυρική πρωτεύουσα της Βοσνίας.

Ο δρόμος που χρησιμοποιούμε είναι πάνω στη γραμμή πυρός. Στη μια πλευρά του πρόχειρα αναχώματα από μπάζα, οχυρωμένες θέσεις μάχης κάθε πενήντα μέτρα. Τα έλατα σαρωμένα από τις ριπές και τους όλμους. Τα Zastava τρέχουν σαν δαιμονισμένα. Ό,τι κινείται στο δρόμο είναι ένας στόχος για τους μουσουλμάνους που κρατάνε ένα λόφο λίγες εκατοντάδες μέτρα πιο εκεί. Διαλυμένα αυτοκίνητα στα χαντάκια σηματοδοτούν τις αποτυχημένες προσπάθειες περάσματος. Ανταμώνουμε ένα κονβόι του ΟΗΕ. Τεθωρακισμένα, πολυβόλα έτοιμα, βλοσυρά πρόσωπα. Μπαίνουμε τελικά στην πόλη.

Οι Σέρβοι ελέγχουν μόνο μια γειτονιά της πόλης την Γκρμπόβιτσα. Οι μουσουλμάνοι ελέγχουν δύο στρατηγικούς λόφους και έτσι μπόρεσαν να κυριαρχήσουν στο ιστορικό κέντρο αλλά και το σύγχρονο εμπορικό τμήμα με τους ουρανοξύστες. Μας είπαν πως αυτοί οι δύο λόφοι, εδώ και μια δεκαετία γέμιζαν σιγά-σιγά με αυθαίρετα από μουσουλμάνους του Σαντζάκ που κατεύθυνε προς τα εκεί η βοσνιακή κυβέρνηση, και έτσι κατελήφθη το Σεράγεβο από τον καιρό της ειρήνης πριν από την πρώτη τουφεκιά. Οι σερβικές δυνάμεις πολιορκούν την πόλη ελέγχοντας τα βουνά από γύρω, την περιοχή του αεροδρομίου, και όλους τους οικισμούς που την περιβάλλουν.

Τα ψηλά κτίρια είναι εκείνα που έχουν υποστεί τις μεγαλύτερες ζημιές. Αναγκαζόμαστε να τα χτυπάμε υποστηρίζουν οι Σέρβοι, γιατί από εκεί συνήθως δρουν οι ελεύθεροι σκοπευτές.

Snipers. Το Σεράγεβο είναι η πόλη των Snipers, των ελεύθερων σκοπευτών. Η σφαίρα μπορεί να χτυπήσει οποιονδήποτε, οπουδήποτε. Οι μουσουλμάνοι είναι εξοπλισμένοι με τα πιο σύγχρονα όπλα ελεύθερων σκοπευτών, αυτά με τις κόκκινες φωτεινές βούλες, που δεν αστοχούν σχεδόν ποτέ. Κάθε κίνηση στους δρόμους είναι μια περιπέτεια. Τούβλα, λινάτσες, λαμαρίνες, κατεστραμμένα αυτοκίνητα επιστρατεύονται για να κρύψουν τη θέα στους snaipers. Στα σημεία που είναι γυμνά πρέπει να τρέχεις σκυφτός, σε ζικ-ζακ. Στους πρώτους κοντινούς πυροβολισμούς αναπηδάμε. Ο συνοδός μας όμως μας καθησυχάζει: «Όλα πάνε καλά. Τη σφαίρα που θα σε σκοτώσει, δεν θα την ακούσεις καν». Συναντάμε το διοικητή του σερβικού τομέα στο Σεράγεβο. Αρχιτέκτονας κάποτε. Πριν από δύο χρόνια ήταν Γιουγκοσλάβος, δηλώνει. Του έμαθαν οι άλλοι ότι είναι Σέρβος. Η γυναίκα του κάθε μέρα πίνει τον καφέ της με μουσουλμάνες.Ο υποδιοικητής κοιτάει θλιμμένα. Ο όλμος που της έκοψε το νήμα της ζωής κατέστρεψε και τον ίδιο. Αρχίζουν μια συζήτηση με τους δυτικούς δημοσιογράφους που ήρθαν μαζί μας. Απαριθμούν τα εγκλήματα της άλλης πλευράς. Οι Σέρβοι στο Σεράγεβο αμύνονται μόνο, ισχυρίζονται. Οι βομβαρδισμοί γίνονται μόνον για να ανακόψουν επιθέσεις ή να περιορίσουν τους ελεύθερους σκοπευτές. Ανάβουμε τσιγάρο. Το βλέμμα του καρφώνεται στα τσιγάρα δίχως να ζητάει. Του προσφέρουμε. Καπνίζει με την ευχαρίστηση ανθρώπου που του έχει λείψει πολύ. Ρωτάμε για την κατάσταση των αμάχων. Είναι τραγική. Για τις 10.000 που έχουν μείνει στο «Νέο Σεράγεβο», ζωή είναι να τους βρίσκει η νύχτα ζωντανούς.

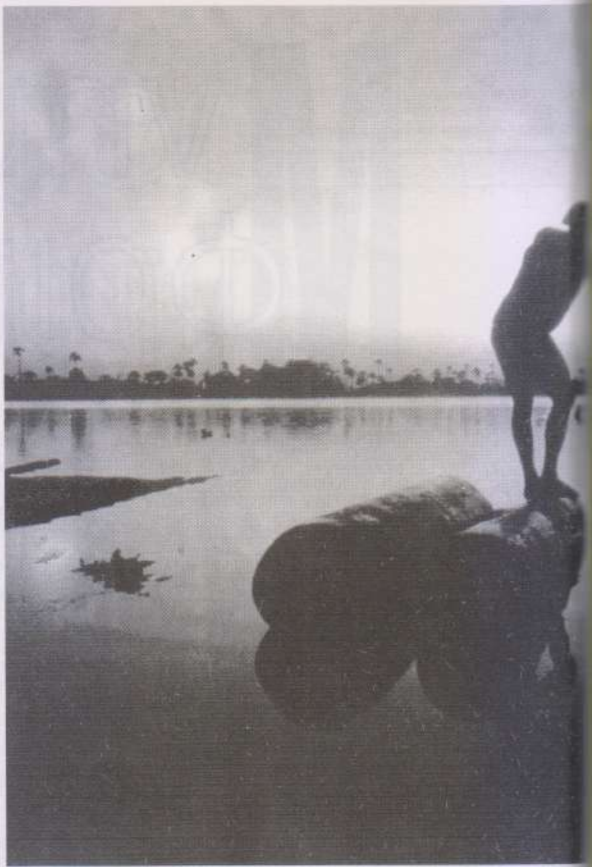
Βγαίνουμε έξω για μια επίσκεψη στην πρώτη γραμμή. Οι δύο πολεμιστές μας σφίγγουν το χέρι. Στο πέτο τους ένα σηματάκι με την ελληνική σημαία. Τοίχο-τοίχο, σκυφτοί, τρέχοντας περιφερόμαστε στα ερείπια της πόλης. Διαλυμένα αυτοκίνητα, διαλυμένα σπίτια, διαλυμένες ζωές. Σε μια γωνιά ένα αστυνομικό αμάξι με μοτορόλα. Γύρω του ένα μικρό πλήθος. Η μοτορόλα, ο μόνος τρόπος για να μιλήσεις και να μάθεις για αγαπημένα πρόσωπα που βρίσκονται στην άλλη μεριά. Παιδικά γέλια που ακούγονται παράξενα ανάμεσα σε πυροβολισμούς. Δίπλα στα πρόχειρα καταφύγια ένα σμήνος παιδιά επιμένουν να παίζουν.

Μια στρατιωτική κουζίνα, λαϊκό συσσίτιο κάθε μεσημέρι. Για κάθε κάτοικο του Σεράγεβο έφτασαν τους τρεις τελευταίους μήνες ως ανθρωπιστική βοήθεια 13 κιλά τρόφιμα. Διακόσια γραμμάρια τη μέρα για να ζήσει το σερβικό Σεράγεβο.

Στο «Δημαρχείο», μακριά από τα παράθυρα, καταγράφουμε τις ανάγκες των ανθρώπων όπως μας τις περιγράφει ο Δήμαρχος και ο Ερυθρός Σταυρός. Υποσχόμαστε ότι θα κάνουμε το παν ώστε ένα μέρος του φορτίου από το δεύτερο καραβάνι να πάει κατ' ευθείαν στο Νόβι Σεράγεβο. Επιστρέφουμε στο αρχηγείο. Ο αρχιτέκτων μας προτρέπει να αναχωρήσουμε γρήγορα. Έχουν αρχίσει μάχες Κροατών-Μουσουλμάνων και το μέτωπο μπορεί να αναφλεγεί κάθε στιγμή. Τα Zastava ξεκινούν την τρελή κούρσα του γυρισμού. Zastava Yugo προϊόν μιας γραμμής παραγωγής θρυμματισμένης, με το όνομα μιας χώρας που δεν υπάρχει πια.

Θ. Τζιούμπας, Δ. Δημόπουλος, μέλη του *ΒΑΛΚΑΝΙΑ-SOS*

ΑΡΔΗΝ

του Κώστα Γεώρμα

Ο οικονομικός και κοινωνικός κύκλος της μεταπολίτευσης ολοκληρώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '80. Εχουμε ήδη εισέλθει σε ένα νέο κύκλο με ακαθόριστα ακόμα τα χαρακτηριστικά του και ασαφή τον πολιτικό του χαρακτήρα. Όμως σύντομα οι καταλυτικές επιδράσεις του οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού θα αναδειχτούν ολοκάθαρα και στο πολιτικό πεδίο.

Ο κύκλος της κρίσης

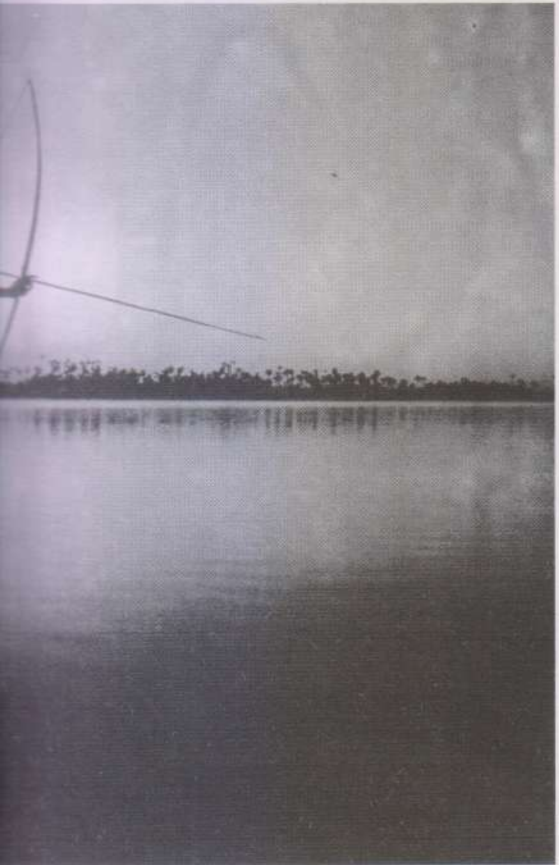
Αν ακολουθήσουμε τη λογική των μεγάλων κύκλων οικονομικής και κοινωνικής κίνησης και ιδιαίτερα των κύκλων Kondratieff[1], τότε θα διαπιστώσουμε πως η ελληνική οικονομία παρουσιάζει σημαντικές ιδιατερότητες σε σχέση με τους υπόλοιπους. Ετσι έχει διαπιστωθεί πως στην φάση του ανοδικού κύκλου η πιο αναπτυγμένη οικονομία αναπτύσσεται ταχύτερα στην αρχή του –η αμερικανικη οικονομία σε όλη την περίοδο 40-50– οι αμέσως επόμενες στην «μέση» του, η Γερμανία και η Δυτική Ευρώπη στην δεκαετία του '50 και οι πιο καθυστερημένες στα τέλη του –Ιαπωνία, Ισπανία, Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ασία, στην δεκαετία του '60 και τις αρχές της δεκαετίας του '70.

Αντίστοιχα, στην αρχή του καθοδικού κύκλου η κρίση είναι εντονότερη και πρωϊμότερη, για τις προχωρημένες οικονομίες και λιγότερη έντονη και πιο καθυστερημένη για τις καθυστερημένες. Μετά την κρίση του '73 μέχρι το '80 η κρίση δοκιμάζει περισσότερο την Αμερική και τη Δυτική Ευρώπη, ενώ οι χώρες του Τρίτου Κόσμου αναπτύσσονται ταχύτερα, καθώς και χώρες όπως η Ελλάδα. Όμως γι' αυτές τις οικονομίες στο σύνολο τους η δεκαετία του '80 υπήρξε καταστροφική. Και το ίδιο συνέβη και με την Ελλάδα. Αντίστροφα στη Δύση η δεκαετία του '80 ήταν εξίσου δεκαετία κρίσης, αλλά και σταθεροποίησης της οικονομίας, μέσω μιας πολιτικής λιτότητας, ιδιωτικοποίησεων και επαναφοράς του ποσοστού κέρδους σε υψηλότερα επίπεδα, καθώς και περάσματος σε νέους βιομηχανικούς τομείς. Στην Αμερική η πτώση συνεχίζεται. Το «νέο μοντέλο» που αναπτύσσεται στη Δύση στη διάρκεια της δεκαετίας του '80 είναι εκείνο της δυϊστικής κοινωνικής δομής, της λεγόμενης κοινωνίας των δύο τρίτων. Μόνο μιά περιοχή, εκείνη της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ασίας, κατορθώνει να διατηρήσει , ή ακόμα και να ενισχύσει, υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης σε όλη την περίοδο του καθοδικού κύκλου, γεγονός τεράστιας σημασίας που προδιαγράφει την μεταφορά, για πρώτη φορά μετά την Αναγέννηση, του κέντρου της συσσώρευσης του κεφαλαίου από τη Δύση στην Ασία στον επόμενο αιώνα. Και δεν πρόκειται μόνο για την Ιαπωνία, της οποίας οι ετήσιες επενδύσεις ξεπερνούν πλέον κατά πολύ εκείνες των Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά και για τους μικρούς δράκοντες και την Κίνα –που είχε ρυθμούς ανάπτυξης του ΑΕΠ πάνω από 8% σε όλη την δεκαετία του '8Ο– καθώς και για χώρες όπως η Ταϋλάνδη, η Μαλαισία, ακόμα και η Ινδονησία.

Η ελληνική ιδιαιτερότητα

Η Ελλάδα παρουσιάζει πάρα πολλές ιδιαιτερότητες .

Και αυτό γιατί συμμετέχει ταυτόχρονα σε πολλούς «κύκλους» οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας. Έτσι στην δεκαετία του '70, μετά την πετρελαϊκή κρίση, διατήρησε υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης από την υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη, με ταυτόχρονη επέκταση σημαντικών κοινωνικών κατακτήσεων (40ωρο, συνδικαλιστικές και πολιτικές ελευθερίες κλπ), και *επιδείνωση* της οικονομικής δομής (υπερχρέωση των επιχειρήσεων, πτώση των επενδύσεων και επέκταση της ελαφράς βιομηχανίας σε βάρος της βαρειάς, της μηχανολογίας κλπ, καθώς και των μικρών επιχειρήσεων σε βάρος των μεγάλων). Η πολιτική της τόνωσης της ζήτησης που ακολουθούσε η βιομηχανική Δύση στην πρώτη

φάση της κρίσης, στην δεκαετία του '70 επέτρεψε να αυξηθούν οι ελληνικές εξαγωγές σε τομείς χαμηλής έντασης κεφαλαίου και τεχνολογίας, υφάσματα, παπούτσια, ρούχα κλπ. ενώ η υπόλοιπη βιομηχανία χωρίς τεχνολογική ανανέωση υποχωρούσε.

Όμως η Ελλάδα δεν μπόρεσε να ακολουθήσει ένα μοντέλο παραπλήσιο με εκείνο της Ν.Α. Ασίας. Η κοινωνική πραγματικότητα έτεινε να προσαρμοστεί στα ευρωπαϊκά πρότυπα, ενώ η βιομηχανία παρέμενε σε λατινοαμερικάνικα. Κατά συνέπεια όταν η Ευρώπη άρχισε την περιοριστική πολιτική στην δεκαετία του '80 και εντάθηκε ο ανταγωνισμός στα ελαφρά βιομηχανικά προϊόντα εντάσεως εργασίας, οι ελληνικές εξαγωγές έμειναν στάσιμες και καθηλωμένες ενώ οι υπόλοιποι βιομηχανικοί τομείς κυριολεκτικά εξαρθρώθηκαν.

Η Ελλάδα δεν μπορούσε να ανταγωνιστεί ούτε τις χώρες με τα χαμηλά μεροκάματα, ούτε εκείνες με την υψηλότερη τεχνολογία, στο βαθμό που δεν ανανέωνε τον τεχνολογικό της εξοπλισμό.

Στη δεκαετία του '80 και ιδιαίτερα στο πρώτο μισό της, διευρύνονται οι κοινωνικές δαπάνες, επεκτείνονται οι κρατικές επιχειρήσεις και ο ευρύτερος δημόσιος τομέας διπλασιάζει την απασχόλησή του - κυρίως εξαιτίας των προβληματικών, ενώ η βιομηχανική και η αγροτική παραγωγή είναι στάσιμες και η βιομηχανική διάρθρωση συνεχίζει να επιδεινώνεται. Πώς μπόρεσε να πραγματοποιηθεί αυτό το ΠΑΣΟΚικό θαύμα; Την απάντηση τη γνωρίζουμε όλοι. Μέσω του δανεισμού, εσωτερικού και διεθνούς.

Στο κοινωνικό πεδίο, η κρίση της βιομηχανίας οδηγεί σε σταδιακή υποχώρηση των εργατών του ιδιωτικού βιομηχανικού τομέα, που σταδιακά εξαφανίζονται από το κοινωνικό προσκήνιο και περιθωριοποιούνται, ενώ ενισχύεται ο ρόλος των εργαζόμενων του δημόσιου τομέα, των Τραπεζών, καθώς και των μικροϊδιοκτητικών στρωμάτων, που ενισχύονται, ιδιαίτερα στον τομέα των υπηρεσιών καθώς και σε εκείνον της βιοτεχνίας[2]. Αντίστοιχα στο επίπεδο των αρχουσών τάξεων συρρικνώνεται ο ρόλος των βιομηχάνων, των εφοπλιστών και των τραπεζιτών, ενώ ενισχύεται εκείνος των πολιτικών, των διανοουμένων και δημοσιογράφων, των διαχειριστών των κρατικών επιχειρήσεων και των εισαγωγέων.

Έχουμε επισημάνει πολλές φορές την ανικανότητα τόσο του ιδιωτικού κεφαλαίου όσο και των «ελίτ» να διαχειριστούν την κρίση, με αποτελέσμα και στις δύο φάσεις της κρίσης –τόσο στην δεκαετία του '70, όσο και σε εκείνη του '80, να επιδεινώνεται η εσωτερική οικονομική και κοινωνική διάρθρωση προς την κατεύθυνση του παρασιτισμού. Πράγματι σε όλη την περίοδο της κρίσης ενισχύθηκε η παρασιτική διάρθρωση, άδηλοι πόροι, διόγκωση των εισαγωγών, υπερχρέωση, εξάρτηση. Ακόμα και ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός στηρίχθηκε σε παρασιτικές και σαθρές βάσεις, γι' αυτό και έχουμε το «ΠΑΣΟΚικό παράδοξο». Η ενίσχυση και η διεύρυνση κάποιων κοινωνικών κατακτήσεων στηριζόταν σε σαθρή βαση, με αποτέλεσμα να μετεξελίσσεται σε παρασιτική κατεύθυνση ολόκληρος ο κοινωνικός σχηματισμός της Ελλάδας. Δηλαδή, η βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος στηρίχτηκε μάλλον στις αυξημένες επιδοτήσεις και όχι την άνοδο της παραγωγικότητας και της παραγωγής. Η ανακατανομή του προϊόντος υπέρ των μισθωτών μέχρι το 1980 περίπου πραγματοποιείται σε βάρος των ιδιοκτητικών τάξεων, ενώ από το '80 και μετά σε βάρος του... δημόσιου χρέους, γι' αυτό και η μεγάλη απόκλιση ανάμεσα στις δημόσιες δαπάνες και τα δημόσια έσοδα και κατεξοχήν τη φορολογία.

Αυτό το σαθρό υπόβαθρο των κοινωνικών κατακτήσεων της μεταπολίτευσης και η προϊούσα παρασιτοποίηση του συνολικού κοινωνικού σχηματισμού αποτέλεσαν και την βασική αιτία για το κοινωνικό και πολιτικό «σάπισμα» που διακρίνει την μεταπολίτευση ιδιαίτερα στην τελική της περίοδο, και του οποίου το σκάνδαλο Κοσκωτά υπήρξε η κορυφή του παγόβουνου. Το σημαντικότερο γεγονός με το σκάνδαλο Κοσκωτά δεν ήταν η ύπαρξή του, αλλά η στάση όλου του οργανωμένου ΠΑΣΟΚ απέναντι του, αλλά και ενός μεγάλου τμήματος των λαϊκών μαζών.« Αφού τρώμε και μεις ας φάνε και αυτοί». Πρόκειται δηλαδή για την κατάδειξη της επέκτασης μιας παρασιτικής συνείδησης από τον ίδιο τον ελληνικό λαό!

Κρίση της παρασιτικής δομής

Έτσι ο οικονομικός και κοινωνικός κύκλος της μεταπολίτευσης ολοκληρώνεται χωρίς να έχει ξεπεραστεί η κρίση με μια πρωτοφανή αποσύνθεση όλων των οικονομικών και κοινωνικών δομών. Δυνατότητα επέκτασης της παρασιτικής διάρθρωσης δεν υπάρχει πλέον. Το άνοιγμα εσόδων-εξόδων δεν μπορεί να κλείσει μέσω δανεισμού, ούτε μπορεί να συνεχίζεται η επιδείνωση της οικονομικής δομής επ' αόριστον.

Όμως, όπως τονίσαμε, δεν υπάρχουν στην Ελλάδα ισχυρές τάξεις ή ταξικές συμμαχίες, ικανές να φέρουν σε πέρας μια διαφορετική μορφή ανάπτυξης. Κατά συνέπεια η οικονομική πολιτική αναλαμβάνεται σε μεγάλο βαθμό άμεσα από την ίδια την ΕΟΚ και οι Έλληνες πολιτικοί λειτουργούν σε μεγάλο βαθμό ως εντολοδόχοι της. Στο βαθμό που το ζητούμενο είναι η προσέγγιση των δημοσιονομικών δεικτών –πληθωρισμού, δημοσίου χρέους, ελλείμματος κ.λπ.– με τον ΕΟΚικό μέσο όρο, ως προϋποθέσεως για την περιβόητη *σύγκλιση*, η οικονομική *δικτατορία* της ΕΟΚ πάνω στην ελληνική οικονομία και κοινωνία δεν συνυπολογίζει τις συνέπειες στο επίπεδο της οικονομικής και κοινωνικής διάρθρωσης (μόνον παρεπιπτόντως, δεδομένου ότι πρέπει να παίρνει σε ένα βαθμό υπ' όψη της τις πολιτικές αντιδράσεις που υπάρχουν στο εσωτερικό της Ελλάδας).

Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας λειτουργεί επομένως ως εντολοδόχος της Κοινοτικής Επιτροπής, και τα περι-

θώρια αυτονομίας της είναι πολύ περιορισμένα.

Όμως η εφαρμογή της ευρωπαϊκής συνταγής της «εξυγίανσης», που στην Αγγλία πήρε την δρακόντια όψη του Θατσερισμού, ή στην Ισπανία εκείνη του «σοσιαλιστικού νεοφιλελευθερισμού», στην Ελλάδα θα πάει υποχρεωτικά βαθύτερα και δεν θα πρόκειται βέβαια για ανατροπή του παρασιτισμού αλλά απλώς για έναν «παρασιτικό εκσυγχρονισμό».

Η συνταγή της κοινωνίας των «δύο τρίτων» παραμένει εξαιρετικά δύσκολο να εφαρμοστεί σε μάς. Η σχετική επιτυχία του Θατσερικού ή του Γκονζαλικού προτύπου στηρίχτηκε στην διαφοροποίηση ανάμεσα σε ένα πλειοψηφικό μέρος των μισθωτών που διατήρησε ή ανέβασε τα εισοδήματά του και την μειοψηφία που περιθωριοποιήθηκε. Σε αυτή την κοινωνική «συνταγή» στηρίχτηκε η πολιτική και ιδεολογική ισορροπία της συντηρητικοποίησης των δυτικών κοινωνιών.

Στην Ελλάδα, το μεγάλο πρόβλημα είναι το εξαιρετικά μεγάλο βάρος των μικροϊδιοκτητικών στρωμάτων που αποτελούν το 45% του ελληνικού πληθυσμού. Επιπλέον, οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις της εργατικής ταξης στις σχετικά μεγάλες επιχειρήσεις είναι πολύ μικρές. Κατά συνέπεια μια πολιτική εξυγίανσης θα στραφεί αναπόφευκτα ενάντια στα μικροαστικά στρώματα –όπως και ήδη γίνεται– μέσα από μια περιοριστική πιστωτική πολιτική και τη διατήρηση των υψηλών επιτοκίων και την φορολογική πολιτική. Οι αγρότες –25% του ενεργού πληθυσμού– πλήττονται από τον περιορισμό της ζήτησης, τις αναδιαρθρώσεις των καλλιεργειών, και τη σχετική μείωση των επιδοτήσεων. Οι εργάτες και οι υπάλληλοι του ευρύτερου δημόσιου τομέα αντιμετωπίζουν τις απολύσεις, την ιδιωτικοποίηση, την εισοδηματική συρρίκνωση. Η αναδιάρθρωση, παράλληλα με την περιθωριοποίηση των νέων, των ξένων εργατών, των ανέργων, σύμφωνα με το κλασικό μοντέλο της κοινωνίας των δύο τρίτων, θα θίξει την *πλειοψηφία* του ελληνικού λαού σύμφωνα μάλλον με ένα μοντέλο των «δύο πέμπτων» και όχι των δύο τρίτων. Κατά συνέπεια μπορεί να συγκεντρώνει μια συναινετική *μειοψηφία* και όχι πλειοψηφία, όπως στις δυτικές κοινωνίες.

Η πλειοψηφική τάση αυτού του αντισυναινετικού μετώπου, που φαίνεται να συγκροτείται και πάλι γύρω από το ΠΑΣΟΚ και να ενσωματώνει ένα χώρο που συμπεριλαμβάνει την πλειοψηφία των δυνάμεων της κοινοβουλευτικής και εξωκοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης, καθώς και ένα μέρος της λαϊκής βάσης της Νέας Δημοκρατίας είναι να κινηθεί και πάλι στα πλαίσια της παλιάς πολιτικής της δεκαετίας του '80, της παρασιτικής αναδιανομής με κέντρο το κράτος και την πολιτική εξουσία.

Η «επιστροφή» στις παλιές καλές μέρες της μεταπολίτευσης είναι ο κυρίαρχος στόχος αυτού του μετώπου.

Όμως, όπως επισημάναμε ήδη, η μεταπολίτευση έχει κλείσει οριστικά. Η Ελλάδα έχει μπεί στην εποχή της αναδιάρθρωσης και της «σύγκλισης» με το Μάαστριχτ και το μόνο που θα μπορούσε να υποσχεθεί μία κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ θα ήταν χαμηλότεροι ρυθμοί στην διαδικασία της αναδιάρθρωσης και όχι ανατροπή αυτή της πολιτικής. *Η αναδιάρθρωση είναι μονόδρομος για τα ελληνικά κοινοβουλευτικά κόμματα.*

Ούτε θα πρέπει να φανταστούμε οποιαδήποτε πολιτική επανακρατικοποίησης επιχειρήσεων που ιδιωτικοποιήθηκαν από τη Νέα Δημοκρατία, εκτός από οριακές περιπτώσεις όπως της ΕΑΣ –και πάλι πολύ δύσκολα– δεδομένου ότι έχουν δημιουργηθεί εκατοντάδες ιδιοκτήτες. Τα μεγέθη του κράτους δεν πρόκειται να διογκωθούν και πάλι. Αντίθετα η πορεία της απορρύθμισης και της φιλελευθεροποίησης της αγοράς, όπως επιτάσσεται από την ΕΟΚ, θα συνεχιστεί.

Σε αυτές τις συνθήκες το πλειοψηφικό αντισυναινετικό μέτωπο που διαγράφεται θα περάσει από ισχυρή δοκιμασία, και το πιθανότερο είναι ότι θα διασπαστεί, παράλληλα με την ριζοσπαστικοποίηση του. Γιατί είναι βέβαιο ότι ακόμα και μία κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ θα αποτελεί κυβέρνηση της συναινετικής μειοψηφίας του, της λεγόμενης «γραμμής Σημίτη», Βάσως Παπανδρέου κ.λπ. Στα κόμματα της Αριστεράς οι συναινετικές εκδοχές θα αποδειχτούν μακροπρόθεσμα κυρίαρχες, γιατί η ταξική συγκρότηση και οι προσδοκίες των ηγετικών κύκλων όλων των κομμάτων και του επικοινωνιακού κατεστημένου, σπρώχνουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Μια μορφή αυτής της ριζοσπαστικοποίησης είναι η αναβίωση του εθνισμού, όχι μόνο εξαιτίας της βαλκανικής κρίσης, αλλά κατ' εξοχήν εξαιτίας της επιβεβλημένης από τα διεθνή καπιταλιστικά κέντρα και την ΕΟΚ, αναδιάρθρωσης. Οι Έλληνες «επανεθνικοποιούνται» από τη στιγμή και πέρα που το «ευρωπαϊκό όνειρο» αποδεικνύεται εφιάλτης για ένα μεγάλο ποσοστό των λαϊκών στρωμάτων.

Το πολιτικό αδιέξοδο του αντισυναινετικού μετώπου, το οποίο είναι υποχρεωμένο να αναφέρεται σε πολιτικά κόμματα *διαχείρισης* της... συναίνεσης, ανταποκρίνεται και στην εσωτερική κοινωνική ανομοιομορφία του και την ηγεμονία της λογικής της παρασιτικής αναδιανομής, η οποία ακριβώς γιατί είναι ανέφικτη στις νέες συνθήκες οδηγεί σε αυτό το αδιέξοδο. Αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα ανταγωνίζονται δύο εκδοχές της ίδιας *παρασιτικής* λογικής. Μια που βλέπει προς τα πίσω, και μια άλλη που βλέπει προς τα μπρος. Μια που θέλει να ανασυγκροτήσει τον χαμένο παράδεισο της μεταπολίτευσης και μια άλλη που θέλει να προετοιμάσει και να πραγματοποιήσει την *προσαρμογή* της Ελλάδας στο ρόλο μιας σχετικά εκσυγχρονισμένης τουριστικο-παρασιτικής απόφυσης της Δύσης.

Το αδιέξοδο του παρασιτικού εκσυγχρονισμού

Όμως και η δεύτερη λογική γίνεται με τη σειρά της αδιέξοδη εξαιτίας δύο

παραγόντων αποφασιστικής σημασίας. Η μια είναι η «εθνική» συνιστώσα που ανατρέπει κάθε σχεδιασμό ομαλής ένταξης στην δυτικοευρωπαϊκή οικογένεια. Όταν ο πόλεμος έρχεται στα Βαλκάνια και απειλεί την ίδια την Ελλάδα η «προσαρμογή» αποκτάει διαστάσεις *εθνικής συρρίκνωσης* και αυτό δεν μπορεί εύκολα να γίνει αποδεκτό. Αποτελεί επομένως τον «αστάθμητο παράγοντα» στις διαδικασίες της απρόσκοπτης παρασιτικής ενσωμάτωσης. Η αναγκαστική επανεθνικοποίηση υπονομεύει το έδαφος κάτω από τα πόδια των ευρωπαϊστών. Γι' αυτό και οι λυσσαλέες, χυδαίες και γραικύλικες μορφές που παίρνει η αντίδραση των ευρωπαϊστών ενάντια στον «εθνικισμό». Αρκεί να διαβάσει και να ακούσει κανείς τους τόνους όλης αυτής της παρέας, από την άκρα αριστερά, έως την άκρα δεξιά. Από την «Αντιεθνικιστική Συσπείρωση», και την ΟΣΕ, τον «ιό» της Ελευθεροτυπίας και τον Ελεφάντη έως τον Μίχα, τον Παπανδρόπουλο, τον Λίποβατς, περνώντας από τον Δήμου και τον Ανδριανόπουλο. Ο «εθνικισμός» εμποδίζει την ένταξη στην μυθική Δύση, όπου όλα είναι «ταξικά» για τους μεν και αστοφιλελεύθερα για τους δε! Ο «εθνικισμός» και όχι η περιθωριοποίηση των Βαλκανίων είναι λοιπόν υπεύθυνος για την απομάκρυνση της μυθικής «Ευρώπης» των ονείρων τους.

Η δεύτερη συνιστώσα είναι η κοινωνική. Το μεγάλο εύρος των περιθωριοποιούμενων και «υπό αναδιάρθρωση» στρωμάτων εμποδίζει την σχετικά απρόσκοπτη πραγματοποίηση της αναδιάρθρωσης. Και εδώ οι συμμαχίες των εκσυγχρονιστών ανατρέπονται. Ενα μεγάλο κομμάτι της αντεθνικής και ευρωπαϊστικης αριστεράς συμπαρατάσσεται με την αντιεκσυγχρονιστική πτέρυγα στο κοινωνικό πεδίο! Κατά συνέπεια έρχεται σε ευθεία αντιπαράθεση με τους «εντιεθνικιστες» συμμάχους της, της φιλελεύθερης πτέρυγας. Είναι αρκετά τραγελαφική η εικόνα των διαφόρων «αντισυναινετικών» της αριστεράς και της άκρας αριστεράς που παρελαύνουν από το «εθνικιστικό» Κανάλι 29 για να καταγγείλουν τους παντοειδείς φιλελεύθερους, συμμάχους τους σε ότι αφορά τον «αντιεθνικισμό». Μόνο η συναινετική αριστερά τύπου Παπαγιαννάκη και ΕΑΡ, έχει μια συνέπεια στη γραμμή της που είναι η αναδιάρθρωση στο εσωτερικό και ο ευρωπαϊσμός στο εξωτερικό. Μόνο που η κοινωνική και πολιτική συγκυρία δεν τους επιτρέπει παρά να αποτελούν ένα «think tank» του συστήματος και όχι σοβαρό πολιτικό πόλο.

Η «αντισυναινετική αριστερά», από την αριστερή εκδοχή της «ανανέωσης», έως τους αναρχικούς κινδυνεύει να συντριβεί και να περιθωριοποιηθεί ακόμα περισσότερο, στο βαθμό που κοινωνικό και εθνικό θα διαπλέκονται όλο και βαθύτερα. Και όλοι γνωρίζουν ή «νοιώθουν» πως κάτι τέτοιο θα ισχύει για όλη τουλάχιστον τη δεκαετία του '90.

Υπ' αυτές τις συνθήκες το ΠΑΣΟΚ, που αντιπροσωπεύει το σημείο διασταύρωσης αντισυναινετικών, εθνικών, αλλά και εκσυγχρονιστικών δυνάμεων κινδυνεύει να τιναχτεί στον αέρα από τη στιγμή που θα αναλάβει την εξουσία. Και είναι μόνο η παρουσία του Παπανδρέου και η προσδοκία της εξουσίας που δεν επιτρέπει για την ώρα να εκφραστεί καταλυτικά αυτή η σύγκρουση διαφορετικών ρευμάτων.

Όμως αν εκλείψει ο Παπανδρέου, ή το ΠΑΣΟΚ έλθει στην εξουσία, το συμβόλαιο του 1974 ανάμεσα στα μικροϊδιοκτητικά στρώματα, τους μισθωτούς και την διαχειριστική κρατική ελίτ θα διαρρηχθεί. Αν αυτό αποφεύχθηκε το 1989 εξαιτίας της λαθεμένης στρατηγικής του «Συνασπισμού», της συμμαχίας με τη Δεξιά, δεν θα γίνει το ίδιο και στις νέες συνθήκες, έστω και εάν δεν υπάρχει ακόμα πολιτικό σχήμα ικανό να εκφράσει μια νέα πρόταση.

Το αδιέξοδο των δύο εκδοχών του παρασιτισμού οδηγεί σε εθνική συρρίκνωση και αδιέξοδη κοινωνική κρίση, στο βαθμό που τα δύο κυρίαρχα κόμματα εκφράζουν mutatis mutandis αυτές τις δύο εκδοχές.

Μια εναλλακτική στρατηγική πρόταση

Η εξάντληση του κοινωνικού και οικονομικού κύκλου της μεταπολίτευσης, θα οδηγήσει αναπόφευκτα στο τέλος και των πολιτικών της εκπροσωπήσεων, όπως αναδείχθηκαν σε εκείνη την περίοδο.

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 άρχισαν οι απόπειρες για την ανασύνθεση, απόπειρες που προφανώς είχαν σαν επίκεντρο τους λιγότερο μαζικούς και με μικρότερη «αδράνεια» χώρους, εκείνους της αριστεράς και των οικολόγων. Και οι δύο αυτές απόπειρες απέτυχαν γιατί δεν ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις μιας πολλαπλής σύνθεσης, και κατεξοχής της σύνθεσης με το εθνικό ζήτημα, και γιατί εν τέλει το πολιτικοεπικοινωνιακό κατεστημένο άντεξε, ενώ η κρίση δεν είχε ακόμα προσλάβει τις σημερινές σαρωτικές διαστάσεις.

Στην επόμενη περίοδο η πολιτική κρίση θα σαρώσει τα δύο μεγάλα κόμματα. Στη Νέα Δημοκρατία που αποτελεί το σημερινό διαχειριστή έχει ήδη εμφανιστεί και θα συνεχίσει να εντείνεται, εξαιτίας του αδιεξόδου της εκσυγχρονιστικής γραμμής, είτε στο εθνικό είτε στο κοινωνικό πεδίο, ενώ στο ΠΑΣΟΚ υποβόσκει και θα εκδηλωθεί ανοικτά μετά τις επόμενες εκλογές.

Με αυτά τα δεδομένα –και εαν μείνουμε σε αυτά– η εικόνα εμφανίζεται εντελώς ζοφερή. Η Ελλάδα στην μεταπολιτευτική περίοδο κινδυνεύει να βρεθεί σε κατάσταση ημι-ακυβερνησίας και αδιεξόδου και αντί να αντιμετωπίσει την μεγάλη οικονομική κρίση με τρόπο ενεργητικό να περιθωριοποιηθεί ακόμα περισσότερο, οικονομικά, εθνικά, κοινωνικά.

Σε συνθήκες αναταραχής στην Ανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια δεν θα πρέπει να περιμένουμε σημαντική άνοδο του τουρισμού και των ξένων επενδύσεων. Κατά συνέπεια το καταναλωτικό επίπεδο δεν μπορεί να διατηρηθεί ή

και να διευρυνθεί παρά μόνο μέσα από μια νέα επέκταση της εθνικής παραγωγής και όχι βέβαια μέα από την αδύνατη εσαεί διεύρυνση των εισαγωγών. Το παρασιτικό μοντέλο *δεν μπορεί να συνεχίσει την απρόσκοπτη επέκτασή του, ούτε στην εκσυγχρονιστική εκδοχή του.*

Είναι, δηλαδή, καιρός για μια συμμαχία που δεν θα έχει ως επίκεντρο την παρασιτική δομή της δεκαετίας του '80, αλλά μια *παραγωγική – εναλλακτική* συμμαχία. Μια συμμαχία που θα έχει σαν κέντρο της την επανατροφοδότηση των παραγωγικών επενδύσεων, την εκ νέου αναβάθμιση του ρόλου της παραγωγικής εργατικής τάξης μέσα στο λαϊκό αυτό μετωπο, την πρόταση μιας παραγωγικής- συνεταιριστικής διεξόδου στα μικροϊδιοκτητικά στρώματα και την συμμαχία μάλλον με το παραγωγικό τμήμα της διανόησης σε βάρος του πολιτικοεπικοινωνιακού. Ένα τέτοιο σχήμα ταξικών συμμαχιών και στόχων επειδή αντιστρατεύεται ευθέως την παρασιτική υφή της ελληνικής μεγαλοαστικής τάξης και της μεταπολιτευτικής διανόησης μπορεί να στηριχτεί κατεξοχήν στα παραγωγικά λαϊκά στρώματα, και σε ένα εναλλακτικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης, που αντιστρέφει τη λογική της δυτικοευρωπαϊκής οικονομικής ενσωμάτωσης, ενισχύει τη βαλκανική συνεργασία και την περιφέρεια, δηλαδή να πραγματοποιήσει μια κυριολεκτική *επανάσταση* μεγάλης κλίμακας, ανάλογη με εκείνη της περιόδου 1909-1922, στην ελληνική κοινωνία.

Για τα λαϊκά στρώματα που είχαν προσχωρήσει –εξ ανάγκης– στην παρασιτικού τύπου συμμαχία της μεταπολίτευσης, η αποδέσμευση από το παρασιτικό μπλοκ γίνεται μονόδρομος, γιατί σήμερα η ίδια η διαιώνιση της παρασιτικής δομής περνάει μέσα από τον... εκσυγχρονισμό της, και επομένως από την συρρίκνωση και περιθωριοποίησή τους. Γι' αυτό και στο εσωτερικό τους πρέπει να σπάσει η ηγεμονία των Κακαουνάκηδων, των κρατικοδίαιτων συνδικαλιστών και των καθε λογής πολιτικών απατεώνων, πρέπει να σπάσει η ηγεμονία του ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου.

Όσο για την δεξιά απόπειρα εκμετάλλευσης της κρίσης της μεταπολιτευσης, που αναδεικνύεται κυρίως μέσα πό το εθνικό με τον Σαμαρά, μέσα από το κοινωνικό και το εθνικό με τον Έβερτ, ακόμα και την επανεμφάνιση του Γλύξμπουργκ, είναι καταδικασμένη σε αποτυχία. Γιατί η προσπάθεια προσεταιρισμού και συνάντησης με τα αντιεκσυγχρονιστικά κομμάτια της Δεξιάς που θίγονται από την κρίση, σε μια λογική δεξιάς, κεντροδεξιάς , ή ακόμα και ακροδεξιάς υπέρβασης είναι αδιέξοδη, στο βαθμό που το κύριο πρόβλημα είναι ακριβώς η αντιπαράθεση με τη Δύση, τους Αμερικάνους, την Ευρώπη κ.λπ. Και η ελληνική Δεξιά δεν θα μπορούσε –τουλάχιστον ακόμα– να αντιταχθεί στη Δύση.

Μόνο μια τέτοια επανάσταση είναι ικανή να διασώσει την ελληνική οικονομία και κοινωνία από την τριτοκοσμοποίηση και το ελληνικό έθνος από τη συρρίκνωση. Μετά τις περιόδους 1909-1922, και 1940-49, στην δεκαετία του '90 θα τεθεί και πάλι το αίτημα μιας οικονομικής, κοινωνικής και εθνικής αφύπνισης του ελληνισμού. Και σήμερα, όπως και τότε, έστω και με διαφορετικές διαστάσεις, η εθνική κρίση είναι εκείνη που θα προσφέρει το έναυσμα για την αμφισβήτηση της κοινωνικο-οικονομικής δομής, μόλο που σήμερα οι οικονομικές και κοινωνικές συνιστώσες είναι πολύ ισχυρότερες, ενώ ο συσχετισμός δυνάμεων και ο υποκειμενικός παράγοντας *χειρότερος*. Δεν υπάρχουν στο ελληνικό πολιτικό στερέωμα εκείνες οι συγκροτημένες πολιτικές δυνάμεις, που να μπορούν να προσφέρουν εναλλακτική πολιτική στρατηγική και ηγεσία σε ένα παραγωγικό λαϊκό μπλοκ. Και η αντίσταση του πολιτικοεπικοινωνιακού κατεστημένου, κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας στην ελληνική κοινωνία θα είναι λυσσαλέα -όπως το γνωρίζουμε τόσο καλά εμείς- σε κάθε απόπειρα να ανατραπεί η ηγεμονία τους. Ούτε μέσα στα λαϊκά στρώματα υπάρχει ηγεμονία μιας αντίληψης εναλλακτικής αντισυναινετικής στρατηγικής. Για την ώρα κυριαρχεί ακόμα η παρασιτική αντισυναινετική άποψη. Πού και πώς λοιπόν θα συγκροτηθεί εκείνη ή εκείνες οι πολιτικές προτάσεις που θα προσφέρουν τη «μαγιά» για την δημιουργία ενός νέου λαϊκού συνασπισμού; Είναι ο Σαμαράς κάτι τέτοιο; Η προέλευσή του, και οι συνολικές απόψεις του δεν το εγγυούνται. Πάντως η σταδιακή και αναπόφευκτη ρήξη του με τη Νέα Δημοκρατία αποτελεί έκφραση αυτής της αναπόδραστης κρίσης του κυρίαρχου πολιτικού λόγου.

Οι δυνάμεις μιας τέτοιας ανασύνθεσης θα προέλθουν κατ' εξοχήν από τους χώρους της αριστεράς, με την ευρύτερη έννοια του όρου –συμπεριλαμβάνοντας προφανώς και το ΠΑΣΟΚ, ίσως και προνομιακά , από την αποψη των δυναμεων που εκφραζει– της οικολογίας, των κύκλων και ομάδων που έχουν διαμορφωθεί με επίκεντρο τα εθνικά θέματα, και θα εκφραστούν μέσα από ένα νέο ή νέα πολιτικά μορφώματα. Κανένα από τα παλιά πολιτικά σχήματα δεν μπορεί να γίνει ο φορέας αυτού του μετασχηματισμού. Και σε αυτό το σημείο συνίσταται ο αριβισμός του Μίμη Ανδρουλάκη, ο οποίος ενώ σωστά επισημαίνει την ανάγκη μιας νέας σύνθεσης, που να υπερβαίνει τα κλασικά πολιτικά σχήματα, θέλοντας όπως λέει «να επισπεύσει» τη διαδικασία, καλεί τον... Παπανδρέου να τεθεί επι κεφαλής αυτής της ανασύνθεσης, αντί να επισημαίνει ότι ο Παπανδρέου αποτελεί το *κυριότερο εμπόδιο* για μια οποιαδήποτε νέα κίνηση. Αποδεικνύει έτσι ότι ελάχιστοι πολιτικοί στο σημερινό πολιτικό κατέστημένο έχουν το κουράγιο και το ανάστημα να αμφισβητήσουν τον ίδιο τον εαυτό τους και να τραβήξουν για μια νέα ανανεωτική πορεία.

Γι' αυτό και παρόλο που δεν υπάρχει καιρός για καθυστερήσεις δεν μπορούμε να προχωρήσουμε σε εσπευσμένες συγκροτήσεις, όπως έγινε το 1989. Σήμερα ο στόχος είναι μάλλον η ανασυγκρότηση και η ενίσχυση πόλων του υπό διαμόρφωση νέου λαϊκού μπλοκ δυνάμεων σε όλα τα στρώματα και τους χώρους της Ελλάδας, η ιδεολογική του ενιαιοποίηση και η ενίσχυση του κοινού προβληματισμού, με στόχο την προετοιμασία των όρων για το επόμενο πολιτικό άλμα που θα προσπαθήσει να απαντήσει στις προσδοκίες και τις αναγκαιότητες μιας κοινωνίας σε αδιέξοδο, ενός υποβαθμιζόμενου περιβάλλοντος, μιας οικονομίας σε κρίση, μιας απειλούμενης εθνικής υπόστασης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σύμφωνα με το θεωρητικό σχήμα που ονομάζουμε με αυτό τον τίτλο από το όνομα του ρώσου οικονομολόγου που τους μελετησε, στην οικονομική ζωή διαπιστώνουμε περιπου καθε 25 έως τριάντα χρόνια μεγάλους ανοδικούς και καθοδικούς οικονομικούς κύκλους. Σύμφωνα με αυτό το σχήμα η περίοδος 1914-1945 αντιστοιχεί σε έναν καθοδικό οικονομικό κύκλο, η περίοδος 1945-1973 σε έναν ανοδικό κύκλο, και απο το 1973 και μετά έχουμε μπεί και πάλι σε έναν καθοδικό κύκλο. Σε κάθε μια από αυτές τις περιόδους αντιστοιχούν και μεγαλες τεχνολογικές και κοινωνικές καινοτομίες και μετασχηματισμοί καθώς και -συνήθως- μεταφορά του κέντρου βάρους της ανάπτυξης, από έναν χώρο ή χώρα σε έναν άλλο. Το 1945 σημαδεψε το απόγειο της αμερικάνικης ηγεμονίας και το 1973 την απαρχή της παρακμής της. Και βέβαια η έννοια των ανοδικών και καθοδικών κύκλων στηρίζεται για την περιοδολόγησή του στις κυρίαρχες οικόνομίες μιας περιόδου, ενώ οι υπόλοιπες εμφανίζουν σημαντικές αποκλίσεις.

2. Για περισσότερα στοιχεία βλέπε, Γιώργος Καραμπελιάς, *Κράτος και Κοινωνία στην μεταπολίτευση*, Εξάντας 1990.

40ρηδες & Η ΣΑΘΡΟΤΗΤΑ ΕΝΟΣ ΜΥΘΟΥ

του Γιώργου Καραμπελιά

Πολύ φασαρία και θόρυβος έγινε στον τόπο μας για τους περιβόητους σαραντάρηδες που προσεγγίζουν ή έφθασαν ήδη στην εξουσία. Ήρθε η ώρα μας, ψελλίζουν οι απανταχού σαραντάρηδες του τόπου. Το ζήτημα συζητήθηκε και αναλύθηκε αρκούντως. Και είναι πράγματι αλήθεια. Η γενιά των σαράντα πλησιάζει πιά στην εξουσία ή την ηγεσία μηχανισμών και κομμάτων, όπως εξάλλου ήταν φυσικό! Τίποτε το ιδιαίτερο ή το αξιοσημείωτο σε αυτό, εκτός από το ότι οι ίδιοι οι «σαραντάρηδες» χρησιμοποιούν τον σχετικό θόρυβο, με προσόν την... ηλικία τους και μόνο, για να πλασάρουν ως απορρυπαντικό τον ίδιο τον εαυτό τους.

Η ιδιαιτερότητα του φαινομένου στη χώρα μας είναι πως αυτή τη φορά η οχλοβοή γύρω από το φαινόμενο των σαραντάρηδων συνδυάζεται με τις δημόσιες σχέσεις και το πλασάρισμα μιας άλλης «γενιάς», συστατικής της ίδιας της μεταπολίτευσης στη χώρα μας, της περιβόητης «γενιάς του Πολυτεχνείου». Οι «σαραντάρηδες» στην Ελλάδα είναι η άλλοτε «χρυσή νεολαία» του Πολυτεχνείου που επιστρέφει για μια ακόμα φορά να εισπράξει τα ... οφειλόμενα.

Σπάνιες είναι οι περιπτώσεις που κάποια «γενιά» στη χώρα μας είχε την ...τύχη της περιβόητης γενιάς του Πολυτεχνείου. Η πραγματικά τελευταία «μεγάλη γενιά» της ιστορίας μας, η γενιά της εθνικής αντίστασης, βγήκε συντετριμμένη απο την μεγάλη δεκαετία του '40-'50, και μπόρεσε να ανασάνει μόλις στη δεκαετία του '60 για να βρεθεί και πάλι κάτω από τη μπότα των στρατιωτικών. Εξορίες, φυλακές, ανέχεια, εσωτερική εξορία και απομόνωση, συμβιβασμοί, την συνέτριψαν. Όταν μπόρεσε να ανασάνει σχετικά ελεύθερα, μετά το 1974, είχε πια εξαντληθεί, είχε κουραστεί , είχε οδηγηθεί σε πολιτικά αδιέξοδα μεσα σε έναν κόσμο εντελώς διαφορετικό από εκείνον που γνώριζε. Είχε ανατείλει ο κοσμος της χειραγώγησης και των ΜΜΕ.

Η «γενιά των Λαμπράκηδων», μικρότερης εμβέλειας και συνοχής από την προηγούμενη, αποτέλεσε την πρώτη μεταπολιτευτική «γενιά». Εκείνη που σηματοδότησε την αρχή της υπέρβασης της ήττας, εκείνη που άρχισε και πάλι να κατακλύζει τα πεζοδρόμια. Τη γενιά που συμβάδιζε με την υπό διαμόρφωση γενιά του '68 σε παγκόσμια κλίμακα. Η Ελλάδα ξεπάγωνε από τον εμφύλιο, ο κόσμος προετοιμαζόταν για την ανατροπή του παλιού διπολισμού, οι νέες ιδέες που συγκρότησαν την πολιτιστική επανάσταση του '60 ακούγονταν μέσα από τα τραγούδια του Ντύλαν, της Μπαέζ και του Σαββόπουλου. 114, 15%, Ιουλιανά. Και πάντα ο αστυφύλακας, η σύλληψη, η διαδήλωση. Η Ελλάδα πρώτη χώρα στον κόσμο σε απεργίες το 1964! Ανάπτυξη των ιδεών της αμφισβήτησης, της καινοτομίας, της αλλαγής. Και τέλος... ο γύψος. Η Ελλάδα δεν πρόλαβε να γνωρίσει το δικό της '68. Η «γενιά των Λαμπράκηδων» συντρίφτηκε προσπαθώντας να αντισταθεί στη χούντα, τα πρώτα δύσκολα χρόνια, οργανώνοντας την πολιτιστική αντίσταση, φτάνοντας συχνά στον αναχωρητισμό.

Σήμερα και αυτή πλησιάζει ή έχει περάσει τα πενήντα, την χωρίζουν μόλις λίγα χρόνια από τη «γενιά του Πολυτεχνείου», ίσως τραγουδάει τα ίδια άσματα, κατέχει ακόμα και διευθυντικές θεσεις εξουσίας. Όμως αυτές τις τόσο κοντινές γενιές τις χωρίζει ένα χάσμα. Ένα χάσμα αντίληψης, ένα χάσμα ψυχολογικό. Η γενιά των Λαμπράκηδων δεν είναι γενιά της εξουσίας.

Η «γενιά του Πολυτεχνείου»

Η «γενιά του Πολυτεχνείου» αναπτύχθηκε πολιτικά τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας, την εποχή που ο πάγος είχε αρχίσει να λιώνει και μπορούσαν και πάλι να υπάρξουν όροι και δυνατότητες συγκρότησης ενός μαζικού κινήματος. Η ιστορία είναι γνωστή και χιλιοειπωμένη. Νομική, Πολυτεχνείο, καταστολή, Κύπρος και τέλος. Μεταπολίτευση. Εξαίφνης η «γενιά του Πολυτεχνείου» –ιδιαίτερα όσοι ήταν ενταγμένοι σε πολιτικά κόμματα– μέσα στις νέες συνθήκες, και πίσω από το τεράστιο κενό εξουσίας που είχε αφήσει η κατάρρευση της χούντας, εκστρατεύει για την «κατάκτηση της χώρας». Οι κνίτες στήνουν οργανώσεις μέχρι το τελευταίο χωριό της Ελλάδας, ενώ «πιτσιρικάδες» όπως ο Λαλιώτης στο ΠΑΣΟΚ, αναλαμβάνουν διευθυντικά πόστα σε μεγάλα κόμματα. Οι παλαιότεροι, που είχαν συνηθίσει αριστερός να σημαίνει καταδιωκόμενος, αδυνατούν να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες, όπου τμήματα της εξουσίας μοιάζουν να παραδίδονται αμαχητί. Εφημερίδες και περιοδικά δοξάζουν τη «γενιά του Πολυτεχνείου», συχνά άλλοθι ενός κόσμου που είχε συμβιβαστεί, λουφάξει και...πλουτίσει στη διάρκεια της δικτατορίας. Η παρουσία και κάποιων εκπροσώπων της «χρυσής γενιάς» ακόμα και στα βουλευτικά έδρανα προσέδινε ένα αντιστασιακό κύρος στους νέους πολιτικούς και πολιτιστικούς μηχανισμούς που συγκροτούνταν.

Το αιώνιο παιγνίδι του θύτη-θύματος παίχτηκε και εδώ. Οι Φλωράκηδες και οι Παπανδρέου είχαν ανάγκη τη Δαμανάκη ή τον Λαλιώτη για να παίξουν το πολιτικό παιγνίδι τους. Και υπ' αυτή την έννοια τους χρησιμοποίησαν. Αλλά και οι «μικροί» έστηναν το δικό τους μέλλον. Χιλιάδες εκπρόσωποι της «γενιάς» αποδύθηκαν σε έναν αγώνα δρόμου για την καλύτερη εξάργυρωση της Αντίστασης. Με την καλή ή την κακή έννοια. Συχνά το καλύτε-

ρο και το χειρότερο βρίσκονται ανάμεικτα. Οι πιο τίμιοι, συναισθηματικοί ή απλώς ανυπόμονοι, μετά από μερικά χρόνια δεν άντεξαν και παραμέρισαν σε αυτόν τον σκληρό αγώνα δρόμου για την...κορυφή, για την εξουσία. Οι «μικροί» που πήραν αδιέξοδους πολιτικά ή προσω-

πικά δρόμους σπρωγμένοι από την ίδια την ανάγκη να ανταποκριθούν στο μύθο τους, είναι λεγεώνα ολόκληρη.

Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση είναι εκείνη του ΕΚΚΕ. Το ΕΚΚΕ, και ιδιαίτερα το φοιτητικό της τμήμα η ΑΑΣΠΕ, αποτελούν, μαζί με την ΚΝΕ, ίσως την αντιπροσωπευτικότερη οργάνωση της «γενιάς». Νεαροί αμφισβητίες που στα 20 ή στα 21 τους χρόνια ήταν ήδη «ήρωες», καθοδηγητές του προλεταριάτου, στρατηγοί της αντιιμπεριαλιστικής επανάστασης και άλλα ηχηρά παρόμοια.

Σύντομα ειδικεύτηκαν σε θεατρικές αναπαραστάσεις συγκρούσεων με την αστυνομία, όντας βέβαια απόντες από πολλές μεγάλες συγκρούσεις της μεταπολίτευσης. Αλλά υπήρξαν ο κατεξοχήν... εχθρός του καθεστώτος τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια. Ήταν τα «εξτρεμιστικά παιδιά» της χρυσής γενιάς. Σύντομα, διαπιστώνοντας πως η εξουσία την οποία ήθελαν να κατακτήσουν ήταν μάλλον άπιαστο όνειρο μέσα από τον δρόμο της «επαναστατικής αριστεράς», εγκαταλείπουν το μετερίζι της επαναστατικής πάλης και ρίχνονται σε εκείνο της ατομικής προσέγγισης στην εξουσία. Αποτέλεσαν ένα μεγάλο κομμάτι της «προδομένης γενιάς», ίσως από τους βασικούς φορείς του λαϊκιστικού αυτοοικτιρμού των μπαρ και των ουζάδικων των αρχών της δεκαετίας του '80. Αφού οι Έλληνες προλετάριοι δεν φάνηκαν διατεθειμένοι να τους επιλέξουν για ηγεσία τους, μετά από μερικά χρόνια πολιτικής πρακτικής φοιτητικού τύπου, εγκατέλειψαν «συντριμμένοι τα οράματά τους» , γεμάτοι φθόνο για όσους κατορθωναν να τα εξαργυρώνουν ικανοποιητικά μεταβαλλόμενοι και αυτοί μια ακόμα «προδομένη γενιά».

Ιδιαίτερα σε καθε εορτασμό του Πολυτεχνείου παρελαύνουν αρκετοί εκπρόσωποι στα πολυποίκιλα κανάλια για να μιλήσουν για την «προδομένη γενιά» τους. Προδομένη από ποιούς άραγε; Ίσως από την εξουσία που αργεί να τους παραδοθεί! Και στη συνέχεια φροντίζουν να προσεγγίσουν την εξουσία ατομικά μια και δεν μπόρεσαν συλλογικά ! Τα ΜΜΕ και οι επιχειρήσεις είναι γεμάτα από εκπροσώπους της γενιάς που πλέον έγιναν μάνατζερς.

Όμως οι αριστερίστικες ή ακόμα και οι ανανεωτικές εκδοχές της γενιάς αποδείχτηκαν μάλλον περιθωριακές σε σχέση με τον κατεξοχήν εκπρόσωπο, την ΚΝΕ-ΚΚΕ. Εξάλλου στους αριστεριστές το ΕΚΚΕ δεν αποτελούσε παρά μειοψηφία και εν τέλει σε αυτόν το χώρο θα συναντήσουμε και τους περισσότερους αυθεντικούς εκπροσώπους των αγωνιστών των δύο ή τριών τελευταίων χρόνων της δικτατορίας. Εκεί θα συναντήσουμε και τους περισσότερους αποκλίνοντες ή περιθωριακούς της «γενιάς», εκείνους που πράγματι πλήρωσαν. Το ίδιο σε ένα βαθμό συνέβη και με τον ανανεωτικό χώρο, ο οποίος είχε πληρώσει πολύ περισσότερα στην Αντίσταση κατά της δικτατορίας και του οποίου οι εκπρόσωποι προσέγγισαν μάλλον τον Πανεπιστημιακό και τον δημοσιογραφικό χώρο. Η ΚΝΕ ήταν άλλη περίπτωση.

Οι Ανδρουλάκηδες

Η ΚΝΕ συγκροτήθηκε από τα πιο συντηρητικά στοιχεία του φοιτητικού κινήματος της δικτατορίας. Εκείνα που από τη μία συμμετείχαν στο κίνημα, αλλά από την άλλη πάντα προσπαθούσαν να το φρενάρουν, να το ποδηγετήσουν. Εκείνα τα στοιχεία που έμπαιναν στις κινητοποιήσεις αφού πρώτα τις είχαν καταγγείλει (δες Νομική και Πολυτεχνείο) προσπαθώντας να τις ελέγξουν. Όμως είχαν ένα τεράστιο πλεονέκτημα απέναντι στα πιο επαναστατικά και αυθόρμητα στοιχεία που ξεκινούσαν τους αγώνες. Οργανωτικότητα, πειθαρχία, επιμονή, διάρκεια. Έτσι ενώ υπήρξαν μειοψηφία, κατόρθωναν σταδιακά να ενισχύονται συγκεντρώνοντας τα πιο καθυστερημένα πολιτικά και πολιτιστικά στοιχεία του κινήματος, έχοντας ταυτόχρονα ως σημείο αναφοράς μια υπερδύναμη. Ιδιαίτερα μετά τη μεταπολίτευση, γύρω από εναν πυρήνα στελεχών που είχαν πράγματι συμμετάσχει στο κίνημα, συγκεντρώθηκε ένας μεγάλος αριθμός «άκαπνων» του αντιδικτατορικού κινήματος, που εκ του ασφαλούς βαφτίστηκαν και αυτοί «γενιά του Πολυτεχνείου», δίπλα στους λίγους που πράγματι είχαν παλέψει (και από τους οποίους οι περισσότεροι έχουν προ πολλού εγκαταλείψει το προσκήνιο). Και με τις πλάτες των λίγων «γερόντων» και κυρίως εκείνες της Σοβιετίας, και βέβαια πλάτες οικονομικές, έγιναν επαγγελματίες και μισθωτοί της πολιτικής σχεδόν από τα είκοσι χρόνια τους. Η δεκαετία του '70 και των αρχών του '80 υπήρξε εκείνη του θριάμβου τους. Τα μέλη αυξάνονταν γεωμετρικά, η εξουσία τους πολλαπλασιαζόταν, στις συνελεύσεις και τα πεζοδρομια προπηλάκιζαν, συκοφαντούσαν και ξυλοκοπούσαν τους αριστεριστές και τους ρεφορμιστές αντιπάλους τους. Στις εργοστασιακές κινητοποίησεις επιστρατεύονταν για να σπάσουν τις απεργίες που δεν ήταν της αρεσκείας τους και απειλούσαν όλους τους αντιπάλους τους όχι μόνο με τα ΚΝΑΤ αλλά και την υπέρτατη απειλή των χορευτικών τεθωρακισμένων του μεγάλου αδελφού.

Η διεθνής συγκυρία ήταν κατάλληλη. Η άκρα αριστερά αναπτύχθηκε στην Ελλάδα με καθυστέρηση εξαιτίας της δικτατορίας και έτσι χάθηκε η επαφή με τη μεγάλη δεκαετία της αμφισβήτησης, τη δεκαετία του '60, από τον Γκεβάρα, την Πολιτιστική Επανάσταση στην Κίνα, το ευρωπαϊκό και το αμερικάνικο '68, την ηρωϊκή εποχή του Βιετνάμ. Τώρα πια, μετά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70, το επαναστατικό κύμα καταλάγιαζε, ενώ οι ΗΠΑ περνούσαν τη χειρότερη εποχή αστάθειας, αβεβαιότητας και απομονωτισμού. Η Σοβιετική Ένωση έμοιαζε να θριαμβεύει. Το «σοσιαλιστικό στρατόπεδο» επεκτεινόταν στην Αιθιοπία, την Αγκόλα, την Μοζαμβίκη, το Αντεν, τη Νικαράγουα κλπ. Η γραμμή των «προοδευτικών δυνάμεων», όχι μόνο του ΚΚΕ αλλά και του ΠΑΣΟΚ, ευθυγραμμιζόταν με τη «μόνη σταθερη δύναμη της εποχής», την Σοβιετική Ενωση του Μπρέζνιεφ. Σοβιετικές εγκυκλοπαίδειες και υμνολογία του «σοσιαλιστικού στρατοπέδου». Ποιος δεν θυμάται αυτή την ανεπανάληπτη εποχή όπου οι κομμουνιστές και σοσιαλιστές «σύντροφοι» ταξίδευαν από τη Βουλγαρία μέχρι την Ανατολική Γερμανία με το αζημίωτο. Εφημερίδες και εκδοτικοί οίκοι στήθηκαν με τη συμβολή των μεγάλων ή έστω μικρότερων αδελφών. Και βέβαια οι «κνίτες» της γενιάς του Πολυτεχνείου θριάμ-

βευαν. Και μπορούσαν εύλογα να προσδοκούν σε μια ριζική ανατροπή του συσχετισμού των δυνάμεων ή έστω μια «ουδετεροποίηση» της Ελλάδας.

Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία υπήρξε μια νέα ευκαιρία για κατακτηση θέσεων στον κρατικό μηχανισμό, τα Πανεπιστήμια, ακόμα και τον Τύπο, όπου θα έπρεπε να ανταγωνιστούν τις δυνάμεις της «Ανανεωτικής Αριστεράς». Ερχόταν η «μεγάλη στροφή».

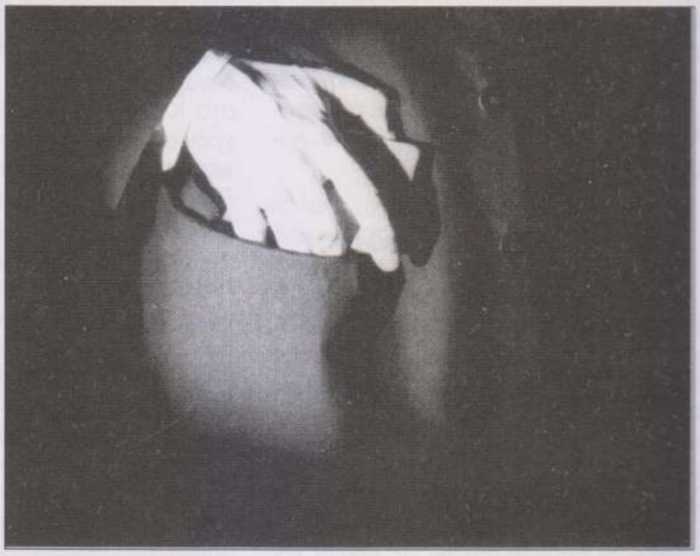
Η μεγάλη στροφή

Ναι, μόνο που βέβαια πραγματοποιήθηκε προς την διαμετρικά αντίθετη κατεύθυνση. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Δύση ξεκίνησαν τη μεγάλη αντεπίθεση που εγκαινιάστηκε με το κολοσσιαίο πρόγραμμα επανεξοπλισμού των ΗΠΑ και τον πόλεμο των άστρων και διήρκεσε μέχρι τον πόλεμο του Κόλπου. Όταν αυτή η αντεπίθεση είχε ολοκληρωθεί, δεν υπήρχε πλέον το «σοσιαλιστικό στρατόπεδο».

Οι άρχουσες τάξεις της Σοβιετικής Ένωσης είχαν να επιλέξουν ανάμεσα στον πόλεμο, το μόνο πεδίο στο οποίο μπορούσαν να ανταγωνιστούν τη Δύση, ή μια στρατηγική αναδίπλωση μεγάλης κλίμακας. Ο Κορνήλιος Καστοριάδης, με την οξυδέρκεια που τον διακρίνει, είχε επισημάνει στο *Μπροστά στον πόλεμο* το επικίνδυνο αδιέξοδο των Σοβιετικών. Όμως με το δογματικό πείσμα που εξίσου τον διακρίνει θεώρησε πως ο δρόμος του πολέμου ήταν μονόδρομος. Και αυτό γιατί σαν άνθρωπος του γραφείου θεώρησε πως μια τάξη και τα πεπρωμένα της ταυτίζονται με την τύχη των μελών αυτής της τάξης. Έτσι μια και σωστά διέγνωσε πως η άρχουσα γραφειοκρατία δεν είχε άλλη διέξοδο εκτός από τον πόλεμο για να επιβιώσει, συνεπέρανε πως βρισκόμαστε «μπροστά στον πόλεμο». Όμως το χαρακίρι της σοβιετικής γραφειοκρατίας δεν σήμαινε υποχρεωτικά και την καταστροφή των ατόμων που συγκροτούσαν αυτή την τάξη. Η σοβιετική γραφειοκρατία είχε μία ακόμα διέξοδο, την μετατροπή της σε... αστική τάξη. Και αυτήν ακριβώς επέλεξε, αντί του πολέμου. Έτσι κατεστράφη μεν σαν τάξη αλλά δοκιμάζει τον μετασχηματισμό της σε κατι διαφορετικό.

Ποιά θα ήταν η τύχη του τοπικού γραφείου, του ΚΚΕ ΑΕ ;

Η «γενιά του Πολυτεχνείου» θα εξαφανιζόταν από το πολιτικό προσκήνιο μαζί με την εξαφάνιση του σπόνσορά της; Θα στέλνονταν οι Κνιτες που από 20 χρονών ήταν επαγγελματίες της πολιτικής, στην «παραγωγή»; Ή μήπως άραγε, έχοντας πλέον συνείδηση των λαθών τους, θα πραγματοποιούσαν μια βαθειά αυτοκριτική; Σαχλαμάρες! Όσοι είχαν τέτοιους ενδοιασμούς και προβλήματα, οι αυθεντικοί αντιπρόσωποι της «γενιάς του Πολυτεχνείου», οι τιμιότεροι , οι πιο ασυμβίβαστοι, είχαν ήδη αποχωρήσει, έμειναν οι πιο αετονύχηδες και «ευπροσάρμοστοι». Και αυτοί συνέχισαν το δρόμο τους. Το σκηνικό της μεγάλης απάτης της μεταπολίτευσης είχε ανάγκη από τις υπηρεσίες τους. Από καινούργια μετερίζια! Από τους προθαλάμους των ΜΜΕ, μέχρι και τους υπουργικούς θώκους!

Ο Μίμης Ανδρουλάκης υπήρξε ο κατεξοχήν εκφραστής αυτής της πορείας, σημαδεύει τον δρόμο που διήνυσε η «γενιά» του. Από νεαρός αριστεριστής του «Μαχητή» στην δικτατορία μετεπήδησε γρήγορα στις τάξεις της ΚΝΕ. Δεν θα έχανε το χρόνο του σε «άγονες αναζητήσεις». Πολιτική σημαίνει δύναμη και «πλάτες». Και εκεί δεν σταμάτησε να ανεβαίνει και να σημαδεύει την πορεία της «γενιάς». Ορθόδοξος όταν έπρεπε, ήταν ο πρώτος που εισήγαγε την »περεστρόϊκα» στην Ελλάδα. Άρχιζε η μεγάλη στροφή. Ο καπιταλισμός δεν θα αντικατασταθεί από τα σοβιετικά τανκς, αντίθετα η κόκα-κόλα θα κυριαρχήσει και στη Σοβιετία. Ήταν η στιγμή για τον μεγάλο μετασχηματισμό. Από τον κομμουνισμό στη σοσιαλδημοκρατία ανατολικού τύπου. Από τα τανκς και τις μυστικές υπηρεσίες στον ρόλο του «σοσιαλιστικού μάνατζμεντ», τα ΜΜΕ, τα «κανάλια» και τις τιράντες του γιάπη.

Και η συγκυρία στην Ελλάδα μοιάζει ευνοϊκή. Το κύρος της περεστρόϊκα βρίσκεται στο ζενίθ, ενώ ταυτόχρονα οι Έλληνες σοσιαλιστές του ΠΑΣΟΚ στο ναδίρ, πνιγμένοι από τα σκάνδαλα και την αρρώστεια του αρχηγού. Ο Ανδρουλάκης και οι παλιοί κνίτες σπρώχνουν προς το μεγάλο εγχείρημα. Μαζί με την ΕΑΡ, που είχε αποτινάξει τους «αριστεριστές της ανανέωσης» του «ΚΚΕ-εσωτερικού Α.Α», θα παίξουν το μεγάλο παιγνίδι. Να υποκαταστήσουν το ΠΑΣΟΚ. Ο τύπος τους σιγοντάρει. Και επιτέλους, αν δεν μπορούμε να παρουμε με τον ένα τρόπο την εξουσία υπάρχει και η φανερή γοητεία της μπουρζουαζίας. Μαζί με την ΕΑΡ, ως άλλοθι, εκπορθούν τα σοβαρά σαλόνια που μέχρι τότεκατήγγελαν οι ίδιοι, πως μονοπωλούσε ο... Κύρκος.

Το σκάνδαλο Κοσκωτά –δηλαδή το σκάνδαλο Παπανδρέου– φαίνεται να έχει αποτελειώσει το ΠΑΣΟΚ. Και η γενιά κανει τη «μεγάλη κίνηση», την κυβέρνηση Τζαννετάκη. Επί τέλους στην εξουσία. Τα οράματα τόσων γενεών –και ιδιαίτερα της συγκεκριμένης– πραγματοποιούνται.

Όμως τα πράγματα κάπου στραβώσανε. Το εγχείρημα της περεστρόϊκα αποτυγχάνει παταγωδώς, η Σοβιετική Ενωση αποσυντίθεται, το ΚΚΣΕ βγαίνει ...εκτός νόμου. Σοσιαλδημοκρατική λύση Ανατολικού τύπου, η οποία θα επέτρεπε και τον αντίστοιχο μετασχηματισμό των δυτικών κομμουνιστικών κομμάτων δεν θα υπάρξει! Στην Ελλάδα η ταύτιση με την νεοφιλελευθερη δεξιά, δεδομένου και του θανάτου του Μένιου στη μεγάλη δίκη-φιάσκο, αποδεικνύεται μπούμερανγκ. Το ΠΑΣΟΚ κρατάει, και η μόνη πολιτική εκδοχή που απομένει είναι πλέον η ευρωπαϊκή σοσιαλ-δημοκρατία. Το ΚΚΕ γίνεται συντρίμια. Η μεγάλη πολιτική των «Ανδρουλάκη- Φλωράκη» για διαλυση και υποκατάσταση του ΠΑΣΟΚ, οδηγεί ακριβώς στο αντίθετό της. Διασώζει ουσιαστικά το ΠΑΣΟΚ, μια και στις συνθήκες κοινωνικής κρίσης εμφανίζει την παραδοσιακή αριστερά να συμπλέει με νεοφιλελεύθερες λύσεις, και έτσι τσιμεντάρει τη λαϊκή βάση του ΠΑΣΟΚ γύρω από τον πληγωμένο αρχηγό.

Αρχίζει η αποσύνθεση. Τι θα κάνει όμως αυτό το ιστορικό υπόλειμμα της «γενιάς»; Το καλό το παλικάρι ξέρει κι άλλο μονοπάτι. Αφού ο δείκτης της εξουσίας προσανατολίζεται προς το ΠΑΣΟΚ, θα τραβήξει προς τα κει για να προσφέρει τις υπηρεσίες του. Και ο Μίμης πάλι πρωτοπόρος: ο κλέφτης έχει γίνει ο «αδιαμφισβήτητος αρχηγός». Ανοίγουν πλέον νέοι ορίζοντες! Και παρόλο που η γενιά δεν έχει πια να προσφέρει πολλούς οπαδούς και ψήφους στο ΠΑΣΟΚ, διαθέτει άλλα ατού. Στελέχη παντού, κυρίως σε όλους τους μηχανισμούς εξουσίας και παραε-

ξουσίας, ιδίως δε στα ΜΜΕ. Και την παράδοση της Αριστεράς.

Ο Ανδρουλάκης, έστω και αν ανοιγει το δρόμο, εκφράζει ήδη αυτό που πολλοί άλλοι σκέφτονται, και που θα επιχειρήσουν αργά ή γρήγορα.

Αυτή ήταν η «ανυπότακτη γενιά». Από τον Φλωράκη, στον Μητσοτάκη, για να καταλήξει στον Παπανδρέου. Υπήρξε εν τέλει μια γενιά υπαλλήλων! Πάντοτε με καποια εξουσία. Αρχικά τη Σοβιετική Ενωση και τα τανκς της. Σήμερα με το κεφάλαιο στις προοδευτικές εκδοχές του. Αύριο ποιός ξέρει;

Υπάρχει διέξοδος;

Αυτή η διαπίστωση περιλαμβάνει άραγε όλους τους ανθρώπους που βρίσκονται στα κόμματα, ή μήπως όλους όσους απετέλεσαν μια γενιά; Προφανώς όχι. Σ' αυτή τη χώρα υπάρχουν και άνθρωποι που δεν έσπευσαν να εξαργυρώσουν τα όσα έπραξαν, υπάρχουν άνθρωποι που δεν είναι υπάλληλοι και τσανακογλύφτες, υπάρχουν και εκείνοι που δεν συμβιβάστηκαν, ή συμβιβάστηκαν με πικρία και συνείδηση για το αδιέξοδο των επιλογών τους. Υπάρχουν άνθρωποι που βρέθηκαν καλοπροαίρετα ακόμα και σε υψηλές θέσεις των κομμάτων. Και στην πραγματικότητα είναι οι περισσότεροι. Όμως αυτοί σήμερα, με τον ένα ή άλλο τρόπο, βρίσκονται στο περιθώριο της πολιτικής και δημόσιας ζωής, ατομικοποιημένοι και σκόρπιοι εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις. «Σ'αυτό τον τόπο όσοι αγαπάνε τρώνε βρώμικο ψωμί».

Ούτε βέβαια στο Συνασπισμό υπάρχουν μόνο Ανδρουλάκηδες και εξουσιολάγνοι. Όμως αυτοί δίνουν τον τόνο σήμερα, στο τέλμα και την εξαχρείωση της πολιτικής μας ζωής. Οι άνθρωποι μιας άλλης ποιότητας είναι παρόντες και εκεί και προσπαθούν, δημιουργούν, αγωνίζονται. Όμως δεν έχουν τύχη, γιατί ο αλληλοσπαραγμός των τάσεων και των ομάδων, η δίψα για εξουσία των παλιών «ροβεσπιέρων» που μεταβλήθηκαν σε γιάπηδες, δεν αφήνουν περιθώρια για μια άλλη πορεία, δυστυχώς. Το ίδιο με άλλους όρους και σε άλλη κλίμακα, έγινε ήδη στην Ομοσπονδία Οικολογικών και Εναλλακτικών Οργανώσεων.

42

Και σήμερα, όταν μπαίνουμε σε μια πολιτική δίνη που ίσως όμοια της δεν έχει γνωρίσει η Ελλάδα μετά την Κατοχή, βαδίζουμε σε ένα ζοφερό τοπίο ζωγραφισμένο από αυλοκόλακες και ατζέντηδες, από προσκυνημένους χωρίς καμιά ανάταση και ψυχή, από χυδαίους δημοσιογραφίσκους και «εξπέρ» των μέντια. Και σε αυτό το τοπίο έχουν συμβάλει αποφασιστικά περισσοτερο από όλους, αυτοί!

Αυτή είναι η κυριότερη κατηγορία που θα προσάψει η ιστορία σε τούτη τη γενιά. Διέθετε τις μεγαλύτερες δυνατότητες και τις καλύτερες προϋποθέσεις από κάθε προηγούμενη. Έζησε την καταπληκτική ευκαιρία της μεταπολίτευσης, μια περίοδο ελευθερίας, εσωτερικής και διεθνούς, οικονομικής και πολιτικής που όμοια της δεν είχε ποτέ ζήσει μέχρι τότε η Ελλάδα. Και μέσα στη διάλυση θεσμών και κομμάτων που είχε προκαλέσει η χούντα αποτελούσε την πλέον συμπαγή και αξιόπιστη δύναμη. Τα λόγια του Μιχάλη Κατσαρού στο Κατά Σαδδουκαίων, γραμμένα 40 χρόνια πριν, ταιριάζουν απόλυτα: *Πώς γίνεται τόσο εσύ να ξεπέσεις; / Η ένδοξη Ρώμη σε περίμενε τόσους αιώνες/ σε προφητείες έλεγε τον ερχομό σου/ και συ αφομοιώθηκες.* Η ευθύνη τους είναι μεγαλύτερη από εκείνη των Παπανδρέου και των Φλωράκηδων. Γιατί ήταν η μόνη γενιά που μπορούσε να αλλάξει καποια πράγματα και αυτοί αποδείχτηκαν χειρότεροι από τους γέροντες και τους δεινοσαύρους! Μιλάνε για καταστροφή των οραμάτων τους, και αυτοί είναι που τα εξαργύρωσαν με τον πιο χυδαίο τρόπο.

Για ποιούς σαραντάρηδες λοιπόν πρόκειται; Για μια γενιά συμβιβασμένη από τα γενοφάσκια της; Και από αυτούς θα περιμένουμε την «ανανέωση»; Ο θεός να μας φυλάει!

Φίλε θεατή, έξοδος. Αλλά για να γίνει κάτι τέτοιο πρέπει να πάψεις να είσαι θεατής.

Θα μπορέσουν άραγε άτομα, συντρίμια, απογοητευμένοι, κουρασμένοι, να δώσουν το παρόν σε αυτή τη στιγμή, και ίσως, μερικοί από αυτούς να δώσουν και μια άλλη εικόνα για τη γενιά τους; Θα γίνει άραγε κάποιο θαύμα; Γιατί –και αυτό είναι το δυστύχημα– δεν διαγράφεται ακόμα κάποια άλλη δυνατότητα, δεν υπάρχει μια άλλη «γενιά», η οποία θα μπορέσει να απαντήσει στη σήψη που μας περιβάλλει. Και επομένως είμαστε υποχρεωμένοι να ψάχνουμε μέσα στο υλικό που υπάρχει για κάποια διέξοδο. Να ψάχνουμε όσο δεν θέλουμε να παραιτηθούμε από την ανάγκη και την αναζήτηση μιας άλλης ζωής «πέρα από τα αγάλματα».

Πάντως ένα τέτοιο «θαύμα» θα προϋπέθετε ένα ηχηρό χαστούκι στους Ανδρουλάκηδες και την παρέα τους. Ως αρχή. Και μάλιστα από όλους εκείνους που πράγματι πάλεψαν, βασανίστηκαν, πικράθηκαν, και που είναι τις περισσότερες φορές στο περιθώριο.

Στις πρόσφατες βουλευτικές εκλογές που έγιναν στην Κύπρο, πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αναδείχτηκε με διαφορά μόλις 2.000 ψήφων ο Γλαύκος Κληρίδης. Πρόκειται για την πρώτη κυβέρνηση στην Κύπρο από τότε που ιδρύθηκε η Δημοκρατία, το 1960, η οποία δεν στηρίζεται στο ΑΚΕΛ. Αν δεν το είχατε καταλάβει τόσα χρόνια, στην Κύπρο μέχρι πριν από λίγους μήνες όλες οι κυβερνήσεις στηρίζονταν από το κομμουνιστικό κόμμα ΑΚΕΛ. Μάλιστα, το τελευταίο διάστημα η Κύπρος ήταν το μοναδικό κράτος στην Ευρώπη με τους κομμουνιστές στην εξουσία! Τώρα, όμως, αποκαταστάθηκε και στην Κύπρο η αστική εξουσία και μπήκαν τα πράγματα στη θέση τους.

Οι παραπάνω παραδοξολογίες διατυπώθηκαν για να υπενθυμίσουμε πως, όταν μιλάμε για την Κύπρο, θα πρέπει να έχουμε διαφορετικά κριτήρια και εργαλεία πολιτικής ανάλυσης για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την πραγματικότητα. Γιατί στην Κύπρο η αντιπαράθεση δεξιάς-αριστεράς έχει μια πολύ διαφορετική σημασία απ' ό,τι στην Ελλάδα ή αλλού, για τον απλούστατο λόγο ότι σ' ένα κράτος, του οποίου η πρόσφατη ιστορία στα νεότερα χρόνια καθορίζεται αποκλειστικά σχεδόν από την εθνική διάσταση, είναι λογικό οι πολιτικές αντιπαραθέσεις να γίνονται στο εθνικό ζήτημα και δευτερευόντως σε ζητήματα πολιτικής διαχείρισης, κοινωνικά, οικονομικά κ.λπ. Αυτό δεν σημαίνει πως στο επίπεδο της ιδεολογίας δεν υπάρχουν οι κλασικές αναφορές στο σοσιαλισμό ή σε αντικομμουνιστικά κλισέ. Όμως ποτέ οι αναφορές αυτές δεν είχαν, μετά το 1960, κάποιο κοινωνικό αντίκρισμα. Το οικονομικό μοντέλο της Κύπρου δεν αμφισβητήθηκε ποτέ από κανένα κόμμα. Το ίδιο και η κοινωνική οργάνωση. Είναι λογικό βέβαια σε ένα κράτος 600.000 πολιτών οι κοινωνικές αντιθέσεις να αμβλύνονται και να μην οδηγούνται σε οξύνσεις, αυτό όμως οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη μορφή που έπαιρναν οι πολιτικές αντιπαραθέσεις, οι οποίες αφορούν το εθνικό πρόβλημα της Κύπρου και τη διεθνή του διάσταση.

Οι ιδέες Γκάλι

Κεντρικό στοιχείο της εκλογικής αντιπαράθεσης ήταν οι «ιδέες Γκάλι», οι οποίες αποτελούν το τελευταίο σχέδιο του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ για επίλυση του Κυπριακού και, αν εφαρμοστούν, οδηγούν την Κύπρο σε πλήρη υποταγή στις επεκτατικές διαθέσεις της Τουρκίας. Χαρακτηριστικό είναι πάντως ότι κανείς από τους δύο μονομάχους των εκλογών δεν απέρριψε τις ιδέες αυτές. Ο τρίτος συνυποψήφιος, ο Πασχαλίδης, που τις είχε

σκεψεις για τις εκλογες στην Κυπρο

του Τάσου Φιλανιώτη

απορρίψει ολοκληρωτικά, καταποντίστηκε. Ενώ είχε υποστηριχτεί από το μέτωπο ΔΗΚΟ-ΕΔΕΚ του Κυπριανού και του Λυσσαρίδη αλλά και τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο, συγκέντρωσε ένα ποσοστό γύρω στο 18% των ψήφων, απογοητεύοντας όσους και όσες πίστεψαν ότι ήταν δυνατόν να διαμορφωθεί ένας πολιτικός πόλος που τουλάχιστον να διεκδικεί για το λαό της Κύπρου το δικαίωμα να λέει όχι, να αρνείται τα τουρκόπνευστα σχέδια του κάθε δήθεν ουδέτερου καλοθελητή γενικού γραμματέα του ΟΗΕ.

Από τους άλλους δύο, ο μεν Βασιλείου είχε αποδεχθεί, όπως έκανε άλλωστε και με κάθε νέο σχέδιο ή ψήφισμα που πρότεινε ο ΟΗΕ, ως βάση για λύση του Κυπριακού τις ιδέες Γκάλι. Ο δε Κληρίδης δέχεται να τις συζητήσει σε διαπραγματεύσεις, επισημαίνει όμως πολλά αρνητικά τους σημεία. Τελικά στις εκλογές επικράτησε αυτή η διστακτική έστω επιφυλακτικότητα απέναντι στη δέσμη των ιδεών. Βέβαια πριν από την τελική αναμέτρηση της δεύτερης Κυριακής (14 Φεβρουαρίου) ο Κληρίδης είχε έρθει σε πολιτική συμφωνία με τον Κυπριανού, βάσει της οποίας ο μεν πρώτος δεσμεύτηκε να έχει πιο αποφασιστική στάση στο Κυπριακό, ο δε δεύτερος να τον ενισχύσει εκλογικά απέναντι στον Βασιλείου. Γεγονός πάντως είναι ότι οι «ιδέες Γκάλι» αποτελούν τη βάση των διαπραγματεύσεων στο Κυπριακό για το επόμενο διάστημα.

Και είναι πράγματι εντυπωσιακό πως πολώθηκε μια ολόκληρη εκλογική αντιπαράθεση στο αν οι ιδέες του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ θα υιοθετηθούν αμέσως, όπως ήθελε ο Βασιλείου, είτε ύστερα από διαπραγματεύσεις πάνω στα αρνητικά τους σημεία, όπως ήθελε ο Κληρίδης. Γιατί είναι χαρακτηριστικό για το πώς εννοούν τη λύση του Κυπριακού οι ΗΠΑ, η Βρετανία και το Συμβούλιο Ασφαλείας (Σ.Α.) γενικά όταν στα τελευταία ψηφίσματα του Σ.Α. και τη δέσμη ιδεών δεν γίνεται λόγος ούτε για την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων, ούτε των εποίκων ούτε για επιστροφή όλων των προσφύγων στα σπίτια τους. Οι «ιδέες Γκάλι» αποτελούν ένα σχέδιο πολύ περίπλοκο καθώς υπάρχουν αμέτρητες ασφαλιστικές δικλείδες μόνο και μόνο για να μην μπορεί η πλειοψηφία να διοικεί. Έτσι το σύνταγμα είναι πρακτικά ανεφάρμοστο και στη σύλληψή του ρατσιστικό, αφού η μειοψηφία των τοποτηρητών της Άγκυρας που ελέγχει τους Τουρκοκύπριους, με τα έξι (6) βέτο που θα διαθέτει θα ασκεί ουσιαστικά την εξουσία, ενώ συνολικά η λογική του Γάλι εξισώνει πολιτικά το 18% με το 82% (πληθυσμιακή αναλογία Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων)[1]. Το χειρότερο όμως είναι το γεγονός ότι σε περίπτωση εφαρμογής μιας τέτοιας λύσης μια οργανωμένη προβοκάτσια στο οργανωμένο ομόσπονδο ελληνικό κρατίδιο εις βάρος δήθεν των Τουρκοκυπρίων που θα την κατοικούν ή θα εργάζονται εκεί θα οδηγήσει σε παρέμβαση της Τουρκίας για την «αποκατάσταση της συνταγματικής τάξεως», δηλαδή στην πλήρη κατάληψη της Κύπρου. Αυτή άλλωστε ήταν και η επίσημη δικαιολογία της Τουρκίας για την «ειρηνιστική επιχείρηση» της 20ής Ιουλίου και της 14ης Αυγούστου 1974, όταν κατέλαβε στρατιωτικά το 36,7% του εδάφους της Κύπρου.

Δεν πρόκειται απλώς για την επιχειρούμενη εφαρμογή μιας άδικης λύσης στην Κύπρο η οποία αναγνωρίζει την υπεροχή της Τουρκίας και την αδυναμία της ελληνοκυπριακής πλευράς. Πρόκειται για μια προσπάθεια να εφαρμοστεί στην ελεύθερη Κύπρο ένα μοντέλο πολιτικής επικυριαρχίας της Τουρκίας τέτοιο που εγκυμονεί τον κίνδυνο πλήρους τουρκοποίησης του νησιού. Εννοείται πώς το τουρκικό ομόσπονδο κρατίδιο, όπως προβλέπουν οι «ιδέες Γκάλι», θα τουρκοποιηθεί δικαιωματικά, αφού το δικαίωμα εγκατάστασης, τα μνημεία, τις εκκλησίες, τα νεκροταφεία, ακόμη και τα τοπωνύμια θα τα διαχειρίζονται οι τουρκικές αρχές αποκλειστικά[2]. Αυτό το μοντέλο πολιτικής επικυριαρχίας της Τουρκίας στην Κύπρο θα αποτελέσει ένα πρώτο πείραμα για αντίστοιχες «διευθετήσεις» των ελληνοτουρκικών «διαφορών» και σε άλλα ζητήματα, όπως το Αιγαίο και τη Θράκη.

Το γεγονός λοιπόν ότι ο Κληρίδης δεν έχει απορρίψει τις «ιδέες Γκάλι» αποτελεί ένα διαρκή κίνδυνο να επιβληθούν τελικά ως λύση του Κυπριακού, ακριβώς γιατί δεν είναι η ελληνοκυπριακή πλευρά που διαπραγματεύεται από θέση ισχύος κι έτσι μπορεί εύκολα να καμφθούν οι όποιες διαφωνίες στα επιμέρους «αρνητικά» σημεία.

Η δεύτερη προεδρία του Κληρίδη

Ο Γλαύκος Κληρίδης πριν από το 1974 ήταν ο Ελληνοκύπριος διαπραγματευτής στις διακοινοτικές συνομιλίες με τον Ντενκτάς όταν οι Τουρκοκύπριοι είχαν κλειστεί στους θύλακους και η συζήτηση αφορούσε τα δικαιώματα αυτοδιοίκησης που ζητούσαν από την κυβέρνηση Μακάριου. Το 1974, όταν έγινε το πραξικόπημα και η τουρκική εισβολή, ο Κληρίδης ήταν πρόεδρος της Βουλής. Όπως είναι γνωστό, ο Μακάριος διαφεύγει τη σύλληψη και το θάνατο κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος και μεταβαίνει στο εξωτερικό μέσω των αγγλικών βάσεων, ενώ οι πραξικοπηματίες διορίζουν πρόεδρο της Κύπρου το βουλευτή Νίκο Σαμψών. Η αποτυχία των πραξικοπηματιών να επιβληθούν με τη βία, αλλά κυρίως να οργανώσουν την αντίσταση κατά της τουρκικής εισβολής στις 20 Ιουλίου, αναγκάζει τον Σαμψών να παραιτηθεί. Τα καθήκοντα του προέδρου αναλαμβάνει, σύμφωνα με το σύνταγμα, ο πρόεδρος της Βουλής Γλαύκος Κληρίδης. Έτσι ο Κληρίδης ασκεί την εξουσία από τις 23 Ιουλίου ώς τις 7 Δεκεμβρίου 1974, όταν επιστρέφει στην Κύπρο ο εκλεγμένος πρόεδρος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Στο διάστημα αυτό ο Κληρίδης ακολουθεί μια πολιτική η οποία χαρακτηρίζεται από την αποδοχή των τετελεσμένων που δημιούργησε η τουρκική εισβολή, πολιτική η οποία δικαιολογείται από τον ίδιο με την άρνηση της Ελλάδας να βοηθήσει στρατιωτικά την Κύπρο στο κρίσιμο διάστημα μεταξύ της πρώτης και δεύτερης εισβολής. Μάλιστα, στις 7 Νοεμβρίου, στην γκαλερί «Αργώ» της Λευκωσίας, ο Κληρίδης σε διάλεξή του θα δηλώσει πως μόνη εφικτή λύση είναι η γεωγραφική ομοσπονδία[3]. Αυτό αποτελούσε μια θέση την οποία και ο Μακάριος και όλα τα κυπριακά κόμματα, φραστικά

τουλάχιστον, απέρριπταν κατηγορηματικά θεωρώντας την ισοδύναμη με την αναγνώριση της διχοτόμησης της Κύπρου. Έκτοτε ο Κληρίδης είναι ο πολιτικός ο οποίος χέρι χέρι με το ΑΚΕΛ ακολουθεί την πιο ενδοτική πολιτική στο Κυπριακό. Ίσως η πρώτη φορά κατά την οποία εκφράζει τις αμφιβολίες του για ένα σχέδιο λύσης που προτείνεται από τον ΟΗΕ να είναι το τελευταίο διάστημα, με τις ιδέες Γκάλι.

Μετά την επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο ο Κληρίδης θα οριστεί ξανά διαπραγματευτής στις διακοινοτικές συνομιλίες με τον Ντενκτάς και θα λάβει γραπτές οδηγίες από τον Μακάριο[4]. Οι οδηγίες αυτές αφορούν την υποβολή προτάσεων προς την τουρκοκυπριακή πλευρά οι οποίες προβλέπουν την εγκαθίδρυση στην Κύπρο πολυπεριφερειακής ομοσπονδίας . Το ουσιαστικό όμως στην επιλογή αυτή, που σημειωτέον πρόκειται για κοινή απόφαση της ελλαδικής και κυπριακής πολιτικής ηγεσίας, είναι ότι υιοθετείται η διαδικασία των διακοινοτικών συνομιλιών χωρίς να τίθενται ως προϋποθέσεις η αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων και η επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους, όπως γινόταν μέχρι τότε[5]. Από τη σύσκεψη αυτή ουσιαστικά εγκαινιάζεται από ελληνικής πλευράς, η πολιτική σύμφωνα με την οποία το Κυπριακό παύει να αποτελεί κεντρικό ζήτημα και περιορίζεται σε ενδοκοινοτικά πλαίσια. Η πολιτική αυτή αποτελεί και την επίσημη πολιτική της Ελλάδας της μεταπολίτευσης, η οποία οικοδομείται, πάνω στις στάχτες, από τα ερείπια που σωριάζει ο Αττίλας στην Κύπρο. Το κράτος των κομμάτων, που ελέγχει την κοινωνία και διαμορφώνει συναινετικά την εθνική στρατηγική της ένταξης στην ΕΟΚ και της αποδοχής της υποδεέστερης θέσης της Ελλάδας σε σχέση με την Τουρκία, αφήνει την Κύπρο στο περιθώριο. Κάθε συζήτηση που αφορά την απελευθέρωση των κατεχόμενων εδαφών, αλλά και αυτή ακόμα την αμυντική θωράκιση της Κύπρου, εγκαταλείπεται ενώ όσοι την προκαλούν περιθωριοποιούνται και καταστέλλονται. Η διαδικασία αυτή, που ξεκινά αμέσως μετά την εισβολή, είναι ακριβώς η αποεθνικοποίηση του Κυπριακού, το οποίο γίνεται πλέον ένας ανυπόφορος μπελάς που δεν επιτρέπει στην «ευρωπαϊκή» Ελλάδα να συνεχίζει ανενόχλητη να ατενίζει, με τα νώτα στην Τουρκία, προς τις Βρυξέλλες. Ο Κληρίδης αυτό το πρώτο κρίσιμο διάστημα της μεταπολίτευσης, όταν αυτή η πολιτική σχεδιάζεται και μπαίνει σε εφαρμογή, παίζει το ρόλο του πιστού εντολοδόχου της πολιτικής εξουσίας.

Δεν είναι μούρλα εθνική που επιστρέφει

Σήμερα η συγκυρία είναι διαφορετική και ο κύκλος της μεταπολίτευσης έχει κλείσει. Ο Κληρίδης αμέσως μετά την εκλογή του, έρχεται να θέσει επί τάπητος την πάγια πρότασή του εδώ και χρόνια για πανεθνική διάσκεψη για το Κυπριακό. Από μόνη της η πρόταση αυτή σημαίνει ότι εγκαταλείπεται η βασική γραμμή «η Κύπρος αποφασίζει, η Ελλάς συμπαρίσταται» και υιοθετείται η διαδικασία της από κοινού χάραξης πολιτικής γραμμής. Βεβαίως, όπως είδαμε, την τελευταία φορά που έγινε κάτι τέτοιο αποφασίστηκε η παραπάνω γραμμή της μεταπολιτευτικής περιόδου.Κι ενώ επί της ουσίας η πανεθνική διάσκεψη θα είχε ολέθριες συνέπειες για το λαό της Κύπρου και της Ελλάδας αν κατέληγε σε αποφάσεις, με τη σημερινή σύνθεση της πολιτικής ηγεσίας σε Ελλάδα και Κύπρο, τα κόμματα και η ελληνική κυβέρνηση είναι απρόθυμα να δεχτούν την πρόταση του Κληρίδη.

Ακριβώς αυτή την επανεθνικοποίηση του Κυπριακού φοβάται η πολιτική εξουσία στην Ελλάδα, γιατί ενθαρρύνει τις τάσεις εκείνες που αμφισβητούν τις κυρίαρχες επιλογές. Πιο συγκεκριμένα, τόσο η πρόταση Κληρίδη όσο και οι γενικότερες συνέπειες της εκλογής του στο προεδρικό αξίωμα, όπως εί-ναι ο παραμερισμός των «νεοκυπρίων» τεχνοκρατών και η αλλαγή στη σύνθεση του Πανεπιστημίου της Κύπρου[6], δίνουν τη δυνατότητα στο λαϊκό παράγοντα να παρέμβει με καλύτερους όρους ενάντια στη δρομολογούμενη ομοσπονδιακή λύση.

Το γεγονός ότι ο «πατέρας» της αποδοχής της ομοσπονδιακής λύσης, ο Κληρίδης, είναι πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας σημαίνει ότι επιβάλλεται η άμεση κινητοποίηση του κόσμου που δραστηριοποιήθηκε το τελευταίο διάστημα ενάντια στην ομοσπονδιακή λύση, των κινήσεων των γυναικών και της νεολαίας. Είναι επιτακτική ανάγκη αυτός ο κόσμος να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες που έχει σήμερα ώστε να επανεθνικοποιηθεί το Κυπριακό, άσχετα από το αν στις πρόσφατες εκλογές φάνηκε πως η πολιτική συγκρότηση του αντιομοσπονδιακού χώρου είναι για την ώρα ανέφικτη. Επανεθνικοποίηση του Κυπριακού σημαίνει ότι ο αγώνας ενάντια στην κατοχή είναι αγώνας ενάντια στον αφελληνισμό,το οικονομικό μοντέλο της Κύπρου και την υποταγή της Κύπρου και της Ελλάδας στις επιλογές του νεοθωμανισμού της Άγκυρας.

Ας βγει λοιπόν στο προσκήνιο η λαϊκή δυναμική που περικλείει το εθνικό μας ζήτημα. Είναι η ώρα των λαϊκών κινητοποιήσεων ενάντια στις επιλογές της πολιτικής μας ηγεσίας, που αποδεικνύονται τσαρλατάνοι των Βαλκανίων και ορντινάντσες των Βρυξελλών και της Άγκυρας. Περισσότερο από κάθε άλλη φορά, σήμερα πια στην Ελλάδα και την Κύπρο ο αγώνας είναι κοινός για ενότητα στα Βαλκάνια και αποφασιστική αντιμετώπιση του τουρκικού επεκτατισμού.

Μάρτης '93

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1.Τα έξι βέτο είναι ένα στην Κάτω, ένα στην Άνω Βουλή, ένα στην Επιτροπή Διαβουλεύσεως που συζητά ακριβώς τα θέματα στα οποία υπάρχει διαφωνία και βέτο, ξανά δικαίωμα βέτο στις δύο Βουλές μετά την απόφαση της Επιτροπής Διαβουλεύσεως και ένα βέτο ο αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας ως προς τους νόμους για τα ιδιαίτερα σημαντικά θέματα. Βέτο προβλέπονται επίσης και ως προς τους νόμους για τα άλλα θέματα, για τις αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου και στο Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο. (Βλ. Θέμος Στοφορόπουλος, Εισαγωγή στο βιβλίο του Στ. Λυγερού Κύπρος στα όρια του αφανισμού, εκδ. Λιβάνης, Αθήνα 1993 σελ. 21).

2. Θέμος Στοφορόπουλος ό.π. σελ. 17.

3. Το ΒΗΜΑ 8/11/74, 9/11/74, 10/11/74. Βλ. ακόμη Γλαύκος Κληρίδης Η Κατάθεση, τόμος 4ος, εκδ. Αλήθεια, Λευκωσία 1991, σελ. 47. Οι Άγγλοι θεώρησαν τις δηλώσεις του Κληρίδη «ένα βήμα μπρος». Ο Ετσεβίτ χαρακτήρισε «ενδιαφέρουσα» τη διάλεξη στην γκαλερί «Αργώ» και ο Ντενκτάς «θετική». (Το ΒΗΜΑ 13/11/74).

4. Γλαύκος Κληρίδης ό.π. σελ. 164-165.5. Πρόκειται για απόφαση που πάρθηκε στη σύσκεψη της 30ής Νοεμβρίου-1ης Δεκεμβρίου 1974 στην Αθήνα μεταξύ της πολιτικής ηγεσίας τη Ελλάδας και της Κύπρου. Τα πρακτικά έχουν δημοσιευτεί από τον Σάββα Παύλου στην έκδοση Η άλλη κατάθεση, Τα πρακτικά της *σύσκεψης* του 1974, εκδ. *Το Μήλο*, Λευκωσία 1991.

6. Το Πανεπιστήμιο της Κύπρου ελέγχεται από την τάση αυτή στο κυπριακό συγκρότημα εξουσίας που πιστεύει ότι ο αφελληνισμός θα επιτρέψει στην Κύπρο να επιβιώσει χαρούμενη κι ευτυχισμένη σε μια ομοσπονδία με τους «αδελφούς Τουρκοκυπρίους». Το δήθεν αυτό διεθνιστι-

κό προκάλυμμα δεν είναι τίποτε άλλο από μια χυδαία αστική αντίληψη, η οποία αυταπατάται ότι ο τουρκικός επεκτατισμός αντιμετωπίζεται με την ανάπτυξη του τουρισμού, του διαμετακομιστικού εμπορίου και γενικά με την επιβολή ενός οικονομικού μοντέλου στηριγμένου στον τριτογενή τομέα, δηλαδή στην πλήρη εξάρτηση από τη Δυτική Ευρώπη. Κατά τη βλακώδη αυτή άποψη οι Τουρκοκύπριοι θα ενσωματωθούν και θα αλλοτριωθούν κι αυτοί εθνικά από τον «οικονομικό παράδεισο» της Ομοσπονδιακής Κύπρου.

Περιορίζεται η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία

Προσπάθεια αφελληνισμού των Ελλήνων της Αλβανίας έχει ξεκινήσει η κυβέρνηση της Αλβανίας, με την ανοχή(;) της ελληνικής κυβέρνησης.

Η σιωπή της κυβέρνησης των Αθηνών μεγαλώνει μέρα με τη μέρα και το ελληνικό στοιχείο της Αλβανίας δεν κρύβει την ανησυχία του. Η κυβέρνηση Μητσοτάκη σιώπησε όταν ο υπουργός Παιδείας της Αλβανίας αρνήθηκε τη λειτουργία στο Πανεπιστήμιο του Αργυρόκαστρου έδρας κατάρτισης δασκάλων ελληνικής γλώσσας για τα σχολεία της μειονότητας. Σιώπησε όταν απαγορεύτηκε η λειτουργία νέων ελληνικών σχολείων, σιώπησε όταν με εντολή του πρωθυπουργού Αλεξάντερ Μέξη έκλεισαν τα ελληνικά σχολεία στους Άγιους Σαράντα και στα Εξαμίλια.

Ο ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου συνεχίζει να αγωνίζεται ενάντια στις προσπάθειες των Αλβανών για να εξαφανιστεί κάθε τι ελληνικό από την Αλβανία. Η κυβέρνηση Μπερίσα κλιμακώνει τις επιθέσεις της σε βάρος της ελληνικής μειονότητας με δύο νομοσχέδια που παραβιάζουν βάναυσα τα δικαιώματα των Ελλήνων που σήμερα φθάνουν τις 400.000 στη χώρα. Το νομοσχέδιο για την παιδεία που προωθεί η αλβανική κυβέρνηση αναφέρει στο άρθρο 9α : «Για τα μέλη των εθνικών μειονοτήτων που ζουν στις μειονοτικές περιοχές, οι οποίες καθορίζονται από το Σύνταγμα και τους νόμους, το κράτος υποστηρίζει την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας σε όλες τις τάξεις των δημοτικών σχολείων της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, σύμφωνα με τα βασικά σχολικά έγγραφα, τα προγράμματα και τα βιβλία». Στο άρθρο 9γ αναφέρει χαρακτηριστικά ότι : «Στα μειονοτικά σχολεία η εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας είναι υποχρεωτική και διεξάγεται με βάση τα αλβανικά έγγραφα».

Δηλαδή, οι Αλβανοί εισηγούνται ότι η ελληνική γλώσσα θα διδάσκεται *υποχρεωτικά* μόνο στα οκτώ πρώτα χρόνια και μόνο σε περιοχές που θεωρούνται καθαρά μειονοτικές (συνολικά 90 χωριά όλα κι όλα). Δηλαδή περιοχές όπως το Αργυρόκαστρο, οι Άγιοι Σαράντα, η Χειμάρα, η Κορυτσά, η Πρεμέτη, το Μπεράτι, που ζει η πλειοψηφία των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου δεν θα επιτρέπεται η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Θα πρέπει να θυμίσουμε ότι στις εκλογές της 26ης Ιουλίου '92 σε περιοχές όπως οι Άγιοι Σαράντα, η Χειμάρα και το Αργυρόκαστρο, οι Έλληνες υποψήφιοι είχαν πάρει ποσοστά πάνω από 90%, ενώ οι νομάρχες των Αγίων Σαράντα και του Αργυρόκαστρου είναι Έλληνες. Αυτό και μόνο τα λέει όλα.

Η Ομόνοια

Μπορεί ο Μητσοτάκης και η κυβέρνησή του να κλείνει τα αυτιά και τα μάτια, όπως κάνει για την Κύπρο, τη Θράκη, το Αιγαίο και τη Μακεδονία, όμως ο ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου δεν έχει σκοπό να παραδώσει τα δικαιώματα που με τόσο αγώνα κατέκτησε. Η Δημοκρατική Ένωση Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας «ΟΜΟΝΟΙΑ» με ψήφισμα που εξέδωσε το παράρτημα Αργυροκάστρου αναφέρει: « Το άρθρο 9 του προτεινόμενου νομοσχεδίου διαιωνίζει τους περιορισμούς της διδασκαλίας, απαγορεύει τη δημιουργία σχολείων οπουδήποτε ζουν ελληνικοί πληθυσμοί και φυσικά δεν προβλέπει τίποτε για την ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση στη μητρική μας γλώσσα.

Οι Έλληνες της εθνικής μειονότητας δεν περιορίζονται σε πληθυσμιακά γκέτο, ζουν όπως ζούσαν τόσα χρόνια σ' όλη την αλβανική επικράτεια και έχουν το αναφαίρετο δικαίωμα να μιλούν , να διδάσκονται και να εκπαιδεύονται στη μητρική τους γλώσσα. Το άρθρο 9 αποτελεί απολίθωμα ενός θλιβερού παρελθόντος, που σε καμιά περίπτωση δεν θα επιτρέψουμε να ξαναζωντανέψει μνήμες που αμαύρωσαν την ιστορία αυτού του τόπου. Η αλβανική κυβέρνηση θα είναι υπόλογος ενώπιον των διεθνών οργανισμών αν δεν επιτρέψει στην εθνική ελληνική μειονότητα να διδάσκεται την ελληνική γλώσσα σ' όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και να ιδρύει σχολεία σε όποια σημεία ζουν Έλληνες...».

Η ελληνική μειονότητα «φωνάζει», αλλά η κυβέρνηση των Αθηνών μάλλον ασχολείται με «γλέντια» και δεν κάνει το παραμικρό. Ένα ακόμη δείγμα της αδιαφορίας της ελληνικής κυβέρνησης είναι το γεγονός ότι τα ελληνόπουλα της Αλβανίας ακόμα περιμένουν τα βιβλία που τους υποσχέθηκε η ελληνική κυβέρνηση από τον περασμένο Μάιο. Η σχολική χρονιά τελειώνει και τα βιβλία δεν στάλθηκαν ακόμη.

Εξάλλου είχε δοθεί η υπόσχεση ότι 156 Ελληνόπουλα θα έπαιρναν υποτροφίες, ώστε να φοιτήσουν στα ελληνικά πανεπιστήμια. Αντίθετα οι μουσουλμάνοι μαθητές φεύγουν συνέχεια με υποτροφίες για τουρκικά πανεπιστήμια, ενώ η Ρουμανία έδωσε υποτροφίες σε Βλάχους. Η Ελλάδα όμως τίποτα. Είναι και αυτό ένδειξη της «εθνικιστικής» πολιτικής που δήθεν ακολουθεί η κυβέρνηση Μητσοτάκη.

Μάκης Διόγος

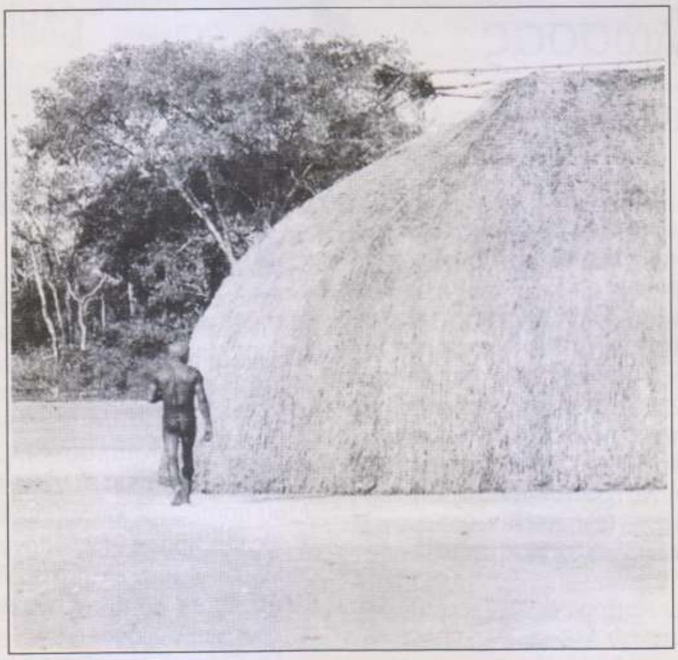
INDIANS

Ο Βραζιλιάνος δεν υπάρχει. Αυτό που υπάρχει είναι πολλές κουλτούρες που έχουν επιζήσει για αιώνες στο έδαφος που είναι γνωστό σήμερα ως Βραζιλία. Παρά τις διαφορές στη γλώσσα, στις σχέσεις με τον «λευκό άνθρωπο» και τους τρόπους ζωής, όλοι αυτοί οι άνθρωποι μοιράζονται ένα κοινό πράγμα: την πάλη για τη γη που αυτοί είχαν καλλιεργήσει για αιώνες με τις δικές τους καλλιέργειες, σε στενή αρμονία με τη φύση.

Η ιδιοκτησία της γης τους είναι η κύρια απαίτηση των σχεδόν 240.000 Αμερινδιάνων (Ινδιάνων της Αμερικής) που απέμειναν στη Βραζιλία από τα 5 με 6 εκατομμύρια που ζούσαν εκεί πριν από την άφιξη των Ευρωπαίων.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Βραζιλίας που εκδόθηκε το 1988, τα σύνορα των περιοχών που κατέχουν οι Αμερινδιάνοι πρέπει να οριοθετηθούν από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση μέχρι τον Οκτώβριο του 1993. Ωστόσο τα σύνορα των περισσότερων περιοχών των Αμερινδιάνων είναι ακόμη απροσδιόριστα. Η βραζιλιάνικη Magna Carta καθόρισε ως εδάφη των Αμερινδιάνων τις περιοχές που κατείχαν παραδοσιακά. Αυτό εξηγεί γιατί για παράδειγμα οι Γιανομάνι, Ινδιάνοι νομάδες στην περιοχή του Αμαζονίου κοντά στη Βενεζουέλα, έχουν δικαιώματα σε μια έκταση 94 εκατομμυρίων στρεμμάτων. Η εντολή του προέδρου Φερνάντο Κολόρ να οριοθετηθούν αυτά τα εδάφη επέσυρε ένα κύμα κριτικής από τους επιχειρηματικούς, πολιτικούς και στρατιωτικούς κύκλους της περιοχής του Αμαζονίου. «Είναι πολλή γη για λίγους Ινδιάνους» ήταν η κραυγή αυτών των κύκλων. Υποστήριξαν ότι στα εδάφη των Γιανομάνι υπήρχε πολύς ορυκτός πλούτος, ο οποίος θα μπορούσε να εξαχθεί προς γενικό όφελος του βραζιλιάνικου πληθυσμού. Οι Αμερινδιάνοι και οι οργανώσεις υπεράσπισης των δικαιωμάτων τους έχουν αντιταχθεί στην εξόρυξη μεταλλευμάτων από τα εδάφη τους. Το Εθνικό Συμβούλιο μπορεί να πάρει μια απόφαση στο μέλλον.

«Οι Ινδιάνοι θα πουν "ναι", οι μοναδικοί που είναι ενάντιοι είναι οι αρχηγοί» λέει με κάποια ειρωνεία ο μεταλλευτικός επιχειρηματίας Jose Altino Machado, αντιπρόσωπος της Ένωσης Εταιρειών Χρυσωρυχείων Αμαζονίου. Ο Machado είναι ένας από τους κυριότερους υποστηρικτές της εξαγωγής ορυκτών στον Αμαζόνιο, στα εδάφη των Ινδιάνων. Οι garimpeiros –χρυσοθήρες– στην πραγματικότητα δουλεύουν ήδη σε μερικές περιοχές των εδαφών των Γιανομάνι, λέει ο Machado. Εξαιτίας αυτού οι Γιανομάνι είναι καταδικασμένοι να εξαφανιστούν ως λαός, γιατί έχουν ήδη έρθει σε επαφή με «μη ιθαγενείς» και έχουν μπει σε μια «αμετάκλητη διαδικασία προσαρμογής», όπως λέει. Η επαφή των Γιανομάνι με τους λευκούς ήταν δραματική. Από το 1987 χιλιάδες garimpeiros μπήκαν στα εδάφη τους. Παράλληλα με κάποια σύγχρονα επιτεύγματα όπως τα αεροπλάνα, την κονσερβοποιημένη τροφή και τα πυροβόλα όπλα, έφεραν την ελονοσία, μια ασθένεια που εξαπλώνεται από τα κουνούπια και που για πολλούς Ινδιάνους είναι μοιραία. Η παρουσία των χρυσοθήρων ήταν παράνομη αλλά η κυβέρνηση στάθηκε ικανή μονάχα να τους εκδιώξει μετά από πολλές προσπάθειες, με την πρόσφατη ολοκλήρωση της οριοθέτησης στα εδάφη των Γιανομάνι.

«Οι άνθρωποι πάνρα σκέφτονται ότι ο Ινδιάνος υπάρχει στην προϊστορία και θα πρέπει να παραμείνει σ' αυτή τη φάση για να διαφυλαχθεί η ταυτότητά του, αλλά και οι Ινδιάνοι έχουν το δικαίωμα να αναπτυχθούν αυτόνομα»

Ακόμη κι έτσι, λένε οι αντιπρόσωποι των garimpeiros, υπάρχουν ακόμα χρυσοθήρες σ' αυτές τις περιοχές. Ήταν εκεί για πολλά χρόνια και δεν θα φύγουν εύκολα.

Συνολική συμφωνία για τα δικαιώματα πάνω στη γη

Ο αριθμός των Ινδιάνων που ζει στα δάση έχει υπολογιστεί σε 240.000, αλλά

είναι χωρισμένος σε 170 περίπου λαούς και εθνικές ομάδες, μερικές από τις οποίες ζουν σε «σκληρή» απομόνωση στο δάσος του Αμαζονίου χωρίς ποτέ να έχουν έρθει σε επαφή με τον λευκό άνθρωπο.

Δύο ενώσεις αντιπροσωπεύουν κυρίως τους Ινδιάνους της Βραζιλίας. Στις αρχές του 1991 δημιουργήθηκε η *Διαφυλετική Επιτροπή για τα «500 χρόνια αντίστασης»*, ένας οργανισμός των αρχηγών των διαφόρων ιθαγενών. Το αντικείμενό της ήταν να προετοιμάσει τους Ινδιάνους για τη συμμετοχή τους σε δύο μεγάλα γεγονότα: τη Διάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ (UNCED) και τον «εορτασμό» της άφιξης των Ευρωπαίων στην Αμερική. Πιο πρόσφατα, τον Απρίλιο του 1992, δημιουργήθηκε μια ακόμη ένωση. Το *Συντονιστικό Συμβούλιο των Ιθαγενών Λαών και Οργανισμών*. Το σώμα αυτό δημιουργήθηκε σε μια εθνική συνάντηση που έγινε στη Μπραζίλια στα τέλη Απριλίου και παρευρέθηκαν αντιπρόσωποι 101 φυλών καθώς και τοπικών και περιφερειακών οργανισμών.

Για τη *Διαφυλετική Επιτροπή* και το νέο *Εθνικό Συμβούλιο*, που –συγκροτήθηκαν κυρίως από νέους Ινδιάνους συνδεδεμένους με το Ιθαγενές Ιεραποστολικό Συμβούλιο, το οποίο εξαρτάται από την Καθολική Έκκλησία– το θεμελιώδες αίτημα των Ινδιάνων της Βραζιλίας είναι το δικαίωμά τους στα εδάφη τους , χωρίς τα οποία δεν μπορούν να επιζήσουν ως λαοί. Σύμφωνα με τις εκθέσεις που παρουσίασε το Εθνικό Συμβούλιο, από τις 526 περιοχές των Ινδιάνων μόνο 60 έχουν οριοθετηθεί πλήρως. Σχεδόν οι μισές περιοχές έχουν επισημανθεί από το Εθνικό Ίδρυμα των Αμερινδιάνων (FUNAI), έναν κρατικό οργανισμό, αλλά τα σύνορα δεν έχουν χαραχτεί.

Αυτή είναι μια επιχείρηση η οποία απαιτεί την εκχώρηση κεφαλαίων από το Εθνικό Κογκρέσο, στη συνέχεια μια γραφειοκρατική διαδικασία δημόσιας ανάθεσης του έργου χάραξης των συνόρων, διαδικασία που θα μπορούσε να χρειαστεί ολόκληρους μήνες. Οι αρχηγοί των δύο οργανώσεων αναγνωρίζουν ότι η οριοθέτηση της περιοχής των Γιανομάνι ήταν ένα βήμα προς τα εμπρός, αλλά τη θεωρούν ταυτόχρονα ένα είδος προπαγανδιστικού ελιγμού από την πλευρά της κυβέρνησης. Ενώ η χάραξη των συνόρων της γης των Γιανομάνι –οι οποίοι ώς το 1987 ήταν οι παλιότεροι γνωστοί μη ενσωματωμένοι Ινδιάνοι στη Νότιο Αμερική– έγινε γνωστή σε ολόκληρο τον κόσμο, τίποτα δεν ήταν γνωστό για την κατάσταση των περισσοτέρων από τους άλλους, των οποίων τα εδάφη δεν είχαν κατάλληλα διαφυλαχθεί, λέει ο Ιντζαρούρι Καράγιας, ένας από τους αντιπροσώπους της Διαφυλετικής Επιτροπής του Ρίο ντε Τζανέιρο.

Οι περισσότεροι από τους λαούς των Ινδιάνων ζουν από το κυνήγι και το ψάρεμα και σε μερικές περιπτώσεις καλλιεργώντας φυτά όπως η κασσάβα. Χωρίς γη δεν θα μπορούσαν να επιβιώσουν, γιατί δεν παράγουν κάτι που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για χρηματικές εμπορικές ανταλλαγές με τις μη ιθαγενείς κοινωνίες. «Δεν μπορείς να ζήσεις εδώ χωρίς χρήματα» έλεγε ένας Ινδιάνος από την περιοχή του Άνω Ξινγκού στη Βορειοκεντρική Βραζιλία, ο οποίος ήρθε στο Ρίο για να συμμετάσχει στην κατασκευή του Κάρι Όκο –του χωριού των ιθαγενών, έδρας της Παγκόσμιας Διάσκεψης των Ιθαγενών Λαών που έγινε στα τέλη Μαΐου.

Με το ένα μάτι στραμμένο στη Διάσκεψη του ΟΗΕ η Διαφυλετική Επιτροπή ετοίμασε ένα ντοκουμέντο με τίτλο « Χάρτα των Δικαιωμάτων των Ινδιάνων της Βραζιλίας», με νομική υποστήριξη από τον Σύνδεσμο Βραζιλιάνων Δικηγόρων. Το ντοκουμέντο, που ήταν αποτέλεσμα πολλών συναντήσεων μεταξύ των Ινδιάνων ηγετών και νομικών, παρουσιάσθηκε και στην Παγκόσμια Διάσκεψη των Ιθαγενών Λαών και θέτει με λογικό τρόπο το πρόβλημα της ιδιοκτησίας της γης των ιθαγενών.

Οι Ινδιάνοι της Βραζιλίας δεν έχουν την ιδιοκτησία των εδαφών στα οποία ζουν. Ανήκουν στο κράτος, που τους παραχωρεί δικαίωμα «χρήσης». Αυτό το δικαίωμα τώρα αρχίζει να αναγνωρίζεται δια μέσου της οριοθέτησης μερικών περιοχών, αλλά σε πολλές περιοχές δεν έχει ακόμη μπει σε εφαρμογή, μια και υπάρχουν συχνές εισβολές σε αυτές τις περιοχές από μη Ινδιάνους. Σύμφωνα με την Χάρτα Δικαιωμάτων, η οποία πρόσφατα συντάχθηκε, η κατάσταση πρέπει να αλλάξει. Η Χάρτα προτείνει τη δημιουργία μιας περιοχής με κάποιο βαθμό αυτονομίας ισοδύναμο με την αυτονομία μιας πολιτείας της Βραζιλιάνικης Ομοσπονδίας, το οποίο θα μπορούσε να έχει έναν διορισμένο κυβερνήτη και να αντιπροσωπεύεται στο Εθνικό Κοινοβούλιο. Σε αυτή την περιοχή ο νόμος θα μπορούσε να αναγνωρίζει στους ιθαγενείς το δικαίωμα να εξερευνούν και να διαχειρίζονται τους πόρους των οριοθετημένων περιοχών και να απαγορεύει την πώληση και την αγορά γης. Σύμφωνα με τη Χάρτα, αυτό θα είναι δυνατό όχι μόνο δια μέσου του ελέγχου από το Εθνικό Κογκρέσο, αλλά επίσης δια μέσου του Συμβουλίου των Πρώτων Λαών, ένα σώμα το οποίο θα πρέπει να δημιουργηθεί και το οποίο θα αντανακλά τη θέληση και την αυτονομία των ιθαγενών λαών της περιοχής.

Αυτό το σύστημα προστασίας των εδαφών των ιθαγενών θα μπορούσε να κάνει πιο δύσκολη, αλλά όχι αδύνατη για εταιρείες ορυκτών και υλοτόμησης την εκμετάλλευση των πόρων των περιοχών των ιθαγενών, μερικές από τις οποίες είναι προφανώς πολύ πλούσιες. Ταυτόχρονα αυτό το σύστημα αυτονομίας και ένωσης μέσα σε ένα Συμβούλιο θα καθιστούσε ικανούς τους Ινδιάνους να αλλάξουν τον τρόπο ζωής τους και τις σχέσεις τους με άλλες κοινωνίες, αν επιθυμούν να το κάνουν. «Οι άνθρωποι πάντα σκέφτονται ότι ο Ινδιάνος υπάρχει στην προϊστορία και θα πρέπει να παραμείνει σ' αυτή τη φάση για να διαφυλαχθεί η ταυτότητά του, αλλά και οι Ινδιάνοι έχουν το δικαίωμα να αναπτυχθούν αυτόνομα» λέει ο Ιτζαρζούρι Καράγιας.

Η κατάσταση των Ινδιάνων: μια ακόμηπολεμική

Μέχρι πρόσφατα οι Ινδιάνοι της Βραζιλίας δεν είχαν αστικά δικαιώματα και από νομική άποψη η κατάστασή τους ήταν όμοια με εκείνη των ανηλίκων γιατί θεωρούνταν ανίκανοι να παίρνουν αποφάσεις αυτόνομα. Αυτή η κατάσταση άλλαξε με το νέο Σύνταγμα, αλλά ένας ειδικός νόμος για τους Ινδιάνους πρέπει να συνταχθεί από το κοινοβούλιο της Βραζιλίας. Το «καθεστώς των Ινδιάνων», όπως αυτός ο νόμος είναι κοινά γνωστός, έχει ήδη εγείρει πολεμικές μεταξύ πολιτικών, Ινδιάνων και άλλων ενδιαφερομένων.

Οι ηγέτες του CAPOI είχαν προασπίσει το τέλος της κρατικής κηδεμονίας πάνω στους Ινδιάνους. Μια από τις αποφάσεις της εθνικής συνάντησης στη Βραζιλία ήταν ότι το νέο νομικό καθεστώς πρέπει να θέσει ένα τέλος σ' αυτή τη κηδεμονία, εξηγεί ο Σοάο Σατέρε, μέλος της εκτελεστικής επιτροπής των CAPOI. Αυτός ο οργανισμός θέλει κάθε εθνική ομάδα να είναι αυτόνομη και να μπορεί να καθορίζει μόνη της αν θέλει να ενταχθεί ή όχι στη βραζιλιάνικη κοινωνία. «Πρέπει να έχουμε το δικαίωμα να προετοιμάσουμε τα παιδιά μας γι' αυτή την ενσωμάτωση» λέει ο Σατέρε, περιφερειακός συντονιστής της φυλής Σατέρε-

Μάουε, που ζει στην Μπαεϊρίνια, έναν δήμο της πολιτείας του Αμαζονίου.

Για τους τομείς που έχουν ενδιαφέρον για εκμετάλλευση των πόρων στα εδάφη των Ινδιάνων, το τέλος του κράτους-κηδεμόνα είναι μια καλή προοπτική, γιατί οι επιχειρηματίες θα μπορούσαν μετά να διαπραγματευτούν τις μορφές της εμπορικής εκμετάλλευσης αυτών των πόρων κατ' ευθείαν με τους Ινδιάνους. Μέχρι σήμερα οι τάσεις στις σχέσεις μεταξύ ιθαγενών λαών και μη στη Βραζιλία ήταν πως οι ιθαγενείς προσελκύονταν έντονα από βιομηχανικά προϊόντα, όπως ραδιόφωνα και κασετόφωνα. Αυτό που μερικοί ιθαγενείς αρχηγοί φοβούνται είναι ότι ο «λευκός άνθρωπος» μπορεί να ελέγξει τις ινδιάνικες περιοχές προσφέροντας προϊόντα ή χρήματα στους Ινδιάνους με αντάλλαγμα τη δυνατότητα εκμετάλλευσης των πόρων τους.

Σύμφωνα με τον γενικό συντονιστή της Διαφυλετικής Επιτροπής, τον Μάρκος Τερένα, το ζήτημα του νομικού καθεστώτος, και ιδιαίτερα το τέλος της κηδεμονίας, είναι ένα λεπτό πρόβλημα για το οποίο μια τελική απόφαση δεν έχει ακόμα ληφθεί.

Στον Αμαζόνιο υπάρχουν ορισμένοι ιθαγενείς λαοί οι οποίοι διατηρούνται απομονωμένοι από τη βραζιλιάνικη κοινωνία. Αυτές είναι γενικά μικρές φυλές, οι οποίες δεν γνωρίζουν το λευκό άνθρωπο, δεν μιλούν πορτογαλικά και αντικρίζουν τους ξένους όπως κανείς αντικρίζει ένα ζώο: με φόβο. Αν η πρόταση της κηδεμονίας επιδοκιμαστεί, αυτοί οι Ινδιάνοι ριψοκινδυνεύουν την εξόντωσή τους σύμφωνα με τον Τερένα. Προς το παρόν το FUNAI, ένας κρατικός οργανισμός, φροντίζει γι' αυτούς τους απομονωμένους λαούς προσπαθώντας να αποφύγει κάθε άμεση επαφή ανάμεσα σ' αυτούς και τους garimpeiros ή τους ξυλοκόπους. Το FUNAI επίσης προσπαθεί να εμποδίσει μερικές θρησκευτικές ομάδες οι οποίες δρουν στον Αμαζόνιο από το να τους κάνουν αντικείμενο των προσπαθειών τους για προσηλυτισμό.

Ο «Βραζιλιάνος Ινδιάνος» δεν υπάρχει, επεξηγεί ο Τερένα και εξηγεί πως υπάρχει μια ποικιλία καταστάσεων μεταξύ των Ινδιάνων. «Υπάρχουν αυτοί που μιλούν ήδη πορτογαλικά και συμβιώνουν με τους «λευκούς», δημιουργώντας σχέσεις ισότητας μαζί τους και εμπορικές σχέσεις, μέχρι τους λαούς οι οποίοι ζουν όπως ακριβώς οι πρόγονοί τους στα βάθη της Αμαζονίας».

Ινδιάνοι, αλλά όχι φτερά

Υπάρχουν επίσης Ινδιάνοι οι οποίοι ήδη ζουν σε ένα καθεστώς ενσωμάτωσης, όπως στην περίπτωση μερικών λαών στη βορειοανατολική χώρα, οι οποίοι είναι οι φτωχότεροι της χώρας. Η γεννημένη στο Ρίο ντε Τζανέιρο Ελιάν Ποτιγκουάρες, κόρη Ινδιάνων Ποτιγκουάρα από την πολιτεία Τραΐμπα, εξηγεί: «Στα βορειοανατολικά υπάρχουν γύρω στις 20.000 Ινδιάνοι οι οποίοι ζουν σε αξιοθρήνητες συνθήκες. Πολλοί δεν μιλούν πλέον τις μητρικές γλώσσες τους και βρίσκονται σε προοδευτική αποσύνθεση, όπως συνέβη με τους Ποτιγκουάρα».

Η Ποτιγκουάρες, καθηγήτρια και πρόεδρος της Εκπαιδευτικής Ομάδας και Ιθαγενών (GRUMIN), λέει ότι ακόμα και οι Ινδιάνοι δεν αναγνωρίζουν τα αδέρφια τους εάν αυτοί δεν ζουν σύμφωνα με τους αυθεντικούς τρόπους ζωής και έχουν απορροφηθεί από άλλες κουλτούρες. «Αυτοί είναι Ινδιάνοι οι οποίοι υποφέρουν από διπλές διακρίσεις», είπε η αγωνίστρια για τα δικαιώματα των Ινδιάνων, η οποία αισθάνεται ότι έξω από τη Βραζιλία, ο στολισμός των Ινδιάνων, οι οποίοι φορούν περιδέραια, φτερά ή άλλα κοσμήματα, λειτουργεί ως στοιχείο που υποκινεί τους ανθρώπους να υποστηρίξουν τέτοιες ομάδες.

Από την άλλη μεριά δεν έχει δοθεί προσοχή σε άλλους Ινδιάνους, οι οποίοι είναι λιγότερο εξωτικοί αλλά «των οποίων το δράμα είναι μεγαλύτερο από των Γιανομάνι». Η πρόεδρος της GRUMIN θεωρεί ότι το συνέδριο του Ρίο « δεν θα λύσει τα προβλήματα των Ινδιάνων γιατί δεν πρόκειται να χαραχθούν εκεί τα εδαφικά τους όρια ή να τροποποιηθούν οι νόμοι που αφορούν τους Ινδιάνους». Ωστόσο παραδέχεται ότι είναι σημαντικό.

Ούτε η δραστηριότητα των Ινδιάνων θα τελειώσει με την Διάσκεψη, λέει η Ελιάν Ποτιγκουάρες. Νέες δραστηριότητες και συζητήσεις θα πραγματοποιηθούν και για τα «Πεντακόσια Χρόνια» και για το «Διεθνές Έτος των Ινδιάνων» που όρισαν τα Ηνωμένα Έθνη για το 1993.

Οι Ινδιάνοι της Βραζιλίας προετοιμάστηκαν για τη Διάσκεψη του Ρίο συζητώντας θέματα όπως το δικαίωμα στη γη τους, το ινδιάνικο νομικό καθεστώς και την ποικιλότητα των λαών. Η Παγκόσμια Συνάντηση των Ιθαγενών Ηγετών διεξήχθη στις 25-30 Μαΐου στο Κάρι Όκα (Σπίτι του Ψαριού στη γλώσσα των Τούπι Γκουρανί) στο Ρίο ντε Τζανέιρο και ήταν η αποφασιστική στιγμή για τη συμμετοχή τους στην UNCED.

Στη συνάντηση οι αρχηγοί των Ινδιάνων συνέταξαν έναν Καταστατικό Χάρτη της Γης για παρουσίαση στην UNCED. Ο Μάρκος Τερένα είπε ότι ήλπιζε να πάρει πέντε λεπτά κατά τη διάρκεια της Συνέλευσης των Προέδρων και Αρχηγών των Κρατών στις 13 Ιουνίου για έναν Ινδιάνο αρχηγό να διαβάσει τον Καταστατικό Χάρτη της Γης.

«Μπορούμε να μιλήσουμε για τη Γη, γιατί την έχουμε μεταχειριστεί καλά», υποστηρίζει ο Τερένα. Οι Ινδιάνοι προτίθενται να δείξουν στους αρχηγούς των –υποτίθεται– πιο πολιτισμένων εθνών ότι ο "πρωτόγονος" τρόπος ζωής τους έχει σεβαστεί τη φύση περισσότερο».

Το μεγάλο πρόβλημα για τον λευκό άνθρωπο εν τω μεταξύ είναι πώς θα εφαρμόσει τις τεχνικές των ιθαγενών λαών, των οποίων οι αριθμοί είναι γενικά μικροί, στις αποκαλούμενες πολύπλοκες κοινωνίες, που περιλαμβάνουν πληθυσμούς που αριθμούν εκατομμύρια ή εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπων.

GABRIEL CANIHUANTE
Μετάφραση: Παναγιώτης Κόρπας

Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΠΟΔΡΑΣΗ ΕΓΙΝΕ ΜΕ ΠΟΔΗΛΑΤΟ

του Ed Ayres
εκδότης του περιοδικού World Watch

Το 1969, ένα απόγευμα του Οκτώβρη, μια ομάδα φοιτητών του Πανεπιστήμιου της Μινεσότα μετέφερε ώς το κέντρο της Μινεάπολης μια μηχανή αυτοκινήτου μέσα σε ένα φορτηγάκι. Αφού μαζεύτηκε αρκετός κόσμος γύρω τους, οι φοιτητές πέταξαν τη μηχανή σ' έναν τάφο που σκέπασαν με χώμα κι έτσι δήλωσαν επίσημα το τέλος της κυριαρχίας της μηχανής εσωτερικής καύσης πάνω στα πνευμόνια και τις ζωές των πολιτισμένων ανθρώπων...

Η κίνηση αυτή μπορεί να είχε φανεί πρόωρη. Όμως για τις επόμενες δυο δεκαετίες, δηλαδή από το 1970 ώς το 1990, η ετήσια παραγωγή αυτοκινήτων αυξήθηκε κατά 14.000.000, ενώ η παραγωγή ποδηλάτων αυξήθηκε κατά 60.000.000. Το 1992 η παγκόσμια παραγωγή ποδηλάτων ξεπέρασε αυτή των αυτοκινήτων σε ποσοστό 3 προς 1.

Όμως πολύ αργά αρχίσαμε να σκεφτόμαστε σοβαρά την ανάγκη εναλλακτικών μέσων μεταφοράς. Για μισό αιώνα ή και παραπάνω, κανείς πραγματικά δεν αμφισβητούσε την ταύτιση της τεχνολογικής ανάπτυξης με μια «καλύτερη ζωή». Μόνο μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο άρχισε να φαίνεται το κόστος της δίχως περιορισμούς χρήσης των ΙΧ αυτοκινήτων. Το κόστος αυτό είναι τόσο μεγάλο ώστε πιθανόν οι μελλοντικοί ιστορικοί να αναρωτιούνται πώς το αντέξαμε! Κάθε χρόνο σκοτώνονται περισσότεροι άνθρωποι σε τροχαία απ' ότι σε πολλούς πολέμους· τα αυτοκίνητα καθημερινά φυλακίζουν εκατομμύρια ανθρώπους για δύο και τρεις ώρες· ευθύνονται σε μεγάλο ποσοστό για πνευμονικές και καρδιολογικές παθήσεις· τέλος, απειλούν την κλιματική ισορροπία.

Αν είναι αλήθεια πως στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη έχουν αυξηθεί οι πωλήσεις ποδηλάτων για ψυχαγωγία, το ποδήλατο, στην πραγματικότητα, είναι το κύριο μέσο μετακίνησης –εκτός από το περπάτημα– στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Στην Κίνα και την Ινδία ο κόσμος πάει στη δουλειά του με ποδήλατα. Ποδήλατα μεταφέρουν τα προϊόντα από τα χωράφια στα χωριά της Κένυα και της Ινδονησίας, μεταφέρουν τουρίστες στην Μποτσουάνα και την Ουγκάντα. Ποδήλατα επίσης χρησιμοποιούν οι ταχυδρόμοι στην Τανζανία. Με ποδήλατα δουλεύουν οι couriers των ΗΠΑ και οι θηροφύλακες του Ζαΐρ όταν κυνηγούν λαθροκυνηγούς. Στην Κίνα, που φιλοξενεί το 1/5 του παγκόσμιου πληθυσμού, υπάρχουν διακόσιες πενήντα φορές περισσότερα ποδήλατα από αυτοκίνητα – περίπου 300.000.000 συνολικά. Στην Ινδία για σε κάθε αυτοκίνητο αντιστοιχούν 30 ποδήλατα. Αλλά και στις πιο ανεπτυγμένες χώρες το ποδήλατο κερδίζει έδαφος ως μέσο μετακίνησης. Στην Ιαπωνία το 86% των κατόχων ποδηλάτου το χρησιμοποιούν για να πηγαίνουν στη δουλειά τους, ενώ ακόμη και στις ΗΠΑ, που έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό ΙΧ αυτοκινήτων στο κόσμο, έχει υπολογιστεί ότι 4.000.000 άνθρωποι πηγαίνουν συστηματικά στη δουλειά τους με ποδήλατο.

Το μέλλον του ποδηλάτου διαγράφεται λαμπρό. Αναπόφευκτα ο πρώτος λόγος, είναι η σκληρή οικονομική πραγματικότητα. Λιγότερο από το 10% του παγκόσμιου πληθυσμού μπορεί να αγοράσει αυτοκίνητο, ενώ ποδήλατο μπορεί να αγοράσει το 80%. Και αυτό το κριτήριο ενδιαφέρει και τις κυβερνήσεις τα άτομα. Επιπλέον, το αμερικανικού τύπου καθεστώς, που βασίζεται στο ΙΧ, απαιτεί όχι μόνο πλούσιους ιδιώτες, αλλά και μεγάλο δημόσιο θησαυροφυλάκιο – μ' άλλα λόγια οι πολίτες πρέπει να μπορούν όχι μόνο να αγοράσουν αυτοκίνητο αλλά να πληρώσουν και βαρείς φόρους. Χρειάζονται μεγάλα ποσά για την κατασκευή δρόμων, δημόσιων χώρων στάθμευσης, αλλά και για την απασχόληση τροχονόμων.

Δεύτερον, τα ποδήλατα έχουν σημαντικά λειτουργικά πλεονεκτήματα έναντι των αυτοκινήτων. Για διαδρομές μερικών χιλιομέτρων μέσα στην πόλη, τα ποδήλατα είναι πιο ευέλικτα και πιο γρήγορα από τα αυτοκίνητα. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται από couriers, καθώς και από την αστυνομία για το κυνήγι φυγάδων. Στο Σηάτλ, για παράδειγμα, αστυνομικοί ποδηλατώντας έπιασαν κλεμμένα αυτοκίνητα(!!) σε πέντε τουλάχιστον περιπτώσεις..

Τρίτον, το ποδήλατο δεν έχει το τεράστιο κοινωνικό κόστος των μοιραίων συγκρούσεων, των ασθενειών που προξενούν οι εξατμίσεις των αυτοκινήτων, της καταστροφής της ζωής της πόλης και της μείωσης της παραγωγικότητας που προξενούν οι συχνότατες κυκλοφοριακές συμφορήσεις και το άγχος που οφείλεται σ' αυτές. Το κοινωνικό κόστος γίνεται ακόμη μεγαλύτερο αν συνυπολογίσουμε το αυξημένο κόστος περίθαλψης, τις πνευμονικές και καρδιολογικές παθήσεις, τις απώλειες των σοδειών από τη ρύπανση του περιβάλλοντος. Στη Βρετανία, οι Times του Λονδίνου το 1989 ανέφεραν ότι η κυκλοφοριακή συμφόρηση στοίχισε στη χώρα 24 δισεκατομμύρια δολάρια. Στις ΗΠΑ το κόστος αυτό έφτασε τα 100 δισεκατομμύρια.

Το ποδήλατο απαιτεί το 1/10 με 1/5 του χώρου που χρειάζεται ένα αυτοκίνητο, δεν θορυβεί, δεν ρυπαίνει και δεν προξενεί τρόμο στους γονείς των παιδιών που παίζουν έξω στους δρόμους. Παρά το γεγονός ότι σ' όλο τον κόσμο υπάρχουν διπλάσια ποδήλατα απ' ότι αυτοκίνητα, μόνο στο 2% των μοιραίων τροχαίων ατυχημάτων εμπλέκονται ποδήλατα – και από αυτά το 90% είναι αποτέλεσμα σύγκρουσης με αυτοκίνητο. Όταν ποδήλατα και αυτοκίνητα κυκλο-

ενώ συνδυάζει τη σταθερότητα των παλιών ποδηλάτων με πολλές νέες καινοτομίες που το κάνουν πιο εύχρηστο και ελαφρύ στο πετάλι.

Όπως προκύπτει από στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών και του Διεθνούς Ιαπωνικού Ποδηλατικού Τύπου, η αγορά ποδηλάτων έχει ακόμα ευρύ πεδίο ανάπτυξης. Αν και ένας στους τρεις έχει ποδήλατο στη Κίνα, μόνο ένας στους είκοσι έχει ποδήλατο στην υπόλοιπη Ασία. Το ποδήλατο θα μπορούσε επιπλέον να εξαπλωθεί με τη δημιουργία «πράσινων δρόμων», που στοιχίζουν λιγότερο για να κατασκευαστούν και επιβαρύνουν λιγότερο το περιβάλλον. Ορισμένες κυβερνήσεις ενθαρρύνουν τη χρήση του ποδηλάτου με τη δημιουργία ποδηλατοδρόμων, διευκολύνσεων στάθμευσης και προγραμμάτων που προτρέπουν τους εργοδότες να παρέχουν διευκολύνσεις στους χρήστες.

Στο μέλλον, η μετακίνηση στις πόλεις θα γίνεται με τα πόδια, με ποδήλατο, με αστικές συγκοινωνίες και με αυτοκίνητα. Το ποσοστό που θα κατέχει το κάθε μέσο θα ποικίλλει. Η εποχή της απόλυτης κυριαρχίας του αυτοκινήτου σύντομα θα τελειώσει.

Στο παρελθόν η ταχύτητα, η άνεση και η ευχαρίστηση του χρήστη ήταν τα κριτήρια με τα οποία μετριόταν ένα επιτυχές σύστημα μετακίνησης. Στο μέλλον η μετακίνηση ανθρώπων και αγαθών θα θεωρείται μέρος μιας ευρύτερης διαδικασίας, στην οποία ένα όχημα ατομικής μεταφοράς δεν θα είναι μέρος μιας στρατιάς από επιθετικά οχήματα, αλλά ένα επαρκές και φιλικό μέλος της κοινοτικής ζωής. Το ποδήλατο είναι ένα τέτοιο μέσο.

φορούν σε χωριστές λωρίδες, η πιθανότητα θανατηφόρου ατυχήματος είναι 500 φορές μεγαλύτερη για το αυτοκίνητο.

Τέταρτον, τα ποδήλατα όχι μόνο δεν χρειάζονται ενέργεια για να λειτουργήσουν – εκτός αυτής του ανθρώπινου μεταβολισμού – αλλά απαιτούν για την κατασκευή τους μόνο 1% με 2% της ενέργειας που χρειάζεται για να κατασκευαστεί ένα αυτοκίνητο. Και ενώ τα αυτοκίνητα ευθύνονται για το 13% του διοξειδίου του άνθρακα που υπάρχει στην ατμόσφαιρα, τα ποδήλατα παράγουν... όσο διοξείδιο του άνθρακα παράγουν τα πνευμόνια των ποδηλατιστών. Επιπλέον, το ποδήλατο είναι πιο φιλικό στο περιβάλλον και από την άποψη των επεμβάσεων στη γη. Η κατασκευή χώρων στάθμευσης, γεφυρών, δρόμων και γενικά έργων υποδομής για τα αυτοκίνητα όχι μόνο θέτει σε κίνδυνο πολλές ζωτικές φυσικές διαδικασίες – όπως συλλογή τροφής από μικρά ζώα, διασκορπισμός σπόρων και γονιμοποίηση – και προϋποθέτει αναπόφευκτα μαζικές αποψιλώσεις δασών, αλλά περιορίζει και την καλλιεργήσιμη γη, απαραίτητη για τον συνεχώς αυξανόμενο πληθυσμό του πλανήτη.

Τέλος, το ποδήλατο ελαχιστοποιεί όχι μόνο τα οικονομικά βάρη της μηχανοκίνητης μετακίνησης, αλλά και το άγχος. Οι περιοχές όπου ο κόσμος κυκλοφορεί με ποδήλατα αντί με αυτοκίνητα είναι πιο ήσυχες, πιο ασφαλείς, πιο ευχάριστες με λίγα λόγια πιο ανθρώπινες. Όσοι ποδηλατούν αντί να οδηγούν αυτοκίνητο είναι σε πιο καλή φυσική κατάσταση, φτάνουν στη δουλειά λιγότερο αγχωμένοι, πιο χαλαροί και έτοιμοι να αποδώσουν στην εργασία τους.

Όσο κι αν φαίνεται περίεργο, ποδήλατο και αυτοκίνητο είναι εφευρέσεις της ίδιας χρονιάς, του 1885. Ενώ το αυτοκίνητο έχει φτάσει στο ανώτατο όριο της τεχνολογικής ανάπτυξης, το ποδήλατο μόλις αρχίζει να ανακαλύπτει τις δυνατότητές του ως σοβαρού μέσου μετακίνησης. Τα τελευταία χρόνια στις ΗΠΑ και την Ευρώπη το ποδήλατο βουνού (mountain) γίνεται όλο και πιο δημοφιλές. Είναι ανθεκτικό, ρωμαλέο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε πληθώρα εδαφών,

Απόδοση από τα αγγλικά: *Αμαλία Λουκά* (μέλος του συλλόγου «Φίλοι του ποδηλάτου»).

S.O.S. για τον ΑΛΙΑΚΜΟΝΑ

Στις 22,23 και 24 Ιανουαρίου έγινε στη Βέροια η 3η Συνάντηση Εργασίας του Ελληνικού Κέντρου Υγροτόπων. Τη Συνάντηση οργάνωσε η Οικολογική Ομάδα Βεροίας και συμμετείχαν 39 φορείς και αρκετά άτομα από πολλές περιοχές, κύρια της Βόρειας Ελλάδας. Η συνάντηση συζήτησε έναν αριθμό ανακοινώσεων σχετικών με τη διαχείριση των υδάτων και τα προβλήματα των υγροτόπων. Προβληματίστηκε ακόμη για τον τρόπο συντονισμού των περιβαλλοντικών ομάδων και φορέων, τη σχέση τους με το Κέντρο Υγροτόπων και κάποιες ιδέες για καμπάνιες σε εθνικό επίπεδο. Η επόμενη συνάντηση αποφασίστηκε να οργανωθεί στην Ηγουμενίτσα, από την Επιτροπή Αγώνα Καλαμά. Το κείμενο που δημοσιεύουμε παρακάτω μοιράστηκε από την Οικολογική Ομάδα Βεροίας στη συνάντηση.

Οικολογική Ομάδα Βέροιας

Ο ποταμός Αλιάκμονας έχει τις πηγές του στο νομό Καστοριάς και διασχίζοντας και τους νομούς Κοζάνης, Γρεβενών και Ημαθίας καταλήγει στον Θερμαϊκό κόλπο.

Κατά μήκος του ποταμού έχουν κατασκευαστεί μέχρι τώρα τρία φράγματα: α) Πολυφύτου, β) Σφηκιάς, γ) Ασωμάτων. Προγραμματίζονται και άλλα φράγματα εκ των οποίων αυτό του Αγίου Ιλαρίωνα βρίσκεται σε εξέλιξη.

Πολλά είναι τα ποσοτικά και ποιοτικά προβλήματα του Αλιάκμονα.

Μέχρι το ύψος της λίμνης των Ασωμάτων, λίγο έξω από τη Βέροια, 150 Δήμοι και Κοινότητες (Καστοριά, Κοζάνη, Γρεβενά...) ρίχνουν στον ποταμό τα λύματά τους χωρίς την παραμικρή επεξεργασία.

Όμως πολλές δεκάδες ακόμη Κοινότητες και Δήμοι ρίχνουν τα λύματά τους μέσω της «Τ66» στον Αλιάκμονα, από τους νομούς Πέλλας και Ημαθίας (Έδεσσα, Νάουσα, Βέροια).

Εκτός όμως των λυμάτων ο Αλιάκμονας είναι αποδέκτης αποβλήτων δεκάδων βιομηχανιών. Από το νομό Καστοριάς δέχεται απόβλητα βυρσοδεψείων, κτηνοτροφικών μονάδων κ.λπ.

Το σοβαρότερο ίσως πρόβλημα του ποταμού προέρχεται από τους νομούς Πέλλλας και Ημαθίας. Εδώ θα πρέπει να αναφερθούμε στην «Τ66» (Τάφρο 66). Είναι ένα τεχνητό κανάλι 39 χιλιομέτρων που ξεκινά από το νομό Πέλλας. Σκοπός του είναι να δέχεται τα νερά μικρών ποταμών (Αραπίτσα) και των χειμάρρων του Βερμίου Όρους μετά την αποξήρανση της λίμνης των Γιαννιτσών. Έτσι η τέως λίμνη Γιαννιτσών δεν ήταν αποδέκτης αυτών των νερών αλλά ο Αλιάκμονας, τον οποίο συναντά η «Τ66» λίγο έξω από τη Βέροια, στην κοινότητα Κουλούρα.

Σήμερα όμως αυτή η τάφρος («Τ66») είναι ο αποδέκτης αποβλήτων δεκάδων βιομηχανιών με διάφορες δραστηριότητες, κύρια όμως βιομηχανιών μεταποίησης αγροτικών προϊόντων. Μόνο τα απόβλητα των αγροτικών βιομηχανιών αντιστοιχούν σε λύματα πόλης 600.000 κατοίκων. Εδώ όμως πρέπει να μη μας διαφεύγουν και τα απόβλητα διαφόρων επαγγελματικών δραστηριοτήτων, όπως τα απόβλητα των βαφείων της Νάουσας και των διάσπαρτων κτηνοτροφικών μονάδων δυναμικότητας δεκάδων χιλιάδων ζώων (βουστάσια, χοιροστάσια κ.λπ.).

Ανεπιφύλακτα λοιπόν ο Αλιάκμονας μπορεί να χαρακτηριστεί βόθρος, κυριολεκτικά, αποβλήτων.

Μια ακόμη πολύ σοβαρή ρύπανση του ποταμού προέρχεται από τα ορυχεία αμιάντου της ΜΕΒΕ, θυγατρικής της ΕΤΒΑ, που βρίσκονται στο νομό Κοζάνης. Αν και ο Αλιάκμονας πηγάζει από αμιαντοφόρα πετρώματα, άρα περιέχει από την αρχή κάποια ποσότητα ινών αμιάντου, το ορυχείο της ΜΑΒΕ είναι αυτό που υπερπλούτισε το νερό του ποταμού με χρυσοτίλη αμίαντο, δεδομένου ότι τα υπολείμματα του ορυκτού εναποτίθενται μόλις 100 μέτρα από την κοίτη και με τα νερά της βροχής και του χιονιού καταλήγουν στο νερό.

Βέβαια δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε την επιβάρυνση του ποταμού από τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα. Με την έκπλυση τεράστιων καλλιεργούμενων εκτάσεων από τις πηγές μέχρι τις εκβολές η επιβάρυνση δεν μπορεί παρά να είναι πολύ

μεγάλη (γι' αυτό δεν υπάρχει, απ' όσο γνωρίζουμε ΤΙΠΟΤΕ συγκεκριμένο). Δεκάδες μικροί και μεγάλοι κλάδοι του ποταμού μεταφέρουν σ' αυτόν κάθε μορφής ρύπανση.

Εξίσου σημαντικά είναι και τα ποσοτικά προβλήματα του Αλιάκμονα.

Ουσιαστικά μετά το φράγμα των Ασωμάτων ποταμός δεν υφίσταται. Τους θερινούς κυρίως μήνες το νερό που φτάνει (αν φτάνει) στο Θερμαϊκό είναι τα απόβλητα κυριολεκτικά της «Τ66». Κι όμως, με αυτό το νερό ποτίζουν οι αγρότες της περιοχής Μελίκης-Αιγινίου τα χωράφια τους υποθηκεύοντας το μέλλον της παραγωγής τους. Υπήρξαν συγκεκριμένες περιπτώσεις όπου δενδροκαλλιέργειες καταστράφηκαν από αυτά τα νερά. Δεν γνωρίζουν ακόμη και σήμερα οι αγρότες την απαράδεκτη ποιότητα αυτών των νερών. Και όλα αυτά από κονσερβοποιεία που δεν έχουν άδεια λειτουργίας. Από παράνομες καθ' όλα δραστηριότητες.

Αυτό το νερό λοιπόν πρόκειται να υδροδοτήσει τη Θεσσαλονίκη.

Σε εισήγηση του ΤΤΕ/ΤΚΜ σε ημερίδα του ΤΕΕ ακούμε επί λέξει: «...Μετά από εκτεταμένες εργαστηριακές έρευνες του υπ. Δημοσίων Έργων και του ΟΥΘ δεν περιέχει το νερό του Αλιάκμονα αμίαντο (αλλά και αν περιείχε θα καθαριζόταν)». Κι όμως, είναι σε όλους γνωστό ότι σε έρευνα του Εθνικού Κέντρου Ερευνών βρέθηκαν 2.300.000.000 (δύο δισ.!) ίνες αμιάντου ανά λίτρο ύδατος του ποταμού.

Πλήρης σύγχυση. Με τόση περιεκτικότητα ινών τι φίλτρα θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν και κάθε πότε θα έπρεπε να αντικαθίστανται; Στην ίδια ημερίδα ευτυχώς προβλήθηκαν και τα προβλήματα που θα παρουσιαστούν από την έλλειψη νερού στην κοίτη του ποταμού μέχρι το Δέλτα στον Θερμαϊκό.

Μπορούμε ανεπιφύλακτα να δεχτούμε τη ραγδαία μεταβολή του υπόγειου υδρολογικού ισοζυγίου των πεδινών περιοχών που θα οδηγήσει σε λειψυδρία, υποβάθμιση και εμφάνιση προβλημάτων ανάλογων ή και χειρότερων απ' αυτά της περίπτωσης της Αραβησσού. Και όλα αυτά παράλληλα με την ανεξέλεγκτη υδροληψία με μεγάλες γεωτρήσεις για διάφορες δραστηριότητες (βιομηχανία, ύδρευση). Γεγονός είναι ότι τέτοια προβλήματα παρουσιάστηκαν εντονότατα πριν από τρία χρόνια με την παρατεταμένη ανομβρία.

Με το σταμάτημα της ροής στην κοίτη μετά τα φράγματα μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε την έκταση των προβλημάτων στη χλωρίδα του δέλτα του ποταμού.

Ήδη αυτά τα προβλήματα παρουσιάστηκαν σε μικρό ή μεγάλο βαθμό. Εδώ προσθέτουμε και τα πολλά σημεία αμμοληψίας κατά μήκος της κοίτης, με όλα τα ανάλογα προβλήματα. Ακόμη οι καταλήψεις χώρων κατά μήκος της κοίτης για καλλιέργειες είναι σύνηθες φαινόμενο. Σημαντική πίεση στην περιοχή του δέλτα είναι και η πίστα αγώνων που έγινε κοντά στο Αιγίνιο.

Όσον αφορά τα παραπάνω γεγονότα, πάμπολλες ήταν οι περιπτώσεις που παρουσιάστηκαν αυτά τα προβλήματα με διαμαρτυρίες, συσκέψεις κ.λπ.

Πολλοί και σημαίνοντες κρατικοί λειτουργοί έλαβαν μέρος σε συσκέψεις στη Βέροια και δεσμεύτηκαν για κάποιες λύσεις με γνώμονα τους νόμους της πολιτείας. Χρόνια αργότερα τα προβλήματα έγιναν εντονότερα αντί να λυθούν. Η αδυναμία της κρατικής μηχανής να εφαρμόσει τους νόμους δεν σταματά στο τοπικό επίπεδο. Ακόμη και ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ αν και δεσμεύτηκε μετά από επίσκεψη στην Αθήνα της νομάρχου και εκπροσώπων της Οικολογικής Ομάδας της Βέροιας, δεν μπόρεσε να κάνει το παραμικρό.

Μιλώντας για τον Αλιάκμονα ως σύνολο, από τις πηγές του μέχρι τον Θερμαϊκό, βλέπουμε την παντελή έλλειψη συντονισμού όσον αφορά τη διαχείριση του υδάτινου δυναμικού του.

Αυτή τη στιγμή το νερό του ποταμού φτάνει μέχρι την περιοχή της Αραβησσού για άρδευση αντικαθιστώντας το νερό των εκεί πηγών που υδροδοτεί το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης. Το έργο του ανατολικού Βερμίου για άρδευση των εκεί περιοχών είναι έτοιμο. Ο κάμπος της Ημαθίας αρδεύεται από τον Αλιάκμονα. Μελλοντικά μεγάλες ποσότητες θα φτάνουν στο νομό Θεσσαλονίκης. Οι περιοχές Αιγινίου-Μελίκης περιμένουν τη σειρά τους. Και όλα αυτά χωρίς να λαμβάνουμε υπ' όψη τα νερά που θα δεσμευθούν με την κατασκευή νέων φραγμάτων στο νομό Κοζάνης. Για παράδειγμα, η Καστοριά θα υδροδοτηθεί, σύμφωνα με υφιστάμενη μελέτη, από μια βασική πηγή του Αλιάκμονα –κλώνος Κορομηλιάς– και θα μειώσει σημαντικά τον υδάτινο όγκο του. Δεν είναι γνωστές οι ποσότητες νερών που θα χρησιμοποιηθούν –μετά τα νέα φράγματα– για βιομηχανική, αρδευτική και άλλες χρήσεις.

Ακόμη ένα παράδειγμα ανυπαρξίας συντονισμού και σπατάλης χρημάτων είναι συγκεκριμένη μελέτη για έργο άρδευσης κάποιων περιοχών στην Κοζάνη, έργο όμως που δεν έγινε γιατί το φράγμα Αγίου Ιλαρίωνα θα κατέκλυε κάποιες περιοχές. Σήμερα ενώ η χωρητικότητα της λίμνης Πολυφύτου είναι 2.000.000.000 κ.μ. περιέχει 500.000.000 κ.μ. νερού. Γίνεται φανερό ότι προγραμματίζουμε «χωρίς τον ξενοδόχο». Ζητάμε πολλά από ένα ποτάμι που δεν μπορεί να αντέξει και που το χρησιμοποιούμε με τον χειρότερο τρόπο.

Πρόσφατο παράδειγμα χρήσης του ποταμού είναι και η απόρριψη 70 τόνων βενζολίου από παραπόταμο στα Γρεβενά. Δεκάδες τέτοιες περιπτώσεις που μένουν στην αφάνεια σκοτώνουν σιγά-σιγά τον Αλιάκμονα.

Και ενώ συμβαίνουν αυτά, η ΔΕΗ κατασκευάζοντας τα έργα δεν πήρε κανένα μέτρο για αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Ο ποταμός είναι απαγορευμένος για τους πολίτες.

Η περιοχή των λιμνών, αυτός ο μοναδικός χώρος αναψυχής είναι απαγορευμένος. Μια αλλοπρόσαλλη λειτουργία, πέρα από κάθε έννοια λογικής, νομιμότητας και ηθικής.

Με λίγα λόγια:

Σκοτώνουμε τον Αλιακμονα

Ο Αλιάκμονας εκτρέπεται

Τηλέφωνα επικοινωνίας: 0331 -27957 Ασλάνογλου Νίκος, 0331 -23167 Ταϊπλίδης Γιάννης

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΟΝ ΟΡΕΙΝΟ ΧΩΡΟ

το παράδειγμα των Άνω Πεδινών Ζαγορίου

του Πάρη Ποτηρόπουλου

Ο τουρισμός αποτελεί δραστηριότητα άρρηκτα συνδεδεμένη με την ελληνική κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα των τελευταίων δεκαετιών.

Οι κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις, σε αυτό το διάστημα, στις χώρες του ανεπτυγμένου Βορρά δημιούργησαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις –ελεύθερο χρόνο και χρήμα σε συνδυασμό με την ολοένα αυξανόμενη υποβάθμιση της ζωής στα αστικά κέντρα– για τη δημιουργία του τουριστικού ρεύματος. Η Ελλάδα, τμήμα του υποβαθμισμένου Νότου, με το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και τη σημαντική ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά, έγινε πόλος τουριστικής έλξης, χώρα «υποδοχής τουριστών» στον καταμερισμό της τουριστικής βιομηχανίας. Ταυτόχρονα σε μια οικονομία[1] με εμφανή συμπτώματα δυσανάπτυξης, τα έσοδα από το τουριστικό συνάλλαγμα ήρθαν να καλύψουν ένα σημαντικό μέρος από το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου πληρωμών.

Αν όμως το κύριο βάρος της τουριστικής ανάπτυξης επωμίσθηκαν οι παραθαλάσσιες περιοχές, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αντίστοιχη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Μετά τους πρώτους επισκέπτες, με εξειδικευμένα κυρίως ενδιαφέροντα, οι πρώτες οργανωμένες προσπάθειες πραγματοποιούνται τη δεκαετία του '70. Εκπονούνται προγράμματα τουριστικής ανάπτυξης και δημιουργούνται Εθνικοί Δρυμοί και η απαραίτητη υποδομή (ξενώνες, καταφύγια, χιονοδρομικά κέντρα). Σημερα, οι ορεινές περιοχές προσελκύουν ολοένα και περισσότερο οργανωμένες ομάδες ή μεμονωμένους επισκέπτες. Ο «τουρισμός εμπειριών», η περιπέτεια «κατάκτησης της άγριας φύσης» είναι η νέα πρόκληση για τους κατοίκους των αστικών κέντρων.

Σημαντικό στοιχείο στη διαδικασία τουριστικής ανάπτυξης στον ορεινό χώρο είναι η αλληλεπίδρασή της με τις τοπικές κοινωνίες. Σε κοινωνικό και οικονομικό μαρασμό οι περισσότερες, βιώνουν τις συνέπειες στην ελληνική κοινωνία και οικονομία, ειδικά μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι παραδοσιακές δραστηριότητες είναι εγκαταλελειμμένες ως μη ανταγωνιστικές στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς, και το ανθρώπινο παραγωγικό δυναμικό έχει οδηγηθεί στη μετανάστευση. Η πρόταση της τουριστικής αξιοποίησης παρουσιάζεται ως προοπτική αναβίωσης, πηγή χρήματος και πόλος έλξης για νέο ανθρώπινο δυναμικό.

Ένας έντονος όμως προβληματισμός γεννιέται, ο οποίος αφορά τη μορφή αυτής της ανάπτυξης. Τα πρώτα δείγματά της (π.χ. Πήλιο) παρουσιάζουν ομοιότητες με το κυρίαρχο μοντέλο τουριστικοποίησης[2] στον ελλαδικό χώρο. Ο τουρισμός φαίνεται να αναδεικνύεται σε κυρίαρχη δραστηριότητα, μετατρέποντας τις παραδοσιακές δραστηριότητες σε συμπληρωματικές. Καθοριστικός παράγοντας στην κοινωνικο-οικονομική ζωή αυτών των περιοχών, μεταβάλλει τη φυσιογνωμία του χώρου και την κοινωνική δομή.

Καθώς ο τουρισμός στις ορεινές περιοχές δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί στην πορεία ανάπτυξής του, σε πολλές δε περιπτώσεις βρίσκεται στα πρώτα βήματά του, υπάρχει η δυνατότητα να ελεγχθούν οι επιπτώσεις στις περιοχές αυτές. Πριν από τη λήψη όποιων αποφάσεων από τους κρατικούς οργανισμούς, αλλά κυρίως από τους ίδιους τους κατοίκους, είναι αναγκαία η μελέτη των συγκεκριμένων συνθηκών κάθε περιοχής. Ο τουρισμός δεν αποτελεί παρά μόνο μια από τις δυνατότητες αναβίωσής τους και σύμφωνος με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντός τους.

Οι σκέψεις αυτές διατυπώθηκαν με αφορμή την πραγματοποίηση της Ευρωπαϊκής Συνάντησης Περιβάλλοντος, τον Ιούλιο του 1992, στα Άνω Πεδινά Ζαγορίου, από το Κέντρο Ερευνών Ζαγορίου, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και το Μεσογειακό Κέντρο Ερευνών. Αυτή η συνάντηση έδωσε την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να συμβάλουν στο διάλογο που διεξάγεται για τις προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής.

Το θέμα της συνάντησης, *Οι πιέσεις για τουριστική ανάπτυξη και οι επιπτώσεις στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον των Άνω Πεδινών Ζαγορίου*, έδωσε την ευκαιρία να διερευνηθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κοινότητας. Χωριό ορεινό, στο Δυτικό Ζαγόρι, 47 χλμ. από τα Ιωάννινα, έχει μακρόχρονη ιστορική και πολιτιστική παράδοση, τυπική ζαγοριανή αρχιτεκτονική και πλούσιο φυσικό περιβάλλον (κοντά στη χαράδρα του Βίκου).

Η φυσιογνωμία του χωριού σημαδεύεται από την περίοδο ακμής του, τον 18ο-19ο αιώνα[3], όπως σε όλο το Ζαγόρι. Στο διάστημα αυτό, με τη δική του κοινωνικο-οικονομι-

κή δυναμική, είχε τα χαρακτηριστικά ενός ζωντανού οργανισμού ικανού να απορροφήσει και να ενσωματώσει εξωγενείς επιδράσεις. Διακριτικά γνωρίσματά του η ιστορική συνέχεια της πολιτισμικής του μορφής και η ισορροπία που χαρακτηρίζει τη σχέση φύσης-τοπικής κοινωνίας.

Ο 20ός αιώνας όμως υπήρξε η περίοδος οικονομικής και κοινωνικής συρρίκνωσης. Ο κρατικός σχεδιασμός δίνει την προτεραιότητα στην ανάπτυξη άλλων περιοχών με συνέπεια την απουσία επενδύσεων και τη σταδιακή απομόνωση και υποβάθμιση της ευρύτερης περιοχής της Ηπείρου[4].

Τα σημάδια της εγκατάλειψης είναι ευδιάκριτα στο τοπίο και στο εσωτερικό της κοινότητας. Ο πληθυσμός μειώνεται και γερνά. Στοιχειώδεις υπηρεσίες (π.χ. ηλεκτρικό ρεύμα) έρχονται καθυστερημένα. Τα ερημωμένα σπίτια, το σχολείο και οι εκκλησίες που κλείνουν, οι ακαλλιέργητοι αγροί δείχνουν το μέγεθος της υποβάθμισης. Η κτηνοτροφία είναι ουσιαστικά η μόνη μορφή οικονομικής δραστηριότητας. Τα τελευταία χρόνια αξιοσημείωτη εξέλιξη αποτελεί η σταδιακή μετατροπή του χωριού σε χώρο διακοπών για τους ξενιτεμένους κατοίκους του. Οι κάτοικοι του καλοκαιριού και του Σαββατοκύριακου μεταφέρουν στο χωριό μια νέα νοοτροπία, το πνεύμα της αστικοποίησης. Η κοινότητα σήμερα είναι ένας ετεροκαθοριζόμενος οργανισμός, που εξαρτάται για την επιβίωσή της από τα Γιάννινα και το πολιτικό και οικονομικό κέντρο των Αθηνών.

Σε αυτό το πλαίσιο επιχειρείται η τουριστική ανάπτυξη. Η λειτουργία των πρώτων ξενώνων φαίνεται να προσφέρει μια κινητικότητα στο χωριό. Η προσεκτική όμως εξέταση αυτής της εξέλιξης προβληματίζει. Σε ένα πρώτο επίπεδο προβάλλει ως ανασταλτικός παράγοντας η έλλειψη υποδομής ικανής να αντέξει το βάρος τέτοιας μορφής ανάπτυξης (ανεπαρκείς υπηρεσίες, πρόβλημα λειψυδρίας). Σε ένα δεύτερο επίπεδο παρουσιάζεται ο κίνδυνος από τις επιπτώσεις του τουρισμού για τη φυσιογνωμία του κοινωνικού και φυσικού χώρου. Η ανάπτυξη η οποία βασίζεται μονοδιάστατα στον τουρισμό θέτει σε δοκιμασία τις ήδη διαταραγμένες ισορροπίες της τοπικής κοινωνίας. Η προσφορά της πολιτιστικής παράδοσης ως καταναλωτικού προϊόντος ενέχει τον κίνδυνο της μουσειοποίησης και της παραδοσιολαγνείας. Σε αυτά συνηγορεί το παράδειγμα των γειτονικών χωριών (π.χ. Πάπιγκο) που έχουν ήδη αναπτυχθεί τουριστικά. Ταυτόχρονα παρουσιάζουν τους κινδύνους για το φυσικό περιβάλλον. Άναρχη δόμηση, ρύπανση, διάνοιξη δρόμων, επιβάρυνση του περιβάλλοντος από τον αυξανόμενο αριθμό επισκεπτών και δραστηριοτήτων είναι μερικά χαρακτηριστικά προβλήματα. Η διαλεκτική σχέση φύσης-ανθρώπου εξασθενεί με την παρακμή των τοπικών κοινωνιών.

Τα δεδομένα αυτά γεννούν ένα δίλημμα. Από τη μια προβάλλει η άποψη να διαφυλαχθούν η πολιτιστική παράδοση και το φυσικό περιβάλλον, αποκλείοντας κάθε μορφή τουριστικής ανάπτυξης. Στον αντίποδα η τουριστική ανάπτυξη θεωρείται ζωτική για την επιβίωση του χωριού, ανεξάρτητα από το κόστος που συνεπάγεται. Το δίλημμα όμως αυτό μπορεί να παρακαμφθεί καθώς προέχει η απάντηση στο θεμελιώδες ερώτημα κατά πόσον είναι επιθυμητή η αναβίωση της κοινότητας που θα διατηρεί τον συνεκτικό δεσμό με το παρελθόν ατενίζοντας το μέλλον. Η προοπτική ανάπτυξης ήπιων μορφών οικονομικής δραστηριότητας αρμονικά δεμένης με το χώρο και την ιστορία αξίζει να διερευνηθεί[5]. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να αναπτυχθεί και ο τουρισμός στις ήπιες εκδοχές του (οικο-τουρισμός, εκπαιδευτικός τουρισμός) ως εναλλακτική δυνατότητα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Γ. Τοζίδη, «Τουρισμός στη Μεσόγειο», *Ρήξη* 38, Ιούλιος 1990

2. Για το κυρίαρχο μοντέλο τουριστικοποίησης βλ. Π. Τσάρτα, *Κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στον Ν. Κυκλάδος κατά την περίοδο 1950-1980*, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1988.

3. Για την περίοδο αυτή βλ. Χρ. Ι. Λαμπρίδη, *Ζαγοριακά*, Ηπειρωτικά Μελετήματα.

4. Βλ. Αράπογλου, Μιχ. Α. Λεγάκης, Κ. Χατζιμπίρος: «Ζαγόρι, μια εναλλακτική πρόταση για τη διαχείριση του φυσικού και ανθρώπινου οικοσυστήματος... μια ορεινή περιοχή σε αναπτυξιακό δίλημμα», *Δελτίο Κέντρου Ερευνών Ζαγορίου*, Νο 6, 1983.

5. Βλ. τις προτάσεις της ομαδικής έρευνας στο Η. Ευθυμιόπουλου, «Ζαγόρι, μια χώρα πίσω από τα βουνά», *Νέα Οικολογία*, τεύχος 91, Μάιος 1992 .

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

με τη Μιμίκα Κρανάκη

Με αφορμή το βιβλίο της «Οι Φιλέλληνες», που πρόσφατα εκδόθηκε στην Ελλάδα από τις εκδόσεις «Ίκαρος», η Μιμίκα Κρανάκη μιλά για την προσωπική της πορεία, αλλά και για την περίφημη πια ομάδα Ελλήνων διανοουμένων που κατέφυγε τον Δεκέμβριο του 1945 στη Γαλλία. Τη συνέντευξη στο Παρίσι πήρε ο Γιώργος Καραμπελιάς

– Γιώργος Καραμπελιάς: Ας ξεκινήσουμε από την αρχή; Πού γεννήθηκες;

– Μιμίκα Κρανάκη: Γεννήθηκα στη Λαμία, αλλά σχολείο πήγα στην Αθήνα από το Δημοτικό έως και το Πανεπιστήμιο. Πήρα δύο πτυχία, Νομικής και Πολιτικών Επιστημών.

– Αυτά στη διάρκεια της Κατοχής;

– Αυτά στην Κατοχή, το '41-'42.

– Γ.Κ. Πολιτικά;

– Μ.Κ. Πολιτικά ήμουνα στο Κομμουνιστικό Κόμμα και στην Αντίσταση. Με διέγραψαν το '47, όταν βρισκόμουν πια στη Γαλλία, μαζί με άλλους. Αυτό είναι καθαρά τυπικό θέμα γιατί δεν άλλαξα ούτε με τη διαγραφή ούτε με άλλα επεισόδια. Από τον καιρό που θυμάμαι τον εαυτό μου έβρισκα ότι αυτός ο κόσμος είναι ανάποδος, περπατάει με το κεφάλι κάτω κι ότι κάποτε θα μπορούσα ίσως να τον διορθώσω. Ένας δρόμος ήταν κι αυτός. Η μητέρα μου είχε πεθάνει όταν ήμουνα έξι χρονών κι ερχόταν μια ηλικιωμένη γυναίκα, μεταξύ νταντάς και δασκάλας στο σπίτι –ήταν Ελβετίδα, κάπου έξω από τη Λωζάννη– και την αγαπούσα πολύ. Και μέσα απ' αυτή αγάπησα τη Γαλλία. Δεν ήξερε γραμματική και συντακτικό η γυναίκα, ήταν απλός άνθρωπος, αλλά δεν πειράζει· διηγιόταν πολύ ωραίες ιστορίες, έλεγε ποιήματα, τραγουδούσε διάφορα τραγούδια κι έτσι την άκουγα γοητευμένη. Γι' αυτό, αργότερα, τα δικά μου πρότυπα ήταν γαλλικά, είτε στη λογοτεχνία είτε αλλού. Τη συζήτηση, τη μαγεία που δοκίμασα διαβάζοντας τον Ιούλιο Βερν ή τον Προυστ δεν ένιωσα ποτέ με ελληνικό βιβλίο. Εκτός, ίσως, από μερικά αρχαία κείμενα, μετά το Πανεπιστήμιο, πάντα από μετάφραση. Ποιος Ρωμιός διαβάζει σήμερα απ' ευθείας αρχαίο κείμενο;

– Μετά το Πανεπιστήμιο πώς βρεθήκατε στη Γαλλία;

– Ήθελα να φύγω. Όχι μόνο εγώ, όλη η Ελλάδα ήθελε να φύγει μετά τον Εμφύλιο.

– Μετά τον Εμφύλιο, δηλαδή μετά τα Δεκεμβριανά;

– Μετά τα Δεκεμβριανά, ναι. Έκανα μια αίτηση στο British Council –τότε ήταν της μόδας το Λονδίνο– και με απέρριψαν βέβαια. Τα ίδια χαρτιά, το ίδιο ντοσιέ τα πήγα στο Γαλλικό Ινστιτούτο. Και εκεί μου έδωσαν μια υποτροφία και φύγαμε πολλοί με ένα αγγλικό οπλιταγωγό, Δεκέμβρη του '45, για τη Γαλλία.

– Στην Ελλάδα με ποιους είχατε σχέση; Ποιο ήταν το κύκλωμα στο οποίο κινιόσασταν τότε;

– Αυτή την έννοια του «κυκλώματος» την αντιπαθούσα πάντα...

– Όχι, όταν λέω κύκλωμα δεν εννοώ...

– Είχα φίλους... πολύ διαφορετικούς και μεταξύ τους ασυμβίβαστους. Έκανα παρέα με μερικούς συμφοιτητές μου... τον Αντρέα, τον Καστοριάδη... αλλά είχα φίλους κι έξω από το Πανεπιστήμιο.

– Τον Αντρέα, λες...

– Τον Παπανδρέου. Ένας είν' ο Αντρέας...

– Αυτός είχε φύγει όμως απ' το '39 από την Ελλάδα.

– Ναι. Ήμαστε τότε δευτεροετείς. Είχε φύγει από το '39 ύστερα από μια περιπέτεια που είχε στη φυλακή.

– Ναι, που τον είχαν πιάσει κ.λπ.

...τα βιβλία ναι μεν σε πλουτίζουν και σε οπλίζουν, αλλά συγχρόνως σου κρύβουνε τον κόσμο κατά κάποιο τρόπο. Αλίμονο σε κείνον που 'χει μάθει τη ζωή απ' τα βιβλία και μόνο, χωρίς καμιά εμπειρία

– Την τελευταία φορά που τον είδα ήμαστε τρεις, ο Καστοριάδης, ο Αντρέας κι εγώ στο πατάρι του Τσίτα, λίγο μετά το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο.

– Ναι, αυτοί ήταν τροτσκιστές, εσύ ήσουνα;

– Όχι, δεν ήμουνα τίποτα απολύτως. Είχα διαβάσει Μαρξ, τον θεωρούσα απαράκαμπτο. Αλλά δεν ήμουνα οργανωμένη το '38-'39.

– Αυτοί όμως ήταν ενταγμένοι σε έναν τροτσκιστικό κύκλο.

– Ήτανε στο τεταρτοδιεθνιστικό κίνημα. Είχε κάνει μια ομαδούλα ο Αντρέας, τρεις κι ο κούκος. Βγάζανε και μια φυλλάδα· αυτά έκαναν. Μικροπράγματα. Εγώ είχα ήδη πάει στην Ασφάλεια δύο φορές τότε, στα καλά καθούμενα, όχι επειδή ήμουνα «κομματική». Είχανε γίνει κάτι φασαρίες για τη δημοκρατία στο Πανεπιστήμιο, τότε, επί Μεταξά...

– Δηλαδή, στο κόμμα μπήκες μετά;

– Το '41 με το ΕΑΜ.

– Όταν ήσουν στο κόμμα, η σχέση μ'αυτούς τους φίλους οι οποίοι δεν ήταν κομματικοί συνεχίστηκε;

- Βεβαίως, βεβαιότατα. Είχα ένα σωρό φιλίες άσχετες. Ποιο «κόμμα» θα ρυθμίσει την ιδιωτική μου ζωή; Η φιλία δεν εξαρτάται από το αν είσαι ή δεν είσαι «κομματικός», είναι ζήτημα ατόμων. Το άλλο είναι φασισμός. Δεν άλλαξα από τότε.

Παραμύθι ν' αρχινήσει...

–Ήρθατε λοιπόν στο Παρίσι μ' αυτή τη φουρνιά...

Μ' αυτή την περιβόητη φουρνιά... έγινε ολόκληρο σίριαλ.

– Και από κει αρχίζει το βιβλίο.

– Όχι, το βιβλίο αρχίζει από πριν. Η αναχώρησή μας ήταν ένα επεισόδιο. Το κέντρο είναι αλλού. Άρχισα να παίρνω σημειώσεις άμεσως μόλις φτάσαμε.

– Έπαιρνες σημειώσεις;

– Ναι. Τα πράγματα τα βρήκα πολύ διαφορετικά απ' ό,τι τα περίμενα. Ανακάλυψα την ξενοφοβία. Εγώ, η γαλλοτραφής, δεν φανταζόμουνα πως ήταν δυνατόν οι Γάλλοι, όπως τους ήξερα απ' τον Προυστ, να 'ναι τόσο μίζεροι, τσιγκούνηδες, ξενόφοβοι, κλειστοί και καμιά φορά τόσο ανόητοι. Είχα ξεχάσει ότι στα βιβλία, που διαβάζουμε και γράφουμε και στην τέχνη γενικά, βάζουμε ό,τι καλύτερο έχουμε, την πραγματικότητα όπως τη θέλουμε, όχι όπως είναι. Δηλαδή τα βιβλία ναι μεν σε πλουτίζουν και σε οπλίζουν, αλλά συγχρόνως σου κρύβουνε τον κόσμο κατά κάποιο τρόπο. Αλίμονο σε κείνον που 'χει μάθει τη ζωή απ' τα βιβλία και μόνο, χωρίς καμιά εμπειρία. Κι είμαστε πάρα πολλοί. Και την πατάμε.

– Εδώ στη Γαλλία τι έκανες;

– Απ' το Μάρτη του '46, δούλεψα στο ραδιόφωνο, στην ελληνική εκπομπή κι αυτή η ιστορία της πιανίστας, που το κονσέρτο της δεν ακούστηκε στη μετάδοση συνέβη σ' εμένα τότε, το '46... Α, ξέχασα να σου πω ένα μεγάλο κομμάτι απ' τη ζωή μου, τη μουσική. Σπούδασα μουσική στο Ωδείο Αθηνών κι έχω την εντύπωση πως εκεί ήταν η αληθινή μου ζωή κι έχω περάσει πλάι της. Ας είναι... Πάμε παρακάτω. Το 1949 διορίστηκα στο τμήμα Φιλοσοφίας του C.N.R.S. (Κέντρο Επιστημονικής Έρευνας) όπου έμεινα 7 χρόνια. Ύστερα δίδαξα κάπου 20 χρόνια, ώς το '85, γερμανική φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο PARIS X (Nanterre), ως Maitre de Conferences. Παντρεύτηκα Γάλλο, ήταν καθηγητής φιλοσοφίας στη Σορβόννη. Κάποτε χωρίσαμε... μα τώρα τι νόημα έχουν αυτές οι φλυαρίες...

– Όχι, δεν είναι φλυαρίες, έχουνε σημασία για κάποιον που έχει διαβάσει το βιβλίο, κάτι καταλαβαίνει γιατί έχει πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία.

– Όλα τα βιβλία είναι αυτοβιογραφικά.

– Άλλα περισσότερο, άλλα λιγότερο.

– Όχι. Να σου πω. Η *Κριτική του Καθαρού Λόγου* είναι αυοβιογραφικό βιβλίο του Καντ, δηλαδή αντιπροσωπεύει έντεκα χρόνια της ζωής του. Ο ίδιος λέει ότι έκανε έντεκα χρόνια να το γράψει γιατί δυσκολεύτηκε στην Analytique Tranedentale, στην απαγωγή των κατηγοριών. Λοιπόν όλα τα βιβλία είναι ένα κομμάτι απ' τη ζωή μας.

–Δεν εννοώ αυτό. Όταν η διήγηση η ίδια περιγράφει ένα μεγάλο κομμάτι απ' τη ζωή μας, είναι διαφορετικό από το «ένα βιβλίο είναι κομμάτι από τη ζωή μας».

– Εγώ έχω καθιερώσει για τον εαυτό μου τον όρο «ετερογραφία» αντι «αυτοβιογραφία». «Je est un autre», λέει ο Ρεμπώ στα γράμματά του.

– Ναι, αλλά να μην περάσουμε σε γαλλική σοφιστεία.

– Δεν είναι σοφιστεία, είναι Ρεμπώ.

– Αυτό δεν αναιρεί την πραγματικότητα, ότι υπάρχουν πράγματα περισσότερο ή λιγότερο αυτοβιογραφικά, έτσι δεν είναι;

– Ο κατ' εξοχήν «αντικειμενικός» συγγραφέας, ο Φλωμπέρ, έλεγε όπως ξέρεις, «Madame Bovary, c'est moi», τουτέστιν «εγώ την έφτιαξα». Κι οι *Φιλέλληνες* είναι μυθιστόρημα, όχι ιστορία, δηλαδή δεν προσπάθησα να περιγράψω πιστά ορισμένα γεγονότα.

– Τι ήθελες να δώσεις με το βιβλίο; Ποια είναι η «κεντρική σου ιδέα»;

– Ήθελα πρώτα-πρώτα να μιλήσω για την ξενοφοβία. Γιατί η ξενητιά είναι πάντα μονόδρομος. Φεύγει πάντα ο πιο αδύνατος να πάει στον ισχυρότερο, ο φτωχός στον πλούσιο, ο πολιτικός πρόσφυγας στη χώρα του ασύλου κ.λπ. Κι η αρρώστια απλώνεται σ' όλο τον κόσμο, όλη η υφήλιος μετακινείται συνεχώς. Μέτρα: τέως Γιουγκοσλαβία, boat-people του Βιετνάμ και της Καμπότζης, Αφρικανοί, Παλαιστίνιοι, Λιβανέζοι, Πολωνοί, Ρουμάνοι, Φιλιππινέζοι, όλη η γης κατοικείται από Φιλέλληνες, δηλαδή από ανθρώπους που έχουν φύγει από τον τόπο τους και βρίσκονται αλλού χωρίς να το θέλουν, χωρίς να το διαλέξουν. Ξέρεις, εδώ πέρα.

– Εσύ δεν το 'χες διαλέξει;

– Δεν φανταζόμουν πως θα 'ταν οριστικό, τό 'χω πει, νομίζω και στο βιβλίο. Πίστευα ότι φεύγαμε και θα γυρίζαμε. Ε, δεν γυρίσαμε. Ωστόσο πολλοί γύρισαν. Ο Μαρινόπουλος, ο Νιάδας, ο Χωραφάς...

– Ο Μαρινόπουλος ήταν μαζί σας;

– Βεβαίως.

– Εμένα δεν μου δίνει την εντύπωση πως το βιβλίο έχει ως κεντρικό θέμα την ξενοφοβία και τους ξένους.

– Μα, ήδη ο τίτλος *Φιλέλληνες*...

– Δεν έχει καμιά σημασία η πρόθεσή σου με το τι μου λέει εμένα.

– Εσένα τι σου λέει;

– Εμένα μου μιλάει περισσότερο γι' αυτό το πρόβλημα που προφανώς έχω ζήσει κι εγώ. Έχω ζήσει κι εγώ σε μιαν αντίστοιχη εποχή, στη δικτατορία. Έφυγα κι ήρθα στη Γαλλία, εγώ γύρισα βέβαια μετά τη δικτατορία και αντιμετώπιζα ένα δίλημμα, το αν θα έπρεπε να γυρίσω ή όχι. Και το βιβλίο, και απ' αυτή την άποψη με συγκίνησε κιόλας, απαντάει ότι έπρεπε να γυρίσω, γραμμένο από κάποιον άνθρωπο που δεν γύρισε.

- Ναι.

- Δηλαδή το πρόβλημα το οποίο βάζει κατά κάποιο τρόπο είναι το πώς έχει καταντήσει και πώς είναι σήμερα η Ελλάδα και ότι αν κανένας θέλει ν'αλλάξει κάτι από τη μοίρα του πρέπει να κοιτάξει ν'αλλάξει και τη μοίρα του τόπου του.

– Ναι, αυτό το πιστεύω, Πολύ σωστά το διάβασες, ναι. Θα προσθέσω το εξής: όταν λες «ξένος», δηλαδή φιλέλληνας, εννοείς κάποιον που αγαπάει την οποιαδήποτε Ελλάδα του από μακριά· είσαι ξένος για πάντα, είσαι ξένος στην ουσία σου. Όχι μόνο στη Γαλλία ή στο Τιμπουκτού, αλλά και στην ίδια την Ελλάδα. Αυτό, είναι το πιο φοβερό που μπορεί να σου συμβεί και μας συμβαίνει ολωνών.

– Και μένα. Εγώ παραμένω ξένος και στην Ελλάδα.

– Ναι. Πριν φύγεις ίσως να 'σουνα λιγότερο ξένος.

– Ήμουν λιγότερο.

– Κι εγώ. Έχει πια περάσει μέσα μου η Γαλλία, πώς να γίνει.

– Ναι, δεν ειν' εκεί το πρόβλημα.

– Είναι και εκεί. Αυτό που λέω εγώ «τέταρτο-πρόσωπο-του πληθυντικού» είναι πραγματικό, είναι ένα άτομο μεικτό, μείγμα από πρώτο και τρίτο πρόσωπο «εμείς» και «αυτοί», μια ταύτιση με δύο τόπους, τη Γαλλία και την Ελλάδα, και, συγχρόνως μια διπλή άπωση.

– Κι εγώ ήρθα 21 χρονών στη Γαλλία και πέρασα ίσως τα ωραιότερα χρόνια μου, 7 χρόνια χωρίς να μπορώ να πάω στην Ελλάδα. Είχα σχέσεις και με Γάλλους και το γαλλικό κίνημα. Ένιωθα πάντα τη Γαλλία πολύ δική μου. Ιδιαίτερα εκείνα τα χρόνια που ζούσα εκεί. Το ζήτημα είναι, πιστεύω, ότι αυτό υπάρχει και στο βιβλίο σου, ότι παρ' όλα αυτά δεν ήμουν Γάλλος.

– Μα ούτε κι εγώ είμαι Γαλλίδα, παρ' όλο που έχω γαλλική υπηκοότητα. Ωστόσο αισθάνομαι καλά στη Γαλλία.

– Αυτό είναι άλλο πρόβλημα. Προφανώς γιατί υπάρχουν και κάποιοι υλικοί όροι διαφορετικοί.... από το βιβλίο όμως δεν βγαίνει αυτό.

– Στο βιβλίο υπάρχουν όλων των ειδών οι λύσεις. Υπάρχουν άνθρωποι που γυρίζουν στην Ελλάδα, όπως εσύ, κι αισθάνονται πολύ καλά. Άλλοι πάλι ζούνε στη Γαλλία για πάντα, κάποια στιγμή παίρνουν την απόφαση και δεν παραπονούνται.

– Εσύ παραπονιέσαι στο βιβλίο όμως.

– Εγώ, ναι. Διαμαρτύρομαι για πράγματα που δεν έχω παραδεχτεί, λ.χ. την ξενοφοβία, μολονότι είναι περίεργο να διαμαρτύρομαι εγώ, που, τέλος πάντων, φαινομενικά δεν δικαιούμαι. Φωνάζω όμως και για λογαριασμό μου και για λογαριασμό άλλων που δεν μπορούν να μιλήσουν κι είμαστε πολλοί, εκατομμύρια, δισεκατομμύρια... ο καθένας με τη δική του μοίρα, ο καθένας σε άλλο χώρο, αλλά όλοι έχουμε το κοινό στοιχείο του αποκλεισμού, της απόστασης. Είμαστε οι «άλλοι».

Χώρος και χρόνος

– Όλα αυτά τα θέματα του βιβλίου, η ξενιτιά, η ξενοφοβία κ.τ.λ. επικεντρώνονται στο βασικό πρόβλημα του χώρου. Προσπάθησα να αποκαταστήσω τη διάσταση του χώρου, να δείξω τη σημασία του για τον άνθρωπο και την ιστορία του και τον κόσμο. Να κάνω ένα μικρό σχολαστικό μαθηματάκι;

– Να κάνεις.

– Με τον χριστιανισμό η διάσταση του χρόνου αποκτά μιαν υπεροχή απέναντι στο χώρο, γιατί η πρόοδος του ανθρώπου είναι αποτέλεσμα μιας διαχρονικής πορείας.

–Ήδη για τους Εβραίους...

– Και για τους Εβραίους, όμως η προνομιακή θέση του χρόνου κατοχυρώνεται προπάντων στο 19ο αιώνα με τη διαλεκτική της Ιστορίας στο Χέγκελ και στο Μαρξ. Ο Χέγκελ λέει την ιστορία «αληθινή θεοδικία», δηλαδή κρίση απόλυτη του Θεού. Ήταν, όπως ξέρεις, θεολόγος (ο Χέγκελ, όχι ο Θεός). Ε, αυτό τον ολοκληρωτισμό της Ιστορίας θέλησα να αμφισβητήσω. Ο χώρος είναι το στοιχείο της υλικής ύπαρξης του ανθρώπου. Το έδαφος που πατάω με κάνει ζώο δίποδο, δηλαδή άνθρωπο. Ο χώρος μας ενώνει, ακόμα και τη θάλασσα ο Ομηρος τη λέει «πόντο», δηλ. δρόμο, οδό. Κι ίσως ο αληθινός διεθνισμός, ο απτός και συγκεκριμένος να 'ναι σήμερα οικολογικός: όλοι οι λαοί σήμερα απειλούνται απ' τον ίδιο κίνδυνο, την ολική καταστροφή κι η οικολογία, στην ουσία της είναι, ακριβώς, η διάσωση του ανθρώπινου χώρου. Γι' αυτό θέλησα να αμφισβητήσω το προβάδισμα, την πριμοδότηση του χρόνου.

– Αυτό πώς μπορεί να γίνει;

– Εδώ συγκεκριμένα με το βιβλίο, δηλαδή με το μέσο που διαθέτω, με τις λέξεις, με το λόγο. Ο Βίκτωρ Ουγκώ, στο μότο που έχει βάλει τους *Αθλίους*, λέει σχετικά τα εξής περίπου: «Όσο θα υπάρχει μια κοινωνική κατάρα που δημιουργεί διάφορες κολάσεις... όσο υπάρχει ο εξευτελισμός του ανθρώπου σε προλεταριάτο (sic) ...βιβλία σαν ετούτο πιθανόν να μην είναι άχρηστα». Αυτά τα λίγα είχα να πω για τον ανθρώπινο χώρο. Δεν είναι γεωμετρικός, όπως ο μαυροπίνακας όπου χαράζω τρίγωνα και παραλληλεπίπεδα, είναι προέκταση του εαυτού μου.

– Δηλαδή η εικόνα που είχε ο Μαρξ ότι οι προλετάριοι δεν έχουνε πατρίδα...

... ο καθένας με τη δική του μοίρα, ο καθένας σε άλλο χώρο, αλλά όλοι έχουμε το κοινό του αποκλεισμού, της απόστασης. Είμαστε οι «άλλοι»

Προσπάθησα να αποκαταστήσω τη διάσταση του χώρου, να δείξω τη σημασία του για τον άνθρωπο και την ιστορία του και τον κόσμο

– ...είναι ό,τι χειρότερο μπορεί να συμβεί στον άνθρωπο... Αυτή τη φράση θα τη δεχόμουνα και για τους δικούς μου *Φιλέλληνες*. Αυτό καταγγέλλουν οι οικολόγοι κάθε μέρα, είναι αυτό ακριβώς που σου λέω, ίσως σε μια άλλη γλώσσα ή σε μια άλλη προοπτική, ας την πούμε φιλοσοφική. Ωστόσο το ίδιο πράγμα είναι κατά βάθος, συγκλίνουν και τα δύο.

– Δηλαδή η ανάγκη του ανθρώπου να έχει ρίζες και να υπάρχει σ' ένα χώρο;

– Ότι ο άνθρωπος δεν είναι άσχετος από το χώρο, από το περιβάλλον όπου ζει. Ο χώρος δεν είναι έξω από μένα, τον κατοικώ, τον κατέχω. Και ...αμοιβαίως βέβαια.

– Και αυτό, στο φιλοσοφικό επίπεδο, πού οδηγεί;

– Οδηγεί σ'ένα είδος επιστροφής σε άλλου τύπου πορείες και σε άλλου τύπου σκέψεις και συστήματα σκέψεων.

– Και μπορούμε να ξεφύγουμε από το χρόνο μας, από την εποχή μας;

– Μα το χρόνο εμείς τον διακινούμε, στην εποχή μας ακόμα περισσότερο.

– Ναι, αλλά αυτή αποκτάει κάποιες διαστάσεις οι οποίες υπερβαίνουν τη βούλησή μας. Λέμε να γυρίσουμε σε παλιότερες κοινωνικές μορφές. Αυτό δεν γίνεται.Σήμερα ο πλανήτης έχει 5.500.000.000 πληθυσμό. Αυτός ο πληθυσμός μπορεί να υπάρχει γιατί υπάρχει ο σημερινός τρόπος παραγωγής. Αν γυρνάγαμε στον αγροτικό τρόπο παραγωγής θα έπρεπε να μείνει το 1/5, αλλιώς δεν θα μπορούσαμε να επιβιώσουμε. Επομένως είμαστε υποχρεωμένοι από τη μια να γυρίσουμε πίσω κι από την άλλη να το συνθέσουμε με αυτό που έχουμε σήμερα. Αν ήταν απλά να γυρίσουμε πίσω θα ήταν εύκολο.

– Πιστεύω πως ένα τεράστιο μέρος από τη σημερινή παραγωγή είναι περιττό. Και γίνεται για το κέρδος, για τα λεφτά , όχι επειδή ικανοποιούν καμιά ανάγκη.Το ξέρεις καλά, δεν μιλάω μόνο για τα gadgets, μιλάω προπάντων για τα όπλα.

– Θέλω να πω λοιπόν ότι όλη η κριτική που έγινε στην έννοια της προόδου και του χρόνου, κατά τη γνώμη μου, είναι σωστή από τη μιά μεριά αλλά κινδυνεύει από την άλλη να πετάξει το μωρό μαζί με τα βρωμόνερα, που λένε οι Γάλλοι. Δηλαδή είμαστε υποχρεωμένοι να βρούμε μια σύνθεση ανάμεσα στις παλιές κοινωνίες ή τις ανατολικές κοινωνίες, ή τους Ινδιάνους που είναι το κεντρικό θέμα της εθνολογίας κ.λπ. και τη δικιά μας. Δεν μπορούμε να πετάξουμε την Ιστορία, δυστυχώς. Αυτή την Ιστορία την έχουμε πίσω μας, μέσα μας, στα σπίτια μας, στο κεφάλι μας...

– Δεν θα συμφωνούσα απόλυτα. Νομίζω ότι Ιστορία είναι εκείνο που επιλέγω εγώ σαν ιστορία. Και αυτό ισχύει και για το παρελθόν και για το μέλλον. Την Ιστορία θα τη φτιάξω εγώ κι εσύ και όλοι μας. Δηλαδή, απλώς από το γεγονός ότι δήθεν περνάει ο χρόνος δεν θα πει ότι πάμε στο καλύτερο. Η «φυγή προς τα μπρος» ούτε Ιστορία είναι ούτε πρόοδος.

– Το ζήτημα όμως είναι ότι βρισκόμαστε σ' αυτόν τον κόσμο, και αυτόν πρέπει να αντιμετωπίσουμε.

– Νομίζεις ότι αυτοί που ωφελούνται από αυτήν την κατάσταση βλέπουν με το ίδιο μάτι τον κόσμο;

– Όχι.

– Βλέπεις; Άλλοι λένε, και γιατί να υπάρχει ο άνθρωπος κατ' ανάγκη, το λένε φυσικοί επιστήμονες αξιόλογοι. Εγώ, πάλι την ιστορία των άπειρων αιώνων που προηγήθηκαν τη βλέπω, τη βλέπω σαν μια προσπάθεια των ανθρώπων κάθε μέρα να φτιάχνουν τον κόσμο, και όλη αυτή η προσπάθεια χιλιάδων αιώνων να καταλήξει σ' ένα μπιγκ-μπαγκ, δεν μπορώ να το δεχτώ,όπως ο συνάδελφος ο φυσικός. Λοιπόν άλλη είναι η ιστορία γι' αυτόν, άλλη για μένα. Κοίταξε δεν είμαι ιδιαίτερα αρχαιολάτρης. Τελικά η πολυτιμότερη προσφορά της Ελλάδας στη Δύση στάθηκε η λογική νομιμοποίηση της εξουσίας. Ένα όμως σημείο μου φαίνεται αξιοθαύμαστο: η τέλεια άγνοια και αγνόηση του χρήματος. Ποτέ δε σκέφτηκαν οι αρχαίοι να το θεωρήσουν σαν «γενικό ισοδύναμο», όπως λειτουργεί σήμερα.

– Το ζήτημα είναι ότι σήμερα για να πάψει να έχει αυτή τη σημασία θέλει άλλες προϋποθέσεις. Όταν σήμερα έχουμε να κάνουμε με κοινωνίες οι οποίες αντί για τους 50.000, αν ήταν και τόσοι, πολίτες της Αθήνας...

– Και ήταν πολύ περισσότεροι οι δούλοι...

– ...ναι...έχουμε τα 20.000.000 της πόλης του Μεξικού, τα μεγέθη αλλάζουν· κι όταν αλλάζουν τα μεγέθη αλλάζουν τα προβλήματα. Δηλαδή όταν έχουμε ανταλλαγές και μια οικονομία η οποία παγκοσμιοποιείται πρέπει να απαντήσουμε σ' αυτό το νέο πρόβλημα παίρνοντας πολλά πράγματα από κει, αλλά που δεν μπορεί να μας απαντήσει. Κι εκεί πιστεύω ότι είναι ένα πρόβλημα, μια τάση που υπάρχει σήμερα, πολύ έντονη, να επιστρέψουμε στην αρχαία Ελλάδα.

– Όχι, όχι μόνο σ' αυτό το ειδικό σημείο, την άγνοια του χρήματος.

– Αυτό προσπάθησε να το κάνει ο κομμουνισμός, να φτιάξει μια κοινωνία που δεν θα στηρίζεται στο χρήμα.

– Ναι, αλλά τη στήριξε σ' ένα άλλο γενικό ισοδύναμο, στην εξουσία, τουτέστιν στη δικτατορία. Αυτό όμως το έχει και η δική μας κοινωνία.

– Επομένως το ζήτημα είναι πως αναπτύσσεις στη σημερινή κοινωνία τέτοιου τύπου εναλλακτικές μορφές ανταλλαγής που ξεπερνούν το χρήμα.

– Αυτό είναι το ερώτημα. Η απάντηση ποια είναι; Δεν θα τη δώσεις ούτε συ ούτε γω ούτε κανένας εγκέφαλος, θα τη δώσουμε όλοι μαζί. Αν βρεθεί εγκέφαλος και συνεισφέρει κάτι τι, μακάρι. Αυτό που χρειάζεται κυρίως στην Ελλάδα δεν είναι τόσο ηγέτες, όσο λαός, πολίτες. Αυτό ήθελα να πω. Δηλαδή όλοι μαζί να συμφωνήσουμε, να αποφασίσουμε κάτι. Στο κάτω κάτω αυτό είναι απαραίτητο, κάποτε θα γίνει, δεν μπορεί να πάει άλλο η υπόθεση. Αυτό που έλεγες για τον Τρίτο Κόσμο, μα πώς θα γίνει αν δεν δεχθούμε εμείς να μοιράσουμε τον πλούτο μας; Αν δεν δεχθούμε πάμε όλοι χαμένοι.

– Δεν είναι βέβαιο, θα μας το επιβάλλει ο Τρίτος Κόσμος άργά

ή γρήγορα, όπως οι βάρβαροι επέβαλαν στους Ρωμαίους κάποια πράγματα. Οι πολιτισμοί μεγαλώνουν και πεθαίνουν. Ο δυτικός πολιτισμός δεν μου φαίνεται ότι μπορεί να απαντήσει στα προβλήματα του πλανήτη σήμερα.

– Ακόμα λιγότερο άλλοι πολιτισμοί. Γιατί στο κάτω κάτω όλοι εκεί κατευθύνονται τώρα. Το ιδανικό των Κινέζων είναι ο Δυτικός πολιτισμός. Το ιδανικό των Αφρικανών επίσης.

– Ναι, το ζήτημα όμως είναι ότι επειδή είναι ανέφικτο για όλους, γιατί το χαρακτηριστικό του δυτικού πολιτισμού είναι ότι υπάρχει για λίγους, θα είναι υποχρεωμένοι να κάνουν ένα συγκρητισμό, να βρεθεί μια άλλη μορφή πολιτισμού, που θα συνδυάσει πράγματα.

– Μα σήμερα ούτε για καπιταλισμό μπορούμε πια καλά - καλά να μιλάμε, γιατί δεν υπάρχει μια έννοια αντίθετη να μπορούμε να την αντιτάξουμε.

– Γι' αυτό ακριβώς βρίσκουμε τον όρο alternative, εναλλακτικό, γιατί ακριβώς δεν μπορούμε να το ορίσουμε.

– Ακόμα και στον Μαρξ, η αδυναμία του είναι η απόλυτη, η αποκλειστική αναφορά στη μία αντίθεση. Ήταν το φετίχ του 19ου αιώνα, όπως σήμερα έχουμε άλλα, τη γλωσσολογία, την ψυχανάλυση κ.λπ. Αυτό το λάθος το πληρώσανε όλοι της γης οι κολασμένοι.

Πώς γράφεται μια ιστορία

– Για να ξανάρθουμε λίγο στο βιβλίο· με ποια διαδικασία γράφτηκε;

– Δεν έγραφα βιβλίο... Όπως σου είπα στην αρχή, άρχισα να παίρνω σημειώσεις και όταν έφυγα από τη Nanterre κοίταξα να βάλω κάποια τάξη, να φτιάξω ένα κείμενο. Φυσικά οι σημειώσεις ήταν τρεις φορές σαν το βιβλίο, κι άρχισα να σκίζω πρώτα. Μου φαίνεται απαραίτητο, όταν γράφεις να αρχίζεις να σκίζεις ή να σβύνεις τέλος πάντων. Μου χρειαζόταν ένα πρώτο πρόσωπο. Όχι όμως ένα όπως σ' ένα κείμενο που δημοσίευσα το '50 στους «Temps Modernes». Γιατί μπορεί να μην είχε καμιά αποδεικτική αξία. Το μαράζι της ξενιτιάς το δικό μου μπορεί ο άλλος να μην το ζούσε. Κι όμως είναι κοινό πρόβλημα, κοινή αγωνία, κοινή τραγωδία πολλών ανθρώπων. Ήθελα πολλά «εγώ», πρόσωπα διαφορετικά. Και... όλοι αυτοί οι άνθρωποι που είναι μακριά δεν είναι απλώς φιλέλληνες, είναι τηλέλληνες. Είτε θα τηλεφωνούνται (αν τηλεφωνούνται) είτε θα γράφουν. Στην αρχή γράφουν... μετά ξεχνάνε.

Αυτό το είδος το επιστολικό, στη δυτική λογοτεχνία είναι συνηθισμένο. Οι *Liaisons dangereuses* (Επικίνδυνες σχέσεις) είναι γράμματα, αλλά γράμματα όπου ο αποστολέας και ο παραλήπτης είναι πάντοτε οι ίδιοι. Τα δικά μου ήταν κάπως του εικοστού αιώνος... ο καθένας γράφει μια - δυο φορές. Αλλά υπάρχουν ιστορίες, και, το τονίζω, είναι μυθιστόρημα δεν είναι χρονικό. Αλίμονο αν δεν είχαμε κι αυτό, τη δυνατότητα να φανταστούμε ο,τιδήποτε με τα σωστά μας. Έχει λοιπόν πάρα πολλά φανταστικά στοιχεία, αλλά έχει και συνεχή επαφή με την πραγματικότητα. Δεν φαντάζομαι, εκτός από το Μέγα Αλέξανδρο, να είδε ποτέ κανείς γοργόνα με τα μάτια του. Και όμως και το ψάρι υπάρχει και η γυναίκα υπάρχει.

– Ποιος είναι τελικά ο απολογισμός αυτής της γενιάς, μια και διηγήθηκες μια γενιά;

- Δεν διηγήθηκα καθόλου μια γενιά. Έχω δημοσιεύσει προ ετών ένα άρθρο που θα περιλάβω σε τόμο με άλλα κείμενα *Φαινομενολογία της γενιάς*, όπου απορρίπτω ακριβώς αυτή την έννοια της γενιάς, την ποσοτική αντιμετώπιση της Ιστορίας.

Η Ιστορία δεν είναι μέγεθος, δεν είναι ποσόν, είναι πράξη συνειδητή. Η έννοια της «γενιάς» είναι βιολογική, σαν να λες μια ντουζίνα γατιά απ' την ίδια γέννα ή μια σοδιά καρύδια. Μια γενιά αποτελείται από άτομα κι ακριβώς οι διαφορές κι οι αντιθέσεις τους δημιουργούν την Ιστορία. Ειδεμή δεν θα υπήρχε καθόλου. Στο κάτω - κάτω στο Β΄ Παγκόσμιο, η ίδια γενιά έκανε την Κατοχή, η ίδια και την Αντίσταση. Τι σχέση έχουν οι μεν με τους δε. Ο ατομικός παράγοντας είναι αποφασιστικός.

– Άνθρωποι που είναι από την ίδια γενιά μπορεί να σκοτώνονται μεταξύ τους αλλά η γενιά έχει την έννοια ότι κάποια αντικειμενικά γεγονότα έχουν συμβεί, τα έχουνε ζήσει και οι μεν και οι δε...

– Ναι, αλλά αυτό το άσπρο, ο άλλος θα στο πει κόκκινο.

– Η δικιά σας η γενιά έχει ένα χαρακτηριστικό όμως, ότι είναι ένα κομμάτι Ελλήνων, νέων σχετικά όλων, όταν φύγατε στο εξωτερικό τότε, ειδικότερα στη Γαλλία, και έχουν κάποια εξέλιξη.

– Κι οι άλλοι, που μείνανε πίσω στον Εμφύλιο; Όσο για την «εξέλιξη» εν πολλοίς είναι μύθος. Οι Ρωμιοί θέλουν σώνει και καλά να τους αναγνωρίσει ο ξένος, δεν ξέρω γιατί.

–Έτσι είναι γιατί αν τους αναγνωρίσει ο ξένος θα λειτουργήσουνε στην Ελλάδα.

– Μα, και τι είναι ο ξένος, για τ' όνομα του Θεού!

– Ο «ξένος» είναι το σημείο αναφοράς μιας παρασιτικής κοινωνίας. Από κει παίρνει τα εμπορεύματα, από κει παίρνει και τις ιδέες. Είναι το κέντρο του πολιτισμού στον οποίο θέλει να φτάσει η Ελλάδα. Όταν όνειρο μιας κοινωνίας είναι ο εκδυτικισμός, προφανώς τα πρότυπά της θα είναι οι δικοί της οι οποίοι διακρίθηκαν εκεί που είναι το «κέντρο».

– Γιατί «διακρίθηκε»; Επειδή πήρε μια θέση που έχει άλλο ένα εκατομμύριο; Οι δικοί μου όμως οι φοιτητές δεν θέλουν να γίνουν καθηγητές Πανεπιστημίου, το θεωρούν επάγγελμα υποβαθμισμένο.

-Συνολικά όμως, πώς λειτουργεί ακόμα κι αυτή η γενιά όταν πηγαίνει στην Ελλάδα; Υπάρχει μια τάση να θεωρούν τον εαυτό τους ανώτερο από τους Έλληνες της Ελλάδας. Πάρα πολλλοί το παίζουν αυτό το παιχνίδι... Να σου κάνω και μια τελευταία ερώτηση για το βιβλίο· γιατί χρησιμοποιείς καθαρεύουσα;

– Γιατί αυτοί που μιλάνε είναι καθαρευουσιάνοι.

– Και πώς μπορείς να τα καταφέρεις με την καθαρεύουσα;

– Γράφω πολύ εύκολα στην καθαρεύουσα. Μ' ευχαριστεί.

... κρύβει κάποιο ρατσισμό αυτή η έννοια της «διασποράς», ξεχωρίζει τους Ελλαδίτες, δηλαδή ένα πυρήνα γνήσιο, ένα κέντρο αυθεντικό, απ' τον άλλο ελληνισμό

...όλοι αυτοί οι άνθρωποι που είναι μακριά δεν είναι απλώς φιλέλληνες, είναι τηλέλληνες. Είτε θα τηλεφωνούνται (αν τηλεφωνούνται) είτε θα γράφουν.

Στο σχολείο δεν έμαθα και τίποτα άλλο. Κι αρχαία θα μπορούσα να γράφω μ' ένα λεξικό, γραμματική και συντακτικό. Πιο εύκολα γράφω παρά μιλάω. Κι όσο σκέφτομαι ότι κέρδισα τη ζωή μου μιλώντας, με την πανεπιστημιακή διδασκαλία... Και τα έγραφα όμως όλα. Δεν τα κοίταζα, έκανα βόλτες μες στην αίθουσα (γέλια) αλλά τα είχα γραμμένα όλα!

– *Είναι γραμμένο από γυναίκα το βιβλίο;*

– Μου έκαναν κι άλλοι αυτή την ερώτηση... Δεν νομίζω ότι έχει διαφορά.

– *Δεν έχει διαφορά η γυναικεία ματιά από την αντρική;*

– Για το γράψιμο όχι, δεν νομίζω. Εγώ γράφω με το αυτί, και το αυτί είναι ένα. Πάρε τη μουσική. Ένα «ντο», αν είναι σωστό, το ακούνε με το ίδιο αυτί ένας άντρας και μια γυναίκα.

– *Σ' ό,τι αφορά την ιστορία πλήρης υποκειμενισμός, σ' ό,τι αφορά το αυτί πλήρης αντικειμενισμός; Ένα το αυτί;*

– Ναι, για μένα είναι το πρότυπο της αλήθειας. Ένα «ντο» είναι ένα «ντο» δεν χωράει συζήτηση, τόσο δα να αλλάξει είναι ψέματα, είναι φάλτσο.

– *Η διαφορά είναι ότι επειδή οι άνθρωποι δεν ακούνε μόνο με τ' αυτιά τους, ακούνε με όλη τους την προσωπικότητα, ακούνε αλλιώς. Αλλιώς θα είμαστε όλοι ίδιοι.*

– Στη μουσική ναι.

– *Άλλη ευαισθησία έχουν οι άντρες, άλλη οι γυναίκες. Εγώ λέω ότι το βιβλίο είναι γραμμένο από γυναίκα, γιατί η ευαισθησία του βιβλίου είναι γυναικεία. Δύσκολα ένας άντρας σε επίπεδο μυθιστορήματος θα προβληματιζόταν πάνω...*

– ... στην ξενιτιά.

– *Ναι, σαν πανανθρώπινο πρόβλημα. Θα το έβλεπε ίσως περισσότερο από μια σκοπιά ελληνική.*

– Δεν είναι αλήθεια αυτό που λες.

– *Γιατί;*

– Δεν έχω φύγει ουσιαστικά από την Ελλάδα. Από κει μιλάω κι εγώ.

– *Βλέπεις; (γέλια)*

– Δεν έχω φύγει ουσιαστικά κι αυτό είναι το δράμα...

– *Στο βιβλίο έτσι λες, ότι δεν έχεις φύγει. Έτσι βγαίνει στο βιβλίο. Γι' αυτό εξάλλου μιλάω γι' αυτό και λέω ότι είσαι Ελληνίδα.*

– Δεν είμαι Ελληνίδα ούτε συγγραφέας της «διασποράς», όπως λένε σήμερα. Γιατί κρύβει κάποιο ρατσισμό αυτή η έννοια της «διασποράς», ξεχωρίζει τους Ελλαδίτες, δηλαδή έναν πυρήνα γνήσιο, ένα κέντρο αυθεντικό, όπως λέμε χρυσός δεκαοκτώ καρατίων, απ' τον άλλο ελληνισμό, το σκόρπιο, το νοθευμένο, κάτι σαν το αραιωμένο γάλα ή το κρασί. Μα κατά τι ο χουντικός του Κορυδαλλού είναι πιο Έλληνας απ' τον Gastarbeiter της Φρανκφούρτης; Άλλοτε λέγανε «απόδημοι», «ομογενείς», «εξωτερικού», κ.λπ.

– *Στο βιβλίο βγαίνει ότι έχεις πρόβλημα με τη Δύση.*

– Φοβάμαι πως κάτι τρομακτικό ετοιμάζεται... πρωτοφανές. Κι επειδή η Ιστορία γράφεται απ' τη Δύση...

– *Υπάρχουν όμως άνθρωποι που έχουν πιο κοσμοπολίτικη λειτουργία. Γι' αυτό λέω ότι έχει σχέση με το φύλο. Στους άντρες είναι πολύ εύκολο να ξεκοπούν απ' το χώρο. Ο χώρος είναι κατ' εξοχήν γυναικείος, ο χρόνος είναι αντρικός.*

– Ο εθνικισμός είναι αντρικός κι ο πόλεμος επίσης.

– *Η πρόοδος είναι αντρική.*

– Δεν νομίζω, είναι γένους θηλυκού. Προσωπικά, αποφεύγω τις γενικές έννοιες, τις ξύλινες, «οι άντρες», «οι γυναίκες», «οι Έλληνες» τις θωρώ άχρηστες.

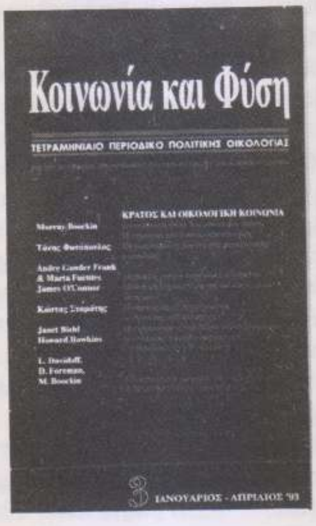
– *Εγώ πάντως δεν συμφωνώ ότι είναι αντρικό βιβλίο, λέω ότι είναι γυναικείο... μου άρεσε ο επιστολικός του χαρακτήρας...*

– Δεν είναι τυχαίο, είπαμε. Ούτε η γλώσσα είναι τυχαία. Χρησιμοποίησα καθαρεύουσα, εκφράσεις από τον Όμηρο και τον Αισχύλο, ακόμα και της σύγχρονης μαγκιάς, ρε μαλάκα κ.λπ. Όλο αυτό το φάσμα το ευρύ είναι ελληνική γλώσσα κι όχι μόνο η δια νόμου επιβαλλόμενη «δημοτική».

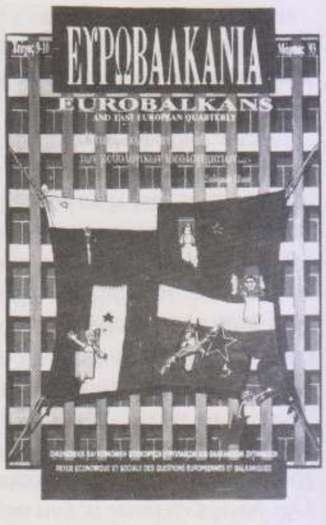
– *Σαφώς. Και πρέπει να τη μαθαίνουμε...*

– Α, εδώ αρχίζει μια άλλη ιστορία.

Το παρακάτω άρθρο δημοσιεύτηκε στις 12/10/92 στην παρισινή Libération, με την ευκαιρία συναυλιών της Μαντόνα στη γαλλική πρωτεύουσα. Η καλή εφημερίδα φρόντισε να μ η ν κοσμήσει τις σελίδες της με φωτογραφίες του περίφημου βιβλίου της αμερικανής αοιδού. Όσο για μας εδώ, που έχουμε δει σχεδόν το σύνολο του βιβλίου –τζάμπα...– στον καθ' ημάς τύπο, ακόμα περιμένουμε τον εισαγγελέα να αποφασίσει!

ΜΟΥΣΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Τι σχέση έχουν οι πυρηνικοί αντιδραστήρες με τη Μαντόνα; Καμία, θα πουν αφελώς οι πολλοί, που συνεχίζουν να θέλουν να ερμηνεύουν τα πολιτισμικά φαινόμενα με όρους καλλιτεχνικής δημιουργίας ή κοινωνικών διαδικασιών. Κι όμως έχουν! Η αοιδός, που κατάφερε τελευταία να γίνει για άλλη μια φορά πλανητικόν «μήλον της έριδος» και «αποκαλυπτικό» εξώφυλλο ποικίλης ύλης ποικίλων περιοδικών, αποτελεί (και όχι μόνον αυτή...) την απόληξη ενός μίτου, την άλλη άκρη του οποίου κρατούν ιαπωνικές –κατά κύριο λόγο– πολυεθνικές, τα ενδιαφέροντα των οποίων δεν περιορίζονται μόνο στην... καλλιτεχνική δημιουργία αλλά πολύ περισσότερο επεκτείνονται στην παραγωγή στερεοφωνικών συγκροτημάτων, ηλεκτρονικών υπολογιστών, μέχρι πυρηνικών αντιδραστήρων.

Ο ανταγωνισμός τους μάλιστα στο πεδίο της επικράτησης των νέων τεχνικών αναπαραγωγής του ήχου (ψηφιακό κασετόφωνο, μίνι-ντισκ κ.λπ.) τις οδηγεί, όπως γλαφυρότατα περιγράφεται στο παρόν άρθρο, στην εξαγορά δισκογραφικών εταιρειών και, κατά συνέπεια, των καλλιτεχνών τους. Έτσι που η «καλλιτεχνική άμιλλα» να μεταφράζεται σχεδόν αυτόματα σε λυσσώδη ανταγωνισμό ανωνύμων ιαπώνων (ή ολλανδών) γραφειοκρατών...

Η Μαντόνα βρίσκεται ξαπλωμένη πάνω σε ένα αναπαυτικό στρώμα. Το πάχος του; Εξήντα εκατομμύρια δολάρια, δεκατρία δισ. δρχ. περίπου. Πρόκειται για το κεφάλαιο που η Warner επένδυσε σε μια μικτή εταιρεία, την οποία δημιούργησε η σταρ, το ύψος του οποίου εξηγείται από ίντριγκες που ξεπερνούν κατά πολύ την ίδια την προσωπικότητα της Μαντόνα. Στο βάθος, βρίσκεται ο ανταγωνισμός εταιρειών τόσο διαφορετικών μεταξύ τους, όπως της Toshiba, της Sony, της Matsushita, της Philips, ακόμη και της IBM. Σ' αυτό το τεράστιο πεδίο μάχης η Μαντόνα, ο Μάικλ Τζάκσον ή ο Πρινς είναι μόνο απλά πιόνια. Κι όμως παίζουν και οι τρεις ένα σημαντικό ρόλο στις αντίστοιχες επιχειρήσεις.

Πράγματι, η τραγουδίστρια δεν είναι πλέον υπάλληλος της Time Warner, της πρώτης στον κόσμο δισκογραφικής εταιρείας. Έγινε αφεντικό. Ακριβέστερα βρίσκεται σήμερα επικεφαλής της Maverick, της μικτής εταιρείας την οποία ίδρυσε μαζί με την Time Warner. Ο όμιλος συνεισφέρει 300 εκατομμύρια στην υπόθεση. Είναι δουλειά της Μαντόνα να τα κανονίσει έτσι ώστε να κάνει τέσσερα καινούργια άλμπουμ, τα οποία θα προστεθούν στα τρία που υπάρχουν ήδη, και να γράψει ένα δεύτερο βιβλίο. Εκτός απ' αυτά, ο όμιλος θα πληρώσει 600 εκατομμύρια δρχ. προκαταβολή για το βιβλίο της και θα της δίνει 400 εκατομμύρια για κάθε καινούργιο δίσκο. Όμως η Maverick δεν είναι αφιερωμένη αποκλειστικά στη Μαντόνα. Υπέγραψε πρόσφατα συμβόλαιο με τους Proper Grounds, πέντε μαύρους ρόκερ από το Λος Άντζελες, για την παραγωγή ενός άλμπουμ.

Στο κυνήγι, όμως, του «σούπερ» συμβολαίου η Μαντόνα ηττήθηκε: ο Πρινς υπέγραψε τον περασμένο Σεπτέμβριο το μεγαλύτερο συμβόλαιο στην ιστορία του θεάματος. Εκατό εκατομμύρια δολάρια με την Warner Bros (θυγατρική της TimeWarner) για την παραγωγή επτά δίσκων. Γίνεται έτσι ο πιο καλοπληρωμένος τραγουδιστής της ποπ, ξεπερνώντας τον Μάικλ Τζάκσον. Αλλά κι αυτός επίσης δεν μένει ικανοποιημένος μόνο με το να τραγουδάει. Κατάφερε να τον χρίσουν αντιπρόεδρο της Warner Bros, πράγμα που του επιτρέπει να διαδίδει παντού ότι είναι «ιεραρχικά ανώτερος» από τη Μαντόνα, αφού η Maverick είναι θυγατρική της Warner Bros. Τέλος, με κάθε καινούργιο δίσκο θα πέφτουν στο πουγκί του δέκα εκατομμύρια δολάρια επιπλέον.

Μένει ο τρίτος μεγάλος: ο Μάικλ Τζάκσον. Το 1991 η Sony Music ανακοίνωσε ένα συμβόλαιο με τον τραγουδιστή που έφτανε το ένα δισ. δολάρια, το οποίο περιελάμβανε όχι μόνο τους δίσκους, αλλά και την παραγωγή ταινιών και βίντεο. Ένα χρόνο μετά, έχοντας κάνει τους λογαριασμούς της, η Sony δεν είχε καταβάλει αυτό το ποσό. Η προεξοφλούμενη επιτυχία τους δεν πήγε στο ραντεβού. Κι ο κακόμοιρος ο Τζάκσον έμεινε ικανοποιημένος με μια ισχνή επιταγή 60 εκατομμυρίων δολαρίων...

Πίσω από αυτές τις διαμάχες των σταρ κρύβεται ένας βιομηχανικός πόλεμος με πολύ σημαντικότερο αντικείμενο, που μπροστά του καταντούν ασήμαντες πενταροδε-

κάρες οι αμοιβές των υπαλλήλων τους. Από συνένωση σε εξαγορά, οι δισκογραφικές εταιρείες είναι σήμερα συγκεντρωμένες σε έξι «μεγάλες» που κατέχουν πάνω από το 90% της παγκόσμιας αγοράς: Time Warner, Thorn EMI, PolyGram, Sony Music (παλαιότερα CBS), Bertelsman και MCA. Εδώ και μερικά χρόνια αυτές οι εταιρείες άνοιξαν την όρεξη κάποιων βιομηχανιών, το ενδιαφέρον των οποίων για τη μουσική μοιάζει πολύ μακρινό. Στην Time Warner βρίσκουμε την ιαπωνική Toshiba (σε συνεργασία με την IBM) η οποία κατασκευάζει πυρηνικούς αντιδραστήρες, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, τηλεοράσεις και στερεοφωνικά συγκροτήματα. Στην πρωην CBS τα πράγματα έγιναν στο φως της ημέρας: η Sony έριξε πάνω στο τραπέζι δύο δισ. δολάρια για να αγοράσει τον αμερικάνικο όμιλο. Το ίδιο και για την PolyGram, που την «τραγάνισε» η Philips και για την MCA που την κατάπιε η ιαπωνική Matsushita.

Γιατί οι βιομηχανίες ηλεκτρονικών ενδιαφέρονται τόσο πολύ για τις δισκογραφικές εταιρείες; Γιατί χωρίς αυτές είναι χαμένες και το γνωρίζουν. Τέσσερις όμιλοι βρίσκονται στην κονίστρα. Τρεις ιαπωνικοί (Sony, Matsushita, Toshiba) και ένας ευρωπαϊκός (Philips). Η αμερικανική IBM για την ώρα δεν κάνει τίποτε άλλο από να παίζει ένα δευτερεύοντα ρόλο δίπλα στην Toshiba στην Time Warner. Όσο για τις άλλες δύο ιαπωνικές εταιρείες, αντιπροσωπεύουν μόνες τους τα δύο τρίτα των πωλήσεων ηλεκτρονικών συσκευών. Ένα γουώκμαν στα τρία προέρχεται κατευθείαν από τα εργοστάσιά τους. Και για να πουλήσουν γουώκμαν, ακουστικά, στερεοφωνικά συγκροτήματα, τηλεοράσεις, ενισχυτές, ραδιόφωνα κ.λπ. είναι έτοιμες να κάνουν τα πάντα. Ακόμα και να βάλουν στο χέρι τη Μαντόνα, τον Μάικλ Τζάκσον ή τον Πρινς. Το καλλιτεχνικό ή πολιτιστικό πρόσωπο των τραγουδιστών δεν τους ενδιαφέρει. Έχουν εγκαταλείψει εδώ και καιρό την ελπίδα να δουν την ιαπωνική κουλτούρα να κατακτά τον κόσμο. Υπολογίζουν όμως να το κάνουν με άλλα μέσα.

Στην πραγματικότητα, οι ιάπωνες κατασκευαστές δεν μπορούν πλέον να ελπίζουν να κερδίσουν κομμάτια της αγοράς πουλώντας καλά υλικά φθηνότερα από τους άλλους. Ο λόγος; Το κόστος παραγωγής τους είναι πολύ υψηλό. Η εργατική δύναμη, για παράδειγμα, είναι από τις πιο ακριβές στον κόσμο. Δεν μπορούν ούτε να φανταστούν να ανταγωνιστούν την Ταϊβάν, την Κορέα ή τη Σιγκαπούρη. Μένει μια άλλη λύση: να επιβάλλουν νόρμες για τις συσκευές ευρείας καταναλώσεως. Οι υπόλοιποι κατασκευαστές θα είναι έτσι υποχρεωμένοι να ακολουθήσουν και να πληρώσουν δικαιώματα για την άδεια κατασκευής. Απλό σαν να λες «καλημέρα». Αλλά πώς να κάνει κανείς μια γιαπωνέζικη εφεύρεση διεθνή νόρμα;

Ο καλύτερος τρόπος είναι, φυσικά, να δημιουργήσει ζήτηση στους καταναλωτές. Και για να το καταφέρει το κόλπο συνίσταται στο να πάρει έναν τραγουδιστή που πάει καλά και να εκδώσει τα τραγούδια του χρησιμοποιώντας ένα καινούργιο μέσο. Από τη δεκαετία του '70 η Philips μπόρεσε να χρησιμοποιήσει προς όφελός της αυτή την απλή λογική: η επιτυχία του κασετόφωνου και του πικάπ cd το αποδεικνύουν. Οι δυο αυτές εφευρέσεις του ολλανδικού ομίλου προωθήθηκαν στο κοινό χάρη στην PolyGram η οποία τροφοδότησε παράλληλα την αγορά με κασέτες και δίσκους cd. Την ίδια εποχή, η ιαπωνική Sony υφίστατο μια πρώτη αποτυχία με το Betamax, τη δική της νόρμα για τις βιντεοκασέτες και μετά μια δεύτερη με το DAT, το ψηφιακό της μαγνητόφωνο. Ο λόγος; Οι εταιρείες βίντεο και δίσκων δεν την ακολούθησαν. Δύσκολο, σε αυτές τις συνθήκες, να πουλήσεις ένα κασετόφωνο αν δεν υπάρχει τίποτε για ν' ακούσεις σ' αυτό. Το μήνυμα ελήφθη. Μόλις έγινε φανερή η αποτυχία του DAT, ο ιαπωνικός όμιλος βάλθηκε να αγοράσει μια δισκογραφική εταιρεία. Και η Matsushita, ανήσυχη από την τόλμη της ανταγωνίστριάς της, την ακολούθησε. Αποτέλεσμα; Ακόμη και σήμερα η Αμερική δεν εμπιστεύεται τους Γιαπωνέζους για να τους δει επικεφαλής των πολιτιστικών της επιχειρήσεων. Θα ήταν σαν να αγόραζαν, στη Γαλλία, τους μεγάλους εκδοτικούς οίκους Gallimard, Grasset και Seuil, αφήνοντας τα υπόλοιπα για τους «ιθαγενείς».

Η καινούργια μάχη βρίσκει ουσιαστικά αντιπάλους την Philips (που έχει συμμαχήσει με την Matsushita) και τη Sony. Η πρώτη υπερασπίζεται το DCC (Digital Compact Cassette), το ψηφιακό κασετόφωνο. Απέναντί τους, η Sony, απομονωμένη, θέλει να επιβάλει τον δικό της μινιδίσκο, ένα cd των 8mm (μικρότερο από το συνηθισμένο cd) το οποίο μπορεί να επανεγγραφεί. Και τα δύο μηχανήματα κυκλοφόρησαν κατά τη διάρκεια των εορτών των Χριστουγέννων. Και η επιτυχία της μιας νόρμας επί της άλλης θα φανεί μέσα στους επόμενους μήνες. Αν η Poly Gram (U2, Μπίλυ Ραίυ, Σάιρους) ή η MCA (Έλτον Τζον) πουλήσουν περισσότερα εκατομμύρια δίσκους, τότε το DCC θα έχει κερδίσει. Αν αντίθετα είναι ο Μάικλ Τζάκσον που θα κάνει τη γερή μπάζα τότε η Sony θα έχει κερδίσει τη μάχη. Όσο για τη Μαντόνα, αυτή, όπως και η Time Warner, περιμένει να κερδίσει ο καλύτερος για να αποφασίσει: μίνιντισκ ή DCC.

Pierre Loubire

(τη μετάφραση από τα γαλλικά έκανε ο Σπύρος Κακουριώτης)

MUSIC TELEVISION

Η ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ROCK 'N' ROLL

του Σωτήρη Μανθόπουλου

«Περιμένοντας όλοι στο κέντρο της Πόλης!
Συνδεθείτε με τη σεξομηχανή σας, μαστουρώστε
ηλεκτρονικά, κάντε μια γύρα στη λαϊκή αγορά των
ηλεκτρονικών, συντονιστείτε στον ήχο πλανητικών
μουσικών και κοιτάξτε τη διεθνή σκηνή να
λικνίζεται, καθισμένοι ήσυχα σ' ένα υπαίθριο
καρέ, όχι μακριά απ' τις μηχανές για γαμήσι
και τους ηλεκτρονικούς επιβήτορες».

Norman Spinrad από *Το μέλλον σας: μια κόλαση για όλους*.

Πίσω από το απαστράπτον –μέσα στην ασημαντότητά του– καινούργιο χαμόγελο του Paul Mc Cartney αποτέλεσμα της καινούργιας δισκογραφικής δουλειάς του που λανσαρίστηκε από τα παγκόσμια μέσα «ενημέρωσης» ως η επιστροφή «Εκείνου των Μπήτλς», οι αόμματοι σημειολόγοι, περιστασιακοί κοινωνιολόγοι, παντογνώστες μουσικοκριτικοί και αμετανόητοι νοσταλγοί, όλοι με μια διακριτική μυστική κίνηση διέγνωσαν ότι πρόκειται για τον απόηχο του μεγαλειώδους Big Bang της δεκαετίας του εξήντα. Πίσω (ή καλύτερα μέσα) από τα σκισμένα μπλου-τζηνς του Mc Cartney (σκισμένα στα γόνατα καθώς γονατίζει απαγγέλλοντας δεήσεις στο νεκρό πνεύμα του αιώνιου φίλου του John), πίσω από τη φρικιαστικά ωραιοποιημένη πλαστικότητα του παιδικού προσώπου του M. Jackson, την εκδικητική περιφορά της Σταχτοπούτας-Μαντόνα που αρνείται να ξαναγίνει φτωχό κορίτσι ρίχνοντας συνεχώς σεξουαλικές εικόνες στο ανοιχτό υποσυνείδητο του αρσενικού, πίσω από τα συνεχώς «ανανεούμενα» σύγχρονα μουσικά ρεύματα που απεγνωσμένα προσπαθούν να κρύψουν τις κρυφές και φανερές αντιγραφές τους, πίσω από μια μαζική αναπαραγωγή ντυσίματος και look σύμφωνα με τα πρόσωπα Εκείνης της εποχής, κρύβεται η τεράστια φαντασιακή και ιδεολογική επιρροή που ασκεί υποδόρια και σιωπηλά η κουλτούρα της δεκαετίας του εξήντα.

Όποια καλοστολισμένη πέτρα και αν σηκώσεις από το ευρύ φάσμα της δυτικής (βασικά αγγλοαμερικανικής) λαϊκής μουσικής θα διακρίνεις μικροσκοπικά σκουλήκια απογόνους εκείνης της δεκαετίας που στο φως της σημερινής πραγματικότητας ζαρώνουν, τυλίσσονται γύρω απ' την ύπαρξή τους και ζητούν το σκοτάδι ξανά. «Ποιοτικά», εμπορικά, «ανανεωτικά», καινοτόμα και μη μουσικά ρεύματα και στυλ ανήμπορα στον καταναλωτικό ίλιγγό τους να χώσουν το νυστέρι της μουσικής και νοητικής ανησυχίας στο ευνουχισμένο μουσικό σύμπαν τους προσπαθούν με την ταχυδακτυλουργική συρραφή επιζώντων κομματιών της δεκαετίας του εξήντα να πλασαριστούν στην αδηφάγα αγορά αγνοώντας ότι οι συνέχειες του «Φρανκεστάιν τζούνιορ» εισπράττονται ως τραγωδίες.

Εκλαμβάνοντας ως υποτιθέμενη αρχή[1] τη δεκαετία του εξήντα ως τη σοβαρότερη προσπάθεια μετά τον πόλεμο ρήξης μιας υπό διαμόρφωση νεολαιίστικης αντι-κουλτούρας (μέσα σ' ένα κοινωνικό τοπίο όπου παγκόσμια το κοινωνικό status έτριζε και κοινωνικές δυνάμεις μ' ένα «αντί» κολλημένο στο μέτωπο άρθρωναν τον δικό τους λόγο –αντιψυχιατρική, αντιθέατρο, αντι-λογοτεχνία, αντιμουσική κ.λπ.) με τον κοινωνικό ιμάντα που συνέδεε το τρίπτυχο της στέρησης (οικογένεια - εργασία - κατανάλωση), τότε είμαστε σε σχετική θέση να προβούμε σε συγκρίσεις με τις δεκαετίες εβδομήντα - ογδόντα βασισμένοι στα εξής σημεία:

THE SUN AIN'T GONNA SHINE ANYMORE: O Scott Walker είναι νεκρός!

Πρώτον, διαπιστώνει εύκολα κανείς την πλήρη σχεδόν έκλειψη της όποιας αντίθεσης της λαϊκής μουσικής με την κοινωνική θεσμοθέτηση και την ολοκληρωτική υπαγωγή της στους τρομακτικούς πια κολοσσούς της μουσικής βιομηχανίας με αποτέλεσμα ο φραγκφουρτιανός γενικός όρος μαζική κουλτούρα να έχει υπαγάγει κάτω από την θαλπωρή των φτερών του τη συντριπτική πλειοψηφία της μουσικής δραστηριότητας. Η οραματική ατομικότητα προάγγελος ενός κόσμου αντι-ορθολογικού, η κοινοβιακή ακροβασία στην καρδιά του καπιταλιστικού παραδείσου, οι ρομαντικές αναμνήσεις που σήμαιναν την ανατολή μιας ποιητικής και διαφορετικής πλεύσης στο κοινωνικό αρχιπέλαγος εξόκειλαν όχι κάτω από τη βίαιη καταστολή της εξουσίας σ' άλλους τομείς του κοινωνικού ιστού (πολιτικά δικαιώματα, απεργίες κ.λπ.) αλλά υποχωρώντας στη σαγηνευτική ειδωλο-λατρική επιμονή του εμπορεύματος και του θεάματος που κατάφερε να επιβάλει τον πλήρη διαχωρισμό του έργου τέχνης από τη ζωή, να αφαιρέσει από τον μουσικό υποκείμενο τις δρώσες δυνάμεις του δημιουργικού ελέγχου και σε τελευταία ανάλυ-

ση να τον οδηγήσει στο να χάσει την όποια δύναμή του να συλλαμβάνει έναν κόσμο διαφορετικό απ' αυτόν στον οποίο ζει. Η πιο σοβαρή προσπάθεια που συνόδευε τη μουσική κουλτούρα, δηλαδή η θέσμιση εναλλακτικών δικτύων διανομής και παραγωγής των έργων μέσα από την ίδρυση ανεξάρτητων εταιρειών οπισθοχώρησε άτακτα και το «ανεξάρτητο» όνειρο ξεθώριασε ακόμη και όταν στοιχεία πολιτισμικής ρήξης τέθησαν επί τάπητος (διετία 1966-68, διετία 1977-79 και κολλεκτιβίστικα όνειρα όπως αυτά των αντεξουσιαστών Crass και πειραματικών Throbbing Cristle στη Μ. Βρετανία). Και ακόμη περισσότερο οι τρεμάμενες προσπάθειες για τη μαγική επανένωση μιας αιμορραγούσας τέχνης με το περιθωριοποιημένο κοινό μέσα από μορφές ζωτικής συμμετοχής (βλέπε δεκαετία εξήντα την πρακτική των happenings) έχουν ολοκληρωτικά υποχωρήσει και αντικατασταθεί από την διανομή αυτογράφων στα καινούργια γραφεία της δισκογραφικής εταιρείας, τις «κοινωνικές» υπερσυναυλίες για τους φτωχούς, λεπρούς και προβληματικούς και τον θεαματικό απαγχονισμό του Dylan στο ιπτάμενο σαξόφωνο του Κλίντον που ως ο Πατήρ-Βοσκός με την ενοποιούσα φλογέρα μαζεύει γύρω του τα κουρέλια. «Να πωληθούν όσο το δυνατόν περισσότεροι δίσκοι σε όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους», γράφει η μουσική μηχανή στα αστείρευτα πνευμόνια της και η ατομική καλλιτεχνική αντίσταση παρ' ότι ευτυχώς δεν έχει ποδοπατηθεί εντελώς (μια άλλη φορά θα μιλήσουμε γι' αυτό) μοιάζει με ασήμαντο αγκαθάκι στα απίθανα ζωηρά και ακμαία μέλη του Κινγκ-Κονγκ. Τέλος πλευρές της λεγόμενης αντικουλτούρας των σίξτις που αντλούσαν από ξένες προς τη δυτική κοσμοαντίληψη απόψεις στοιχεία μιας επιχειρούμενης διαφορετικής προσέγγισης με τον κόσμο και τη φύση έχουν μετατραπεί σε τραγελαφικές παρωδίες. Ο ανατολικός μυστικισμός που αποτέλεσε τότε μια εξωτική ίσως συνιστώσα ανορθολογισμού σ' ένα σύμπαν άκρατου ορθολογισμού έχει βρει σήμερα την τακτοποιητική λειτουργία του[2] στο ευρύ πλαίσιο της μουσικής βιομηχανίας αφού πλήθος εθνικών μουσικών και ιδιωμάτων τυλιγμένων με τις εμπορευματικές κορδέλες της αγοράς κοσμούν τις προθήκες καταστημάτων άψογα οργανωμένων δισκοθηκών. Όσο για τη χρήση ψυχεδελικών ουσιών, που τόσο έχει συνδεθεί με την υποτιθέμενη διεύρυνση της συνείδησης (διευρύνθηκε τόσο πολύ, που από την παταγώδη έκρηξή της δεν απέμεινε τίποτα!) έχει μετατραπεί σήμερα[3] σε κατεστημένη πλευρά του διεθνούς jet set και φυσικά σχεδόν αναγκαία συνιστώσα της ομαλής λαϊκής συμμετοχής σε μαζικοποιημένα και τυποποιημένα μουσικά ιδιώματα (grunge, heavy metal, ravers κ.λπ.).

FOR WHAT IT'S WORTH: Buffalo Springfield σε ηλεκτρονικό μπιτ

Δεύτερον, από τη δεκαετία ήδη του εβδομήντα με την αντεπίθεση της μουσικής βιομηχανίας και το μαρασμό όλων των πιθανών εστιών καλλιτεχνικής αντίστασης (είναι μήπως τυχαίο που και στο κοινωνικο-πολιτικό επίπεδο συμβαίνει το ίδιο;) μαζί με τον εφιαλτικό θρίαμβο του θεάματος και του εμπορεύματος και τη συρρίκνωση της άβουλης, κατακερματισμένης προσωπικότητας συμβαδίζει η τερατώδης«ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων» (πάλι αυτή...) με την υπαγωγή του ήδη ομοιόμορφου καταναλωτή σύγχρονης μουσικής στον τεχνολογικό παράδεισο της τηλεόρασης και των κομπιούτερς. Η βίντεο-κλιπ γενιά ευνουχισμένη και πολτοποιημένη κυνηγά πια τ' όνειρο που παράγεται κεντρικά, σαν το μοναδικό νόμιμο ναρκωτικό. Μια γενιά απαθής, με το καντράν των ματιών της πλημμυρισμένο από τις λέξεις ανία και παθητικότητα, αναζητά να γεμίσει την πραγματικότητα όχι με την παραμικρή δημιουργική της δύναμη αλλά με έτοιμες, προσεκτικά κατασκευασμένες, απελπιστικά μονότονες μέσα στην ψεύτικη πολυχρωμία τους εικόνες: το ντύσιμο, το στυλ, η ομορφιά, το κορμί που εκρήγνυται σε λίμνες ηδονής, η πανδαισία του ήχου. Οι παλιοί μύθοι της διαφοράς και της απόστασης καταργούνται καθώς το εφιαλτικό «παγκόσμιο χωριό» των ήχων τείνει να μετατραπεί οριστικά σε εφιαλτική ομοιομορφία. «One planet One music» ανέγγελνε το αμερικάνικο MTV και τα 80's μετατράπηκαν σε μια επί εικοσιτετραώρου βάσεως εκσφενδόνιση εκεί όπου όλα, ο έρωτας, η βία, ο θάνατος, η ζωή, είναι μια πανδαισία υπερκινητική και ονειρική. Ο οπτικός αυνανισμός ορίζει το «τέλος» οποιουδήποτε παρελθόντος και ιστορίας καθώς τα πάντα ανασκευάζονται και συρράπτονται σ' ένα τρομακτικό μοντάζ που συνδυάζει τα πάντα: απερίγραπτα εντυπωσιακά εφέ, κόμικς, «σουρρεαλιστικές» εικόνες, «ζωντανές» συναυλίες και «αυθόρμητες» εμφανίσεις. Τα μουσικά είδη και ιδιώματα ξεφυτρώνουν ανάμεσα στα σκέλη μουσικοκριτικών και αγελαίων προμότερς με εκπληκτική ταχύτητα: acid house, rave, hip-hop, deep house, afro-house, νέο-άσιντ ροκ, techno κ.λπ. Ένα πολιτισμικό μπλέντερ σαρώνει τα πάντα με παραμορφωμένη ταχύτητα και τα υπερ-ψηφιακά συνθεσάιζερς και οι συνεχώς εξελισσόμενοι κομπιούτερ μετατρέπουν την ελεγχόμενη έτσι και αλλιώς νεανική διασκέδαση σ' ένα τρισδιάστατο πάρτι. Στο Σαν Φραντσίσκο τα «virtual party», πάρτι με τα εξωπραγματικά λέηζερ, τους προβολείς βίντεο και τους προγραμματισμένους κομπιούτερς οδηγούν ήδη σε μια ηλεκτρονικά κατασκευασμένη καινούργια διάσταση του κόσμου όπου γίνεσαι τμήμα της εντυπωσιακής αναπαράστασης του κόσμου. Μπορείς έτσι να «ξαναζήσεις» ένα μεθυστικό acid-trip το '68 κάπου στο Φρίσκο, να φτιάξεις το δικό σου acid-τάδε μουσικό ιδίωμα και να κονταροχτυπηθείς

με διαστημικά τέρατα στον διπλανό γαλαξία. Στην Ιαπωνία με το karaoke (μηχάνημα που μπορεί να «φτιάξει» τον τόνο της φωνής και να την «προσαρμόσει» στην μελωδία κάποιου γνωστού τραγουδιού) ο καθένας μπορεί να γίνει το ίνδαλμά του, να γίνει πραγματικότητα η πιο τρελή απωθημένη φαντασίωσή του. Συνδεδεμένοι με το υπερ-σύγχρονο ηλεκτρονικό τζουκ-μποξ μας, με τις σεξουαλικές μηχανές μας, με τις ηλεκτρονικές μηχανές μας, με τις ηλεκτρονικές ναρκωτικές συσκευές μας. Εμπρός λοιπόν να απολαύσουμε τη δική μας ηλεκτρονική και πανσεξουαλική κόλαση! Όλοι θα είμαστε έτοιμοι: «... λιποτάκτες του Μεγάλου Ευρωπαϊκού Πολέμου κατά της φτώχειας, θα βγουν από την τρύπα τους, θα ανακατευθούν και θα χυθούν με ορμή σαν ένα δυνατό κοκτέηλ στα εύθραυστα ποτήρια του Saint Germain, της Piazza di Spagna, της Trafalgar Square, της Reperbahn» (Norman Spinrad). Ένα διεθνές χαρμάνι, ένα κοσμοπολίτικο τσούρμο, ιδιότυποι αρνητές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τεχνόφιλοι, ηδονόφιλοι, κοινωνικά μεταλλαγμένοι οπαδοί της αφρικάνικης μουσικής, της ρέγγε, της μαλαισιανής ποπ!, ravers, πανκς, άσιντ-νούφαρα, ψυχεδελικοί αργοναύτες, μοχθηροί σιτουασιονιστές, σκίνχεντ, τρομοκράτες... ένας μυθικός στρατός, ένα «φάντασμα που πλανάται πάνω απ' την Ευρώπη» όχι για να την απειλήσει επαναστατικά αλλά υπάρχει σαν απόρροια τεχνολογικών αλλαγών, υπάρχει γιατί όλα έχουν πια εξαντληθεί, καταναλωθεί... γιατί το κενό δεν καλύπτεται πια από δημιουργικά υποκείμενα της πιο τρελής έξαψης και φαντασίας αλλά από κουβαλητές της συλλογικής παραίτησης, από παραισθησιογόνα απόβλητα της πυρηνικής κοινωνικής σύντηξης ανίκανα να ονειρευτούν (όπως άλλοτε) την προοπτική που τρεμόσβηνε πέρα από τα όρια του υπάρχοντος.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΚΑΛΩ!

Και η μουσική; Το ροκ εντ ρολλ; Αυτό πάντα, παρ' όλη την υπαγωγή του στις δαγκάνες της μουσικής βιομηχανίας, δεν έβρισκε τρόπους για αιμορραγούσες διαφυγές που αν και δεν συνιστούσαν πάντα εμφάνιση του καινούργιου είχαν την αίγλη και την υπονοούμενη γοητεία του επικοινωνιακού φαντασιακού, της υποσχόμενης αναλαμπής και της νεανικής διαφωνίας; Ναι, αυτό είναι αλήθεια, αν ψάξει κάποιος βασανιστικά στο μουσικό μωσαϊκό θα ανακαλύψει τρελλά φωτεινά κύτταρα να εκπέμπουν ακατανόη-το φως περιτυλιγμέ-να από το τεράστιο καρκινο-βατούν απόστημα. Δεν είμαστε ίσως ακόμη σε θέση να ψελλίσουμε το τέλος. Μπορούμε όμως, σκουπίζοντας με αργή ψύχραιμη κίνηση τον, φωτισμένο από τη λάμψη των κομπιούτερ, ιδρώτα του προσώπου μας, να αναγνωρίσουμε το δικαίωμα σ' αυτό το τέρας που βασανιστικά εξακολουθεί να γλείφει τις πληγές του να πεθάνει! Και αν απ' αυτό το θάνατο επιζήσει κάτι... ε, τότε αυτό το κάτι ας το πάρει ένας νέος Dylan και ας το κάνει μια νέα νεανική διαμαρτυρόμενη μπαλλάντα. Ή ένας νέος John Coltrane να τον μετατρέψει σε παλμικό οργανικό οργασμό. Ή ένας νέος Lenny Bruce που με την αθυροστομία του να γκρεμίζει τη θανατηφόρα ακινησία της ζωής. Ή έστω κάποιοι νέοι Sex Pistols που θα ξαναεμφανίσουν στο προσκήνιο την «τυχαία συνάντηση μιας ομπρέλας και μιας ραπτομηχανής πάνω στο χειρουργικό τραπέζι» του Μπρετόν!

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1.Εξετάζοντας σήμερα, μετά την πάροδο εικοσιπενταετίας και μετά από πάμπολλα στοιχεία που εξακολουθούν να έρχονται στο φως της δημοσιότητας, την απελευθερωτική, αντι-ορθολογική και αντι-ιδεολογική σύσταση εκείνης της αντι-κουλτούρας μάλλον είμαστε αναγκασμένοι να της αφαιρέσουμε τμήμα (μικρό ή μεγάλο) του δαφνοστέφανου της αθωότητας και ριζοσπαστικότητας που την περιέβαλε και να δούμε ότι ο ρόλος της κοινωνικής θεσμικής αντίδρασης ήταν από την αρχή καθοριστικά αρνητικός.

2.Είναι τρομακτικά αποκαλυπτικό να «απολαμβάνει» κανείς σε οριζόντια ενατένιση μπροστά στο compact player διονυσιακές μουσικές όπως π.χ. αυτή των Musicians of Jajouka από το Μαρόκο ή των Musicians of Nile από την Αίγυπτο. Η αποθέωση της εθνολογικής προσέγγισης κάτω από ακτίνες λέηζερ του εμπορεύματος στο αποκορύφωμά της!

3. Το ecstasy και οι τραγελαφικές και αστείες συσχετίσεις θεωρίας του Χάους με μουσικά ιδιώματα όπως το acid-house και το rave πέρα από το απίθανο κολάζ συμβόλων, λογοτεχνικών αναφορών (Huxley, Blake) επιστημονικών αρμπουλογιών και θρησκευτικό-παγανιστικών αναβιώσεων συνιστούν τη συνειδησιακά κατακερματισμένη προσπάθεια απελπισμένων και ανήμπορων να «φύγουν» από την πραγματικότητα όχι με σκοπό να την επανεφεύρουν και να την επαναρυθμίσουν σύμφωνα με το δικό τους πρότυπο αλλά να βολευτούν κακήνκακώς μαζί της. Άλλωστε,1.Εξετάζοντας σήμερα, μετά τκτροφείο ζώων. κύριοι, ας είμαστε και ακριβείς. Hacienda (το ιερό τέμενος των εκστασιασμένων στην Αγγλία) είναι στη Ν. Αμερική ένα μεγάλο κτήμα, ένα μεγάλο εκτροφείο ζώων

Η ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΩΝ

του Πολυμέρη Βόγλη

Ο Ν. Νικολαΐδης δεν είναι μια τυχαία περίπτωση, ένας ακόμη Έλληνας λογοτέχνης. Δεν είναι πεζογράφος, δεν είναι κατ' εξοχήν πεζογράφος, αλλά σκηνοθέτης. Αυτό το στοιχείο αποτελεί την πρώτη του ιδιαιτερότητα· τα βιβλία του έχουν μια κινηματογραφική αντίληψη, σκηνοθετεί τους ηρωές του, το περιβάλλον τους, τις κινήσεις τους. Το δεύτερο στοιχείο είναι η ιδιαίτερη απήχηση του έργου του σ' ένα συγκεκριμένο χώρο, νέων κυρίως. Τόσο το προηγούμενο βιβλίο του *Ο οργισμένος Βαλκάνιος*, όσο και οι ταινίες του, με αποκορύφωση τη *Γλυκιά συμμορία* δημιούργησαν ένα φανατικό κοινό οπαδών του Νικολαΐδη. Είναι σπάνιο στην Ελλάδα, μετά τη μεταπολίτευση ένας δημιουργός να αποκτήσει τόσο φανατικούς θαυμαστές. Ειδικά στον κινηματογράφο, με εξαίρεση τον Θ. Αγγελόπουλο, που κινήθηκε σε διαμετρικά αντίθετη κατεύθυνση, καμιά άλλη ταινία δεν κατάφερε να γίνει σημείο αναφοράς στη δεκαετία του '80, όπως η *Γλυκιά συμμορία*.

Σε τι έγκειται η μοναδικότητα του Ν. Νικολαΐδη; Στη μεταπολίτευση, την εποχή που όλοι αντλούσαν από την ανεξάντλητη –όπως νόμιζαν– δεξαμενή της αριστερής μυθολογίας, στρέφονταν σε ένα καθαγιασμένο παρελθόν, το οποίο δεν μπορούσε κανέναν να εκδικηθεί, αφού είχε μετατραπεί σε λάβαρο των «προοδευτικών δυνάμεων» και εξασφάλιζαν την αποδοχή του κοινού και την εύνοια των κριτικών, ο Νικολαΐδης στράφηκε αιρετικά και προκλητικά σε ένα κοινωνικό περιθώριο, που είχε άλλους μύθους και αναφορές. Οι καταραμένοι δεν ήταν οι τίμιοι και υπομονετικοί αγωνιστές της Αριστεράς που διώκονταν από την παρακρατική, χουντική Δεξιά αλλά οι κοινωνικά απροσάρμοστοι, αυτοί που δεν ενσωματώθηκαν από επιλογή, αυτοί που έκφρασαν τις ευαισθησίες και την αμφισβήτησή τους στη μικρομεσαία κοινωνία με προσωπικό τρόπο, με άλλες αναφορές και σύμβολα. Δεν είναι ο Θεοδωράκης αλλά ο Γκλεν Μίλλερ, ο Ντιουκ Έλλιγκτον και ο Λιτλ Ρίτσαρντ, δεν είναι ο Κορδάτος αλλά η «Μάσκα», δεν είναι τα γραφεία των οργανώσεων και οι Λαμπράκηδες αλλά τα μπιλιαρδάδικα και το Γκρην Παρκ, δεν είναι οι σύντροφοι αλλά οι «κολλητοί», δεν είναι οι πορείες αλλά τα πάρτυ και οι τσακωμοί.

Απομακρύνεται από το μοτίβο των χαμένων ευκαιριών, της αναζήτησης του πολύπαθου λαού και της αυθεντικής ελληνικότητας για να χαθεί στα αδιέξοδα των κουρελιών και των συμμοριών, που βρίσκονται με το ένα πόδι εδώ και με το άλλο κάπου αλλού –στο παρελθόν, στο μύθο, στο θάνατο. Αυτή η διχοτόμηση είναι ειλικρινής και βασανιστική. Οι ήρωές του ζουν στην Ελλάδα, αλλά δεν μπορούν να εγκλωβιστούν στην πραγματικότητά της, να τραφούν από τους μύθους της, να συμβιβαστούν με το περιβάλλον της. Φεύγουν ή αυτοκτονούν, όχι σαν κοσμοπολίτες, αλλά σαν δραματικές υπάρξεις που λυγίζουν από το βάρος των προσωπικών αδιεξόδων, που έχουν κουραστεί να προκαλούν, που η πορεία τους δεν τους επιτρέπει μια «επανένταξη» στην κοινωνία. Η επιστροφή, ο συμβιβασμός με το μικροαστισμό που χλεύαζαν και προκαλούσαν, επειδή δεν ήθελαν και δεν μπορούσαν να ταυτιστούν μαζί του είναι αδύνατος. Ζουν λαθραία, στο περιθώριο αλλά με τη βεβαιότητα ότι οι μέρες τους, οι μέρες της αποκάλυψής τους και της οριστικής απόφασης είναι λίγες. Οι ιστορίες εκτυλίσσονται σε λίγα εικοσιτετράωρα, μέσα σε κλειστούς χώρους, βράδυ. Η απομόνωση - αποκοπή από την κοινωνία κορυφώνει την ένταση των τελευταίων ημερών και ωρών. Οι ήρωες τελικά μένουν μόνοι με τον εαυτό τους. Η συλλογικότητα - παρέα υπάρχει σαν κοινό μυστικό - παρανομαστής, αλλά ο δρόμος είναι εν τέλει προσωπικός και ατομική η «επιλογή».

Αλλά ποιες επιλογές μπορεί να έχει κανείς σ' έναν κόσμο κατάρρευσης και παρακμής, όπως αυτός που περιγράφεται στο τελευταίο βιβλίο του Νικολαΐδη *Γουρούνια στον άνεμο*; Η Ελλάδα την εποχή της χούντας. Το κεντρικό πρόσωπο δεν είναι κάποιος φοιτητής, που μετά το Πολυτεχνείο, αναγορεύτηκε σε σύμβολο της αντίστασης κατά της χούντας, ούτε κάποιος παράνομος αγωνιστής της Αριστεράς. Αυτά θα ήταν τα κεντρικά πρόσωπα για άλλους Έλληνες συγγραφείς που θ' αναφέρονταν στην περίοδο της δικτατορίας, όχι όμως για τον Νικολαΐδη. Κεντρική φιγούρα είναι πάλι κάποιο κουρέλι, ένας τριαντάρης, πρώην φέρελπις συγγραφέας και νυν περιπλανώμενο φάντασμα, σε μια απρόσωπη, παγωμένη Αθήνα, κάποια Χριστούγεννα. Δεν είναι αντιστασιακός, σιχαίνεται αυτούς που κάνουν αντί-

σπαση στα αθηναϊκά μπαρ, όμως μπλέκεται για να βοηθήσει μια φίλη του και επειδή ο ίδιος ασφυκτιά στην ατμόσφαιρα της χούντας· μ' αυτόν τον τρόπο μπαίνει στο στόχαστρο της Ασφάλειας, που τον παρακολουθεί και τον ανακρίνει.

Θα μπορούσε να πει κάποιος ότι ενδιαφέρει τον Νικολαΐδη να αποτυπώσει τον τρόπο που βίωσε ένα περιθωριακό κομμάτι της κοινωνίας τη χούντα. Ίσως, αλλά μόνο σε ένα επίπεδο· αυτό της διαμόρφωσης της ατμόσφαιρας, του σκηνικού ενός διάχυτου φόβου και μιας περιρρέουσας πίεσης. Ο ίδιος ο ήρωας δεν είναι ένας «οργισμένος Βαλκάνιος» του '69 ή του '70. Δεν έχει τη ζωντάνια και το δυναμισμό του Φάνη, αλλά αντίθετα βρίσκεται σε μια κατάσταση παρακμής. Αρρώστια σωματική (έκζεμα στο στήθος, συνεχείς πυρετοί, εμετοί, πέφτει σε κατάσταση νάρκης για πολλές ώρες) αλλά και μια αρρωστημένη σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο. Εξωθεί τη γυναίκα του να τον διώξει από το σπίτι, ζει στο πατρικό του όπου στο διπλανό δωμάτιο ο πατέρας του είναι νεκρός και σαπίζει, χωρίς να κάνει τίποτε πέρα από το να ανοίγει τα παράθυρα. Είναι μια σκιά του εαυτού του, που βρίσκεται σε μόνιμη σχέση απόρριψης του υπόλοιπου κόσμου. Μια απόρριψη που λίγες φορές παίρνει τη μορφή του λόγου και τις περισσότερες εκδηλώνεται σαν επιθετικότητα ή σαν πρόκληση, μέσω του σώματος («κίτρινη απειλή»). Εγκαταλείπει την κοινωνία, εγκαταλείπει τον εαυτό του και μόνο η εξωτερική απειλή –η Ασφάλεια– θα τον υποχρεώσουν να ανασυγκροτηθεί, να ξυπνήσει το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, που θα τον οδηγήσει στη φυγή.

Δεν έχει μέλλον, και το παρόν του στριμώχνεται σ' ένα άθλιο διαμέρισμα, όπου φροντίζει επιμελώς για τη διατροφή των κατσαρίδων του, με ένα βάζο μαραμένα λουλούδια, ξεχαρβαλωμένους καναπέδες, ένα χιλιοπαιγμένο δίσκο του Φατς Ντόμινο και μπόλικο ουίσκι. Αυτά που τον συντηρούν στη ζωή είναι ένα ρολόι και ένας αναπτήρας φετίχ και το παρελθόν. Ένα παρελθόν που έχει δύο πλευρές. Η μία είναι οι οικογενειακές αναμνήσεις (που πρώτη φορά στο έργο του Νικολαΐδη αποκτούν τέτοια βαρύτητα) από την Κατοχή και τα παιδικά του χρόνια, οι οποίες περιγράφονται με αρκετή νοσταλγία και μελαγχολία. Η άλλη πλευρά είναι η πόρτα που μας μπάζει στο γνώριμο μυθικό κόσμο του συγγραφέα. Το Γκρην Παρκ και ο Μίμης ο Μπογκομόλετς, η Έλσα το Πλυντήριο, ο Γιώργος ο Σουίγκ, ο Όλιβερ, η Τζίνα το Φάντασμα... Όλα αυτά παραπέμπουν σε ένα παρελθόν όμορφο, βίαιο, έντονο και εν τέλει εξιδανικευμένο. Όπως και στα *Κουρέλια τραγουδάνε ακόμη* η άρνηση του παρόντος οδηγεί στη μυθοποίηση του παρελθόντος. Ο αναγνώστης χάνεται σ' έναν κόσμο αυθεντικό και καταραμένο, που όμως δεν υπάρχει πια. Κι αυτό το στοιχείο κατατρέχει τον συγγραφέα. Η αγωνία του να μην αποδεχτεί τον σημερινό κόσμο, η απουσία κάθε ορίζοντα, το υπαρξιακό αδιέξοδο τον υποχρεώνει, για να επιζήσει, στη λυτρωτική δύναμη του παρελθόντος. Αναπολήσεις, διάλογοι με τους μύθους της εποχής, σκιτσάρισμα ανύπαρκτων χαρακτήρων....

Τοπ Χατ, Γκρην Παρκ, Μπλε Αλεπού, Μαξίμ, η Ρίτα Χέηγουωρθ, η Κιμ Νόβακ, ο Μπόγκυ, ο Μάρλον Μπράντο... Αυτοί είναι μερικοί από τους μύθους. Η πραγματικότητα όμως; Δεν χωρά πουθενά. Ούτε καν στο παρελθόν. Εκτός πραγματικότητας και οι χαρακτήρες που σκηνοθετεί. Η Βένα, η Λίνα, ο Σταύρος ο Μιχαλάκης είναι τόσο ακραίες περιπτώσεις, ανύπαρκτες και φανταστικές, που όμως χρειάζονται στις ιστορίες του Νικολαΐδη για να τις κάνουν μοναδικές, ανεπανάληπτες και ελκυστικές στον αναγνώστη - θεατή. Ιστορίες από το παρελθόν του μπορεί να διηγηθεί ο καθένας, και ο Νικαλαΐδης για να ξεφύγει από την κοινοτυπία των γλυκερών αναμνήσεων αναγκάζεται να σκηνοθετήσει χαρακτήρες και περιστάσεις μη συμβατικούς και μη πραγματικούς, ώστε να μπορέσει να τους εξιδανικεύσει και να ταυτιστεί μαζί τους.

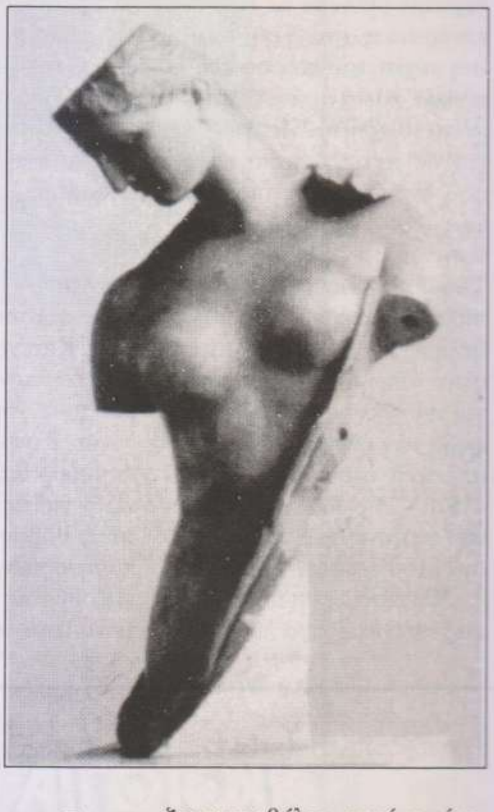
Από αυτό το σημείο αρχίζει και η αυτοπαγίδευσή του. Ο συγγραφέας επειδή δεν μπορεί να αποδεχτεί τη διαρκή απογοήτευση του παρόντος καταφεύγει στο παρελθόν. Το σήμερα –της χούντας ή της μεταπολίτευσης, δεν έχει τόση σημασία– της μίζερης πραγματικότητας, των επιφανειακών σχέσεων, της έλλειψης κάθε αξίας και συλλογικότητας περιγράφεται με τα πιο μελανά χρώματα. Ο ήρωας δεν έχει καν τον σαρκασμό των *Κουρελιών* –το μοναδικό έργο με το οποίο συνδέεται άμεσα το τελευταίο μυθιστόρημα– τη ζωντάνια της *Συμμορίας*, μοιάζει περισσότερο με εκείνον τον «χαμένο» ντετέκτιβ του *Σινγκαπουρ Σλιγκ*. Δεν υπάρχει καν η παρέα· υπάρχουν μόνο κάποιοι «γνωστοί», που μπορούν να βοηθήσουν στις δύσκολες στιγμές. Μόνος, άρρωστος, σε κάποιο ασφυκτικό κοινωνικό περίγυρο αναζητεί τη φυγή. Ακόμα και η φυγή σήμερα μοιάζει φτωχή και μίζερη: δεν πάει στην Πάιτα, το εξωτικό νησί του Μπόγκαρτ και της Μπακώλ στις ακτές του Περού, αλλά στο Παρίσι. Ακόμα και η φυγή δεν έχει κάτι το συναρπαστικό και το τυχοδιωκτικό, που τόσο τα λάτρεψε. Δεν υπάρχει μέλλον, όπως και παρόν. Καμιά ελπίδα για κάτι νέο, για κάτι διαφορετικό. Ακόμα και τους φίλους του από το παρελθόν, δεν μπορεί να αγαπήσει όπως κάποτε. Καταδικάζεται να ζει, τρεφόμενος από το παρελθόν.

Αγκιστρώνεται στο παρελθόν της ένδοξης και άγριας εφηβείας. Ξέρει ότι είναι από τους λίγους μιας γενιάς, που αγάπησε την περιθωριακή νεολαία των ταραγμένων δεκαετιών του '50 και '60, μιας γενιάς που σήμερα το μόνο που κάνει είναι να θυμάται τα γυμνασιακά της χρόνια και να μονολογεί πως «εμείς στην ηλικία σας....». Ο Νικολαΐδης δεν μπορεί να υιοθετήσει μια τέτοια στάση αλλά δεν μπορεί και να ξεφύγει από τα δύο κυρίαρχα μοτίβα: τον θάνατο και το παρελθόν. Μεταμορφώνει το παρελθόν σε κατάσταση εξέχουσα, ασύλληπτη και μεταπραγματική για να μπορέσει να την ξαναζήσει. Η στέρηση, η καταπίεση και ο κομφορμισμός εκείνων των χρόνων χάνονται ή προσαρμόζονται για να μπορέσουν να λάμψουν καλύτερα τα χρώματα της άγριας και ασυμβίβαστης νιότης. Και ό,τι δεν βιώθηκε, πρέπει να επινοηθεί για να κάνει πιο μακρινή και άπιαστη (και άρα πιο ζηλευτή) εκείνη την εποχή. Αυτός ο δρόμος τον οδηγεί πολύ μακριά και από την πραγματικότητα, που ποτέ δεν της υπήρξε και ιδιαίτερα πιστός, και από τον αναγνώστη. Σε ένα αξεδιάλυτο κουβάρι μύθου και πραγματικού, που όμως χάνει την πειστικότητά του, γιατί στηρίζεται όλο και περισσότερο στην επινόηση του ακραίου, του προκλητικού και του καταραμένου παρά στο καθρέφτισμα του βιωμένου και της διανοητικής δημιουργίας.

–*Και τι έμεινε*, ρωτά η Κιμ Νόβακ τον φίλο μας.

– *Τίποτα. Μόνο κάτι πόζες φωτογραφικές, μιας οδύνης που γλιστράει λίγο λίγο προς το μύθο, προδομένη κι αυτή απ' τις αδιάκοπες λογοτεχνικές επεμβάσεις των μαρτύρων, έτσι που σαν αντίδραση, ήρθε και αγαπήσαμε παράξενα εκείνο το μανιτάρι στη Χιροσίμα, σαν κάτι μακρινό και χαμένο, νοσταλγικό, θα έλεγα.*

ΤΑ ΚΑΤΑ ΕΥΡΙΠΙΔΗ
ΠΑΘΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΗΤΤΗΜΕΝΩΝ

Στο πατρινό θέατρο «ΑΓΟΡΑ» βρεθήκαμε στα μέσα του Μάρτη (15-3) για την παράσταση του Ευριπίδη «Τρωάδες». Ήταν μια πρόκληση για μας να παρακολουθήσουμε μια σχεδόν ερασιτεχνική προσπάθεια, αφού τους ρόλους του δράματος ερμήνευαν ημιεπαγγελματίες από την Πάτρα και φοιτήτριες, οι οποίες είναι μέλη των πολιτιστικών ομάδων του πανεπιστημίου.

Οι «Τρωάδες» είναι μια τραγωδία γραμμένη ολοκληρωτικά για τις γυναίκες-θύματα του πολέμου. Μ' αυτή την έννοια μπορούμε να τη θεωρήσουμε λιγότερο τραγωδία — με την τυπική έννοια του όρου — που ενεργοποιείται πάνω στη βάση « ύβριςκάθαρση» και περισσότερο ως ένα παθητικό δράμα, με σκηνές ενός καταλυτικού πόνου που επιτείνεται συνεχώς ως ένα μεγάλο μοιρολόι.

Το «σκηνικό» του έργου είναι η κατεστραμμένη σχεδόν Τροία, οι γυναίκες της μαζί με την Εκάβη, οι οποίες αναμένουν την μοίρα τους — να δοθούν σκλάβες στους Αχαιούς — και ένας στρατός Αχαιών «απρόσωπος», που εμφανίζεται στη σκηνή μόνο μέσω του κήρυκα, ο οποίος είναι επιφορτισμένος να ανακοινώνει καινούργιες καταστροφές και να εκτελεί τις αποφάσεις των νικητών. Οι Αχαιοί θα μοιραστούν με κλήρο τις αιχμάλωτες Τρωάδες και τις πιο επιφανείς θα τις πάρουν χωρίς κλήρο οι αρχηγοί τους: η Κασσάνδρα, κόρη της Εκάβης και του Πρίαμου, ιέρεια του Απόλλωνα θα δοθεί παλλακίδα στον Αγαμέμνονα. Η Ανδρομάχη, σύζυγος του Έκτορα, θα δοθεί στο Νεοπτόλεμο και ο μικρός γιός της θα θανατωθεί, θα γκρεμιστεί από τα τείχη. Η Πολυξένη, κόρη και αυτή της Εκάβης και του Πρίαμου, έχει ήδη σφαγεί πάνω στον τάφο του Αχιλλέα. Τέλος η Εκάβη, αφού θρηνήσει για όλες αυτές τις συμφορές και θάψει τους νεκρούς, οδηγείται στον Οδυσσέα, μια και σ' αυτόν είχε δοθεί ως σκλάβα.

Ο Ευριπίδης στο έργο του πέτυχε να συγκεντρώσει γύρω από τη μορφή της Εκάβης όλα τα δεινά που ακολούθησαν την άλωση της Τροίας. Ως σύζυγος του νεκρού βασιλιά Πρίαμου, η Εκάβη αποτελεί το ενοποιητικό στοιχείο όσων έχουν απομείνει, ρημαγμένα κτίρια και βιασμένες ψυχές, στην τρωική γη. Αυτή την ατμόσφαιρα πετυχαίνει με το παραπάνω η παράσταση στο θέατρο «Αγορά», όπου μια συγκλονιστική Εκάβη μεταφέρει στη σκηνή όλο το βάρος του πόνου, της ήττας, της ταπείνωσης, διατηρώντας συγχρόνως την αξιοπρέπεια μιας ισχυρής προσωπικότητας, που υπομένει την τραγική μοίρα της, όμως χωρίς δουλοπρέπεια αφού κατηγορεί ακόμα και τους θεούς που αδιαφορούν για τα τόσα παθήματα της Τροίας.

Εξαιρετική είναι ακόμα η παρουσία της Κασσάνδρας, της Ανδρομάχης και του χορού των Τρωάδων, ο οποίος ουσιαστικά είναι η έκφραση των ανωνύμων γυναικών της Τροίας. Το τραγούδι τους δίνει ανάγλυφα την κατάσταση της ήττας, του ξεπεσμού και του αναγκαστικού ξεριζώματος από τη γη τους.

Ακόμη ξεχωρίσαμε τη λιτή σκηνοθεσία της Ευανθίας Στιβανάκη, τα αντλημένα από τη βυζαντινή παράδοση κοστούμια (Ντούλη Δημητροπούλου) και την πρωτότυπη μουσική του Χρήστου Γιαννόπουλου, ο οποίος επιμελήθηκε και τη νεοελληνική απόδοση του έργου.

Ο λόγος που κάνει όμως ένα έργο σαν τις «Τρωάδες» να ξεχωρίζει με μια τραγική επικαιρότητα στις μέρες μας, είναι το γεγονός ότι πρωταγωνιστούν σ' όλη του τη διάρκεια τα θύματα του πολέμου, πιο συγκεκριμένα όμως οι γυναίκες, τα παιδιά και τα άψυχα αντικείμενα, οι ναοί, τα τείχη, οι τάφοι των νεκρών και τα σπίτια. Και τούτο είναι που δίνει στις «Τρωάδες» μια έντονη αντιπολεμική διάσταση, καθώς σε όλες τις μέχρι τώρα σκηνοθετικές της εκδοχές αυτό που υπερτονιζόταν πάντα είναι η αντιπαράθεση ανάμεσα σ' έναν «απρόσωπο» νικηφόρο στρατό και στα τραγικά θύματά του.

Το ίδιο βέβαια είδαμε και στο θέατρο «Αγορά» της Πάτρας. Οι νικητές δεν εμφανίζονται καθόλου, ακούμε μόνο γι' αυτούς. Όλα τα μάτια είναι στραμμένα πάνω στις γυναίκες της Τροίας και το δράμα τους. Έχουμε, όπως προαναφέρθηκε, ένα μοιρολόι που εντείνεται όσο πλησιάζει η ώρα της φυγής από την πατρική γη και της οριστικής σκλαβιάς. Το μοιρολόι των Τρωάδων διακόπτεται μόνο από τον αγγελιοφόρο των Αχαιών Ταλθύβιο, που ανακοινώνει κάθε φορά τις αποφάσεις των αρχηγών του. Κι ακόμα μια φορά, όταν στο προσκήνιο μπαίνει η Ελένη — και αντιδικεί με την Εκάβη για τις αιτίες των πολέμων. Απ' αυτή μάλιστα την αντιδικία, γίνεται φανερό πως ο Ευριπίδης δεν δέχεται τον πόλεμο ως κάτι δεμένο με την ανθρώπινη μοίρα, ως κάτι το αναπόφευκτο. Αντίθετα παλινδρομεί ανάμεσα στη τύχη και την ανθρώπινη ευθύνη, τείνει όμως σε έναν ανθρωποκεντρισμό όπου τα υποκείμενα είναι υπεύθυνα για τις πράξεις τους και τις επιλογές τους.

Έτσι ένας κλασικός μύθος στα χέρια του Ευριπίδη

μετασχηματίζεται σε λόγο αμφισβήτησης προς τα καθιερωμένα της εποχής του — μην ξεχνάμε άλλωστε τις έντονες επιδράσεις που είχε πάνω στη τέχνη του το σοφιστικό κίνημα που αναπτύσσεται εκείνα τα χρόνια. Μετατρέπεται σε αντιπολεμικό έργο, που δίνεται χωρίς διακηρύξεις, αλλά μέσα από τους θρήνους των γυναικών της Τροίας. Θεωρείται μάλιστα πιθανό με το έργο του αυτό να θέλησε να ασκήσει κριτική στην αθηναϊκή δημοκρατία για την εγκληματική συμπεριφορά των συμπατριωτών του απέναντι στους Μηλίους το 415 π.Χ., την ίδια χρονιά που το έργο ανέβηκε στη σκηνή, στα Μεγάλα Διονύσια.

Κλείνοντας θα θέλαμε να παραθέσουμε λίγα λόγια της γυναίκας που σκηνοθέτησε την παράσταση, της Ευανθίας Στιβανάκη, τα οποία κατά τη γνώμη μας αποδίδουν την επικαιρότητα που έχει το σπουδαίο αυτό έργο του Ευριπίδη, ως εγκώμιο των γυναικών που πλήττουν οι πόλεμοι και που είναι πάντοτε οι ίδιες και ίδιος ο θρήνος τους, είτε είναι γυναίκες της Σμύρνης, είτε της Κύπρου, είτε της Βοσνίας: «Οι γυναίκες δεν πρωταγωνιστούν στους πολέμους. Κατέχουν όμως τα πρωτεία του πόνου που οι πόλεμοι τους χαρίζουν γενναιόδωρα. Κρύβονται πίσω από ετοιμόρροπους τοίχους, αγωνιούν για τις τύχες των δικών τους, θάβουν τους νεκρούς, παρηγορούν τα παιδιά, φροντίζουν τους γέροντες, καταχωνιάζουν τα κειμήλια, προφυλάσσουν τις μνήμες, τινάζονται στον κάθε ήχο:Άγγελμα κακό, προμήνυμα βίας, βασανισμού, θανάτου. Οι γυναίκες είναι τα άγνωστα, μη ιστορικής σημασίας, ανώνυμα μνημεία της οδύνης.

Πάνω στα ερείπια της τρωικής γης, γεννήθηκαν οι γιαγιάδες μου. Από την πατρίδα τους εκδιώχτηκαν το 1922, μικρά κοριτσάκια, πέρασαν από τα κύματα του Αιγαίου σε αμπάρια, έχοντας κρύψει στα φουστάνια τους τη μνήμη της μικρασιατικής παραλίας, συμπυκνωμένης σε βυζαντινή εικόνα Παναγίας: Γυναίκας, Παρθένας και Βρεφοκρατούσας. Όταν γέρασαν πια έχοντας διανύσει καινούργιους βίους διηγούνταν παλιές ιστορίες φωτιάς, ταπεινώσεων και πένθους μέχρι που εγκατέλειψαν τον κόσμο. Έτσι οι Τρωάδες κατοικούσαν στο πατρικό μου σπίτι, άπλωναν, έστρωναν τραπέζι και άκουγαν σε άλλα λιγότερο ηχηρά ονόματα από Εκάβη ή Κασσάνδρα ή Ανδρομάχη...

...Η παράσταση αυτή των "Τρωάδων" αντλεί από αυτές τις νεότερες προσωπικές μνήμες και είναι απόπειρα λιτής και τελετουργικής απόδοσης ενός επαναλαμβανόμενου θρήνου πάνω σε έμψυχα και άψυχα ερείπια, που οι πολεμικοί θρίαμβοι, οι ιαχές, οι αψίδες και τα κούφια λόγια συσσωρεύουν πάλι και πάντα».

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

* ΑΘΗΝΑ: Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 36.26.319, 36.02.644, fax 36.39.930
* ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Αρμενοπούλου 24, τηλ. (031) 20.23.49
* ΛΕΥΚΩΣΙΑ: Έκτορος 40, τηλ. 003572-43.32.97, 34.75.22

Αποκλειστική Διάθεση: Κοινοπρακτική Ε.Π.Ε. Ιπποκράτους 68, τηλ. 36.20.647, 36.46.202

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Η αποθέωση της ιστορίας

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΝΝΟΥ
Χέγκελ

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Κράτος και φιλοσοφία

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Η γένεση του ολοκληρωτισμού

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Ο μαρξισμός σαν ιδεολογία

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΖΙΑΚΑΣ
Έθνος και παράδοση

ΤΑΣΟΣ ΦΙΛΑΝΙΩΤΗΣ
Το ηφαίστειο του Αίμου

ΒΙΑΛΕ, ΝΤΕΛ ΚΑΡΙΑ
Το '68
Η παγκόσμια έκρηξη

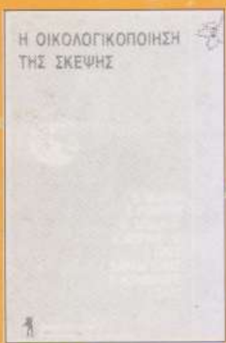
THE MOVEMENT
Το αμερικάνικο '68

Λ. ΜΠΡΑΟΥΝ, Κ. ΦΛΑΒΙΝ
Οικολογική κρίση και βιώσιμη κοινωνία

ΜΑΡΤΣΙΑ ΛΟΟΥ
Το ποδήλατο: όχημα για ένα μικρό πλανήτη

ΜΟΡΕΝ, ΜΟΔΙΝΟΣ κ.α.
Η οικολογικοποίηση της σκέψης

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΧΙΖΑΣ
Φύση, πόλη, κοινωνία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΪΚΛΗΣ
Οικολογισμός

ΑΜΜΕΡ, ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ
Η Ελλάδα των γυναικών

ΠΙΕΡ ΣΑΜΟΥΕΛ
Το φαινόμενο του θερμοκηπίου

ΑΝΤΡΕ ΓΚΟΡΖ
Καπιταλισμός, σοσιαλισμός, οικολογία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ
Πέρα από το σοσιαλισμό για μια νέα ουτοπία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ
Ούτε θεός ούτε ιστορία

ΝΕΓΚΡΙ, ΓΚΟΥΑΤΤΑΡΙ
Από το κόκκινο στο πράσινο